





# ANALELE ACADEMIEI ROMANE

---

SERIA II. — TOMUL XXVII.

1904 — 1905.

---

MEMORIILE SECȚIUNII LITERARE.



BUCUREȘTI

INSTIT. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-SOR ION ST. RASIDESCU

16, STRADA DOAMNEI, 16

1905

## CUPRINSUL

---

	<u>Pagina</u>
Din istoria amuțirii lui «U» final în limba română. De <i>Ovid Den-</i> <i>sușianu</i> . . . . .	1
Așezarea vorbelor în românește. De <i>Ioan Slavici</i> . . . . .	31
Alfabetul Secuilor și slovele cirilice. De <i>Ioan Pușcariu</i> . . . . .	53
Câteva observațiuni referitoare la scriitorii clasici greci și latini. De <i>Iuliu Valaori</i> . . . . .	65
Graie aromâne. De <i>Per. Papahagi</i> . . . . .	95

---

# DIN ISTORIA AMUȚIRII LUI «U» FINAL IN LIMBA ROMÂNĂ

DE

OVID DENSUȘIANU,

Membru corespondent al Academiei Române.

---

*Sedința de la 10 Martie 1904.*

---

Un studiu amănunțit asupra lui *u* final în limba română nu s'a scris încă. Se constată de obicei că *u* a dispărut, afară de casurile când urmă după vocală tonică (*boû*, etc.) și *l*, *r* combinați cu altă conșună (*umblu*, *codru*, etc.) și, în unele regiuni, când eră precedat de *î* (*voiû*, etc.); prin ce fase a trecut amuțirea lui, acesta nu s'a cercetat încă mai de aproape.

Miklosich (1) s'a mulțumit să constate faptele cunoscute, fără să le urmărească istoricesce. Singur D. Tiktin s'a oprit mai mult asupra ces-tiunii și a fixat câte-vă puncte; resumând constatările pe cari le-a făcut în texte, d-sa observă (2): «vocala finală [înțelege aici și pe *u* și pe *i*] devenise semisonă în epoca în care încep monumentele noastre literare.... Căderea s'a întâmplat, cum arată textele, în secolul al XVII-lea. În *Codicele Voroneșian*, *u* este omis numai sporadic. În textele publicate de d-l Hasdeu, *Cuvinte din bătrâni*, I, II, constatăm amândouă scrierile [cu *u* și *û*], deși în general predomină *u*. În tipărituri (*Indreptarea legii*, *Biblia de București*, *Mărgăritare*, ed. I-I) și în manuscrise din secolul al XVII-lea, *u* apare tot mai rar, și în secolul al XVIII-lea — excepțiune făcută pentru reproducerile de texte mai vechi, ca *Mărgăritare*, ed. a 2-a, *Psaltirea* din Iași, 1743—abiă se mai întâlnește». Observațiunile d-lui Tiktin nu corespund în totul faptelor;

---

(1) *Beiträge zur Lautlehre der rumän. Dialekte, Vokalismus*, III, 9.

(2) *Zeitschrift für romanische Philologie*, XI, 74; XII, 223.

distincțiunile pe cari le face după epoci nu se potrivesc la multe texte; de altă parte, din constatările d-sale sunt omise câte-vă stadii ale căderii lui *u* pe cari le deducem dintr'o examinare minuțioasă a textelor și pe cari vom căuta să le precisăm.

N'am intențiunea să urmăresc aici pe *u* în totă epoca de dezvoltare a limbii române din secolul al XVI-lea până în al XIX-lea; de aceea nu voi pune la contribuțiune decât relativ puține texte; mă voi opri mai mult la partea mai veche a acestei epoci și voi alege textele cari-mi vor permite să ajung mai ușor la faptele pe cari țin să le pun în evidență, fazele prin cari a trecut amușirea lui *u*, condițiunile cari au favorizat sau împiedecat cât-vă timp această amușire.

Cine a cetit textele noastre vechi scie câtă confuziune domnesce în general în scrierea lui *u* final; aci întâlnim *u*, aci *ũ* și chiar omiterea lui; tocmai confuziunea acesta a încurcat de multe ori pe editori și i-a oprit la constatarea că în această privință scriitorii vechi nu urmau nici o normă. Vom vedea că de fapt lucrurile nu stau tocmai așa.

Analiza câtor-vă texte ne va convinge.

Incep cu *Codicele Voronețian*. D-l Sbiera a arătat cum se presintă *u* final în acest text; voi releva faptele esențiale și cari-mi dau prilej să completez observațiunile d-sale.

Păstrarea lui *u* întreg este una din particularitățile distinctive ale *Codicele Voronețian*; numai în câte-vă cazuri găsim *ũ* (Ɑ): *aminũ* CLXV. 6; *apostolũ* CXXXVIII. 3. 5, CLXV. 7 (D-l Sbiera transcrie greșit *apostolulu*), CLXVIII. 1 (transcris și aici *apostolulu*), 10; *hicleșigũ* LXV. 5 (de astă dată cu *z*; d-l Sbiera transcrie *hicleșigă*); *tuturorũ* CXLII. 8; de asemenea numele *Ierusalimũ* (de 21 ori și odată *Rusalimũ* VII. 6); *Israilũ* CIX. 9; *Savaothũ* CXXXII. 4; *Vrocnidonũ* LXXXVII. 2; *Pavelũ* XXXV. 8 este transcris greșit, manuscrisul dă *Pavelu*. După cum a observat d-l Sbiera (p. 282), în *aminũ*, *apostolũ*, *Ierusalimũ*, *Israilũ*, *Savaothũ* și *Vrocnidonũ* copistul a fost de sigur influențat de formele slave identice (аминѹ, апостолѹ, ѱероусалѹмѹ, израилѹ, савоѹѹѹ, врокнидонѹ). Rămân *hicleșigũ* și *tuturorũ*, unde *ũ* a fost de sigur introdus de copist, care trebuie să fi aparținut unei regiuni în care *u* începuse să slăbescă (1).

Intr'un singur caz găsim pe *u* final omis, în *buṛ e* CLV. 8; d-l Sbiera restitue pe *u*, ceea ce nu eră tocmai necesar; omisiunea lui se explică ușor, fiind datorită foneticei sintactice.

---

(1) Admit, în adevăr, cu d-l Sbiera, că *Apostolul de la Voroneț* este o copie; d-l Crețu, *Revista pentru istorie*, VI, 151, a combătut părerea acesta, dar fără succes.

O mențiune specială merită o formă atonă care apare când cu *u* când fără; e pron. de ac. pers. a 3-a sg. *l*, în *și-l bătea* I. 11-12, *așa-l voru lega* XXVII. 8, *și-l voru pridădi* XXVII. 9, *a-l bate* XLIV. 6, *se-l tremiță* LXV. 4, *auți-l veri* LXXI. 2, *se-l ciștească* CXXXVII. 5 (d-l Sbiera restitue aici de prisos pe *u*); în *slujitu-l-au* XXIII. 3 — 4, *l-au dusu* XXXIII. 7, pe care d-l Sbiera le citéză (p. 280) alături de cele-lalte; căderea lui *u* nu este de aceeași natură, fiind adusă de elisiunea dinaintea vocalelor următoare; în cele mai multe cazuri însă, *lu* apare întreg (v. glosarul, s. *elu*), ceea ce l-a autorizat pe d-l Sbiera să-l transcrie ast-fel și în abreviațiuni. După d-l Sbiera (p. 280—281), omiterea lui *u* în pasagiile amintite ar fi datorită sa unei scăpări din vedere a scriitorului său împrejurării că pe timpul când s'a scris *Codicele Voronețian*, pronunțarea acestui pronume eră «în graiul comun» (după d-l Sbiera, *Cod. Vor.* ar fi scris în limba generală a Românilor din secolul al xv-lea sau al xvi-lea) sau de tot fără *u* sau variabilă, și copistul s'ar fi abătut de la manuscrisul original, făcând pe unele locuri concesiuni pronunțării din vremea lui. Părerii d-lui Sbiera i se poate opune alta, care mi se pare mai admisibilă. Prin însăși pozițiunea lui în frasă, ca formă atonă, *lu* eră expus să-și piardă pe *u*, și reducerea lui la *l* a trebuit să se întâmple de mult; dar, ca și alte cuvinte atone, el a continuat cât-vă timp să fie întrebuințat în amândouă formele, până ce una din ele, cea fără *u* (*l*), s'a generalizat; fasa acésta intermediară a putut foarte bine să fi existat chiar în graiul în care a fost scrisă cea dintâi traducere a textului și în care, în alte cazuri, *u* eră constant păstrat; nu e deci nici un motiv să punem esitarea între *l* și *lu* pe séma copistului, după mine, din a doua jumătate a secolului al xvi-lea.

O formă atonă este și pers. 1-î sg. și a 3-a pl. ind. pr. *su*; de remarcat însă că pentru acésta nu găsim nici o singură dată *s* (v. glosarul s. *fi*). Să fie o simplă întâmplare? se poate, dar nu este exclusă ipoteza că acest cuvânt a putut să-și păstreze mai multă vreme decât *lu* vocala; un verb își pierde mai greu independența în frasă decât o particulă pronominală; e cu puțință deci ca textul original al *Cod. Vor.* să fi avut peste tot *su*. Pentru *al*, a treia formă care intră aici, e de observat că nu găsim nici un exemplu cu *u* XXXVI. 14, cv. 10, CXVI. 8, CXXXII. 11, CXLII. 2, CLXII. 12, CLXIX. 11; d-l Sbiera (p. 281) vede și aici o «modernizare» a copistului; de aceea în două rânduri adaugă pe *u* (CXLII. 2, CLXII. 12); în alte două serie *alŭ* (CLXIX. 11) pentru că de-asupra lui *l* este pus un tilda, care însă nu reprezintă tot-deauna un *ŭ*, ceea ce mă face sa nu aprob transcrierea d-sale.

Dacă întâlnim peste tot *al*, cred că nici aici nu e ce vâ arbitrar. Sunt anume de părere că *alu* și-a pierdut pe *u* și mai curând ca *lu*; această particulă strâns lipită de genetive și posesive eră cea mai expusă să-și pîrdă vocala finală, pe când *lu*, și mai mult încă, după cum am spus, *su* puteau până la un grad să se păstreze ast-fel, funcțiunea lor sintactică dându-le până la un grad mai multă independență decât lui *al*.

Făcînd abstracție de aceste din urmă forme, excepții numai aparente, și de cele vre-o două de mai sus în *ũ* datorite copistului, *Codicele Voronețian* ne dă prin urmare în ce privește pe *u* final o scriere consecventă.

Nu tot așa se presintă lucrurile în *Psaltirea Scheiană*. Aici constatăm o confuziune continuă între *u* și *ũ*; aceleași cuvinte apar scrise când într'un fel, când într'altul. Vom fi siliți să insistăm mai mult asupra acestui text, cu atât mai mult cu cât n'a fost încă studiat din acest punct de vedere. Vom releva toate formele cu *u* și *ũ* pe cari le întâlnim în el și vom încerca să lămurim faptele, pentru că ori-cât de confus s'ar înfățișa ele la prima vedere, totuși din grupările pe cari le vom face, se va vedea că ore-cari puncte limpede se degăgăză din ele.

Voiu grupa întâiu formele mai frecvente și cari ne vor înlesni să ajungem la vre-o concluziune.

Incep cu forme în *u* (1):

*Acelu* XCIV. 10, CI. 28; *adaugu* LXX. 14, *adausu* XCV; *aducu* LXXI. 10, LXXV. 12; *adurmiu* III. 6, IV. 9, LVI. 5; *aflămu* CLVIII. 39, *aflău* LXVIII. 21, LXXXVIII. 21, CXIV. 3, CXVIII. 162, *aflatu* LXXIII. 2; *agiungu* XVII. 38, CLII. 9; *agiutătoriu* XXX. 3; *agiutoriu* IX. 10. 35, XVII. 3, XIX. 3, XXI. 12, XXVII. 7, XXIX. 11, XXXII. 20, XXXIV. 2, XXXIX. 14. 18, XLI. 10, XLV. 2. 12, LI. 9, LVIII. 10. 17. 18, LIX. 13, LXI. 9, LXX. 3, LXXI. 12, LXXVII. 35, LXXXVII. 5, LXXXVIII. 20. 27, XCHI. 22, CVII. 9. 13, CXIII. 17. 19, CXVII. 6. 7, CXX. 1. 2, CXLIII. 2, *agiutoru* LXXXII. 9, CVI. 12, CVIII. 12; *alegăndu* CLIII. 39, CLXII. 69; *alergău* CXVIII. 32; *alesu* XVII. 27; *altu* XLVII. 14, LXXVII. 4, 6, CI. 19, CVIII. 8, CLIII. 39, *amaru* IX. 28, LXIII. 4, CLIII. 32; *amu* CXVIII. 63; *amușiu* XXXVIII. 3. 10; *ănsu* IX. 26, XVII. 7. 13, XXI. 28. 30, XXXIII. 6, XXXVI. 5, XL. 10, XLIX. 3, L, LXI. 9, LXIII. 11, LXVII. 5. 11, LXVIII. 37, LXXVI. 3, LXXVII. 60, LXXIX. 10, LXXXIV. 9. 14, LXXXVI. 5. 6, XC. 2, XCI. 16, XCV. 6, CII. 16, CV. 23.

(1) Cifrele romane trimit la psalmi, cele arabe la versete; numai cifrele romane indică titlul psalmilor. N'am relevat casurile în cari *u* apare, când un cuvînt se combină cu o enclitică, *ispovedescu-me* IX, 2; *rogu-te* XXVII, 2, etc.; acestea n'aū nici o importanță în cazul de față; de altă parte. *u* în asemenea construcțiuni s'a păstrat până astăzi. Nici forme ca *derept aca* XXXI, 6 etc., n'aū, bine înțeles, vre-o valoare, căderea lui *u* fiind datorită elisiunii.



CXXXVIII. 6, CXLI. 3, CXLIII. 2, CLIII. 4, *insu* XI. 6, XII. 5, XVII. 3. 9. 31, XX. 6, XXIII. 1, XXIV. 14, XXVI. 3, XXXIII. 8. 9. 10. 23, XXXVI. 12. 29. 40, LIV. 13, LXI. 9, LXVI. 8, LXVII. 15. 24, LXXIV. 4, LXXXVIII. 23, CVI. 34, *ânsu* VII. 14 *însu* IV. 4, CLIII. 6, *nusu* CVIII. 19, *rusu* XVII. 24; *apărătoriu* XVII. 31; *apăraiu* CXVIII. 101; *aprinsu* XX. 10, CIII. 4; *apucămu* XCIV. 2, *apucaiu* CXVIII. 147, *apucatu* XX. 4; *arătându* LXVIII. 32; *areu* XVII. 35, XLV. 10, LXXVII. 57; *arđându* CLVIII. 46, *ărđându* CIV. 32; *argintu* XI. 7, CIV. 37, CXIII. 12, CXVIII. 72, CXXXIV. 15; *arsu* XI. 7, LXXIX. 17; *ascultămu* CLVIII. 30; *ascundu* LV. 7, *ascunșu* XXXIX. 11, CXVIII. 11, *ascunșiu* XXXI. 5, *ascunșu* XXVI. 5, XXX. 20, XXXII. 7, LXIII. 5, LXXX. 8, C. 5, CXXXVIII. 15; *ascușitu* LI. 4; *aslamu* XIV. 5; *așteptăiu* LIV. 9, CXVIII. 166, *așteptăiu* LXVIII. 21; *așu* VII. 4. 5; *audu* CXIII. 14, CXXXIV. 17, *auđu* XXV. 7, LXXXIV. 9, *auđimu* XLIII. 2, *auđișu* XXX. 14, XXXVII. 14, LXI. 12, CLV. 1; *bărbatu* XVII. 26. 49, XXXIII. 9, XXXIX. 5, LXXXIII. 6, CLIV. 9, *bărbătu* CXXXIX. 22; *bătrănu* CLIII. 25; *bătrărișu* XXXVI. 25; *bendu* LXVIII. 13; *blagoslovescu* XV. 7, XXXIII. 2, XXXVI. 22, CXXXI. 15, *blagosloveascu* CXLIV. 1, *blagoslovitu* IX. 24, XVII. 47, XXVII. 6; *blăndu* LXXXV. 5; *blăstemu* IX. 28, CVIII. 18; *brațu* CXXXV. 12; *bricișu* LI. 4; *cadu* III. 7, XVII. 39, XXI. 30, XXXVI. 2, XLIV. 6, LXXI. 9, CXXXIX. 11, CXL. 10, CXLIV. 14, *cađu* VII. 5, *cădemu* XCIV. 6; *călcătoriu* XL. 9, *călcătoru* C. 3; *calu* XXXI. 9; *câmpu* CLV. 5; *cându* II. 13, III. 14, IV. 2. 3. 4, VI. 4, IX. 4. 31, XII. 1. 2. 3, XIII. 7, XVI. 15, XVIII. 12, XXI. 25, XXVI. 2, XXVII. 1. 2, XXIX. 10, XXX. 14. 23, XXXI. 4, XXXIV. 13. 17, XXXVI. 24. 33. 34, XXXVII. 17, XL. 6. 9, XLI. 3. 4. 10. 11, XLII. 2, XLV. 3, XLVII. 4, XLVIII. 11. 16. 17, XLVIII. 19, L. 6, LII. 7, LVII. 11, LX. 3, LXI. 4, LXIII. 2, LXVII. 8. 15, LXX. 9. 23. 24, LXXII. 18, LXXIII. 10, LXXIV. 3, LXXV. 10, LXXVII. 34, LXXVIII. 5, LXXIX. 5, LXXX. 6, LXXXI. 2, LXXXVIII. 47, LXXXIX. 13, XCI. 8, XCII. 3, XCV. XCVI. C. 2, CI. CI. 23, CV. 44, CVI. 6. 13. 19. 28, CVIII. 7. 23, CXVIII. 6. 7. 9. 32. 82. 84. 171, CXIX. 1. 7, CXXIII. 2. 3, CXXV. 1, CXXVI. 5, CXXXVI. 1. CXL. 1, CXLI. 4, CLII. 8. 35, CLV. 2, CLVII. 8; *cântu* VII. 18, IX. 3, XII. 6, XVII. 50, XXVI. 6, XXIX. 13, LVI. 8. 10, LVIII. 17. 18, LX. 9, LXIV. 14, LXX. 8. 22. 23, LXXIV. 10, LXXXVIII. 2, C. 1, CII. 33, CVII. 2. 4, CXXXVII. 1, CXLIII. 9, CXLV. 2, *cântămu* XX. 14, XCI. 2, *cântumu* CLII. 1, *cântându* CLIX. 88; *capu* CXXXII. 2; *cărlularișu* XLIV. 2; *cătu* XXII. 5, XXX. 20, LXII. 2, LXV. 3. 5, LXXII. 1, CII. 12, CXVIII. 103, CLVI. 20, CLVII. 10; *cautu* CXVII. 7, CXVIII. 6. CLVII. 5, *căutămu*, *căutașu* CXLI. 5; *celarișu* LXXVIII. 1; *ceșu* XXVI. 4. 8, CXVIII. 145, *ceru* XXI. 27, XXXIV. 4, LXVIII. 7, LXIX. 3. 5, LXX. 13. 24. 41, CIV. 3, *cerându* XXXVII. 13, XXXIX. 15. 17, *cerșiu* XXXIII. 5, XXXVI. 36. LXXXV. 3, CXVIII. 10. 22. 45. 56. 94. 100, CXXI. 9; *cerișu* VIII. 2, X. 5, XIII. 2, XVII. 10. 14, XXXII. 13, XXXV. 6, LII. 3, LVI. 4. 6. 11. 12, LXVII. 34, LXXII. 9. 25, LXXV. 9, LXXVII. 24. 26, LXXXIV. 12, LXXXVIII. 38, CI. 20, CIV. 40, CVI. 26, CVII. 6, CXII. 6, CXIII. 11, CXVIII. 89, CXXXV. 26, CXXXVIII. 8, CLII. 40, CLIV. 10, CLIX. 60, *ceru* LVII. 15, LXXIX. 15, XC. 1, CII. 19, CVII. 5, CXXXIV. 6, CXLVIII. 1. 4. 14, CLIII. 1, CLXII. 34; *cestu* LXXII. 15; *chiemu* III. 5, XVII. 4. 7, XXI. 3, XXVI. 7, XXVII. 1, XXIX. 3. 9, XXX. 23, LVI. 3, LXXXVI. 2, LXXXV. 3. 7, CXV. 4. 8, CXVIII. 146, CXL. 1, *chiemămu* XIX. 8, LXXIV. 2, LXXIX. 19; *chiemașu* XVI. 6, XXI. 25, LIV. 17, LXV. 17, LXXXVII. 2. 10. 14, CXIV. 4, CXVII. 5, CXVIII. 145, 147, CXIX. 1, CXXIX. 1, CXLI. 2. 6, CLIII. 3, CLVII. 3, *chemaișu* IV. 2. 4, *chiemându* LXVIII. 4; *chinu* XXX. 8; *chipu* XLI. 2; *ciudatu* VIII. 2;



*clătescu* xv. 8, xxix. 7, clix. 79; *clevetescu* lxx. 13; *clipescu* xxxiv. 19; *coperemântu* cx. 5; *coperitoriu* clii. 2, *coperitoru* lxx. 6; *coperu* xxxi. 1; *corbu* ci. 7; *cornu* xvii. 3, xxi. 22, xxviii. 6, lxxvii. 69, xci. 11, xcvi. 6; *credințosu* lxxxviii. 38, cxliv. 13; *credu* xxvi. 13, *creduiu* cxv. 1, cxviii. 66; *crescu* xci. 8, civ. 24; *cruntu* v. 8; *cugetariu* lxxvi. 6, cxviii. 59; *cuiuhu* lxxxiii. 4; *cumăndu* liii. 8; *cumplitu* ix. 19. 33, xvii. 36; *cumu* cxxxvi. 4; *cungiurariu* xxv. 6; *cunosc* xix. 7, *cunoscuiu* xxxi. 5, xl. 12, xlix. 11, lv. 10, lxx. 15, c. 4, cxviii. 75. 152, cxxxiv. 5, *cunosculu* xlvi. 4, clv. 2; *cuptoru* clviii. 47. 49, *cuptoriu* xx. 10, clviii. 51; *curățescu* xviii. 14; *curatu* xi. 7; *curșu* lviii. 5; *curu* c. 8; *curundu* ii. 13, vi. 11, xxxvi. 2, xlii. 2, lxviii. 18, lxxviii. 8, cxxxvii. 3, cxlii. 7, cxlvii. 5, *corundu* ci. 3; *cuvăntu* xviii. 3, xl. 9, xlii. 2, lxiii. 6, lxvii. 12, lxxvi. 9, civ. 8, cxviii. 42, clv. 5; *dăndu* xxxvii. 21, chii. 28; *dătătoriu* ix. 21; *deadeavăru* v. 11, xiv. 3, xxiv. 10, xlii. 5, l. 8, lvii. 2, lxxxviii. 15, cx. 8, cxviii. 75. 160, cxxx. 11, cxliv. 18, cxlv. 7, clii. 4, clvi. 10, clviii. 27. 28, clxii. 8, *deadeavăru* cxviii. 43. 142, *dedeavăru* lxxxiii. 12, lxxxiv. 11, lxxxv. 15, *deadeveru* lxviii. 14; *decătu* xxxvi. 16, li. 5, lxviii. 32, lxxxiii. 11, cxviii. 8. 9, cxviii. 72; *densu* ii. 6, cli. 6; *dereptănu* cv. 6; *dereptu* v. 10, vi. 5, vii. 12, viii. 3, ix. 9, x. 8, xi. 6, xvi. 4, xxii. 3, xxiv. 7. 8. 11, xxvi. 11, xxxii. 4, xxxiv. 12, xliii. 26, xlii. 5, xlvii. 12, xlviii. 8, l. 12, lvii. 2, lxviii. 19, lxxii. 18. 19, lxxviii. 9, lxxxix. 15, xci. 16, xcvi. 8, cv. 8. 32, cvi. 17, cviii. 5. 21. 24, cx. 4, cxiv. 5, cxviii. 112. 137. 154, cxxi. 8. 9, cxxviii. 4, cxxix. 4, cxxx. 10, cxxxiv. 14, cxxxvii. 8, cxlii. 10. 11, cxliv. 17, clii. 4. 19. 27, cliv. 10, clv. 7, clvi. 18, clviii. 27. 28. 34. 35. 37, clxi. 78, clxii. 31; *dereșu* lviii. 5; *deșchidu* clv. 14, *deșchidu* xlvi. 5, lxxvii. 2, *deșchidăndu* chii. 18; *deșertu* iii. 8, v. 11, vii. 5, xi. 3, xiii. 4, xxiv. 4, xxv. 4, xxx. 7, xxxiv. 7. 19, xxxvii. 13, xxxviii. 7. 12. xxxix. 5, xl. 7, lix. 13, lxi. 10, lxii. 10, lxviii. 5, lxxii. 13, lxxvii. 33, lxxxviii. 48, cvi. 9, cviii. 3, cxviii. 37. 161, cxix. 7, cxxvi. 1. 2, cxxxviii. 20, cxliii. 8. 11; *desiderariu* cxviii. 40; *deștingu* xxi. 30, xxvii. 1, xxix. 4. 10, liv. 16, lxxvii. 5, cxlii. 7, clii. 2, *deșlindu* cxiii. 25, *deștinșu* clvii. 7; *desusu* clii. 8, clxi. 76; *dicu* xxxiv. 10, xli. 10, lxix. 4, cxliv. 6. 11, clii. 40, *dișu* xxx. 15. 23, xxxi. 5, xxxvii. 17, xxxviii. 5, cxv. 2, clii. 26, *dicăndu* xxxix. 16, xc. 2, clviii. 51, *dicăndu* lxx. 11, *dișu* clviii. 30; *diptăriu* lxxxiii. 2; *dobăndiū* cxviii. 111; *dodeescu* xxvi. 12, lxviii. 21; *dojenindu* cxvii. 18; *domnu* xi. 5, xxiv. 8, xxxiii. 3, lxvii. 21, lxxxii. 19, clviii. 45, clxii. 60; *elu* vii. 13, viii. 5. 6. 7, ix. 31, xiv. 4, xvii. xx. 3. 4. 7, xxi. 9. 24. 25. 27. 29, xxiii. 2. 10, xxiv. 15, xxvi. 4, xxxi. 6, xxxii. 8. 9. 21, xxxiii. 7, xxxiv. 8. 25, xxxv. 3, xxxvi. 5. 7. 13. 22. 32. 33. 36, xl. 2. 3, xliii. 22, xlii. 12, xlv. 6, xlvii. 4. 9. 13. 15, l. 8, li. 11. 23, lix. 4. 14, lxi. 2. 3. 6. 7, lxii. 12, lxiii. 6, lxv. 6. 17, lxvii. 2, lxviii. 31. 35. 36. 37, lxx. 11, lxxi. 15. 17, lxxxiii. 14, lxxvii. 34. 36. 38. 40. 58. 70, lxxix. 9. 14, lxxx. 4, lxxxvi. 5, lxxxviii. 21. 22. 23. 27. 28. 42. 46, xc. 3. 14. 15. 16, xciii. 12. 13, xciv. 5. 6. 7, xcvi. 1, xcvi. 6, xcix. 3, ci. 14, cii. 11. 13. 14. 17, civ. 7. 20. 21. 26, cv. 29. 32. 43, cvi. 32, cvii. 14, cviii. 30, cx. 5, cxii. 8, cxvi. 1, cxviii. 2, cxxix. 7. 8, cxxx. 11. 13. 14, 18, cxlii. 3, cxliv. 18. 19. 20, cxlvi. 9. 11, cxlviii. 1. 2. 3. 4. 5, cxlix.

2, CL. 1. 2. 3. 4. 5, CLII. 2, CLIII. 10. 15, CLIV. 8. 10, CLIX. 88, CLX. 50; *eșiiu* CLI. 5, *eșiu* LXXXVII. 9; *făcătoriu* XIII. 1. 3, LII. 2. 4; *facu* XVII. 51, XXIV. 4, XXXIX. 9, LVIII. 3. 6, LXIII. 3, LXXXVIII. 5, XCI. 8. 10, XCH. 4. 16, C. 8, CV. 3, CXIII. 16, CXXIV. 5, CXXXIV. 18, CXL. 4. 9, CLIII. 39, CLV. 17, *feciu* L. 6, CXVIII. 121, *făcându* IX. 17, XIV. 5, *faptu* LXXXVIII. 12, CLII. 16, *făptu* CLXII. 65; *fălosu* XXIX. 10; *fănu* CXLVI. 8, CLIII. 2; *fără-fundu* XLI. 8, LXXVII. 15, CV. 9, CVI. 26; *fărălegimu* CLVIII. 29; *ferescu* XXXVIII. 2, LV. 7, CXVIII. 8. 57. 60. 63. 101. 106, *feriiu* XVII. 22, CXVIII. 67, 168; *fericeđu* L. 20; *feritoriu* LVIII. 18; *fieru* II. 9, CIV. 18, CVI. 10. 16, CXLIX. 8; *flămâțescu* LVIII. 7. 15, *flămâțiru* XLIX. 12, *flămâțindu* CVI. 5; *flomându* CVI. 9; *focu* XVII. 9. 13, XXXVIII. 4, CVI. 3, CLVI. 11; *frăngu* LXXIV. 11, *frămtu* L. 19, CLVIII. 39; *fricosu* XCV. 4; *fsatu* LXXVII. 60; *fugu* CXXXVIII. 7, *fugiiu* CXLII. 9, *fugându* LIV. 8; *fuii* XXIX. 8, XXX. 12. 13, XXXVI. 25, XXXVII. 9. 15, LXVIII. 9. 12, LXX. 7, LXXII. 14. 23, LXXVI. 3, LXXXVII. 5. 9, CI. 5. 7. 8, CVIII. 25, CXVIII. 83, CXIX. 7, *fumu* CLVI. 17; *furisu* CLV. 14; *furu* XLIX. 18; *găcitoriu* CLXI. 76; *gămbositoriu* XVI. 1; *gardu* LXI. 4; *gintu* IX. 27, XXI. 32, XXIV. 16, XXXII. 11, XLVII. 14, XLVIII. 12. 20, LX. 7, LXXI. 5, LXXII. 15, LXXVII. 6, LXXXVIII. 13, LXXXIV. 6, LXXXIX. 1, XCIX. 5, CI. 19, CVIII. 13, CXLV. 10, CLIII. 20, CLX. 50; *giucatu* CXIII. 6; *giudecătoriu* VII. 12; *giudeđu* IX. 5. 8. 17, XXIV. 9, XXXVI. 28. 30, XLIX. 6, LXXV. 9, XCVIII. 4, CII. 6, CXVIII. 84. 121, CXXI. 5, CXXXIX. 13, CXLII. 2, CXLV. 7, CXLVII. 10, CXLIX. 9, CLIII. 41, CLIV. 10, CLVIII. 28, *giudeđu* CLIII. 4, *giudeđu* LXXV. 10, LXXXVIII. 15, XCH. 15, XCVIII. 4, C. 1, CXI. 5, CLVIII. 28. 31; *giuncu* XLIX. 13, *guncu* CLVIII. 40; *giunelu* CXVIII. 141, CLIII. 25; *giunghiău* CXV. 8, CLVII. 10, *giunghiemu* CLVIII. 38, *giunghiău* XXVI. 6; *giurământu* CLXI. 73; *glăsescu* CXIII. 15; *gonescu* CLII. 9; *gotovescu* LXXXVIII. 5, *gotoviiu* CXXXI. 17; *grăescu* XXVIII. 9, XXX. 19, XLIV. 2, XCH. 4, CXIII. 13, CXXXIV. 16, CXLIV. 11, *grăiiu* XXXIX. 6, LXXII. 15, LXXVI. 5, XCH. 18, CXV. 1, CXXI. 8, *grăindu* XXVII. 3; *grasu* LXIV. 12, LXXII. 7; *greșescu* XXXVIII. 2, *greășescu* CXVIII. 11, *greșascu* LXXVII. 17, *greășimu* CLVIII. 29, *greșiiu* L. 6, *greășiiu* CXVIII. 67; *gunoiu* CLIV. 8; *hicleanu* XLII. 1, CXXXIX. 2, CLVIII. 32, *hăclianu* V. 8; *hiclenșigu* IX. 28, XXXI. 2, L. 6, LIV. 12; *hiruvimu* XCVIII. 1; *hotaru* LXVII. 14, CIII. 9; *hrănescu* LVIII. 10; *iadu* VI. 6, IX. 18, XV. 10, XXIX. 4, XXX. 18, XLVIII. 15, LIV. 16, XCH. 17, CXIII. 25, CXXXVIII. 8, CXL. 7, CLIII. 22, CLIV. 6, CLXII. 33; *îmbălămu* LIV. 15, *îmbălău* XXV. 1. 11, XXXVII. 7, CXXX. 1, *îmbălându* LXXXIII. 13, CXXV. 6, *îmbălându* LXXVII. 39; *împăratu* XVII. 51, XIX. 10, XX. 8, XXVIII. 10, XLIV. 2. 14, XLVI. 8, LXVII. 25, XCVIII. 4, CLVIII. 32. 46; *împartu* LXXII. 27, *împarđu* LIX. 8, CVII. 8, CLII. 9; *împinsu* CXVII. 13; *împlilescu* LVII. 3; *împregiuru* XI. 9, XXX. 14, XXXIII. 8, *împregiuriu* XCVI. 3; *imu* CLVIII. 41; *înălțaiu* CXXX. 2, *îrălțămu* XXXIII. 4; *înaltu* LXXXVIII. 28, CXII. 4, CXXXV. 12, CXXXVII. 6, *analtu* XCVIII. 2, *îraltu* XVII. 34, LXVII. 19; *încălecându* LXXV. 7; *începuău* LXXVI. 11; *închisu* XXX. 9; *încinsu* LXIV. 7; *încungiuru* CXVII. 11; *încungiuraău* XXVI. 6; *înflurescu* XCI. 14; *îngerescu* LXXVII. 25; *îngрупătoriu* LXXXVIII. 3; *însupfiedu* CLII. 9; *însusu* XCI. 2. 9; *întăău* LXXXVIII. 28; *întelegătoriu* LII. 3; *întelegu* XIII. 4, XXXVIII. 5, LII. 5, C. 2, CXVIII. 15, *înteleşu* LXXII.

16, CXVIII. 95, CLV. 2, *înfeleșu* LXXII. 22, *înfelegându* XLVI. 8, *înfeleptiū* XV. 7; *înfeleptu* CLXII. 18; *înferitu* CLIII. 21; *întinându* CLV. 9; *înținu* LXVIII. 15; *întorcu* LXVII. 23, LXXXIV. 9, *întorșu* CXVIII. 59, *întorcându* LXXXIV. 7, CIII. 29, *întorsu* LXX. 20; *întrămu* CXXI. 1, CXXXI. 7, *întraū* V. 9, CXIX. 5, *întraru* CXXXI. 3; *învăfu* L. 15; *învescu* CXXXI. 16. 18; *învrătoșu* XXXI. 8; *ispitescu* X. 5, *ispiliū* CXVIII. 69; *ispititorū* VII. 10; *ispovedescu* LV. 9, *ispoveadiū* CXVIII. 13, *ispoveadiu* CXVIII. 26; *îubescu* LXVIII. 37, CXVIII. 132. 165, CXLIV. 20, *îubiū* XXV. 8, CXIV. 1, CXVIII. 47. 48. 97. 159. 163. 166. 173, *îubindu* V. 13, XXXIX. 17; *ivescu* XLIX. 23, XC. 16, CLVIII. 44; *izbăvitorū* XVII. 3, XLIX. 22, LXXVII. 35, CXLIII. 2, *izbăvitoru* LXX. 11; *izbăvitu* LXX. 23; *izboru* CV. 17; *izvoru* CIX. 7, CXXIII. 5; *jeluiū* CXVIII. 131; *lărgămentu* XXX. 9, CXVIII. 45; *largu* XVII. 20, CXVII. 5; *lăsuiū* CXVIII. 87, *lasaiū* LXXX. 13, *lăsatu* IX. 35, XX. 3; *laudū* LV. 5. 11, LXVIII. 31, CVIII. 30, CXLIV. 2, CXLV. 2, *lăudatu* XLVII. 2; *lăuiū* XXV. 6; *lepădându* CXXV. 6; *lepescu* LXXII. 28; *liḡu* LXXI. 9; *locu* XIII. 4, XXII. 2, XXXVII. 21, XLIII. 20, CXXXI. 7, CLVIII. 38; *loru* IX. 13. 16. 38, X. 7, XIII. 1, XV. 4, XVI. 10. 13. 14, XVII. 43, XX. 11. 13, XXI. 27, XXIV. 14, XXV. 10, XXVII. 4, XXXI. 9, XXXII. 6. 15. 19, XXXIII. 18. 21, XXXIV. 5. 6. 17, XXXVI. 9. 18. 22. 39, XL. 11, LIV. 20. 22, LXIII. 8, LXVII. 28, LXXVII. 29. 30. 51, LXXX. 13, CIII. 27, CV. 8, CVI. 12, CXXXIX. 10, CXLIII. 8, CXLVIII. 14, CXLIX. 6. 8, CLIII. 17. 32, CLV. 6, CLX. 51, *luru* LXXX. 15; *luaiū* CXLII. 8, CLI. 6, *luaru* CXXXVIII. 9, *luîndu* CXXV. 6; *lungu* VII. 12, LXXXV. 15, CII. 8, CXLIV. 8, CLIII. 27; *luptu* LV. 2; *mănaū* C. 5; *mănecându* CXXXVIII. 9; *măngăiatu* LXII. 6; *măniū* CLIII. 21; *mănu* XC. 12; *mărâncu* XXI. 27, XLIX. 13, *mănâncu* CI. 5, *măncaiū* C. 5, CI. 10, *măncându* XIII. 4, LII. 5; *măḡăetorū* LXVIII. 21; *mărescu* XVII. 51, LXVIII. 31; *mărgu* LXXXVIII. 15; *măriū* XVIII. 6; *mărmântu* V. 11; *măru* XVII. 38; *menčorosu* XXXII. 17; *menimu* CLVI. 13; *mentu* LXV. 3; *meserimu* LXXVIII. 8; *mestecaū* CI. 10; *milostivu* LXXVII. 38, LXXXV. 15, XCVIII. 8, CII. 8; *miluitoru* CX. 4; *miruratu* VIII. 10, *minunatu* CLII. 11, *minuinatu* LXXV. 5; *moru* CXVII. 17; *mujdeū* XXXI. 9; *multu* LXXVII. 15, LXXXV. 5. 15, LXXXVIII. 50, LXXXIX. 10, CII. 8, CXIX. 6, CXXII. 3, CXLIII. 13, CXLIV. 8, *murîndu* XLVIII. 11; *nădăescu* CXIII. 16, *nădeaescu* CXXXIV. 18; *nascu* XXI. 32, LXXVII. 6; *năvideescu* CLIII. 41, *năvideascu* LXXXV. 17, CXXVIII. 5; *neamu* LXXVI. 9, LXXVII. 4, LXXXVIII. 2. 5, CI. 13, CIV. 8, CV. 31, CXVIII. 90, CXXXIV. 13, CLIII. 5. 7; *necurățiū* XVII. 32; *nedejduescu* VII. 2; *nedereptu* XVII. 49, XXIV. 19, XLII. 1, CXVIII. 118, CXIX. 2, CXXXIX. 2. 12, CLVIII. 32; *nefaptu* CLXII. 46. 47. 53. 67. 69; *nefiîndu* VII. 3, *nefiîndu* CIII. 35; *nemăsuratu* CLXII. 48. 49. 53—54; *neneavideascu* LXVII. 2; *nesleaiū* CLXII. 26; *nestinsu* CLXII. 77; *netăiatu* CXIII. 8; *nevinovatu* XVII. 26. CV. 38; *neziditu* CLXII. 67; *nișchitu* VIII. 6, XXXVI. 10. 16, LIV. 9, LXXII. 2, XCIII. 17, CLVI. 20; *nuoru* LXXVII. 14, XCVI. 2, CIV. 39; *obiduescu* XXXIV. 1; *ogodescu* LV. 13; *omerescu* XVI. 4; *omelu* CXXXII. 2; *omu* XX. 11, XXI. 7, XXIV. 12, XXXIII. 13, XXXVII. 15, XLII. 1, LI. 9, LIV. 14, LXI. 4, LXXXIII. 13, LXXXVI. 5, LXXXVII. 5, LXXVIII. 49, CIV. 14. 17, CXVII. 8, CXXXIV. 8, CXXXIX. 2, CLXII. 13. 15. 17. 29; *opritorū* XXVII. 8; *opu* XIII. 3, XXXI. 6; *organu* CLI. 2; *osândescu* XCIII. 21; *oțetu* LXVIII. 22; *otstămpescu* CXVIII. 118, *otstămpimu* CLVIII. 29; *pământu* IX. 39, XI. 7, XVI. 11. 14,



XXI. 30, XXXII. 14, XXXIII. 17, XL. 3, XLV. 9. 11, XLVIII. 3. 12, LVII. 3. 12, LXII. 3, LXVI. 3. 5, LXXI. 6. 16, LXXII. 9. 25, LXXIII. 7. 8. 12, LXXVII. 40. 69, LXXXIV. 12, LXXXVII. 13, LXXXVIII. 40. 45, CI. 20. 26, CII. 11, CIII. 14, CIV. 16, CVIII. 15, CXI. 2, CXII. 6, CXVIII. 19. 25. 87, CXXXIV. 6, CXXXVIII. 15, CXXXIX. 12, CXL. 7, CXLII. 3. 6. 10, CXLVI. 6, CXLVIII. 7. 14, CLIII. 24, CLIV. 8. 10, CLVI. 9. 10. 18. 19, CLVII. 7, CLIX. 76, *pământu* CIX. 6, *pământu* VII. 6; *părătaiu* XXXVII. 7; *pieru* IX. 4. XXXVI. 20. 34. 38, LXXII. 27, XCI. 10, CI. 27, CIII. 29, *perindu* XXXVI. 20; *plecu* CXLIII. 2, *plecaiu* CXVIII. 112, *plecatu* LXI. 4; *pliru* IX. 28, XXXII. 5, *plinu* CXVIII. 64; *plodu* CVI. 37, CLV. 17; *pobeadescu* LXXXVIII. 24; *pociu* XXV. 1, CXXXVIII. 6, *potu* IX. 4, LVII. 8, LXVII. 10, *putuiu* XXXIX. 13, LXXXVII. 16, CXVIII. 163; *pomenescu* XV. 4, LXX. 16, *pomenișamu* CXXXVI. 1, *pomenișu* XLI. 5, CXVIII. 52. 55, CLVII. 8, *pomeanișu* LXXXVI. 12, *pomenișu* LXXXVI. 6, CXLII. 5, *pomeanișu* LXXXVI. 4; *protivescu* LXVII. 19; *prământescu* CIII. 12; *preacântatu* CLVIII. 52. 53; *preaînălțatu* CLVIII. 53; *preagreășimu* CLVIII. 29; *preaiubișu* CXVIII. 113. 119. 127. 174; *prearădicându* CLIX. 88; *preaslăvescu* LXXXV. 12, XC. 15, *preaslăvitu* CLII. 11; *preimescu* XXIV. 13, XLIX. 9, LXXII. 5, CXV. 4, CXXXVIII. 20, *preimimiu* XLVII. 10, CLVI. 18, *preimindu* XCI. 15; *preșu* XXV. 10, XLIII. 13, XLVIII. 9, CXXVI. 3; *preveghișaiu* CI. 8; *pribeagu* CIV. 23; *pridădescu* XXX. 6; *prilăstitu* LXXVI. 3; *prilazu* CXLIII. 14; *prișlefu* CXIX. 6; *proi-descu* CIII. 20; *proidișu* XLI. 5; *prorocindu* LXXI; *prorocu* LXXIII. 9, CLV, CLVI, CLVII, CLVIII, CLXIII. 38; *prușcu* CLXI. 76; *psaltyrișu* CVII. 3; *punișu* XII. 2, LXXXVIII. 26. 30, C. 6, *punișu* LXXII. 28, LXXVII. 2, *ponișu* CLXII. 73, *pușu* XXXVIII. 2, LXVIII. 12, LXXXVIII. 20, CXVIII. 106, *pusu* II. 6; *purtătoru* CLVIII. 38; *pustinișu* LXII. 3, *pustynitu* LXXII. 19; *pușu* LIV. 24; *rădicătoriu* XVII. 19; *rădicu* CLII. 2, *rădicaiu* XXIV. 1, LXV. 17, LXXXVII. 10, LXXXVIII. 20, CXVIII. 48, CXX. 1, CXXII. 1, CXLII. 6; *răpaosu* XXXVIII. 14, LIV. 7, LXV. 12, CXXXI. 5; *răsarū* CLIX. 76; *răspundu* LVIII. 8, XCH. 4, *răspundu* CXVIII. 42, *răspunsu* CLXII. 39; *rătecescu* XCIV. 10, *rătăcișu* CXVIII. 110. 176; *războișu* XVII. 35. 40, XXIII. 8, XXVI. 3, LXVII. 31, LXXV. 4, LXXVII. 9, LXXXVIII. 44, CXXXIX. 3. 8, CXLIII. 1; *răzvrătitu* LXXVII. 57, CLIII. 5; *rebdu* XXXIX. 2, LI. 11, *rebdașu* XXIV. 5, XXXIX. 2; *rebdătoriu* CII. 8, CXLIV. 8, *rebdătoru* LXXXV. 15, *răbdătoriu* VII. 12; *revnișu* LXXII. 3; *rigăescu* CXLIV. 7; *roditoriu* LI. 10, *roditoru* CVI. 34; *rostu* XVI. 1, LXV. 17, CXIII. 13, CXIX. 2, CXXXIV. 16, CXLIII. 8, CLVIII. 51; *ruoratu* CLVIII. 50; *rușireșu* LXX. 1, *rușiratu* XIII. 6, XIV. 4, LXXII. 22; *sacu* XXXIV. 13, LXVIII. 12; *salașu* CV. 16; *sântu* IX. 21, XI. 5, XXIV. 6, XXXIV. 3, XLVIII. 15, XLIX. 7. 8. 10. 11, LIV. 8. 22, LXII. 11, LXVIII. 21. 30, LXXII. 5, LXXXVII. 39, LXXXVIII. 50, XC. 15, XCI. 13, XCH. 11, XCIV. 4, XCV. 12, CI. 26, CII. 33, CXVIII. 99. 111. 141. 143, CXXXVIII. 18, CXLII. 12, CXLIII. 15, CXLV. 2, CLIII. 31. 37. 39, CLXII. 23. 52. 57; *sămtu* VI. 3, *sămtu* II. 6; *sapatu* LXXIX. 17; *săpunu* L. 9; *săracu* LXXXI. 3, *seracu* IX. 39; *sașiu* CV. 15; *sboru* LIV. 7; *scadu* CI. 28, CVI. 26; *scărbescu* XXX. 10, *scrăbescu* LXVIII. 18, *scrăbișu* CIV. 3, *scrăbișu* LXXVI. 4; *schimbu* XLVIII. 8; *scoșu* XC. 15, *scoșu* CLI. 6; *scritorișu* XLIV. 2; *scrisu* CXLIX. 9; *scutitoriu* CXIII. 8. 19, *scutitoru* CXIII. 17; *secașu* CI. 12; *șeșușu* XXV. 4. 5, *șeșându* XLIX. 20, LXVIII. 13; *semnu* LIX. 6; *sfântu* XIX. 3, XXI. 4, XXIII. 3, XXXII. 21, XLVI. 9, L.

13, LXII. 3, LXVII. 6. 18. 25, LXXVI. 14, LXXXVI. 1, LXXXVIII. 21, XCVIII. 3. 5. 9, CII. 1, CIV. 3, CV. 47, CX. 9, CXXXIII. 2, CXXXVII. 2, CXLIV. 21, CLIV. 10, CLVIII. 52, CLXII. 68; *sfeatu* CLIII. 28; *sințiu* XXXIV. 15; *slăbindu* CLIII. 36; *slabu* VI. 3; *slăvitu* XXIII. 7, CLII. 1, CLIV. 8; *smentitu* XXIX. 8; *socotescu* XXVI. 4, *socotiū* XCIV. 10; *somnu* CXXVI. 2; *spăământu* XXVI. 1; *spânđu-rămu* CXXXVI. 2; *spargu* LXXXVIII. 34; *spăsescu* XLIII. 7; *spăsitoriu* XVII. 42; *spîru* XXXI. 4; *spovedescu* CLXII. 61—62; *spuniū* XXV. 7, XXXVII. 19, CXVII. 17, CXLI. 3, CXLIV. 6. 12, *spunū* II. 7, IX. 2. 15, XXI. 23, XXXI. 5, LIV. 18, *spuniu* LXX. 17, LXXII. 28, LXXIV. 2, LXXVII. 6, CI. 22, *spuiū* LXXXVIII. 2, *spunu* CXLIV. 4, *spuru* XXI. 32, LXVII. 12, *spușiu* XXXIX. 6; *spunindu* LXXVII. 4; *spureu* (în ms. *spurceu*, despărțit de d l Bianu în *spure cu*; *cu* n'are însă ce căuta aici; lipsesce și la Coresi) LXXXVIII. 35; *stându* CXXI. 2, CXXXIII. 1, CXXXIV. 2; *stălpu* LX. 4, *stălapu* XCVIII. 7; *știutoru* CXLI. 5; *știutu* IX. 17, LXXV. 2; *strigămu* XCIV. 1. 2, *strigaū* XXXVII. 9; *striiru* XLIII. 21, LXVIII. 9, *striinu* LXXX. 10, CLI. 5, CLIII. 12; *suū* CLV. 16, *suiru* CXXXVIII. 8, *suindu* CV. 7; *sunându* CLVIII. 50; *suptu* VIII. 8, IX. 28, XVII. 10. 37. 39. 40: 48, XLVI. 4, LIV. 11, LXII. 10, LXV. 17, LXXXVII. 7, XCVIII. 5, CV. 42, CXXXVIII. 15, CXXXIX. 4, CXLIH. 2, CLIII. 22; *surdu* XXXVII. 14; *suru* IX. 7, XLV. 4; *susu* VII. 18; *tăcuū* XXXI, XXXVII. 3, XLIX. 21; *tăiaū* CLI. 6; *tănjescu* CI. 3; *țapu* XLIX. 9, 13; *țaru* XXXVII. 5, LXXX. 7; *țemu* III. 7, XXVI. 1; *tindu* CXIII. 15, *tinđu* XXVII. 2, LIX. 10; *țiru* LXVIII. 36, LXXII. 6; *tornu* XVII. 38; *totu* CII. 22, CIV. 21, CXLV. 2; *trașu* CXVIII. 131; *trecu* LXV. 6. 12, LXXII. 9, LXXVI. 18, LXXIX. 13, LXXXVIII. 42, CIII. 9. 10, CXLIH. 4, *treacu* LXVII. 22, XC. 6, *trecuū* XXXVI. 36, *trecându* XVII. 32, CLVI. 13; *tristu* XXXVII. 7, XLI. 10, XLII. 2, CXVIII. 28; *turnu* CI. 7; *ucigu* CLIII. 39, *ucisu* CV. 38; *ugodescu* CXIV. 9, *ugodiū* XXXIV. 14; *ullămu* XLIII. 18, *ullaū* CI. 5, CXVIII. 30. 61. 83. 109. 141. 153, *ullaru* CXXXVI. 5, *ullatu* LXXXVII. 13, *ullato* IX. 19; *umbraru* LXXVII. 28; *umno-jescu* CXLIH. 13; *unșu* LXXXVIII. 21; *untu* XXII. 5, XCI. 11, CIII. 15, CLIII. 13. 14; *upuvăescu* XVII. 3, XXVI. 3, XXXIX. 4, XLIII. 7, XC. 2, CXLVI. 11, CLVIII. 40, *upuvăimu* XXXII. 21. 22, *upuvăiū* X. 2, XII. 6, XV. 1. XXIV. 2. 20, XXV. 1, XXX. 2. 7. 15, XXXVII. 16, XL. 10, LI. 10, LV. 4. 5. 11, LXX. 1. 14, LXXXV. 2, CXVIII. 42. 43. 74. 81. 147, CXL. 8, CXLII. 8, CXLIII. 2, *upu-văiū* LIV. 24, *upăvăiū* CVIII. 114, *upuvăindu* XVI. 7, XVII. 31, XXX. 25, XXXIII. 23; *urcoru* XXI. 16; *urđitu* VIII. 4, CIII. 8; *urescu* XXXIV. 19, *uriū* XXV. 5, CXVIII. 104. 113. 128, *uriu* C. 3, *uritu* CLVIII. 32; *usleniū* VI. 7, LXVIII. 4; *vădu* X. 8, XXXIX. 4, CXIII. 13, CXXXIV. 16, *văđu* V. 5, XXVI. 4, LXII. 3, *văđuū* XV. 8, XXXVI. 25. 35, LIV. 10, LXV. 18, CXVIII. 96. 158, CXLI. 5, *văđându* LXXII. 3; *văratu* XVI. 12; *vărsu* CXLI. 3, *vrăsaū* XLI. 5; *vărtosu* L. 4, *vrătosu* LXXXVIII. 41; *vasu* XXX. 13; *vătămămu* XLIII. 18; *vătuiū* LXXII. 15, LXXXVIII. 4; *veacu* IX. 8, XI. 8, XIV. 5, XVIII. 10, XX. 5, XXI. 27, XXIII. 7. 9, XXIV. 2. 6, XXVII. 9, XXVIII. 10, XXIX. 7. 13, XXX. 2, XXXII. 11, XXXVI. 18. 28. 29, XL. 13. 14, XLIII. 9, XLIV. 3. 7. 18, XLVII. 9. 15, XLVIII. 9. 12. 20, LI. 10. 11, LIV. 20. 23, LX. 5. 8. 9, LXX. 1, LXXI. 17. 19, LXXII. 12. 26, LXXIII. 12, LXXIV. 10, LXXV. 5, LXXVI. 6. 8, LXXVII. 66. 69, LXXVIII. 13, LXXX. 16, LXXXII. 18, LXXXIII. 5, LXXXIV. 5, LXXXV. 12, LXXXVIII. 2. 3. 5. 29. 30. 37. 38. 53, LXXXIX. 2, XCI. 9. XCI. 2, XCIX. 5, CI. 13, 29, CII. 9. 17, CIII. 5. 31, CIV. 8. 10, CV. 1. 31. 48, CVI. 1, CIX. 4, CX. 3. 5. 8. 9, CXI. 3. 6. 7, CXII. 2, CXIII. 26, CXVI.

2, CXVII. 1. 2. 3. 4. 29, CXVIII. 44. 52. 89. 93. 98. 111. 112. 142. 144. 152, 160, CXX. 8, CXXIV. 1. 2, CXXX. 3, CXXXI. 12. 14, CXXXII. 3, CXXXIV. 13, CXXXV. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 23. 24. 25. 26, CXXXVII. 8, CXXXVIII. 24, CXLIV. 1. 2, CXLV. 7. 10, CLII. 18, CLIII. 7. 40, CLV. 6, CLVII. 7, CLVIII. 26. 52. 53, CLIX. 88, CLX. 55, CLXI. 70; *vechiu* VI. 8, CLVII. 73; *vedemu* XXXV. 10, CV. 5; *veghiemu* CLVIII. 30; *vencu* CLV. 19; *veselesc* XVIII. 9, *veselitu* XXIX. 2; *veșmăntu* CI. 27, CVIII. 29; *vestescu* LIV. 18; *viru* LXVII. 32, *vinu* CXXV. 6, *vinu* XXXIX. 8, *vepru* LXVIII. 3, *vinindu* CXVII. 26, CXXV. 6; *viru* LIX. 5, LXVIII. 13, LXXVII. 65, CLIII. 14, *vinu* LXXIV. 9; *vișelu* XLIX. 9; *vlădicescu* L. 14; *voiu* II. 8, V. 5, XVII. 24, XVIII. 14. 15, XXVI. 6. 13, XXVII. 1, XXXIII. 12, XXXVIII. 5. 14, XL. 11, XLI. 3, XLII. 4, XLVIII. 5, XLIX. 7. 8. 12. 15. 21, L. 9, LVI. 8, LXI. 7, LXII. 5, LXV. 16, LXX. 18, LXXII. 17, LXXIV. 3, LXXVI. 13, LXXX. 9. 11, LXXXV. 11, LXXXVIII. 24. 29. 33. 36, XC. 14. 15, CVII. 2, CIX. 1, CXIV. 2, CXV. 3, CXVIII. 16. 17. 18. 27. 34. 44. 55. 73. 77. 88. 93. 115. 116. 125. 134. 144. 146, CXXXI. 5. 11. 12. 14, CXXXVI. 6, CXXXVIII. 7. 9. 18, CXL. 10, CXLII. 7, CLII. 2, CLIII. 1. 20. 23. 24. 26. 40. 41. 42, CLV. 16. 18, CLVII. 5. 10, *vremu* CXXXVI. 4, *voru* V. 6. 13, IX. 18. 23. 26, XXXIII. 6, XXXIV. 27, XLVIII. 11, L. 15. 21, LXVII. 30, LXXXIII. 8, LXXXVII. 13, LXXXVIII. 6. 16. 17, XCVII. 8, CHI. 30, CXXV. 5, CXXXVIII. 18, CXXXIX. 11, CLIII. 42, CLV. 2. 11, CLVI. 11, *vuru* I. 5, *vruiu* XXXIX. 9, LXXII. 25, LXXXIII. 11, CXVIII. 30. 35, *vrundu* XXXIX. 15; *zboru* XXXIX. 11, LXVII. 31, LXXXI. 1, CX. 1, CXLIX. 3; *zidindu* CXXXVI. 1; *zidu* CI. 8, CXXVIII. 6; *zlacu* CXLVI. 8.

#### Forme în ũ:

*Adăncatulũ* CLVII. 4; *agiutorulũ* LXIX. 2, XC. 2, CXXIII. 8, *agiutorulũ* LXIX. 6, LXX. 7. 12, LXXXIII. 6, XC. 1; *alesulũ* LXXXVIII. 20, CV. 23, *alesilorũ* LXXXVIII. 4; *anilorũ* LXXXIX. 10; *ănsulũ* LXXI. 9, LXXVII. 37, XCIX. 2; *apăratulũ* CIII. 7; *apelorũ* LXVIII. 16, CVI. 33. 35, CXVIII. 136, CLV. 13; *arepilorũ* XVI. 8; *austrulũ* LXXXVIII. 13; *băiatulũ* CXXX. 2; *bătrănilorũ* CVI. 32; *bolvanilorũ* XCVI. 7; *brafulũ* LXX. 18; *cailorũ* CXLVI. 10; *cămpulũ* LXXVII. 12, CXXXI. 6; *căntarilorũ* LXX. 22, XCII, XCIV, XCV; *cănteculũ* XII, XIV, XXIII, XXVI, XXVIII, XXXVIII, XLII, XLVIII, LI, LXVI, LXXII, LXXV, LXXXVI, XCI, XCVI, XCVII, XCVIII, C, CVII, CXLII, *cănzteculũ* LXXX, *căntecelorũ* XC; *capulũ* LXXIII. 14, CIX. 7; *celorũ* CXVIII. 165; *cerbilorũ* CIII. 18; *cerulũ* XCV. 11; *ciudelorũ* LXXVII. 32, CX. 4; *ăocanulũ* LXXIII. 6; *codrilorũ* XCIV. 4; *cornulũ* LXXIV. 5. 6. 11, LXXXVIII. 18, XCI. 41, CXI. 9; *creaștetulũ* LXVII. 22; *cugetũ* LIV. 15, *cugetulũ* LXXV. 11; *cumplitulũ* LXXI. 8; *cuperemăntulũ* XC. 1; *cuvăntulũ* CVI. 20, CXVIII. 43. 116. 154, *cuvintelorũ* CXVIII. 130. 148; *deadevărulũ* LXXXV. 11, LXXXVII. 12, LXXXVIII. 2. 6. 9. 25. 50, XCI. 3, XCV. 13, XCVII. 3, *deadeavărulũ* CXXXVII. 2, *dedevărulũ* LXXXIV. 12; LXXXVIII. 34, *dereplățilorũ* CXVIII. 33, *dereptățilorũ* CXVIII. 68; *dereptulũ* CXI. 7, *derepțilorũ* I. 5. 6, LXXII. 1, XCVI. 11, CX. 1, CXI. 2. 4, CXVII. 15; *deșărtătorũ* II. 1; *deșideratulũ* LXXVII. 29; *deulũ* XLIII. 9, LXVI. 7, LXVII. 2. 21. 32. 36, LXVIII. 36, LXX. 17, LXXII. 11, LXXIV. 8, LXXV. 7. 10, LXXVI. 2. 3. 14, LXXVII. 19. 34. 41. 56. 59, LXXIX. 8, LXXX. 11, LXXXIII. 3. 4. 8, LXXXV. 2. 15, LXXXVIII. 27, XCI. 16, XCIII. 1. 7. 22, XCIV. 7, XCVIII. 8. 9, XCIX. 3, CVII. 8, CXIV. 5, CXLIII. 1, CXLIV. 1, CXLV. 5. 10, CLIII. 15; *đilelorũ* CI. 24. 25; *dimpregiurulũ*



LXXXVIII. 8, *diapregiurulă* XCVI. 2; *diseloră* CXVIII. 32. 35. 66; *dodeitoriloră* LXXXVIII. 43; *domnulă* II. 7, LXVII. 20, LXXVI. 2, LXXVII. 21, LXXXIV. 13, LXXXVI. 6, LXXXVIII. 53, XCII. 1. 4, XCIII. 1. 11. 14. 17. 22. 23, XCIV. 6, XCV. 4. 10, XCVI. 1. 10, XCVII. 2. 6, XCVIII. 1, XCIX. 3, CI. 17. 19. 20, CII. 2. 6. 11. 20, CIII. 34. 35, CIV. 21, CV. 34, CVI. 6. 28, CVIII. 15, CIX. 5, CXI. 1, CXII. 1, CXIII. 19. 20. 21. 23, CXIV. 5. 9, CXV. 6, CXVII. 18. 24, CXX. 7, CXXI. 9, CXXVII. 1, CXXIX. 6. 7, CXXXIV. 3. 19. 20, CXXXIX. 7, CXLIV. 14, CXLV. 2, CLI. 3, CLII. 4, CLV. 19, *domniloră* CXXII. 2, CXXXV. 3; *doamneloră* CXXII. 2; *draculă* VII. 6, LXXIII. 10. 18, LXXXVIII. 23, XC. 6, *draciloră* LXXVII. 61, CV. 10. 37. 41, CXXXVII. 7; *duhulă* XXXIII. 19, XLVII. 8, L. 13, LXXVI. 4. 7, CII. 16; *dulceloră* CXXIV. 4; *dumbraviloră* XCV. 12; *dumneșeulă* LXXXV. 12, XCVIII. 5, CV. 47, CXIII. 10; *dureriloră* XCIII. 19; *Eghypetulă* CIV. 38; *eftină* CII. 8, CX. 4; *epuriloră* CIII. 18; *fănulă* CI. 12; *fapteloră* CIII. 13; *fărecă-țiloră* LXXVIII. 11, CI. 21; *fieriloră* LXXIII. 19, LXXVIII. 2; *fiulă* LXXII, LXXIX. 18, LXXXV. 16, LXXXVIII. 23, CXV. 7, *fiiloră* LXVIII. 9, LXXII. 15, LXXVII. 6, LXXXII. 9, LXXXVIII. 20, CII. 7. 17, CV. 38, CVI. 21. 31, CXIII. 24, CXLIV. 12, CXLVIII. 14; *foculă* LXXVII. 63, LXXXVIII. 5, LXXXVIII. 47, CXVII. 12; *frațiloră* LXVIII. 9; *fricoșiloră* CX. 5; *fsatulă* LXXIII. 7, LXXVII. 67; *fsateloră* CII. 15, CIII. 11, CVII. 8; *fumulă* LXVII. 3; *gardulă* LXXIX. 13; *gintulă* LXXI. 5, XCIV. 10, CI. 25; *giudeciloră* LXXXVI. 6; *giudeșulă* LXVII. 6, CV. 3, CXVIII. 102; *glasulă* LXXVI. 19, LXXX. 12, LXXXV. 6, XCIV. 8, CV. 25, CXVIII. 149, CXL. 1; *grasulă* LXXX. 17; *grumazulă* LXVIII. 4; *Hananeiloră* CXXXIV. 11; *hicleanșigulă* XCIII. 23; *hristulă* LXXXVIII. 39; *idoliloră* CV. 38; *împăratulă* LXVII. 13, LXXXIII. 4, LXXXVIII. 19, *împărațiloră* CXLIII. 10; *împregiurulă* LXXV. 12, *împregiuriulă* LXXXVIII. 9; *înnaltulă* CII. 11; *începutulă* LXXX. 13, *încinsulă* LXVIII. 25; *îngeriloră* XC. 11; *înțelesemă* LXXVII. 3; *Iordanulă* CXIII. 3; *iubișiloră* CXXVI. 2; *ludeiloră* LXVII. 28, LXVIII. 36, XCVI. 8; *lăcusteloră* LXXVII. 46; *leagecăl-cătoriloră* LXXIV. 5; *limbiloră* XVII. 44, LXXI. XCV. 5. 7, CIX. 6, CLIII. 42; *loculă* CII. 22; *lontrulă* CII. 1; *lucrulă* LXXXIX. 17, CIII. 23, CX. 2, CXIII. 12, *lucruriloră* CX. 6; *luminatulă* LXXXIX. 8; *lunciloră* CII. 20; *mașeloră* CXXXI. 11; *măniloră* LXXXIX. 17, XCIV. 7, CI. 26, CX. 7, CXIII. 12, CXXXIV. 15, *măneloră* XCI. 5; *martorulă* LXXXVIII. 38, *mărturiloră* CXVIII. 14; *measerulă* LXXIII. 21, *meserulă* LXXXI. 4, *measeriloră* XI. 6, *meseriloră* LXXI. 4. 13; *mirulă* CXXXII. 2; *mișelulă* XXXIV. 10, LXXI. 12, LXXIII. 21, CXXXI. 3. 4, *mișeiloră* XI. 6, LXXI. 2. 4, CXI. 9, CXXXIX. 13; *morșiloră* LXXXVII. 11, CV. 28; *născutulă* XXXIV. 17; *necurașiloră* I. 1. 4. 6; *neînțeleptulă* XCI. 7; *nereulă* LXXVII. 72, C. 2; *nesăturatulă* CI. 7; *nuoriloră* LXXVII. 23; *obiduatoriloră* CXVIII. 122; *ochiulă* XCI. 12, *ochy-loră* V. 6; *oiloră* LXIV. 14, LXXVII. 70, CXIII. 4. 6; *omulă* LXXXIX, LXXXIX. 3, XCIII. 10. 12, CII. 15, CXVII. 6, *oameriloră* XI. 2, XIII. 2. 7, XXI. 7, LXVI. 5, LXVII. 36, LXXI. 2. 3. 4, LXXII. 5, LXXXIV. 3, *oameniloră* IV. 3, *oami-niloră* LXXVII. 20, LXXXVI. 6, LXXXVIII. 48, LXXXIX. 3, XCIII. 11, XCV. 10. 13, CIV. 44, CV. 4, CVI. 8. 31, CX. 6. 9, CXIII. 12. 24, CXXIV. 2, CXXXIV. 14, CXLIV. 12, CXLV. 3, *ominiloră* CIV. 20; *osulă* CXXXVIII. 15; *păcătoșiloră* LXXII. 3, LXXIV. 11, LXXXI. 2, LXXXIII. 11, CXVIII. 61, CXXIV. 3, CXXXIX. 9, CXLV. 9, *păcătoșiloră* I. 1, III. 8, *păcătoșiloră* VII. 10; *pământulă* LXXIV. 4, LXXV. 9, LXXIX. 10, LXXXII. 19, LXXXIV. 13, XCV. 1. 9. 11, XCVI. 1. 4. 5, XCVII. 4,

XCVIII. 1, XCIX. 2, CIII. 9. 24. 32, CIV. 7, CV. 38, CVI. 35, CXII. 7, CXIII. 23, CXVIII. 90, CLIII. 1; *părinților* CVIII. 14; *pasărilor* LXXVIII. 2, CLIII. 24; *pășenilor* XCH. 2, CXXII. 4; *pișorul* LXVII. 24, XC. 12, *pișoarelor* XCVIII. 5, CIX. 1, CXXXIX. 6; *pierdătorilor* I. 1; *plângem* XCIV. 6; *plecatul* LXXXI. 3, *plecaților* CI. 18; *plinul* XCVII. 7; *plodul* LXVI. 7; *porăncitelor* CXVIII. 73; *preapodobnic* XVII. 26, XLIX. 21, CLIII. 4, *preapodobnicilor* LXXVIII. 2, XCVI. 10, CXV. 6, CXLVIII. 14; *pregiurului* LXXVIII. 4; *protivnicul* LXXIII. 10; *rănitul* LXXXVIII. 11; *răpaosul* CXIV. 7, CXXXI. 8, *răpaosul* XCIV. 11; *reul* C. 4, CXX. 7; *riul* CXXXVI. 1; *rostul* VIII. 3, LXXII. 9, LXXVII. 2. 30, LXXX. 11, LXXXVIII. 2, CV. 33, CVI. 42, CXVIII. 43, *rosturelor* CXXXIX. 10; *rugătorilor* LXXIII. 23; *sălbatec* LXXIX. 14; *saracul* XCH. 6, *săracilor* LXVII. 6; *scaunul* XCVI. 2, CII. 19; *șerbul* LXXVII. 70. 71, LXXXV. 2, LXXXVIII. 21, CIV. 26. 42, CXVIII. 176, CXLIII. 10, *șerbilor* LXXVIII. 2. 10, LXXIX. 5, LXXXVIII. 51, CI. 29, CXXII. 2, CLVIII. 33; *sfeatul* CX. 1, *svfeatul* LXXII. 24, *sfatul* I. 1; *sfîșilor* LXXXVIII. 6. 8, CIX. 3; *silnic* XXIII. 8, LXVII. 13, LXXIX. 5. 8. 15. 20, LXXXIII. 13, LXXXVIII. 9; *Sionul* L. 20, CI. 14; *somnul* LXXV. 6; *spășitorul* XCIV. 1, *spășitorul* LXXVIII. 9; *spișelor* CXX, CXXVI, CXXVII, CXXVIII, CXXIX, CXXXI, CXXXIII; *spunem* XCI. 3; *strugurul* CLIII. 32; *sufletul* LXVIII. 11. 21. 33, LXX. 23, LXXIII. 19, LXXXIII. 3, LXXXV. 13. 14, LXXXVII. 4. 15, LXXXVIII. 49, XCH. 17. 19, CII. 2, CIII. 1. 35, CVI. 9, CXVIII. 175, CXXXVIII. 14, *sufletelor* LXXVII. 18; *suspiniilor* CI. 6; *susul* LXXXVI. 5, CIII. 13; *sveașnic* CXVIII. 105, CXXXI. 17; *tămpelilor* CXXXI. 5; *tatăl* LXVII. 6, CLXII. 21; *ținutul* LXXXVIII. 10, CXIII. 2; *trușășul* LXXXVIII. 11, C. 5, *trușășilor* CXVIII. 69; *tunetelor* LXXVI. 19; *turburatul* LXXXVIII. 10; *untul* CVIII. 18; *uricul* XCH. 14; *uscatul* XCIV. 5; *veacul* LXXXIX. 8, XCI. 8, CXI. 9, CXVIII. 44; *vecinilor* LXXVIII. 4. 12, LXXIX. 7, LXXXVIII. 42; *veghietorul* CXXVI. 1; *venitul* CXVIII. 54; *viilor* CXIV. 9; *vinul* CII. 15; *vitelor* CII. 14; *vărămașul* CLII. 9; *vărătoșilor* LXXXV. 14; *zborul* LXXXV. 14; *zepretitul* LXXIX. 17; *zgăul* L. 12, CVIII. 18, CXXXVIII. 13; *zmăul* XI. 13, *zmeilor* LXXIII. 13.

Un lucru ne isbesce când aruncăm o privire peste aceste forme din *Psaltirea Scheiană*: *u* apare în cuvintele accentuate pe penultimă, *ŭ* în cele cari poartă accentul pe silaba a treia sau a patra. Acastă constatare e suficientă ca să conchidem că scrierea cu *u* și *ŭ* nu pôte fi arbitrară; tot ea ne duce imediat la explicarea fenomenului. În adevăr, dacă în *adaugu*, *aflatu*, etc. *u* este plin, acăsta se explică prin împrejurarea că el se putea păstră încă multă vreme în acastă pozițiune, fiind susținut de silaba accentuată, imediat precedentă; în *agiutorul*, *alesul*, etc. condițiunile fonetice nu mai sunt aceleași, finala stă departe de accent și în asemenea împrejurare *ŭ* nu mai aveă, ca să ăicem așa, un razim, eră mai ușor expus slăbirii; de aici reducerea lui la *ŭ*. Dubla valôre pe care o presintă *u* final n'are prin urmare de ce să ne surprindă; foneticesce, ea este ușor de înțeles, și tocmai aceste

exemple din *Psaltirea Scheiană* ne arată limpede cum trebuie interpretată.

Dar tot *Psaltirea Scheiană* vine să complice constatările pe care le-am făcut. O scriere constantă a lui *u* și *û* în sensul pe care l-am văzut nu găsim în acest text; pe lângă formele înșirate, cele mai numeroase și care ne-au autorizat să tragem deducțiunile de mai sus, sunt casuri în care întâlnim un *û*, unde ne-am așteptat la *u* și invers. Rămâne să relevăm aceste casuri și să arătăm cum trebuie privite.

Întâlnim *û* pentru *u* în:

*Adâncatû* CVI. 24; *adurmitû* LXXVII. 65; *amăritû* CV. 32; *aminû* CLXII. 83; *apusû* CVI. 3, CXII. 3; *aputû* CXIII. 14; *auđimû* LXXVII. 3; *bărbatû* LXXIX. 18, XCI. 7, CXI. 1, CXXXIX. 2, *bărbatû* I. 1; *blagoslovimû* CXIII. 26, *blagoslovitû* XL. 14, LXVII. 20. 36, LXXI. 17. 18, LXXXVIII. 53, CV. 48, CXLIII. 1, CLVIII. 26; *capû* LXXI; *cătû* LXXXIII. 2; *celû* CXXXV. 4, CXXXVI. 8; *cerșutû* CX. 2; *coșû* LXXX. 7; *cumplitû* LVIII. 14, LXXII. 6, LXXIII. 19, LXXVI. 9, LXXVIII. 5, CII. 9; *cumû* LXXII. 19; *cuntirimû* LXXIII. 8; *deadevărû* CLVIII. 31, *deadeavărû* CX. 7; *desusû* XC. 9; *dînceputû* LXXVI. 12; *đișû* XV. 2, LXXII. 13, LXXIV. 5, LXXVI. 11, CXXXVIII. 11, CXXXIX. 7, CXLI. 6, CLVII. 5; *ducû* XXXVIII. 14; *duhû* X. 7, L. 12. 19, LXXVII. 39, CXVIII. 131, CXXXIV. 17, CXLVIII. 8, CLVIII. 39. 50, CLIX. 88, CLXII. 42. 43. 46. 48. 49. 51. 56. 59; *duplecatû* LXVIII. 24; *elû* XVIII. 6, XXXII. 9, LXVII. 36, LXXI. 15; *facû* CXLII. 10; *fălosû* LXVII. 13; *fărălegimû* CV. 6; *focû* XLIX. 3, LXXIII. 7, LXXVII. 14. 21, CII. 4, CIV. 32. 39, CV. 18; *fricosû* LXXV. 8, LXXXVIII. 8, CX. 9, CXXXVIII. 14; *fumû* XLIII. 22, LXXXVIII. 4, CLVIII. 33; *gîudefû* LXXI. 2, CIV. 21, CX. 7, CXVIII. 122, *gudefû* LXXIV. 8; *glasû* CII. 12; *gocû* CII. 26; *grăimû* CLXII. 64; *grasû* XCI. 11; *greășimû* CV. 6; *împăratû* XX. 2, XXXII. 16, LXXI. 2, XCIV. 3, CIV. 20; *începutû* CIX. 3; *insû* CVIII. 18, *nusû* LXXXVIII. 25, CLIII. 43; *înfeleșû* CXVIII. 99; *îubitû* XXVIII. 6, XLIV; *lăudatû* XCV. 4; *locû* XLI. 5, LII. 5, LXVII. 6, LXXXIII. 7, CVIII. 4. 5; *lorû* II. 3, V. 11. 12, LIV. 22, LXVIII. 12. 24. 26. 28, LXXI. 14, LXXII. 9. 18, LXXIII. 3. 9, LXXVII. 4. 11. 12. 24. 25. 28. 29. 31. 33. 37. 38. 44. 46. 47. 48. 50. 53. 54. 57. 61. 63. 66, LXXVIII. 10. 12, LXXXII. 12. 17, LXXXIV. 3, LXXXVIII. 18. 33, LXXXIX. 16, XCIII. 23, XCVIII. 7. 8, CI. 29, CII. 8. 28. 29. 35, CIV. 24. 29. 30. 31. 32. 33. 35. 36. 38. 39. 44, CV. 11. 15. 18. 27. 34. 35. 36. 38. 39. 41. 42. 44, CVI. 5. 6. 13. 14. 17. 18. 19. 20. 26. 27. 28. 38. 40, CVIII. 25, CX. 7, CXIII. 10. 17. 18, CXVII. 10. 11. 12, CXVIII. 70, CXIX. 7, CXXXVIII. 17, CXXXIX. 4. 10, CXL. 4. 6. 7, CXLIII. 8, CXLV. 4, CXLIX. 6, CLII. 32, CLII. 35. 37; *lutû* LXVIII. 15; *maslinû* CXXVII. 3; *mergû* CXLII. 8; *micû* CLXII. 21; *milostivû* LXXXV. 5, CXIV. 5; *minunatû* LXVII. 36; *minuinatû* XCII. 4; *muncitû* LXXXVII. 16; *nathû* CLVIII. 46; *neamû* CXI. 2; *nemestecatû* LXXIV. 9; *netrecutû* CVI. 40; *nevinovatû* XVIII. 14; *obrazû* CLXII. 28; *omû* LII. 6; *opû* LII. 4; *osănditû* CVIII. 7; *păcatû* CVIII. 7; *pomenitû* LXXXVII. 6; *postămpimû* LXXIX. 19; *potopû* XXVIII. 10; *preaslăvitû* LXXXVIII. 8; *pridăditû* LXXXVII. 9; *prorocû* I, L; *pușû* LXXXVIII. 28, C. 3; *răsăditû* CII. 16; *răsăritû* CVI. 3; *rugatû* LXXXIX. 13; *rușinatû* LXXIII. 21; *sătulû* LXXVII. 25; *schimbatû* LXXXVII. 5; *sfântû* XIV.



1; *smeritŭ* CLVIII. 39, *smearitŭ* LXXIII. 21; *spușŭ* LXXII. 15; *străstuitŭ* XVI. 9; *susŭ* LXX. 19, LXXII. 8, LXXIV. 6, LXXVII. 35. 56, LXXXI. 6, XCVI. 9, CXLIII. 7, CXLVIII. 1; *Ńirutŭ* LXVII. 36; *totŭ* LXVIII. 24, XCIV. 3, XCV. 1, XCVI. 5, XCIX. 2, CIV. 35. 36, CVII. 6; *tremuratŭ* XVII. 8; *uitatŭ* XXX. 13, *veacŭ* XVII. 51; *viŃelŭ* LXVIII. 32, CV. 19. 20; *vorŭ* XLVIII. 11, LXVII. 31, LXXI. 15. 16, LXXIV. 9, LXXIX. 17, LXXX. 13, LXXXII. 17, LXXXV. 9, LXXXVIII. 17, IX. 12, XCI. 8. 15, XCII. 3, XCV. 12, CI. 23. 29, CIII. 7, CV. 48, CVI. 22, CVIII. 27, CXVIII. 175, CXXV. 2, CXXVI. 5, CXXXI. 9. 12, CXXXVII. 5, CXXXIX. 14, CXLIII. 5, CXLIV. 5, CLIII. 7, CLVI. 14. 19, CLXI. 76, CLXII. 77, *vremŭ* LXXIX. 4, *vrutŭ* L. 18; *vrătosŭ* LXX. 3. 7, LXXXVI. 2, CIV. 24, CXVIII. 103, CXXXVIII. 18, CXLI. 7.

Pentru ce în aceste forme apare ũ, când toate presintă condițiunile în cari am spus că *u* se putea mănțină mai multă vreme și când unele din ele le-am vădŭt mai sus scrise cu *u*? În *aminŭ*, *duhŭ*, *glasŭ*, *milostivŭ*, *obrazŭ*, *potopŭ*, *prorocŭ*, *veacŭ* (póte și *coșŭ*) s'ar puté admite că copistul a fost influențat de formele slave corespunďtore, *аминъ*, *дохъ*, *гласъ*, *милостивъ*, *образъ*, *потопъ*, *пророкъ*, *вѣкъ* (*кошъ*; v. casurile analóge din *Codicele Voronețian*); în *cătŭ*, *celŭ*, *cumŭ*, *elŭ*, *insŭ*, *nusŭ*, *vorŭ* (ca auxiliar, de asemenea până la un punct și în *lorŭ*, când eră întrebuințat ca posesiv, funcțiune care aducea o slăbire a accentului lui în frasă) n'ar fi nici o greutate să vedem casurŭ isolate de reducere a lui *u* la ũ din cauze de fonetică sintactică, fiind toate cuvinte cari își perdeau adese-orŭ accentul pe lângă altele, ceea ce înlesniă trecerea lui *u* la ũ sau chiar disparițiunea lui (comp. *batŭgocură* LXXVIII. 4; *căndva* VII. 3, VII. 4. 5, XLIX. 22, LVIII. 12, *cănvă* II. 12, scrierea *cănduva* XXXVII. 17, XCIII. 8 se explică prin influența grafică a simplului *căndu*; comp. și *al* XLVI. 9, LIX. 9, LXXXVIII. 12. 21; *derep tire* XLIII. 22, LXVIII. 8; *sup tire* XLIV. 6, *c'um* [*cu ur*, cum dă Coresi] *cugetŭ* LIV. 15.) Dacă pentru acestea se póte găsi o explicațiune, rămân altele, și cele mai numeroze, pentru cari considerațiunile arătate nu pot fi luate în sémă; ast-fel sunt *adăncatŭ*, *adurmitŭ*, etc. Lămurirea acestora—cum de alt-fel în parte póte și a celor precedente—trebuie căutată aiurea și anume în modul cum ni s'a transmis *Psaltirea Scheiană*. Se scie că manuscrisul care ne-a păstrat-o nu este original, ci o copie de multe orŭ fórté alterată (1). Scris de doi copisti, el cuprinde o sumă de inconsecuențe ortografice și fonetice; în general copistul întâiŭ (de la ps. I—J XVI. 4) se vede a se fi îndepărtat mai puțin de model, pe când copistul al doilea (de la ps. LXVI. 4 până la

(1) V. studiul d-lui A. Candrea, *Monumentele cele mai vechŭ de limbă românescă*, în *Noua revistă română*, III, 534 și urm.

sfârșit) a schimbat, a modernizat, apropiind mereu formele ce le găsiă în ms. de cele din dialectul lui. Și lucrul acesta se oglindește și în scrierea cu *ũ* în loc de *u*. Dacă trecem în revistă lista de exemple din urină, constatăm că cele mai multe forme cu *ũ* se întâlnesc în partea scrisă de copistul al doilea (în partea întâi n'am numărat decât 34 casuri). Dacă același copist scrie aceleași cuvinte sau în condițiuni fonetice identice când cu *u* când cu *ũ*, este evident că una din aceste scrieri trebuie să reflecteze fonetismul manuscrisului pe care-l urmă, iar cea-laltă fonetismul dialectului lui; de ôre-ce însă, cum arată observațiunile bine întemeiate ale d-lui Candrea, limba acestui copist prezintă particularități de un caracter relativ mai modern, nu mai încapă îndoieală că formele cu *ũ* au fost introduse de el, pe când cele cu *u* au trecut din manuscrisul pe care-l copiază; după cum a căutat să înlocuască de mai multe ori formele rotacisate din original cu cele în *n* din dialectul lui, tot așa a urmat une-ori și la *u* final, înlocuindu-l cu *ũ* cum găsiă în graiul lui. Un mic amănunt paleografic vine și el să confirme acest lucru; la ps. LXXXV. 7, vedem pe acest copist schimbând pe *chiemũ* în *chiemu*; evident că el scrisese întâi cu *ũ* cum pronunță, dar a îndreptat, revenind la forma din manuscrisul ce urmă. În același mod trebuie privite și cele câte-vă casuri de *ũ* din partea întâi a manuscrisului; copistul întâi nu mai întrebuință nici el *bărbatu* de ex., ci *bărbatũ* (e de remarcat că începând să scrie psalmul 1, introduce chiar la versetul 1 forma din urmă, dar imediat revine la formele din manuscrisul model, scriind mai departe, la v. 5, cu *u*, *vuru*); mai credincios însă textului pe care-l copiază, el n'a lăsat decât rare-ori urme de scrierea cu *ũ*.

Rezultă din formele înșirate până aici că *Psaltirea Scheiană* este copiată după un manuscris în care *u* final apărea întreg când urmă imediat după silaba accentuată (excepțiune făcută pôte pentru cuvinte atone ca *elũ*, *vorũ*, etc.) și eră redus la *ũ* când sta departe de accent. Acastă fasă fonetică din istoria lui *u* final se pôte represintă prin formula *┐ u*; *┐* (—) — *ũ*. Trecând prin mâna copiștilor, fonetismul mai vechi al *Psaltirei* a fost alterat, în sensul că ei au înlăturat în unele casuri pe *u*, scriind, după transformarea pe care o suferise acest sunet, *ũ* (*┐ ũ*).

Scrierea inversă, *u* pentru *ũ*, se întâlnește și ea de mai multe ori în *Psaltirea Scheiană*. Avem ast-fel:

*Apăru* XXXIX. 10; *auru* XLIV. 14, LXVII. 14, CIV. 37, CXIII. 12, CXVIII. 72, CXXXIV. 15; *bucinu* LXXX. 4; *cămpulu* LXXVII. 43; *cântecu* LII, LXXX. 3; *čarcetu* XXVI. 4; *ceareamu* CLVIII. 41; *clopotu* CL. 5; *cugetu* LXXXII.

6; *deaderu* CXXXI. 4; *deșchidemu* CLVIII. 33; *deștinseru* CXXXVIII. 8; *deulu* LXI. 9; *domnulu* CXVII. 6; *durmiretu* LXVII. 14; *eftinu* LXXXV. 15, CXI. 4; *ezeru* CXIII. 8; *feacemu* CVII. 14, CLVIII. 30; *fičorulu* CLIII. 25; *fulgeru* CLV. 11; *giudecu* LXXIV. 3; *întoarsetu* VII. 13; *înturearecu* X. 3, XVII. 10, 12, XXXIV. 6, LXVII. 18, *întunerecu* LXXXI. 5, *întunearecu* LIV. 6, *întunerecu* LXXXVII. 7, 13, CIII. 20, CVI. 10, *întunereacu* CX. 6, XCVI. 2, CIV. 28, CVI. 14, CXI. 4, *tunerecu* CLXI. 79; *lăcăfăru* CIX. 3; *lăngedu* LXVIII. 30, CIV. 37; *leulu* IX. 30; *lurecu* XXXIV. 6; *mărecu* LXII. 2; *măsuru* CVII. 8; *mearseru* XXII. 4, CXXXVII. 7; *measeru* XXXIX. 18, XLVIII. 3, LXVIII. 30, LXIX. 6, *meseru* LXXXI. 3; *piardemu* XLIII. 6; *preutu* CIX. 4; *pristăpnicu* CLVIII. 32; *saturu* LXXX. 17, CLII. 9, *scaunu* IX. 5, XCIII. 20, CLIV. 8; *clx*. 52; *silnicu* XXIII. 8, LXXXIII. 9, CLXII. 58; *singuru* XXIV. 16, XXXII. 15, LXXI. 18, LXXIX. 14, LXXXII. 19, CLI; *spuremu* LXXVIII. 13; *sufletu* LIV. 14, LXXIII. 19, CLVIII. 39, CLXII. 18; *tărăru* XXXVI. 25, LXVIII. 32, *tăneru* CLI. 1; *tatălu* CLIX. 88 (*tatălu* LXXXVIII. 27 e restituit de d-l Bianu, dar ms. dă *tatălui*); *troscotu* CLIII. 2; *ultaremu* XLIII. 21; *va-tămu* LXXXVIII. 34, CLIII. 39; *vihoru* LXXX. 8; *vindecu* CLIII. 39; *vol-nicu* XXI. 29.

Vedem aici un *u* care nu se împacă nici cu fonetismul copiștilor *Psaltirei Scheiane* nici cu al textului după care este scrisă, așa cum reese din constatările de mai sus. În două cazuri, *cămpulu* și *feacemu*, *u* s'ar pute explică prin influența contextului; *cămpulu* apare în adevăr înainte de *lui* și *feacemu* după *veghiemu*, unde *u* este justificat; se pôte dar ca aceste forme învecinate să fi influențat scrierea cu *u* în cele două cuvinte. Rămân însă de lămurit celelalte exemple. Explicațiunea pentru acestea n'o vîd decăt în împrejurarea următoare: *Psaltirea Scheiană* trebuie să derive dintr'un manuscris primitiv cu caractere arhaice bine pronunțate, analoge telor din *Codicele Voronețian* (1); în acest manuscris, *u* final trebuie să fi fost păstrat și în cuvintele accentuate pe a treia sau a patra silabă (*leulu*, etc.); din acest manuscris câte-vă forme de acest fel s'aũ putut fôrte bine strecură în copiile ulterioare și în special în copia din care cobôră *Psaltirea Scheiană*.

Alt-fel trebuie probabil interpretate genetivele și dativele de plural în *u*: *apeloru* XVII. 16, XLI. 2; *bucireloru* XLVI. 6; *cailoru* L. 15; *cămpiloru* VIII. 8; *cărariloru* XXIV. 4; *cumăndariloru* CLIII. 38; *cuvintelor* CII. 20; *deagetelor* VIII. 4; *derepșiloru* XIII. 6, XXXIII. 20, *derepșiloru* XXXII. 1; *draciloru* IX. 26, XVII. 41, XX. 9, XXX. 9; *dumneđei*

(1) Opiniunea acêsta își găsește razimul în faptul că *Psaltirea Scheiană*, comparată cu cea *Voronețiană* și a lui Coresi, arată că tôte trei derivă dintr'o traducere veche a psalmilor, cum am arătat în lecțiunile mele de la Universitate și cum a arătat fôrte bine și d-l Candrea în articolul citat.



loru CXXXV. 2; *giudeciloru* XXXII. 10; *greșitoriloru* XXIV. 8; *hicleaniloru* XXXVI. 1; *Iudeiloru* XLVII. 12; *laudelor* XVII. 4; *limbiloru* IX. 6, XXI. 28, XXXII. 10; *măriloru* VIII. 7, IX. 17, XVII. 21; *mișeiloru* IX. 13. 19. 31. 38; *necurașiloru* XVI. 9; *nevinovașiloru* XXXVI. 18; *oameriloru* IX. 9, X. 5, XXI. 7. 32, XXX. 20, XXXII. 10. 13, XXXV. 8; *păcătoșiloru* XXXIII. 22; *păduriloru* XVII. 8; *pioăceloru* CXVIII. 105; *reiloru* XXI. 17; *sfinșiloru* XV. 3; *șierbiloru* XXXIII. 23, *sileloru* XXIII. 10; *sugătoriloru* VIII. 3; *tariloru* XXXIV. 10; *temușiloru* XXXIII. 10, *tire-reiloru* VIII. 3; *văduoloru* LXVII. 6; *vrăjmașiloru* XXX. 16, XL. 3. Aici *u* se poate explica în două feluri, sau că finala a fost asimilată în scris pronumelui personal *loru*, sau că *lo-* avea un accent secundar, în care cas *u* se putea păstra mai multă vreme. Pentru această din urmă părere ar pleda faptul că aceste genetive și dative sunt cele mai de multe ori accentuate pe *lo-* în manuscris (*apelóru*, *deagetelóru*, une-ori sunt puse două accente, ca în *necurașilóru*); e adevărat că accentuarea este adese-ori arbitrară în manuscrisele vechi (în textele religioase cari aveau să fie cântate, ea arată și intonarea musicală a cuvintelor), dar poate în cazul de față particularitatea aceasta poate fi luată în seamă. Să nu uităm însă că genetivele și dativele acestea sunt mult mai puțin numeroase decât cele în *u*; acestea din urmă par a fi fost cele obișnuite în manuscrisul după care s'a copiat *Psaltirea Scheiană*, așa încât cele-lalte ar putea fi mai curând o transmisiune din manuscrisul primitiv al *Psaltirei*; în ori-ce cas acestea nu aparțin dialectului copiștilor textului nostru. Rămâne o formă de gen-dat., asupra căreia iarăși nu putem decide nimic sigur; e *tutororu* IX. 26, XVII. 16, 31 XX. 9, LXXXVI. 7, CLXI. 71, *tutororu* LXXXV. 5, CII. 6, CXLIV. 9, CXLVIII. 14, pe lângă care găsim de două ori *tútororū* CX. 10, CXLIV. 15; nu putem spune cum eră intonat acest cuvânt, *tútoror* sau *tuturór* (aici ambele forme se întâlnesc) și deci întru cât *u* sau *ū* sunt la locul lor; e adevărat că în manuscris găsim de șese ori accentul pe *ro-*, dar la LXXXV. 5 aflăm *tútoróru*; se poate totuși ca *tuturóru* să fi fost forma constantă din manuscrisul model al *Psaltirei Scheiane* și atunci *tutororū* ar fi fost introdus de copistul al doilea. Tot din cauza nesiguranței accentului nu putem interpreta nici într'un fel nici într'altul pe *mijloc*; de aceea l-am și omis din formele înșirate până aici; alături de *mijlocu* XXI. 23, XXII. 4 întâlnim *mijlocū* XLVII. 10, LIV. 16, LXVII. 14. 26, LXXIII. 4. 12, LXXVII. 28, LXXXI. 1, C. 2. 7, CIII. 10. 12, CVIII. 30, CIX. 2, CXV. 10, CXXXIV. 9, CXXXV. 11, CXXXVI. 2, CXXXVII. 7, CLII. 8, CLIV. 10, CLV. 2. Se dicea *mijloc* sau *mijloc*? manuscrisul dă de nouă ori *mijlocū*, de opt ori *mijlocū* și de două ori chiar *mijlocū*; prin urmare

nu se p<sup>o</sup>te nimic hotărî (în *mijlocu* se p<sup>o</sup>te să fie și influența scrierii lui *locu*).

Un grup aparte îl forméază encliticele *lu* și *su*; pentru amândoué întâlnim și *u* și *û*: *se-lu* XXXIX. 15, *scoate-lu* LXVIII. 19, *lîubi-lu* CXVIII. 140, *lu feace* CXXXIV. 7, *ce-lu* CXLV. 18, *ce-lû* XVII, *mără-lû* XLIII. 17; *ce-su* XV. 3, XLIII. 14, LXIV. 6, *vii-su* XXI. 27, *gata-su* XXXVII. 18, *câte-su* CVIII. 11, CXVIII. 84, *unulu-su* CXL. 10, *cine-su* CLVI. 19, *measeru-sû* XXIV. 16, *eu-sû* XLV. 11, *neavutu-sû* CVIII. 22, *lău-sû* CXVIII. 94. Păstrarea sa<sup>u</sup> reducerea lui *u* a trebuit să fie determinată și la aceste particule tot de accent, în special de accentul cuvintelor pe lângă care erau alipite; în casurî ca *lîubi-lu*, *vii-su*, *u* s'a putut mănținé mai mult timp decât în *scoate-lu*, *câte-su* (în *lu* reducerea la *û* s'a întâmplat de vreme și în construcțiuni ca *lu feace*). De ôre-ce însă aceste deosebiri datorite foneticeî sintactice nu erau tot-deauna prinse de cei carî scria<sup>u</sup>, formele cu *u* și *û* puteau fi ușor confundate; de aceea inconsecuența acésta grafică, cel puțin în parte, se p<sup>o</sup>te să fi existat dejă în manuscrisul după care lucrau copiştiî *Psaltireî Scheiane* (comp. ce am spus mai sus la *Codicele Voronefian*) (1).

(1) Am omis din listele de exemple numele proprii, pentru că ele nu pot probă mult în cestiunile discutate, fie pentru că în scrierea lor copiştiî s'a<sup>u</sup> lăsat influențaî de formele corespundétore din slavă (v. ce am spus mai sus la *Cod. Vor.*), fie pentru că accentuațiunea lor nu se p<sup>o</sup>te de multe orî hotărî. Cred totuși necesar să da<sup>u</sup> aici și aceste forme: *Amalicû* LXXXII. 8; *Amonû* LXXXII. 8; *Aronû* xcviii. 6, CXXXII. 2, *Arronû* LXXVI. 21, cxiii. 21, *Aaronû* civ. 26, cv. 16, cxiii. 18, cxvii. 3, CXXXIV. 19; *Asafû* XLIX, LXXII, LXXIII, LXXVII, LXXVIII, LXXIX, LXXX, LXXXII, *Asafû* LXXIV, LXXV; *Asuru* LXXXII. 9; *Avacumû* clv; *Avironû* cv. 17; *Avraamu* XLVI. 10, civ. 6. 9. 42, clx. 55, clviii. 35, clxi. 73; *Daniilû* clviii; *Datanu* cv. 17; *Davidû* i, vii, ix, x, xi, xiii, xiv, xv, xvi, xvii, xvii. 51, xviii, xix, xx, xxi, xxii. 1, xxiii, xxiv, xxv, xxvi, xxvii, xxviii, xxix, xxx, xxxi, xxxii, xxxiii, xxxiv, xxxv, xxxvi, xxxvii, xxxix, xl, xlii, l, li, lii, liii, liv, lv, lvi, lviii, lix, lx, lxii, lxiii, lxiv, lxvi, lxviii, lxix, lxx, lxxii, lxxvii. 70, lxxxv, lxxxviii. 4. 50, xc, xciii, xciv, xcv, xcvi, xcvi, xcvi, xcvi, xcix, cli, clii, cvii, cviii, cix, cxi. 5, cxxxi. 1. 10. 11. 17, cxxxvi, cxxxvii, cxxxviii, cxxxix, cxl, cxli, cxlii, cxliii, cxliii. 10, cxliv, cli, *Davydû* c. *Davidu* xxxviii, lxxxviii. 21. 36, xcii, clxi. 69; *Efranthu* cxxxi. 6; *Efremu* LXXIX. 3, cvii. 9, *Efremû* LXXVII. 67; *Eghypetu* civ. 23, *Eghypetû* LXVII. 32, LXXVII. 43, cv. 7; *Ermonû* LXXXVIII. 13; *Eseû* LXXII; *Etamû* LXXXVII, LXXXVIII; *Faraouu* CXXXIV. 9, clii, clii. 4. 19; *Filistimu* clii. 14; *Ghevalû* LXXXII. 8; *Goliathû* cli; *Gomorû* clii. 32; *Hamu* LXXVII. 51, civ. 23. 27; *Hanaanu* cv. 38, clii. 15, *Hanaanû* civ. 11, *Horivû* cv. 18; *Iacovû* xiii. 7, xix. 2, xxi. 24, xxiii. 5—6, xlii. 5, xlv. 8. 12, xlvi. 5, lii. 7, lviii. 14, LXXIV. 10, LXXVI. 16, LXXVII. 21. 71, LXXVIII. 7, LXXX. 2. 5, LXXXIII. 9, LXXXIV. 2, xciii. 7, xcvi. 3, cxiii. 1. 7, cxxxi. 5, cxlv. 5, cxlvii. 9, clii. 9. 15; *Iacovu* LXXXVI. 12, xcvi. 4, civ. 6. 10. 23; *Iavimû* LXXXII. 10; *Iditumû* LXXVI; *Ierusalimu* LXXVIII. 1, clviii. 28, *Ierusalimû* LXIV. 2, cxxi. 3, CXXXIV. 21, *Erusalimû* LXVII. 30, ci. 22, CXXIV. 2; *Iindoru* LXXXII. 11;

Resumând, ajungem la concluzia :

A existat o traducere primitivă a psalmilor în care raporturile în ce privește pe *u* final se prezintă în același fel ca în *Codicele Voroneșian* :  $\underline{f} u$ ,  $\underline{f} (-) - u$ .

Din această traducere a derivat o copie în care *u* era păstrat, când urmă imediat după accent, pe când în celelalte cazuri se redusese la  $\ddot{u}$ ; din manuscrisul original însă copistul sau copiii trecuse și câte-vă forme cu *u*, când accentul cădea pe a treia sau a patra silabă :  $\underline{f} u$ ,  $\underline{f} (-) - \ddot{u} + \underline{f} (-) - u$ .

Din o asemenea copie derivă *Psaltirea Scheiană*, dar fonetismul ei a fost influențat de limba copiștilor, în sensul că ei au introdus și câte-vă forme mai nouă, în care *u* final slăbise, chiar când venia imediat după silaba accentuată :  $\underline{f} u$ ,  $\underline{f} (-) - \ddot{u} + \underline{f} \ddot{u} + \underline{f} (-) - u$ .

Dacă astfel se prezintă *u* în *Psaltirea Scheiană*, rămâne întrebarea cum trebuie rezolvite abreviațiunile în transcrierea cu litere latine. Sistemul de a le lăsa neresolvate, urmat de d-l Bianu, ca și de d-l Hasdeu în *Cuvinte din bătrâni*, poate să aibă avantajele lui în cazul de față, când inconsecvența în scrierea manuscrisului este atât de pronunțată; dar nu-i mai puțin adevărat că el poate induce în eroare, cum s'a și întâmplat, pe cei care urmăresc numai transcriere cu litere latine (abreviațiunile neresolvate au fost luate uneori drept exemple de căderea definitivă a lui *u* (1). În transcriere cred totuși că s'ar putea urma în această privință sistemul următor. De orice, cu

*Ioanu* CLXI; *Iosifu* LXXX. 6, *Iosif* LXXVI. 16, LXXVII. 67, LXXIX. 2, CIV. 17; *Isacu* CIV. 9, *Isaacu* CLVIII. 35; *Israilteanin* LXXXV. 11; *Israil* XIII. 7, XXI. 4. 25, XXIV. 22, LXVII. 9. 27, 35. 36, LXVIII. 7, LXX. 22, LXXI. 18, LXXII. 1, LXXV. 2, LXXVII. 5. 21. 31. 41. 55. 71, LXXIX. 2, LXXX. 5. 9. 12. 14, LXXXII. 5, LXXXVIII. 19, XCVII. 3, CII. 7, CIV. 10. 23, CV. 48, CXIII. 1. 2. 17, 20, CXVII. 2, CXXI. 4, CXXIII. 1, CXXIV. 5, CXXVII. 6, CXXVIII. 1, CXXIX. 6. 8, CXXX. 3, CXXXIV. 4. 12. 19, CXXXV. 22, CXLVI. 2, CXLVII. 9, CXLVIII. 14, CXLIX. 2, CLI. 6, CLII. CLII. 19, CLIII. 9, CLVIII. 35, CLIX. 83, CLX. 54, CLXI. 68, *Izrail* XL. 14, XLIX. 7, LII. 7, LVIII. 6; *Kisu* LXXXII. 10; *Leviinu* CXXXIV. 20; *Madiamu* LXXXII. 10, CLV. 7; *Malentu* LII; *Melhiseced* CIX. 4; *Misail* CLVIII; *Moavu* CVII. 10, CLII. 15; *Moav* LIX. 10; *Nathan* I; *Nethalim* LXVII. 28; *Ogu* CXXXIV. 11; *Orivu* LXXXII. 12; *Ozivu* LXXXII. 12; *Salman* LXXXII. 12; *Samoil* XCVIII. 6; *Saul* XVII; *Selmon* LXVII. 15; *Sinain* LXVII. 9, *Sionu* IX. 12, XIII. 7, XIX. 3, LXXXIII. 8, XCVIII. 2, CI. 22, *Sion* CXXXIV. 21, LII. 7, LXIV. 2, LXXV. 3, CIX. 2, CXXVII. 5, CXXXIV. 11; *Sisaru* LXXXII. 10; *Taneosu* LXXVII. 43, *Taneos* LXXVII. 12; *Tavor* LXXXVIII. 13; *Tiru* LXXXII. 8, LXXXVI. 4, *Tyru* XLIV. 13; *Vasanu* LXVII. 23; *Vavilon* LXXXVI. 4; *Veniamin* LXVII. 28, LXXIX. 3.

(1) Așa i s'a întâmplat d-lui Meyer-Lübke; vădând în transcrierea documentului din 1571 publicat de d-l Hasdeu (*Cuv. din bătr.*, I, 18), formele fiind, neavând, d-sa observa că «deja cele mai vechi texte române prezintă grafii fără *u*», *Gramm. d. rom. Spr.*, I, § 315; dar manuscrisul dă *fiind*, *neavind*.

tóte esităările, formele accentuate pe penultimă apar mai des cu *u*, excepțional cu *ŭ*, este firesc să se transcrie cu finala plină tóte cuvintele de acéstă categorie; așa: *cumplitu* LI. 7; *lutu* II. 9; *sfrășitu* VI; *totu* XVIII. 5; *vrătosu* LI. 5, etc.; pentru același cuvînt trebuie transcrise cu *u* (d-l Bianu a pus *ŭ*) *vas'* II. 9; *fericeq'* II. 13; *râpaus'* IV. 9; *qis'* VII. 7; *sus'* VII. 8. De altă parte, pentru că în formele accentuate pe a treia sau a patra silabă, scrierea mai obicînuită este cu *ŭ*, se pot transcrie în modul acesta *căntecŭ* CXLIII; *feacemŭ* CLVI. 18; *născutulŭ* XXI. 21; *pămăntulŭ* XXIV. 13; *rupemŭ* II. 3; *sufletulŭ* XXI. 21. Greŭ de decis este însă ce transcriere ar fi de preferat în cuvintele cari din cauza pozițiunii lor în frasă, își perd une-orî accentul și apar, cum am vădut, când cu *u* când cu *ŭ*, așa: *cu<sup>m</sup>* CLIII. 30; *e'* XII; *lo<sup>r</sup>* XVIII. 4; *vo<sup>r</sup>* CVI. 7, etc.; totuși pentru că *elŭ*, *lorŭ*, *vorŭ* apar mai des decât *elu*, *loru*, *voru*, póte ar fi un motiv ca să se scrie în felul întâiŭ. Nehotărită rămâne transcrierea și la pron. pers. *îl*, *slăvește'* XIV. 4, forma de indicativ *îs*, *nu<sup>s</sup>* XVIII. 4 (în două locuri XXXIX. 18, L. 7, unde ms. dă din greșelă *se*, d-l Bianu pune *sŭ*), precum și la gen.- dat. pl. *că-rilo<sup>r</sup>* XXI. 21; *frațilo<sup>r</sup>* XXI. 23; *tuturo<sup>r</sup>* CXLIX. 9 și la forma *mijlo<sup>e</sup>* XLV. 6; *ce'* CXX. 3, etc. póte fi transcris *celŭ*, de óre-ce peste tot găsim numai acéstă formă (*celu* nu se întâlnește de loc); *a'* XIV. 1, etc. trebuie transcris *al*, pentru că manuscrisul nu cunoște *alŭ* sau *alu*. Cum vedem problema transcrierii în *Psaltirea Scheiană* nu este așa simplă; dacă lămuririle pe cari le-am dat ne arată limpede ce normă se póte urmă în unele casurî, în altele, tot ele complică problema și ne lasă între două alternative.

Trecem la *Psaltirea Voroneșiană* (ms. 693 al *Acad. Rom.*; veđi co-lațiunea mea în *Studiŭ de filol. română*).

Grupăm formele din acest text ca și în *Psaltirea Scheiană*:

*Adăncatu* CVI. 24, CLII. 5; *adevăru* CLIX. 88; *adurmitu* LXXVII. 65; *aflaŭ* CXIV. 3, CXVIII. 162, *aflămu* CLVIII. 39; *agîungu* CLII. 9; *agîntorŭ* LXXXII. 9, CVI. 12, CVII. 13, CXIII. 17. 18. 19, CXVII. 6. 7, CXLIII. 2, CLII. 2; *agro* CVI. 37 (póte e o greșală pentru *agre* cum dă *Psaltirea Scheiană*; confusiunea între *u* și *o* nu este însă rară); *alegăndu* CLIV. 2; *altu* CI. 19, CLIII. 39, *alztu* LXXXII. 4; *amaru* CLIII. 32; *amu* CLVII. 10; *ănsu* CXXXVIII. 6. *ănsu* LXXXIV. 9, XCV. 6, XCVI. 3, CXLI. 3, CLIII. 4, *insu* XCVII. 7, CVI. 34, CXLVI. 11, *ăsu* LXXVII. 60, *insu* LXXVII. 40. 58 70, CXIX. 7, CXLIV. 18, *'nsu* LXXVII. 58, XC. 2. 14. 15, XCIX. 3, CI. 14, CX. 5, CXIII. 16, CXXXI. 11. 14, CXLIII. 2. 3, CXLIV. 19. 20, CXLVIII. 1, CLIII. 15. 43, *rusu* CLIII. 43; *aprinđăndu* CLVIII. 46, *aprinșu* CIII. 4; *apucaŭ* CXVIII. 147; *apusu* CXII. 3; *arcu* LXXVII. 57; *argintu* CXIII. 12, CXXXIV. 15; *aruncăndu* CLVIII. 46; *ascultămu* CLVIII. 30; *ascunsu* C. 5, CXXXVIII. 15; *așteptaŭ* CXVIII. 166; *audu* CXIII. 13, CXXXIV. 17, *auđu* LXXXIV. 9,



*auđiū* CLV. 1; *bătrăru* CLIII. 25; *batu* (*giucu*) LXXVIII. 4; *blagoslovescu* CXXXI. 15, CXLIV. 1, *blagoslovimu* CXIII. 26, CLIX. 88, *blagoslovitu* CXII. 2, CXXXIV. 21, CXLIII. 1, CLVIII. 52. 53. 54. 55, CLXI. 68; *blându* LXXXV. 5, CLVIII. 50; *brăbatu* CXI. 5, CXXXIX. 2. 12, CLIV. 9; *buru* CXXXIV. 3; *cadu* CXXXIX. 11, CXL. 10, CXLIV. 14, *cădemu* CLVI. 18; *călcătoriu* C. 3; *cămpu* CLV. 5; *căndu* LXXVIII. 5, LXXXIX. 13, XCI. 8, C. 2, CI. CI. 23, CVI. 13. 19. 28, CXVIII. 171, CXIX. 1. 7, CXXVI. 2.5, CXXXVI. 1, CXL. 1, CXLII. 4, CLI. 1, CLIII. 8. 35. CLV. 2, CLVII. 8; *căntu* C. 1, CVII. 2.4, CXXXVII. 1, CXLIII. 9, CXLV. 2, *căntămu* XCI. 2, CLII. 1, CLIX. 88, *căntându* CLIX. 88; *capu* CXXXII. 2; *cătu* CLVI. 20, CLVIII. 45; *cautu* CXVII. 7, CLVII. 5, *căutaū* CXXI. 9, CXLII. 5; *ceiū* CXVIII. 145; *celu* CXLV. 5; *ceriū* LXXXIV. 12, XC. 1, XCV. 5, CI. 20, CVI. 26, CVII. 5. 6, CXII. 6, CXIII. 11, CXXII. 1, CXXXIV. 6, CXXXVIII. 8, CXLVIII. 1. 4. 14, CLIII. 40. 43, CLIV. 10, CLIX. 60; *cetu* CVI. 29; *chiemu* CXV. 4. 8, CXVIII. 146, CXXXVII. 3, CXL. 1, CXLII. 2, *chemu* LXXXV. 3. 7, *chiemaū* CXIV. 4, CXVII. 5, CXVIII. 145. 147, CLIII. 3, CLVII. 3, *chemaiū* CXIX. 1, CXLII. 6; *chinu* CXXXIX. 11; *cînslescu* CLVIII. 33; *coperemăntu* CXX. 5; *coperitorū* CLII. 2; *corbu* CI. 7; *cornu* XCVII. 6; *credinčosu* CLIII. 4, *credinčiusu* CXLIV. 13; *cređuū* CXV. 1; *crescu* XCI. 8; *creștîru* CXXXIV. 4; *cumu* CLIII. 30; *cunosciū* C. 4, CXVIII. 152, CXXXIV. 5, *cunuscutu* CLV. 2; *cuptoriū* CLVIII. 47. 49. 50. 51; *curu* CLVII. 4; *curundu* LXXVIII. 8, LXXXVII. 3, CI. 3, CXLII. 7, CXLVII. 5; *cuvăntu* CLV. 5; *dănsu* CLI. 6; *datu* CXXXVI. 8; *deadevăru* LXXXIV. 11. 12, CXVIII. 151. 160, CXXXI. 11, CLVI. 10, CLVIII. 27. 28. 31; *decătu* LXXXIII. 11, CXVII. 8. 9; *dereptu* LXXVIII. 9, LXXXIX. 15, XCVI. 8, CVI. 17, CXI. 4, CXIV. 5, CXVIII. 137. 154, CXXI. 8. 9, CXXXI. 10, CXXXVII. 8, CXLII. 10. 11, CXLIV. 17, CLIII. 4. 19. 27, CLIV. 2. 10, CLV. 7, CLVI. 18, CLVIII. 27. 28. 34. 35. 37; *deșchidu* CLV. 14, *deșchișu* CXVIII. 131; *deșertu* CVI. 9, CXVIII. 161, CXXVI. 1. 2, CXXXVIII. 20, CXLIII. 8. 11, CLVII. 9, *deșrătu* CXIX. 7; *deștingu* CXIII. 25, CXLII. 7, CLIII. 2; *deștînsiū* CLVII. 7; *đicu* CXLIV. 6. 11, CLIII. 40, *đișu* CXXXVIII. 11, CXXXIX. 7, CXLII. 6, *đișu* LXXXI. 6, CXV. 2, CLIII. 26, CLVII. 5; *dodeescu* CXLII. 12; *domnu* CVI. 19, CLIII. 39, CLVIII. 45, CLXI. 68; *duku* CLVIII. 39, CLIX. 88; *elu* LXXVII. 38, LXXXIV. 14, XC. 14. 15. 16, XCVIII. 6, CVI. 32, CXXXI. 13. 18, CXLVI. 9, CXLVIII. 3, CXLIX. 2, CL. 1, CLIII. 10, CLIV. 8, CLVIII. 52. 53, CLIX. 57. 61. 63. 65. 67. 69. 71. 73. 76. 79. 81. 83. 85. 87. 88, CLX. 50; *eșiū* CLI. 5; *facu* XCI. 8. 10, C. 8, CX. 10, CXIII. 16, CXXXIV. 18, CXL. 4. 9, CXLII. 10, CLIII. 39, CLV. 17, *faptu* LXXXV. 9, CLII. 16. 17, *făcutu* CXXXVIII. 15; *fără-fundu* CVI. 26, CLV. 10; *fărălegiūimu* CLVIII. 29; *făru* CXLVI. 8, CLIII. 2; *fečorelu* CLIII. 25 (*Scheiana* dă *fečorulu*; poate trebuie cetit și aici tot așa; atunci forma aceasta ar intra în categoria a patra de mai jos); *ferescu* CLVII. 9, *ferimu* CLVIII. 30, *feriū* CXVIII. 168; *fieru* CVI. 10. 16, *heru* CXLIX. 8; *fiū* CLVIII. 39; *flământu* CVI. 9; *focu* CIII. 4, CXXXIX. 11; *folosu* CLII. 9; *frâmțu* CLVIII. 39; *fricosu* XCV. 4, CX. 9, CXXXVIII. 14; *frumosu* CXXXII. 1; *fugu* CXXXVIII. 7, *fugiū* CXLII. 9; *fuū* CI. 5. 7. 8, CXIX. 7; *fumu* CLVIII. 33; *furișu* CLV. 14; *găndu* LXXXII. 6; *gintu* XCIX. 5; *giūcatu* CXIII. 6; *giudefu* XCVI. 2, XCVIII. 4, C. 1, CX. 7, CXI. 5, CXXI. 5, CXXXIX. 13, CXLII. 2, CXLV. 7, CXLIX. 9, CLIII. 41, CLVIII. 28. 31. 38, *giudefu* CLIV. 10; *giunghiū* CXV. 8, CLVII. 10; *giurelu* CXVIII. 141, CLIII. 25; *glăsescu* CXIII. 15; *glasu* CIII. 12, CL. 3; *gonescu* CLII. 9; *gosu* CVI. 23, CXLIV. 14,

CXLV. 8, CLIV. 6; *gotoviū* CXXXI. 17; *grăescu* CXIII. 13, CXXXIV. 16, CXLIV. 11, *grăiū* CXV. 1, CXXI. 8, *grăindu* CLVIII. 51; *grasu* XCI. 11, CLIII. 15; *greșimu* CLVIII. 29; *gunoū* CLIV. 8; *hicleanu* CLVIII. 32; *hiclenșugu* CXXXVIII. 4; *iadu* CXIII. 25, CXXXVIII. 8, CXL. 7, CLIV. 6; *îmblaiū* CXXX. 1, *îmblându* LXXVII. 39, *îmblându* LXXXIII. 13, CXXV. 6; *împăratu* XCVII. 6, CLVIII. 32; *împarțu* CVII. 8, CLII. 9; *înfierbântatu* CXVIII. 140; *îngrupătoriu* LXXVIII. 3; *însupțiețu* (= *însupțiețu*) CLII. 9; *întărātu* CLIII. 21; *înfelegu* C. 2, *înfeleșu* CLV. 2, *înfeleșu* CXXXIX. 13; *întințându* CLV. 9; *întorecu* LXXXIV. 9, *întorcându* LXXXIV. 7; *întrămu* CXXI. 1, *întrămu* CXXXI. 7, *întraū* CXIX. 5; *învăncu* CLV. 19; *învăscu* CXXXI. 18; *învățu* CXVIII. 148; *îraltu* CXII. 4, CXXXVII. 6; *iubăscu* CXVIII. 132. 165, CXLIV. 20, *iubiū* CXVIII. 127. 159. 163. 166. 167. 173; *ivăscu* CLVIII. 44; *izbavitoriu* CXLIII. 2; *jeluiū* CXVIII. 131; *largu* CXVII. 5; *laudu* XC, CXLIV. 2, CXLV. 2, *lăudamu* CLIX. 88, *lăudatu* XCV. 4, CXII. 3, CLVIII. 26, *lăud[af]u* CXLIV. 3; *lepădându* CXXV. 6; *lepăscu* LXXXIII. 1; *limbutu* CXXXIX. 12; *locu* CLVIII. 38; *loru* CLIII. 32, CLV. 6, CLX. 51; *luaū* LXXXV. 4, CXLII. 8, CLI. 6, *luindu* CXXV. 6; *lungu* CXLIV. 8; *mărāncu* CI. 5, *māncāu* C. 5, CI. 10; *mărescu* LXXXV. 5, *măritu* XCI. 2; *māru* XC. 12, CXIII. 15; *menciūrosu* CXV. 2; *menimu* CLVI. 13; *mestecaū* CI. 10; *micu* CLI. 1; *milostivu* XCVIII. 8, CX. 4, CXIV. 5, CXLIV. 8; *miruratu* CLII. 11; *mișelu* LXXXV. 1; *mrāgu* CXLII. 8; *mulgu* LXXVII. 70; *multu* LXXXV. 5, LXXXIX. 10, CXIX. 6, CXXII. 3, CXLIII. 13, CXLIV. 8; *nădăescu* CXIII. 16, *nădăescu* CXXXIV. 18; *nāravu* LXXXII. 4; *neamu* CXXXIV. 13, *nīamu* LXXXIV. 6; *nedejduescu* XC. 2, CXLIV. 15, CXLVI. 11, *nedejduiū* LXXXV. 2, CXVIII. 147, CXL. 8, CXLII. 8, CXLIII. 2; *nedereptu* CXIX. 2, CXXXIX. 2. 5. 12, CLVIII. 32; *neșchitu* CLVI. 20; *nevidescu* CLIII. 41; *nuoru* XCVIII. 7; *ocārātu* CXVIII. 141; *ogodescu* CXIV. 9; *omātu* CXXXII. 2; *omu* CXVII. 8, CXXXIV. 8, CXXXIX. 5; *pāmāntu* LXXVII. 40. 69, CI. 20, CIII. 14, CXI. 2, CXII. 6. 7, CXIII. 11, CXXXVIII. 15, CXXXIX. 12, CXL. 7, CXLII. 3. 10, CXLVI. 6, CXLVIII. 7. 14, CLIII. 24, CLIV. 8. 10, CLVI. 9. 10. 18. 19; *peru* XCI. 10; *petrecu* CIII. 12; *pipăescu* CXIII. 15; *plecu* CXLIII. 2; *pociu* CXXXVIII. 6; *putuū* CXVIII. 163; *pomeniū* CXLII. 5, CLVII. 8, *pomeniāmu* CXXXVI. 1; *preacântatu* CLVIII. 52. 53. 54. 55; *preaclăcătoriu* CLVIII. 32; *preagreșimu* CLVIII. 29; *preaînțeleptu* CVI. 43; *preaîrălțatu* CLVIII. 52. 53. 54. 55; *preaîrălțându* CLIX. 88; *preaiubiū* CXIV. 1, CXVIII. 174; *preaslăvăscu* LXXXV. 12, XC. 15, *preaslăvitu* CLII. 11, CLVIII. 27; *preveghiaū* CI. 8; *primăscu* CXV. 4, CXXXVIII. 20, *primimu* CLVI. 18; *prilazu* CXLIII. 14; *prorocu* CLVIII. 38; *puū* C. 6, *pușiu* C. 3; *purtătoriu* CLVIII. 38; *răbdătoriu* CXLIV. 8; *rădicaū* CXX. 1, CXXII. 1, CXLII. 6; *răgăescu* CXLIV. 7; *răpausu* CXXXI. 5; *răsăditu* CIII. 16; *rāsaru* CLIX. 76; *rătăciū* CXVIII. 176; *războiū* CXXXIX. 8, CXLIII. 1; *răzvrătitu* LXXVII. 57, CLIII. 5. 20; *roditoriu* CVI. 34; *rodu* CI. 19; *rostu* CXIII. 13, CXLIII. 8, CLVIII. 51; *rugatu* LXXXIX. 13; *săboru* CXLIX. 3; *sāmtu* LXXVII. 39, XC. 15, CXIII. 21, CXVIII. 125. 141. 143, CXXXVIII. 18, CXL. 10, CXLII. 12, CXLIII. 15, CXLV. 2, CLIII. 31. 37. 39, CLVI. 19; *satu* LXXVII. 60; *săturatu* CVI. 9; *scrișu* CXLIX. 9; *scușiu* CLI. 6; *scutitoriu* CXIII. 17. 18. 19; *secaū* CI. 12; *ședumu* CXXXVI. 1; *semu* XCIX. 3, CLVIII. 37; *sfāntu* XCVIII. 3. 5. 9, CX. 9, CXXXVII. 2, CLIV. 2. 10, CLVIII. 53, CLX. 49, *sfānzatu* LXXVII. 54; *sfrășitu* LXXVIII. 5, CLV. 13, CLVIII. 34; *slăbindu* CLIII. 36; *slăvitu* CLII. 1, CLIV.

8, CLVIII. 45. 55; *sleditu* CXXXVIII. 3; *smearitu* CLVIII. 39; *somnu* CXXVI. 2, CXXXI. 4; *spânțurămu* CXXXVI. 2; *spuiū* CXLI. 3, CXLIV. 6. 12, *spuru* CXLIV. 4; *stându* CXXI. 2, CXXXIII. 1, CXXXIV. 2; *știmu* CLVI. 13; *stlăpu* XCVIII. 7, CXXI. 7; *striiru* CLI. 5, CLIII. 12; *suū* CLV. 16; *suptu* XC. 4, XCVIII. 5, CXXXVIII. 15, CXXXIX. 4, CXLIII. 2, CLIII. 22; *surându* CLVIII. 50; *susu* CXLIII. 7, CLIV. 3, CLIX. 60; *tăiaū* CLI. 6; *tânjescu* CI. 3; *tărăru* CLI. 1; *temu* CXVII. 4, CXXVII. 1, CXLVI. 11; *tinșu* CVII. 10; *tolu* LXXVII. 51, XCIX. 2, CLVIII. 27. 37, *tootu* CLVIII. 32; *trașiu* CXVIII. 131; *trecu* XC. 6, CIII. 9. 10, CXLIII. 4, *trecându* CLVI. 13, *tricându* CLIII. 39; *trudu* CVI. 12; *turnu* CI. 7; *ucigu* CLIII. 39; *uitaū* CI. 5, CXVIII. 141. 153. 176; *untu* CIII. 15, CLIII. 13. 14; *upovăindu* CLVIII. 40; *urău* CXVIII. 128. 163, *urātu* CLVIII. 32; *urđitu* CIII. 8; *uscatu* CLII. 19; *vădu* CXIII. 13, CXXXIV. 16; *vedemu* CV. 5, *văđuiū* CXVIII. 158, CXLI. 5, *văđumu* LXXXIX. 15; *văznesescu* CLII. 2; *veacu* LXXVII. 66. 69, LXXXIV. 5, LXXXV. 12, XCI. 8. 9, XCIX. 5, CI. 13, CIII. 5, CX. 3. 5. 8, CXI. 3. 6. 9, CXII. 2, CXIII. 26, CXVI. 2, CXVII. 1. 2. 3. 4, CXVIII. 142, CXX. 8, CXXXI. 12. 14, CXXXII. 3, CXXXV. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9, CXXXVII. 8, CXXXVIII. 24, CXLIV. 1. 2. 21, CXLV. 7. 10, CLII. 18, CLIII. 7, CLV. 6, CLVII. 7, CLVIII. 26. 52. 53. 54. 55, CLIX. 57. 61. 63. 65. 67. 69. 71. 73. 76. 79. 81. 83. 85. 87. 88, CLX. 55, CLXI. 70; *viru* CXXV. 6, *verimu* CLVIII. 41, *viindu* CXXV. 6; *viru* LXXVII. 65, CLIII. 14; *vivorātu* CVI. 25; *voiū* LXXXV. 11, XC. 14, CXIV. 2, CXV. 3, CXVIII. 125. 134. 144. 146, CXXXI. 5. 11. 12. 14, CXXXVI. 6, CXXXVIII. 7. 9. 18, CXL. 10, CXLII. 7, CLII. 2, CLIII. 1. 20. 23. 24. 26. 40. 41. 42, CLV. 16. 18, CLVII. 5. 10, *voru* CXXVI. 5, CXXXI. 9, CXXXVIII. 18, CLIII. 42, CLX. 48, *vruiū* LXXXIII. 11, CXXXI. 14; *vrăsu* CXLI. 3; *vrătosu* CXXXVIII. 18, CLVIII. 37; *zidescu* CI. 19, *zidimu* CXXI. 3, *zidindu* CXXV. 1; *zidū* CI. 8.

*Arculū* CLV. 9; *bărbatulū* XCI. 7; *cânteculū* XCVII, XCVIII, CXL; *ceriulū* XCV. 11, CLIII. 1; *codrilorū* CLIII. 22; *cornulū* XCI. 11; *duhulū* CLII. 10; *dumbrăvilorū* XCV. 12; *dumneđăulū* XCVIII. 9, CLX. 47; *feacemū* CLVIII. 30; *fečorulū* CLX. 54; *fiilulū* CLIX. 88; *iadulū* CLIII. 22; *înturia[re]cū* XCVI. 2; *limbilorū* XCV. 7; *măsurū* CVII. 8; *nenfeleptulū* XCI. 7; *oamerilorū* XCV. 10, CLIII. 36. 43; *ochiulū* XCI. 12; *pământulū* XCV. 9; *plinulū* XCV. 11; *preapodobnicū* CXLIV. 17, CLIII. 4; *șerbulū* CXXXI. 10; *șiumănū* LXXVII. 65; *spășitorilū* CLX. 47; *sufletulū* CXXX. 2; *urulū* CLIII. 30; *veghețorilū* CXXVI. 1; *vrăjmașilū* CLII. 9, *vrăjmașilorū* CLVIII. 32; *vasiliscu* XC. 13, pôte să fie și *vasiliscă*, cum dă *Psaltirea Scheiană*; de relevat și scrierile *împăraților* CXLIX. 8, CLIV. 10; *oamerilor* CLIV. 8; *preapodobnicilor* CXLIX. 9; *săngur* CLI; *tarilor* CLIV. 4; *tatāl* CLXI; o singură dată ū lipsesce, *silnic* LXXVII. 65.

*Blagoslovimū* CLIX. 88; *cerșiutū* CX. 2; *deșertū* CXXVI. 1; *elū* CVI. 32; *focū* CLIII. 22; *fumū* CXXV. 3; *ivăscū* XC. 16; *locū* CXXXI. 7, CLIII. 10; *lorū* CXLIX. 6, CLIII. 17; *milostivū* LXXVII. 38, LXXXV. 5; *născumū* CLVI. 18; *pământū* LXXXIV. 12; *veacū* CXI. 9, CXVIII. 144, CXXX. 3, CLIII. 40; *vorū* XCV. 12, CXXVI. 5, CLV. 10, CLVI. 11; de relevat și *lor* CXLIX. 8; *vor* CXLIX. 5, CLV. 10, CLVI. 14.

*Auru* CXIII. 12, CXXXIV. 15; *buciru* CL. 3; *cântecu* LXXXIV, CXXXI, CXLIII. 9, *cânteculu* XCVI (urmăză lui); *ceriulu* CLV. 3; *ciăremu* CLVIII. 41; *cutremuru* CLV. 16; *domnulu* CXLIII. 15; *eftinu* CX. 4, CXLIV. 8; *fa-*

*cemu* CVII. 14, *feacemu* CLVI. 18; *fișulu* CXLIII. 3; *fulgeru* CLV. 11; *glasulu* CI. 6; *înturearecu* XC. 7, CVI. 10, CXLII. 3, *întunăarecu* LXXXI. 5; *'nturiarecu* CXI. 4, *'ntunearecu* CVI. 14; *număru* CXL. 4, CLI. 8, CLX. 52; *plânsemu* CXXXVI. 1 (după *ședumu*); *plecaretu* CXXX. 2; *plodulu* CXXXI. 11; *rutesu* LXXXII. 5; *scaunu* CXXI. 5, CLI. V. 8, CLX. 52; *Sionulu* XCVI. 8, CXXXI. 13; *spuremu* XCI. 3; *struguru* CLIII. 32; *sufletu* CLVIII. 39; *surletulu* CXXIX. 4; *sueačnicu* CXXXI. 17; *teamenu* CLVIII. 41 (*Ps. Scheiană* dă *teamemu-ne*, se pôte ca *ne* să fi fost uitat; de remarcat că urmăze după *verimu*) *troscotu* CLIII. 2; *vatămu* CLIII. 39; *ven-decu* CLIII. 39.

*Brațeloru* CLX. 51; *derepșiloru* CLIX. 86; *draciloru* CLIII. 17; *Haldeiloru* CLVIII. 48; *măurulu* LXXVII. 72; *oameriloru* CLIX. 82, CLXI. 68; *părîșiloru* CLVIII. 26. 28. 52; *preacuvîșiloru* CLIX. 87; *șerbiloru* CLVIII. 33. 44; *smearișiloru* CLIX. 87; *svenșiloru* CLXI. 70.

*Mijlocu* CLIV. 10, CLV. 2, *mijlocu* C. 2, CLVIII. 50; *tuturor'* CXLIX. 9, *tuturoru* CXLIV. 9. 18.

*Lu feace* CXXXIV. 7, *ce-lu* CLIII. 15, *iubi-lu* CXVIII. 140, *da-lu* LXXVII. 54; *ce-su* XCV. 12, CXLIV. 14, CXLV. 6, CLIX. 60, *cere-su* CLVI. 19, *cre-dincoase-su* CX. 8, *draci-su* XCV. 5, *giudeșu-su* CLIII. 4, *implute-su* CXLIII. 13, *mirurate-su* CXVIII. 129, CXXXVIII. 14, *neînțelepșu-su* CLIII. 31; *al* LXXVII. 54, CVII. 9, CXXXVII. 2, CLIII. 6.

Vedem din aceste exemple că *u* final se presintă aici ca în *Psaltirea Scheiană*: aceeași confusiune de forme. Explicațiunea acestei inconsecuențe trebuie găsită în aceleași împrejurări ca mai sus. Copiată după un manuscris analog celui care se află la baza *Psaltirei Scheiane*, și copiișii acestei *Psaltiri* au introdus pe unele locuri forme moderne, cu *u*, pentru mai vechiul *u* precedat imediat de silaba accentuată.

Să urmărim scrierea lui *u* final și în alte texte, mai scurte, în documente. Constatările pe cari le vom face aici vor lămurii mai bine punctele fixate mai sus.

Aleg întâi două din documentele publicate de d-l Hasdeu în *Cuvinte din bătrâni*, I.

Documentul VI, o sentință din Muscel (p. 38), pe care d-l Hasdeu îl pune între 1583—1585, presintă pe *u* păstrat peste tot: *luatu*, *Tudoru*, *foștu*, *Virășu*, *Steapanu*, *cătămu*, *preantu*, *rândulu*, *să-lu*, *amu*, *ublatu*, *aflatu*, *acestu*, *alu*, *faptu*, *sooru*, *fěcooru*, *datu*, *tatălu*, *căndu*, *măritatu*, *celu*, *bătrănu*, *văndutu*, *tootu*, *șinutu*, *apucatu*, *săntu*, *aflămu*, *dămu*, *cumpăratu*. Găsim prin urmare aceleași raporturi ca în *Codicele Voroneșian*, vedem chiar aici caractere mai arhaice întru cât-vă prin faptul că și atonele *lu*, *alu* și-au menținut finala întrégă. Abreviațiunile, se înțelege, trebuie rezolvate după fonetismul constatat, peste tot cu *u*.

Documentul XI, zapis de vîndare din Prahova (p. 73), din 1596, ne dă de oparte *văndutu*, *datu*, *plătitu*, *sculatu*, *Danu*, *făcutu*, *mersu*,

\*



*avutu, dereptu, prinsu, cându*, de altă parte *Radulă* (1), *jurulă*. *U* este scris consecuent la cuvintele accentuate pe penultimă, *ă* la cele cu accentul pe silaba a treia, deci fasa pe care am vădit-o în general în *Psaltirea Scheiană* (*Ps. Voronețiană*). Urmăză atunci că în scurăturile *zapisu*<sup>1</sup>, *nepotu*<sup>1</sup> trebuie înțeles *ă* (tot așa de sigur și în *dat-a*<sup>m</sup>), pe când în *avut*<sup>1</sup>, *impresura*<sup>1</sup>, *u* (*lo*<sup>r</sup> pôte fi și *loru* și *loră*) (2).

Dacă documentele acestea presintă pe *u* în condițiunile pe cari le-am arătat până acum, altele ne îndrumă spre o constatare nouă. Găsim anume o altă fasă, mai înaintată, din istoria amuțirei lui *u*. Ast-fel în documentul următor, din 22 Martie 1750, pe care-l ieaș din colecțiunea Academiei Române 61/LIV:

Noi Costandi<sup>n</sup> Mihai<sup>1</sup> Ceha<sup>n</sup> Răcoviță Voevoda božijo milostijo gospodarū zemli moldavskoi dat-a<sup>m</sup> carte Domnii mele rugătorului nostru lui Stefa<sup>n</sup> Diăaconu<sup>1</sup>, ginerile lui Vasălie, să fie volnic<sup>c</sup> cu carte Domnii mele a stăpâni a patra parte de moșie din stălpu<sup>1</sup> lui Gănscă, parte lui Golăe, și cu liveți de pomi, după zapi<sup>s</sup> de danie dela Toade<sup>r</sup> Gănscă de 47 ani ce scrie c'au dată această parte împreună cu soru-sa Hilotie lui Vasălie, socru<sup>1</sup> lui Stefan Diăaco<sup>n</sup>, și după mărturii ce ni-au arătat<sup>t</sup> de la cinsti<sup>t</sup> părintele și rugătoriu<sup>1</sup> nostru, Sfinția sa Episcopu<sup>1</sup> de Huși, numitu<sup>1</sup> Ierothei din văletu<sup>1</sup> 1746, mai 3, scrii<sup>nd</sup> că trăgându u<sup>n</sup> Toade<sup>r</sup> Gănscă ce s-au răspunsu că este dintr'ace<sup>1</sup> Toader Gănscă ô-au făcut<sup>t</sup> aca danie această moșie la stăpânire sa, cu pricină că n'ar fi danie adevărată, Stefa<sup>n</sup> Diăaconu<sup>1</sup> după carte domniască de la Domnia sa Io<sup>n</sup> Vodă ș-au adu<sup>s</sup> dovednici de față înainte Sfinții Sale pe trei oameni de credință, anume pe popa Gavri<sup>1</sup> Hertu și pe diăaconu<sup>1</sup> Iftimie și pe Andronache vornicu<sup>1</sup> din Crăsnășeni, carii au mărturisă<sup>t</sup> că zapisu<sup>1</sup> de danie este zapi<sup>s</sup> bu<sup>n</sup> și danie adevărată, după cu<sup>m</sup> pe largu răspunde mărturie Sfinții Sale Episcopului; dreptu aceia după zapisu<sup>1</sup> de daniă și pre mărturie părintelui Episcopului, Domnia mia încăși întări<sup>m</sup> Diăaconu-lui Stefa<sup>n</sup> să stăpâniască această a patra parte de moșie din stălpu<sup>1</sup> lui Gănscă,

(1) La sfârșitul documentului e scris *Radul*, ceea ce ar arată căderea lui *ă*; dar, de sigur, un singur exemplu, nu pôte probă mult. De alt-fel am lăsat afară de discuțiune căderea lui *ă*. Punctul acesta nu e tocmai ușor de rezolvat cu mijlocele de control pe cari le avem. Se pare că copisti, prin tradițiune saș sub influența scrierii slave, au mănținut pe *ă* multă vreme după ce în pronunțare căduse.

(2) Dacă în asemenea documente se pôte ușor hotări transcrierea, nu este tot așa în altele; de pildă în doc. din 1577 (publ. de d-l Hasdeu, p. 25), unde găsim scrise întregi numai *mărturisescu*, *cestu*, *foștu*, *șeșindu*, *dereptu*; *cumpărat*<sup>1</sup>, *sa*<sup>1</sup>, ș. a., să fie atunci *cumpăratu*, *satu* saș *cumpărată*, *satu*? Pôte în casuri de felul acesta am fi îndreptățiți să ne decidem pentru scrierea din urmă; de ôre-ce scriitorul nu dă un singur exemplu de *cumpăratu* ș. a., cum dă *cestu*, este probabil că nu pronunța așa, ci *cumpărată*.

parte lui Golăe, și cu livezi de pomi cu to<sup>t</sup> venitu<sup>1</sup>, cu bună pace și nime altu<sup>1</sup> să nu să amestece; iară avă<sup>nd</sup> cine-va a răspunde să vie la diva<sup>n</sup>.

Aici vedem de o parte *datu*, de alta *trăgându*, *răspunsu*, *largu*, *dreptu*. Cum să se explice dubla valoare a lui *u*? Dacă comparăm formele acestea, găsim că *u* apare după o consonă simplă, *u* după consone combinate. În aceste condițiuni fonetice deosebite trebuie de sigur căutată rațiunea scrierii cu *u* și *u*. După o consonă simplă *u* s'a putut reduce mai curând la *u*, pe când se putea păstra mai multă vreme după grup de consone, cari formau ôre-cum un razim pentru el. În formula pe care am găsit-o mai sus, *1 u*, trebuie dar să introducem, pentru o epocă mai târzie, deosebiri *1* consonă simplă + *u*, *2* consonă combinată + *u*. În abreviațiunile *arăta*<sup>1</sup>, *cinsti*<sup>1</sup>, *făcu*<sup>1</sup> etc., trebuie dar pus *u*, în *scrii*<sup>nd</sup>, *avă*<sup>nd</sup>, *u*.

Reproduc încă un document (Acad. Rom., 93/LII), din 15 Oct. 1754, în care *u* se presintă în aceleași condițiuni:

Io Matei Ghica Voevoda božiejo milostijo gospodaru zemli moldavskoj scrie<sup>m</sup> Domniia me la credinčoși boiarii Domnii meale, Grigora<sup>s</sup> Ipsilant biv vel cămăra<sup>s</sup>, ispravnicu<sup>1</sup> de ținutu<sup>1</sup> Niamțului, i Costă<sup>n</sup> Darie biv vel jit. vă face<sup>m</sup> știre c'au datu jalobă Domnii mele Ioniță Cocără<sup>s</sup>, mazi<sup>1</sup> ot ținutu<sup>1</sup> Niamțului, zică<sup>nd</sup> că i-au răma<sup>s</sup> moșii de la părinți care moșii părinții sei până au trăi<sup>1</sup> nu li-au datu mâna să le poată curăți și lămuri de gălceville ce ave cu răzeășii, iară după săvârșire părinților sei s'au apuca<sup>t</sup> ace<sup>st</sup> jăluito<sup>r</sup> cu driaptă agonisita sa ș-au cheltuit mulți bani dezbătă<sup>nd</sup> de gălcevi și lămuri<sup>nd</sup> câte-va moșii părințăști, precu<sup>m</sup> dovedescu scrisorile de judecată č-au avu<sup>t</sup>. Și surorile lui ce mai are măritate, cu<sup>m</sup> și cumnații sei ce ți<sup>1</sup> pre surorile sale, Io<sup>n</sup> Momitco și Io<sup>n</sup> Potloăanu<sup>1</sup> și Costanti<sup>n</sup> Muntianu, n'au căuta<sup>t</sup> să-i întorcă nemică din cheltuială ce i-ar agiunge parte, și așe să între în stăpănire frățește; fără de că<sup>t</sup> neîntorcă<sup>nd</sup> niči u<sup>n</sup> ba<sup>n</sup> au intra<sup>t</sup> și ei stăpănituri a valma cu jăluito<sup>r</sup>u<sup>1</sup> acesta luin<sup>d</sup> vinitu<sup>1</sup> moșiilo<sup>r</sup> și la ča mai di pre urmă s'au scula<sup>t</sup> cumnații sei di-au și vându<sup>t</sup> din moșiile cele ce s'au dezbătu<sup>t</sup> cu osteniala și cheltuiala acestui Ioniță; pentru care au cerșu<sup>t</sup> dreptate, ca să-i plătiască întâi cheltuiala părțile ce i-ar agiunge cu dreptate și apoi să aibă voe a intra părta<sup>s</sup> la moșiile cele ce s'au lămuri<sup>t</sup>, oru<sup>n</sup> să ste și cumnații săi să dezbată și ei alte moșii ce mai si<sup>nt</sup> impresuratei și are să ție cu toții frățește. Ș'au pofiti<sup>t</sup> ace<sup>st</sup> jăluito<sup>r</sup> să aibă și împărțare cu surorile sale și cu cumnații fi<sup>nd</sup> că părinții lo<sup>r</sup> nu i-au împărți<sup>t</sup>; și deosăbi<sup>t</sup> de aceste iarăși s'au mai jălui<sup>t</sup> Ioniță Cocără<sup>s</sup> și pentru niște gineri a<sup>1</sup> unchiu-seu, lui Toade<sup>r</sup> Cocără<sup>s</sup>, și pe niște nepoți a lui Toade<sup>r</sup> Cocără<sup>s</sup>, zică<sup>nd</sup> că are și cu aceștii pricini de gălčavă pentru moșii, căci că Ștefa<sup>n</sup> Cocără<sup>s</sup> tatu<sup>1</sup> a<sup>1</sup> acestui jăluito<sup>r</sup> că<sup>t</sup> au trăi<sup>1</sup> nu s'au împărți<sup>t</sup> cu Toade<sup>r</sup> Cocără<sup>s</sup> frate-seu cu moșiile părințești și acu<sup>m</sup> nu să po<sup>t</sup> învoi ei între dănsii, și ginerii și ne-

poții lui Toade<sup>r</sup> Cocra<sup>s</sup> au pu<sup>s</sup> mâna pe toate moșiile, din care moșii unele au și vându<sup>t</sup>, și nici datoriile ce are să ȳa Ștefa<sup>n</sup> Cocra<sup>s</sup> dela Toade<sup>r</sup> Cocra<sup>s</sup> nu vo<sup>r</sup> să plătească acei gineri și nepoți. De care pricină, după jaloba ce ni-au fo<sup>st</sup> datū, l-a<sup>m</sup> rândui<sup>t</sup> Domniȳa me la dumnealui vel logofă<sup>t</sup> se giudece; dară nefi<sup>nd</sup> față aice acei oameni pentru carii să jălueste, ȳată dară că l-a<sup>m</sup> rândui<sup>t</sup> cu carte aȳasta la dumneavóstră, care vii<sup>nd</sup> la dumneavoastră, să aduci față, numitule ispravnice, pe acei cumnați a<sup>l</sup> sei și pe ginerii și nepoții lui Toade<sup>r</sup> Cocra<sup>s</sup>, și să stați împreună amândoi să le luați sama, și pentru cheltuȳala ce va dovedi ace<sup>st</sup> jăluitor c'au cheltui<sup>t</sup> cu dezbătutu<sup>l</sup> moșii lo<sup>r</sup> că<sup>t</sup> și pentru împărȳală ce poștește; și cu<sup>m</sup> veți cunoaște dreptate să giudecați și să le alegeți și să-i împărȳți după buna dreptate și să-i odihniți cu dreptatea lo<sup>r</sup>, dându-le și cărȳi pre a mânu, pe alegere ce le veți face. Și fiin<sup>d</sup> amândoa pȳrȳile odihnite să va ȳntȳri lo<sup>r</sup> și de la Domniȳa me, și triaba aȳasta vo<sup>m</sup> să ȳa sfȳrșit de la dumneavoastră, ȳntr'al<sup>t</sup> chi<sup>p</sup> să nu fie; ori de nu să vo<sup>r</sup> odihni vre-o parte, să-i trimiteti la diva<sup>n</sup> cu carte de mărturie. Aȳasta porunci<sup>m</sup>.

Avem decȳ *datū* și *dovedescu*; trebue prin urmare transcris *rȳmasū*, *trȳitū*, etc., dar *zicȳndu*, *dezbȳtȳndu*, etc.

O ȳnsemnare din *Codicele Voroneȳian* (p. 106), fȳcută ȳn 1733 de un Constantin din Dorna, pȳte fi și ea amintitȳ aici; vedem ȳn ea *amū*, *fostu*, *cȳndu* (d-l Sbiera transcrie greșit cu *ū*), forme carȳ contrasȳtezȳ ȳre cum cu archaismele textuluȳ. Decȳ acelașȳ fonetism ca ȳn documentele din urmȳ.

Dacȳ textele acestea ne daū o scriere care corespunde bine faptelor deduse, să nu ne ȳnchipuim cȳ ȳntȳlnim ȳn tȳte documentele o scriere neșovȳitorȳ. ȳntr'un document, de pildȳ, publicat de d-l Hasdeū (p. 173) și datat c. 1609, alȳturi de *pȳmȳntu*, *fostu*, *sȳntu* gȳsim *cuvȳntū*. Evident cȳ numai una din scrieri pȳte corespunde fonetismuluȳ adevȳrat al documentuluȳ, și acȳsta e ȳncontestabil cea cu *u*; dacȳ scriitorul a pus *ū* la *cuvȳnt*, se pȳte să fie o scȳpare din vedere, o confusiune cu formele ȳn care *ū* erȳ ȳndreptȳȳt. Așȳ mai putȳ citȳ tot un document publicat de d-l Hasdeu (p. 152), din 1606, ȳn care scrierea se abate de mai multe ȳrȳ de la fonetismul care rezultȳ din compararea formelor; de alt-fel cel care l-a scris pare a fi fost un om puȳȳn cult, confus; dacȳ pune de o parte *dato*, *loco* (*lucu*), *fustu* (*fusto*), *scriso*, *afurȳsitu*, *rȳmaso*, *potu*, ȳncontestabil cȳ *afurȳsitū*, *votū* (= *avutū*), fiind isolate ȳn mijlocul formelor precedente mai numerȳse, sunt scrieri necorecte.

Asemenea casurȳ, de alt-fel relativ destul de rarȳ cȳt m'am putut convinge din cetirile mele de documente, nu ȳnfirmȳ ȳntrȳ nimic ce am stabilit ȳn trȳsȳturi generale. O scriere absolut consecuentȳ ȳn tȳte textele ar fi o minune. Sȳ ne gȳndim la cei carȳ le scriaū, ȳmenȳ de

multe ori cu puțină carte saŭ copişti pe dinaintea ochilor căroră treceaŭ documente din diferite epoci și regiuni, cu fonetică, particularități ortografice deosebite, cari se amestecă în mintea lor și firesc trebuiaŭ să lase urme în scriere. Cercetătorul nu trebuie însă să se oprască prea mult la aceste constatări; ochiul lui trebuie să alégă ce este accidental de ce apare mai des, de ce însemnă ce-vă, de ce concordă cu alte fapte, găsite printr'o comparațiune rigurósă, confirmate de deducțiuni ce se impun de la sine. Și cred că tocmai asemenea fapte am reușit să pun în lumină, distingându-le din grămada de altele secundare.

Am ajuns ast-fel pas cu pas la concludsiunea că în procesul de amuțire a lui *u* final trebuie deosebite mai multe faze, că el s'a efectuat gradat, după condițiunile speciale fonetice în cari se găsiă finala cuvintelor. În ordinea în care s'au succedat, fazele acestea pot fi represintate în modul următor:

I	<i>omulu</i>	<i>omu</i>	<i>vorbescu</i>
II	<i>omulŭ</i>	<i>omu</i>	<i>vorbescu</i>
III	<i>omulŭ</i>	<i>omŭ</i>	<i>vorbescu</i>
IV	<i>omulŭ</i>	<i>omŭ</i>	<i>vorbescŭ</i>
V	<i>omul</i>	<i>om</i>	<i>vorbesc (1)</i>

La acestea s'ar mai puté adăugă, ca ultima fasă, căderea lui *ŭ* după *i* în cea mai mare parte a domeniului actual (*voi* < *voiŭ*).

Transformările arătate s'au întâmplat în unele părți mai repede, în altele mai încet. Așă ne explicăm cum texte din aceeași epocă, dar din regiuni deosebite, ne dau pe *u* când în fasă I-a, când în a II-a, a III-a saŭ chiar a IV-a. Am văđut mai sus cum două documente de la sfârșitul secolului al XVI-lea presintă pe *u*, unul în fasa I-a, altul în a II-a. Aș puté aminti că documente din aceeași epocă ne dau un fonetism și mai înaintat; așă documentele din 1573 și c. 1600 publicate de d-l Hasdeŭ (p. 23, 100) arată dejă forme ca *multŭ*, *cămpŭ*, *dereptŭ*. Resultă dar că în asemenea particularități nu se pot găsi criterii cronologice sigure pentru fixarea datei textelor, lucru care s'a uitat de multe ori de cercetători. Un fonetism cu caracter mai vechiŭ pe care-l întâlnim într'un text nu este tot-deauna un indiciŭ că textul este anterior altuia, cu un fonetism mai modern. Ce pare arhaic pôte fi local.

(1) Pentru slăbirea definitivă a lui *u* dau aici, bine înțeles, rezultatul final; că ea s'a putut întâmpla într'o categorie de cuvinte mai curând decât în cele-lalte (de ex. la *omulŭ* dejă în fasa a III-a), acésta nu are deosebită importanță în cazul de față și de alt-fel nu se pôte stabili cu precisiune.



Faptele pe cari le-am stabilit aruncă decî lumină nouă asupra foneticei noastre mai vechi și înlesnesc tot odată critica textelor. Dar ele mai aŭ, cred, importanță și pentru studiile asupra dialectelor de ađi. Culegătorii de texte populare, influențați prea mult de limba literară, mi se pare că aŭ scăpat din vedere că există încă ađi regiuni unde procesul de disparițiune al lui *u* final a rămas în urmă. Că există asemenea regiuni, acésta o deduc din câte-vă forme pe cari le-am găsit întâmplător. În colecțiunea de texte publicate în urmă de d-na Voronca (1), vęd scrise, și nu pôte fi greșală, *găsescu, pascu*; d-l Weigand (2) afirmă că în părțile Someșului, Tisei și Crișului se dice *albu* (d-l Weigand relevéză numai acéstă formă, să fie singura?); d-l Hasdeu cită acum câțî-vă anî, într'o discuțiune la Academie asupra lui *ŭ* (3), două versuri dintr'o poezie populară în care apar *sîntu, pămăntu*. Am avé decî câte-vă indicii că în unele locuri *u* după consone combinate s'a oprit la fasa a III-a. Mă mărginesc să atrag atențiunea asupra acestui punct, lăsând ca cercetări îndreptate în acest sens să ne lămuréscă mai bine.

---

(1) *Datinele și credințele poporului român*. Cernăuți 1903; 736, 771.

(2) *Jahresbericht des rumän. Instituts*, IV, 291; VI, 32.

(3) *Analele Acad. Rom.*, VII, 99.

# AȘEZAREA VORBELOR ÎN ROMÂNEȘTE

DE

IOAN SLAVICI

Membru corespondent al Academiei Române.

---

*Sedința dela 28 Ianuarie 1905.*

---

Vorbind, intențiunea noastră e — nu să ne dăm pe față cugetările, ci să reproducem în alții anumite stări sufletești, iar acest efect se produce numai dacă alegem, întrebuițăm și așezăm vorbele cum aceia, la cari ne adresăm, sunt deprinși a le alege, întrebuițâ și așezâ. Atunci dar când, scriind ne adresăm la toată lumea, și la cei prezenți, și la cei viitori, avem să facem nu numai alegerea și întrebuițarea, ci totodată și așezarea vorbelor potrivit cu deprinderea obștească.

Ori și cât de învederat ar fi acest adevăr, în actuala fază a vieții noastre comune, în care toate se desfășură în goană mare, el adeseori e scăpat din vedere, și multe din cele mai prețioase scrieri ale noastre sunt lipsite de claritate și de cuvenita precizie, fiindcă autorii lor, lucrând în grabă mare, n'au așezat vorbele cu destulă cum-pănire.

Țiind dar să profit de binevoitoarea invitațiune a d-lui Președinte, care ne îndeamnă pe toți la lucrare, am socotit că voi face un lucru folositor, ușor pentru mine și interesant pentru cei ce vor avea bunăvoința de a mă ascultă, dacă voi încercă să stabilesc câteva reguli generale în ceea ce privește așezarea vorbelor în limba românească.

Ușor mi-a părut lucrul acesta, fiindcă și în ceea ce privește așezarea vorbelor tot poporul român e suprema autoritate și mi se pareă destul că, vorbind și scriind, mi-am câștigat cunoștința intuitivă a limbii, așa numitul simțimânt de limbă, pentruca să-mi pot da samă cum se așează vorbele în limba românească.

Foarte în curând a trebuit însă să mă încredințez că, în deosebi pentru puterile mele, e grea de tot sarcina ce mi-am ales.

Românii nu în toate timpurile au așezat și nu pretutindeni așează vorbele în acelaș fel, și e învederat că și în ceea ce privește așezarea vorbelor regulă e numai ceea ce se potrivește cu deprinderea celor mai mulți dintre Români.

Vorba nu e de cunoștința intuitivă, pe care ne-am câștigat-o cu toții fără de nici o osteneală, ci de o cunoștință raționată, care numai prin ostenticioase studii literare se poate câștiga.

Întocmai precum în istorie numai rezemându-ne pe mărturii neîndoioase putem să afirmăm o faptă, în materie de gramatică numai scrisa poate să producă convingerea.

Aveam, dacă e vorba să fac lucru cu oarecare temei, să examinez studiile gramaticale de până acum și să-mi dau samă, dacă regulile stabilite prin ele se potrivesc ori nu cu firea limbii noastre, iar despre aceasta nu puteam să mă încredințez decât examinând și cele mai însemnate din scrierile noastre.

Tocmai în ceea ce privește așezarea vorbelor însă scriitorii noștri nu toți și nu totdeauna pot fi luați ca autoritate. Unii dintre dâșii, crescuți în mediu străin, ori n'au putut să-și câștige simțimântul de limbă, ori câștigându-l l-au pierdut. Iar cei ce-l au, scriind mai mult ori mai puțin în pripă, se abat adeseori dela regule stabilite de ei înșiși în scrisa lor.

În zicătoarea «Dela beat viu cârciumă cu partea într'o căciulă», Românul caracterizează în felul lui glumeț pe omul care, amețit de băutură, nu mai e în stare să așeze vorbele potrivit cu deprinderea obștească, ci le aruncă alandala. Tot astfel și scriitorul, frământat de gânduri vii, ori răpit de simțiminte puternice, ușor ajunge, în graba cu care-și reproduce stările sufletești, să arunce vorbele, și «*beția de cuvinte*», atât de bine caracterizată de d-l T. Maiorescu, nu numai în alegerea și în întrebuițarea vorbelor, ci și în așezarea lor, e cu puțință.

Întreaga cercetare trebuiă deci să fie critică, și acum când știu de ce e vorba, numai cu multă sfială intru în materie și vă cer cu toată stăruința iertare pentru amănuntele, poate obositoare, în cari voi intră.

Mă voiu mărgini la așezarea așa numitelor attribute, ba chiar numai la așezarea articolului ca atribut determinativ și, plecând din principiul că ușile deschise nu se sparg, voiu trece cu vederea tot

ceea ce cu toții admitem și îmi voi da silința să produc convingerile cu mijloace pe cât se poate de puține.

După terminologia de astăzi, atribut e în propozițiune partea secundară, care precizează sfera noțiunii reproduse prin substantiv, și atribut numai substantivul poate să aibă.

Precizarea aceasta se face fie adăugând o notă la noțiune, adică calificând, fie determinând sfera în mod direct. Atributele sunt deci de două feluri: calificative și determinative.

Atribut în adevăratul înțeles al cuvântului e numai cel calificativ, prin care se adaugă o notă la conținutul noțiunii.

Astfel Anton Pan, zice:

«Peste un râu *lat* și *mare*  
Și repede *curgător*  
Vru să treac'un oarecare  
Avar de *argint iubitor*....»

Aici atribute în înțelesul propriu sunt numai «lat» și «mare», căci numai acestea califică atribuind râului însușiri, pe cari nu toate râurile le au; «curgător» și «de argint iubitor», califică, dar nu atribuind, ci analizând.

Ori și cât de importantă ar fi însă această deosebire între atributele sintetice și cele analitice, din punctul de vedere al așezării vorbelor ea e indiferentă.

Importantă din toate punctele de vedere e deosebirea dintre atributele calificative și cele determinative.

De oarece lucrul de căpetenie e noțiunea reprodusă prin substantiv, iar nota e numai un accesoriu, în așezarea rațională atributul urmează după substantiv, și așa se și face în românește, însă numai în ceea ce privește atributele calificative, cari învederează conținutul noțiunii; atributele determinative, cari se raportează la sferă, se așează, în genere, înainte de substantiv.

Nu se așează dar în același fel atributele calificative și cele determinative și una singură e regula generală ce se poate stabili pentru toate atributele.

Reproducerea cugetării e clară și precisă, numai dacă raporturile dintre părțile principale și cele secundare ale propozițiunii sunt cu desăvârșire învederate. Ori și ce îndoială asupra acestor raporturi ne pune în nedumirire și ne obosește, și ori înțelegem cu anevoie ori dăm vorbelor un înțeles deosebit de cel intenționat de scriitor.

Dacă lucru firesc e ca, mai înainte de a scrie, să te întrebi ce vrei



să gândească cetitorul, nu mai puțin firesc e ca, după ce ai scris, să analizezi scrisa în toate amănuntele ei, pentruca nu cumvâ din ea să răsară cu totul alt gând.

Făcând analiza aceasta, ne încredințăm că în românește nedumirea ne cuprinde, îndată ce atributele se îngrămădesc și vreunul dintre ele cade prea departe de substantivul la care se raportă.

Regula generală e dar, că atributele au să fie așezate toate lângă substantiv și nici unul dintre ele nu poate să fie prin vreo altă parte de propozițiune despărțit de substantivul la care se raportă.

Nici chiar ca licență poetică nu se pot așeză în românește vorbele ca în versul

«Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi».

în care predicatul e așezat între substantivul și atributul lui, și cu atât mai puțin ca în versul

«Infandum, regina, jubes renovare dolorem».

în care ambele părți principale sunt așezate între substantiv și atributul lui.

Întreaga tehnică a așezării atributelor se razămă pe această regulă generală, care rezultă nu numai din simțământul de limbă al Românilor azi în viață, ci și din uzul literar păstrat în timp de patru veacuri; și astfel nici nu mai are nevoie de a fi întemeiată.

Mai mult dar pentru lămurirea decât pentru întemeierea ei voi examina câteva cazuri.

În «Psaltirea Scheiană» (1), cea mai veche din cărțile noastre, frazele sunt scurte și astfel în deosebi atributele calificative de tot rare. Traducătorul le așează după substantiv și numai în câteva puține cazuri înainte de el, ca în «înturecată apă» (Ps. XVII—v. 12), «în dulce voe» (Ps. XIX—v. 15), «iubiiu dulce frumsé[țé] caseei tale» (Ps. XXV — v. 8), ori în «deșer'ții fii oamerilor, menciuroș fii oamerilor (Ps. LXI—v. 10).

El face această inversiune, mai ales când se întâlnesc două atribute, unul calificativ și altul determinativ. Tocmai pentruca raportul să fie învederat, el așează pe unul înainte de substantiv, iar pe celălalt după el, ca în «după mare milă a ta» (Ps. L—v. 3), ori în «cinstit numele lui (Ps. LXXI—v. 14).

Când le așează pe amândouă după substantiv, cel mai apropiat e

---

(1) *Psaltirea Scheiană* (1482) Mss. 449. B. A. R. Publicată de Prof. I. Bianu. București 1889.

cel calificativ, ca în «băserecă sfântă a sa» (Ps. xvii—v. 7), «oile păscutele tale», ori în «pietri curate multe» (Ps. xviii—v. 2).

Într'un singur caz (Deuter. Cap. xxxii—v. 32) el aşează determinativul lângă substantiv şi zice «Măniă aspidei nevindecată.» Tocmai de aceea însă reproducerea nu e clară. Aflându-se «aspidei» înainte de «nevindecată», stăm la îndoială, dacă nu cumva «aspidei» e la dativ şi se raportează la «nevindecată», încât vorba nu e de «mânia nevindecată a aspidei», ci ca în «durere omului nesuferită», ori în «e inimii durere» (Predoslovie lui M. Costin), de o «mânie care e aspidei nevindecată.»

Mai vie încă ne este nedumerirea când el (Ps. xli—v. 3) în «locă coperit mirurat» aşează două atribute calitative după substantiv. Nu putem să ne dăm samă, dacă vorba e de un «minunat loc acoperit» ori de un loc «minunat acoperit», dacă locul, ori acoperământul e minunat.

Această grijă de a nu depărta atributul dela substantivul lui o au toţi scriitorii noştri din primele trei secole ale vieţii noastre literare. Coresi face dese corecturi în psaltire, dar lasă aşezarea vorbelor neschimbată, iar în celelalte publicaţiuni ale sale şi mai ales în «tetra-vangel» limba e limpede tocmai pentru că aşezarea vorbelor e făcută cu deosebită cumpanire. Abia scriitorii din timpul lui Mateiu Basarab şi al lui Vasilie Lupul, mai ales Costineştii, încep a scrie fraze mai lungi şi mai încărcate, cari uşor ajung să fie lipsite de destulă claritate. Şi la Costineşti însă, şi la Mitropolitul Dosofteiu, ba chiar şi la Dimitrie Cantemir numai în foarte puţine cazuri găsim substantive despărţite de atributul lor prin vreo altă parte de propoziţiune, ceea ce ori ne surprinde ca ceva străin, ori întunecă înţelesul.

În deosebi Dimitrie Cantemir, care raţionează mult, are un fel de slăbiciune pentru conjuncţiunea «dar», pe care în mai multe rânduri o aşează între substantiv şi atributul lui.

Astfel la pag. 29 a «*Istorici ieroglice*» zice «Amândoi dară împăraţii nu puţin fură clătiţi.»

Dacă ne dăm bine samă, aici «amândoi» nu se raportează la «împăraţii», ci la «fură clătiţi.»

Noi avem două conjuncţiuni «dară»: cea coordonatoare adversativă din «Grăbeşte, dară nu te pripi», şi cea ordonatoare cauzală din «Grăbeşti, mergi dară mai iute.» Prima se aşează înainte de verb, iar a doua după verb, dar poate, prin inversiune, să fie aşezată şi înainte de verb, însă numai după vreo altă parte a propoziţiunii.

După ce în fraza anterioară a arătat cauzele, pentru cari nu nu-

mai unul, ci și celălalt împărat «au fost clătiți», scriitorul se folosește de al doilea «dară» și trebuie să zică «Împărații fură dară amândoi nu puțin clătiți.» El ține însă să scoată la iveală împrejurarea, că amândoi «au fost clătiți», și de aceea trece pe acest «amândoi» în fruntea frazei și așează pe «dar» după el. Deși pe deplin motivată, această inversiune ne pune în nedumerire, și mulți dintre cetitori vor fi stând la îndoială, cum au să raporteze pe «amândoi.»

Tot în «Istoria ieroglică» (pag. 27) găsim fraza «Adunarea dară acestor două monarhii și orânduiala acestor două soboare într'acesta chip după ce se orându și se întocmî...»

Aici conjuncțiunea e așezată fără îndoială între substantiv și atributul lui și raportul e învederat, înțelesul nu se turbură. Nu mai puțin învederat e însă, că autorul trebuie să așeze în fruntea frazei adverbul «după ce», care funcționează și ca conjuncțiune, și să zică: «După ce dar adunarea acestor două monarhii și orânduiala acestor două soboare se orându și se întocmî în acest chip» — și cetind fraza așa, cum a fost ticluită, o înțelegem, dar ne e par'că vedem pe cineva îmbrăcându-și haina pe dos.

Cu totul altfel ne atinge unul dintre marii noștri măiestri, d-l B. P. Hasdeu, când zice (*Mg. Et.* I, pg. 15) «în *graiul* însă *viu* al poporului se aude.» Aici intențiunea e învederată și cugetarea iese clar la iveală, dar tot rămânem surprinși, căci nu ne-am deprins încă noi Românii să așezăm conjuncțiunea între substantiv și atributul lui, și îmi vine greu să cred că ne vom deprinde vreodată.

Mitropolitul Dosofteiu, în Psaltirea versificată (Ps. L—v. 363) așează vocativul între substantiv și atributul lui în «Cu sfânta ta, Doamne, mântuintă» și în «Cu a ta, Doamne, bună vrere.» Ori și cât de firească însă, această intercalare a vocativului ne surprinde și ea ca ceva neobișnuit.

Mai puțin încă ne putem deprinde cu așezarea predicatului între substantiv și atributul lui. E frumoasă, de exemplu, «Predoslovia» lui Miron Costin, dar ne oprim în loc, când el zice «din scriptură înțelegem minunate și veșnice faptele lui, a face fericită viața, și *ne-muritoare* agonisește *nume*.»

Ori și ce vorbă așezată la un loc neobișnuit se rostește mai mult ori mai puțin apăsător, și cu cât inversiunile sunt mai multe și mai neobișnuite, cu atât rostirea e mai agitată, ceea ce poate să fie frumos. Noi Românii însă, oameni de fire potolită, preferim așezarea dreaptă și vom țineă totdeauna, cum am ținut și în trecut, ca attributele să fie așezate cât se poate de aproape de substantivul la care se

raportă, ceea ce e și lucru firesc, căci la urma urmelor substantivul împreună cu atributele lui reproduce noțiunea.

Rămâne dar numai să ne dăm samă, cum se așează atributele lângă substantiv și cum se înșiră ele când sunt mai multe.

Vom examina mai înainte de toate pe cele determinative și în deosebi articolul, cel mai des întrebuințat dintre ele.

Articolul e un atribut determinativ (1), care are înțelesul, că vorba e fie de întreaga sferă a noțiunii reproduse prin substantivul pe lângă care se pune, fie numai de o parte a ei. Avem dar două articole: unul, care e de o potrivă cu *toți*, iar altul, care mărginește sfera la *«mulți»*, *«câțiva»* ori *«unu.»*

Nearticulat, substantivul e luat numai ca reproducând conținutul noțiunii, deci ca totalitate de însușiri gândite la un loc, și *«Balena e mamifer»* va să zică *«Toate balenele au toate însușirile comune tuturor mamiferelor.»*

Adevăratul articol e cel de o potrivă cu *«toți»*, căruia unii îi zic *propriu*, alții *definit* ori *definitor*, iar alții *hotărît*, și pe care d-l B. P. Hasdeu îl numește *postpozitiv* și *enclitic*, fiindcă se așează după substantivul pe care-l determină.

Pozițiunea în frază a acestui articol rezultă din regula generală, pe care am constatat-o.

În Psaltirea versificată a Mitropolitului Dosofteiu găsim:

1. *«Și cu dragoste toți craii*

*T'voră vedea slava cu aii.»* (Ps. CI--v. 51--52).

2. *«Laudă s'aibă de la tot omulă»* (Ps. LXII--v. 44).

3. *«Să nu zică toți din toată partea»* (Ps. CXIII--v. 26).

E învederat că cu deprinderea noastră de astăzi numai *«toți craii»* se potrivește.

Fiind vorba de întreaga sferă a noțiunii reproduse prin substantivul *«craiu»*, acesta e luat la plural, și numeralul, care arată totalitatea, se așează înainte de substantiv. Nu rămâne dar pentru articol, ca al doilea atribut, decât primul loc după substantiv.

Fiind luat substantivul la singular, înțelesul e acelaș, însă numai indirect, și *«tot omul»* va să zică *«ori și care»*, *«fiecare»* om, deci *«toți oamenii.»*

Foarte ușor însă numeralul, fiind luat la singular, își schimbă înțelesul. Astfel, zicând *«toți din toată partea»*, Dosofteiu a voit să se

(1) T. Cipariu, Part. II. *Sintactică*, § 31.

înțelege «toți din toate părțile». Fraza poate însă să fie luată și în înțelesul «toți cei ce se află în întreaga aceeaș parte.»

Această schimbare a înțelesului e încă mai învederată, când numeralul e așezat, prin inversiune, după substantiv, deci și după articol unde de obicei stau atributele calificative.

Tot în Psaltirea versificată găsim :

1. «În *limbile toate* că 'sunt cu minune.» (Ps. IX—v. 29).
2. «Lăudați din *ceriurile toate...*» (Ps. CXXXXVIII—v. 1).
3. «Mă rog ție, Doamne, cu *inema toată.*» (Ps. IX—v. 1).
4. «Că prin *lumia toată* sânge ce se varsă. (Ps. IX—v. 31).

Cetind primele două din aceste exemple, în cari substantivul e luat la plural, stăm la îndoială, dacă avem ori nu să luăm vorba «toate» în înțelesul ei propriu. E însă mai presus de ori și ce îndoială, că cele din urmă două au înțelesul «inima întreagă» și «lumea întreagă.»

Numai dar stând la plural și fiind pus înainte de substantiv numeralul, care arată totalitatea, e luat fără de șovăire în înțelesul lui propriu, iar în cazul acesta el e numai o accentuare a articolului, deci de prisos, căci ne spune tot ceea ce se zice și prin articol.

Stăpâniți de simțământul, că e ceva de prisos când substantivul e determinat și de articol, și de numeralul «toți», bătrânii noștri suprimeau câte odată articolul după «toți.»

Astfel tot în Psaltirea lui Dosofteiu găsim și :

1. «De să vorovăscă cu sfaturi  
În deșert din *toate laturi...*» (Ps. II—v. 5—6).
2. «Nu certă în *toate zăle...*» (Ps. VI—v. 32).
3. «De să minunează în *toate părți de lume.*» (Ps. VIII—v. 2 și 32).
4. «*Toate limbi* păgâne și fără de liage...» Ps. VIII—v. 48).

Noi suprimăm numeralul, și azi scriitori și dascăli de gramatică sunt toți de acord, că substantivul trebuie neapărat să fie articulat, când el are atributul «toți», ori când acest atribut se subînțelege, ba articulat are să fie substantivul chiar și când numeralul se raportează la verb ca în :

«Scoposul se isprăvește, Grecii *se rădică toți*  
Cu atâta *turbăciune*, încât a crede nu poți;  
Planuri fac, dau hotărîre, *fără de veste a lovî*  
Părțile Turchiei *toate de odată* a răsvrăti;»

(A. Beldiman, *Trag.*, v. 37—40).

Nearticulat e substantivul numai în enumerațiuni, când numeralul nu e atribut, ci neatârnat ca în :



«Toți stau jos, mic, mare, tânăr și bătrân.»

(D. Bolintineanu.)

De o potrivă cu «toți» sunt «*amândoi*», «*lustrei*» și ori și care numeral compus cu «*câteși*», care de asemenea arată o totalitate. Însoțit de vreunul din aceste atribute, substantivul trebuie neapărat să fie articulat, căci vorba e tot de sfera întreagă, mică, dar întreagă.

De o potrivă e, în sfârșit, și «*singur*» ca atribut determinativ, ca în «Singur omul cunoaște pe Dumnezeu.»

Articulat trebuie dar să fie substantivul și când e determinat de un genitiv, căci «*casa noastră*» e o singură casă, «*oile noastre*» sunt oi hotărâte și numai ele; genitivul dar sau posesivul numai după substantiv articulat poate să stea.

Avându-le acestea în vedere, Ir. Țirca (*Etim.*, § 81) nu admite terminii «*definit*» și «*hotărât*» și îi zice articolului «*definitor*» sau «*hotărâtor*», căci el mărginește sfera noțiunii.

Terminul «*postpozitiv*» nu e nici el destul de precis.

Având înțelesul că vorba e de întreaga sferă a noțiunii, articolul numai pe lângă substantiv poate să stea, căci numai substantivul re-produce noțiune, și azi e mai presus de toată discuțiunea, că ori și ce parte de cuvânt, primind articolul, devine prin abstracțiune substantiv.

Nu-și pierde însă caracterul calificativ adjectivul când, mutat prin inversiune înaintea substantivului, ia articolul acestuia ca în mai multe din exemplele citate.

Nu are dar articolul o pozițiune fixă, și terminul «*postpozitiv*» poate și el să fie primit numai cu rezerva, că articolul se așează și înainte de substantivul pe care-l determină, numai însă, ca conjecțiunea causală «*dară*», după atributul calificativ trecut prin inversiune înainte.

Regula aceasta e și ea veche, dar bătrânii noștri se abat adeseori dela ea și ori nu mută articolul ca în «*cînstă* numele lui» la atributul trecut înainte, ori articulează ca în «*oile pascutele tale*» atât substantivul, cât și atributul.

Aceasta o fac când după substantiv urmează un genitiv.

Deoarece genitivul numai după articol poate să urmeze și nu se deosebește de dativ, foarte ușor se produce nedumerirea pe care am învederat-o, examinând fraza «*mânia aspidiei nevindecată*.»

Spre a învedera deci raportul, atunci când substantivul nu e articulat, când după el urmează un atribut, ori când genitivul e trecut prin inversiune înainte de substantiv, noi punem înainte de genitiv

aşa numitul articol «*posesiv.*» Bătrânii adeseori repetau articolul postpozitiv.»

În rugăciunea proorocului Iona, cânt VI--V. 6, traducătorul zice:

«adauge-voiū amu să cântū cătră băsereca *sfântă a ta.*»

Deoarece «sfântă» nu are articol, înainte de «ta» stă «posesivul» «a.» Coresi face, precum ne arată d-l I. Bianu, o corectură: suprimă pe acest «a» şi articulează şi adjectivul, pentruca «ta» să urmeze după articol «postpozitiv.»

Pe pagina următoare, v. 8 al aceleiaş cântări, traducătorul zice «băsereca sfânta a ta», articulează dar de trei ori. Coresi iar suprimă «posesivul.»

Ni se impune dar gândul, că «postpozitivul» şi «posesivul» sunt, cel puţin pentru Coresi, acelaş articol.

Sunt cu putinţă şase forme corecte :

1. Fără articol «posesiv» :

- a. Biserica ta sfântă — şi
- b. Sfânta ta biserică ;

2. Cu articol îndoit :

- a. Biserica sfântă a ta — şi
- b. Sfânta biserică a ta.

3. Numai cu articol posesiv :

- a. A ta biserică sfântă — şi
- b. A ta sfântă biserică.

Articolul «posesiv» e deci de prisos când genitivul urmează după cel «postpozitiv» ; articolul «postpozitiv» e de prisos când cel «posesiv» e trecut înainte de substantiv ; repetarea se face numai pentru învederarea raportului, când genitivul e despărţit de substantiv prin vreun alt atribut, ca în «graiul însă viu *al* poporului» ; e greu a nu admite că T. Cipariu judecă bine lucrurile, când, tot ca Coresi, consideră «*postpozitivul*» şi «*posesivul*» drept acelaş articol întrebuinţat în două deosebite chipuri (*Etim.*, § 89).

Rostul «posesivului» e cu toate acestea îndoios.

La începutul vieţii noastre literare înaintea genitivului se puneă numai un «a», care nu se concordă nici după gen, nici după număr. Tot aşa face şi azi poporul. Abia târziu în scrierea raţionată s'a făcut din acest «a» un «al» la masculin şi ai ori «ale» la plural. Unii iau dar «posesivul» drept articol, alţii (St. Neagoe) îl socotesc drept articol combinat prin «înfigerea» lui «a», — iar alţii (I. Manliu, I. Nădejde) îl pun în rândul prepoziţiunilor, iar Ir. Cîrca (*Etim.*, § 77) îl consideră «o particularitate unică», ca substantiv.

Ori și care ar fi adevărul, nu mai încape nici o îndoială, că azi «posesivul» e articol, că se raportează la substantiv și că din punctul de vedere al așezării vorbelor are rostul «postpozitivului» trecut la adjectivul mutat prin inversiune înaintea substantivului.

Dimitrie Cantemir zice în «Istoria ieroglică (pag. 27):

«*toată pulberea de pe toată calea în ceriu se rădică; toate văile adânci de tari strigăte tare se răsună; toate a munților înalte vârfuri de iuți chîote și groase hîete în clipă se covârșă; și toți câmpii de groaznice strigări și fricoase laudări se umpleă.*»

În patru rânduri substantivul e articulat după «*tot*»; știu dar autorul că, însoțit fiind de acest atribut, substantivul trebuie neapărat să fie articulat; în «toate a munților înalte vârfuri» însă el nu articulează și nici nu poate articula, fiindcă articolul a fost trecut dimpreună cu genitivul înaintea substantivului.

Mai învederat încă iese la iveală articolul în «*Ale tale dintru ale tale*», unde «ale» e luat dimpreună cu genitivul ca substantiv. Și ca substantiv luăm ori și care genitiv însoțit de «ale», ca în «*Ale Domnului* toate sunt drepte și bune.»

Reamintindu-ne zicătoarea: «*Cele* bune să s'adune și *cele rele* să se spele», suntem cuprinși de simțământul, că «adjectivalul» «cel» — «cea» e și el ca «*posesivul*».

Nicolae Costin ne spune în «Predoslovia» sa, că după Tucidid istoria e «*cel* mai ales și mai mare *al* vieții omenești vistieriu.»

«Vistieriu» nu este și nici nu putea să fie articulat fiindcă înaintea lui se află articolul «*al*»; n'ar putea însă să fie articulat nici dacă ar lipsi «*al*» dimpreună cu genitivul și ar trebui să zicem «*cel* mai ales și mai mare vistieriu.»

Așezat dar înainte de substantiv, «*cel*» e deopotrivă cu «*al*», adică tot articol.

În aceeași «Predoslovie» se zice:

«*acela* domnul voroavei Romlenești.»

E învederat, că trebuia să se zică «*acel* domn *al* voroavei», fără de «*a*» la sfârșitul pronumelui și nu cu «postpozitiv», ci cu «posesiv.»

Miron Costin zice în cap. II al primei sale cronici:

«*pentru* scârnavă fapta aceea.»

Aici, unde pronumele e așezat după substantiv, «*a*» dela sfârșitul lui nu mai e de prisos și scriitorul a fost nevoit să articuleze atât substantivul, cât și adjectivul, pe adjectiv, fiindcă a fost mutat prin inversiune înainte, iar pe substantiv, fiindcă «*acela*» numai după substantiv articulat poate să urmeze.

«*Cel*», «*acel*» și «*acela*» sunt aceeași vorbă, iar «*a*» dela început e în «*acela*» tot «*a*», pe care-l avem și la sfârșit, «particula enclitică» a d-lui B. P. Hasdeu.

Deși ne preocupăm numai de așezarea vorbelor, trebuie să ne dăm samă și despre rostul lor în reproducerea cugetării, fiindcă dela el atârnă pozițiunea în frază a lor.

Îmi iau dar voia de a face o mică digresiune pentru lămurirea acestei «particule enclitice», care în limba noastră are un înțeles caracteristic.

T. Cipariu urmărește pe acest «*a*» în toate întrebuințările lui. Într'o notă (4) dela § 64 al Etimologiei îi zice tot «*particulă*» și o califică de «oțiosă.» — În urmă ne spune că din combinațiunea cu «*a*» s'a format articolul «*al.*» — În § 101 — analizând vorba «*a-cestui-a*», îi zice lui «*a*» «pleonastic», — iar în § 106 (nota 2) — «*a paragoric*». Vorbind, în sfârșit, despre formarea adverbelor (§ 158), iar îi zice «*particulă.*»

Cetind, spre a mă dumiri, sugestivele expuneri, pe cari d-l B. P. Hasdeu le-a făcut în Etymologic, am rămas cuprins de simțimântul, că «*a*» dela începutul vorbei — «*a-cel-a*» și «*a*» dela sfârșitul aceleiaș vorbe e tot «*a*», pe care-l găsim în «*a-bi-a*» (Cipariu), în «*a-ici-a*», în «*a-cum-a*», ori în «*a-tunci-a*», precum și în multe alte adverbe, un fel de particulă adverbială, prin care substantivele și multe adjective devin expresiuni adverbiale, ca «*miroase a cimbru*», «*bate vântul a primă-vară*», «*nu e a bine*», «*merge a lene*», «*se întâmplă a-dese-a*», — tot «*a*» din «*luare-aminte*», din «*aievea*», din «*deapururea*», ori din «*tot-de-a-una.*»

Înțelesul acestui «*a*» e — «*par'că*», — «*cași când ar fi*», și în el se dă pe față particularul fel de a vedea lucrurile al Românului.

Noi Românii nu avem în limba noastră vorbă pentru reproducerea noțiunii ce se leagă de vorba «*realitate*», nu putem dar să avem nici în comoara de gândiri a noastră noțiunea aceasta. Luăm în cel mai propriu înțeles vorbele: «*Cu adevărat deșertăciune sunt toate și viața e numai umbră și vis*», și pentru noi ceea ce nu e nici închipuire, nici plăzmuire, nici vis, nici într'«*aiurea*» e în aievea, deci cum ni se ivește și ni se pare, și muntele stâncos ne e tot numai în aievea ca curcubeul, care nu are ființă «*reală.*» Nouă toate ne sunt cași când ar fi și cum ni se par, și infinitatea noastră e în spațiu «*pre-tot-inde-ne-a*», iar în timp «*tot-de-a-una*», adică tot ceea ce a fost, este ori va fi luat ca un singur lucru, ceea ce e foarte adevărat și foarte bine zis.

Dându-ne samă despre acestea, ni se impune gândul, că acest «*a*»,

care are în el ceva aglutinativ, trebuie să fie foarte vechiu, în tot cazul mai vechiu decât latineasca literară, din care noi ne-am deprins a derivă româneasca noastră, și filologii mai erudiți decât mine ar ajunge, poate, și ei la concluziunea aceasta, dacă și-ar da silința să ne dumirească asupra adevărului.

Eu în tot cazul aș abuză de bunăvoința D-voastre, dacă, dorind să-mi întemeiez părerea aceasta, aș mai intra și în alte amănunte, și mi-e și destul a o fi formulat pentru ca să pot trage din ea concluziunea, că «*cel*», «*acel*» și «*acela*» sunt aceiași vorbă, întrebuințată în trei deosebite chipuri.

«*Cel*», chiar dacă n'ar fi articol, e un ce articulat și face articolul de prisos, când stă înaintea substantivului. El se raportează la substantiv și «*adjectival*» e numai în înțelesul că adeseori e întrebuințat spre a învedera raportul dintre substantiv și adjectiv; poate însă «*cel*» să stea și singur înaintea substantivului, cu prepoziționalul, cu adjectivul, ori cu o expresiune adverbială și atunci e articol în puterea cuvântului, ca în:

1. «*Cel viteaz* eră călare...»
2. «*Iar cea mioriță*...»
3. «*Să-mi ajute cel din ceriu*.»
4. «*Și ne mântuiește pre noi de cel rău*.»
5. «*Știe numai cel de sus*.»

Așezat înainte de substantiv, «*cel*» face și el articularea de prisos, dar tot mai păstrează o notă demonstrativă, și «*cel viteaz*» sună a «*acel viteaz*», «*cea mioriță*» a «*acea mioriță*».

Această notă iese mai învederat la iveală, când «*cel*» însoțește vreun atribut calificativ trecut prin inversiune înainte de substantiv. —

A. Beldiman (*Tragedia*) zice:

«*Cea* din Sculeni *biruință* bine nu s'a isprăvit... (v. 1.943).

«*Cel* vestit *Serdar* Vasile, pentru care am arătat (v. 1.949).

«Cum că *cea* turcească *oaste* intrase toată în Iași (v. 1.954).

E par'că ni s'ar fi zicând «*acea*, iar nu *cealaltă*», «*acela*, iar nu *celălalt*», și noi ne-am folosi în aceste cazuri de postpozitiv și am zice «*biruința din Sculeni*», «*vestitul Serdar*» și «*oastea turcească*».

Tot astfel Ioan Neculcea în «*din auzitele celor bătrâni boieri*» pune «*postpozitivul*», unde noi am pune «*adjectivalul*» (cele auzite), iar «*adjectivalul*», unde noi ne-am folosi de «*postpozitiv*» (bătrânilor boieri).

Azi dar «*cel*» se trece înainte de substantiv numai cu numerale ca în «*cele șapte zile*» ori în «*cele câteva stele*», iar cu atribut calificativ numai când formează gradul superlativ; în alte cazuri inver-



siunea atributului e un arhaism, și substantivul, după care urmează «cel», trebuie neapărat să fie articulat ca înainte de genitiv. «Cel» e dar, întocmai ca «al», după substantiv o îndoire a articolului.

«Toți», «amândoi», «tustrei» și numeralele combinate cu «câteși» nu pot să fie așezate, ca attribute, decât înainte de «*adjectival*», ca în «toți cei șapte regi ai Romei.»

Nu tot astfel și «ambii», care se poate articula.

Dimitrie Cantemir (*Ist. ierogl.*, pg. 28) zice:

«Pentru care lucru într'*ambe părțile* fel de fel de voroave scor-nindu-se.»

Noi mutăm articolul și zicem «în *ambele părți*», dar am putea să zicem și «în *ambe cele două părți*.»

La masculin articolul e fix și nu putem să zicem decât «ambii cei doi.»

Superlativul poate și el să fie mutat după substantiv, dar în cazul acesta ori substantivul se articulează, ori superlativul e luat ca apozitiune, și numai ca licență poetică putea să zică A. Beldiman (v. 89):

«Întrigant cel mai de frunte și din cei mai lăudați.»

Tot un fel de licență e, dacă unul dintre cei mai buni scriitori (G. Coșbuc, Albina» An. VIII, Nr. 4, zice:

«Soarele n'are nici o putere de a învia pământul amorțit de *noaptea cea care* a ținut altă jumătate de an.»

Cu anevoie vom ajunge vreodată să ne deprindem a preciza cu «*adjectivalul*» nu numai attributele, ci chiar și subordonatele atributive. «Cea» e în cazul acesta cel puțin de prisos, căci «*noaptea*» e articulat. Zicem «cel ce» numai fără substantiv.

Bătrânii noștri, făcând multe inversiuni azi neobișnuite, se folosiau adeseori de forma *adjectivală* a articolului. Azi ne ajutăm cu această formă numai când *cea* enclitică nu e cu putință, și «*adjectivalul*» e rău întrebuințat când poate să fie înlocuit cu «*postpozitiv*».

Articol e «cel» numai când generalizează ori caracterizează, ca în «boierii cei bătrâni», ori în «Mircea cel Bătrân.»

Atunci dar, când individualizăm, ne folosim fie de «*acel*», fie de «*acela*», cari sunt pronume tocmai pentru că individualizează și astfel țin loc de nume (proprii). «Boierii *cei* bătrâni» sunt toți boierii, cari sunt bătrâni, iară «*acei* boieri bătrâni» ori «boierii *aceia* bătrâni» sunt anume boieri, individual hotărâți.

«*Cel*» poate, în anumite condițiuni, să stea fie înainte de substantivul pe care-l determină, fie după el: «*acel*» se așează numai înainte

de substantiv nearticulat, iar «*acela*» își are locul fix după substantiv articulat.

Cuprinzându-le toate într'un singur gând, ni se impune convingerea, că avem un singur articol, care hotărâniceste sfera noțiunii reproduse prin substantivul pe lângă care se pune, și că acest articol se întrebuințează și se așează potrivit cu pozițiunea în frază a substantivului, în trei deosebite chipuri.

Celălalt articol, care ne lasă în nedumerire, e de puțină importanță din punctul de vedere al așezării vorbelor, fiindcă se întrebuințează rar și se așează totdeauna la primul loc înainte de substantiv.

În tâlcuirea psalmilor, pe care Episcopul Iosif al Argeșului a tradus-o după Teodorit și care a fost tipărită la Buzău în anul 1840, găsim (pg. 738) la versul «Lăudați pre Domnul din ceriuri, lăudați pre el întru *cele de sus*» următoarea explicațiune:

«*Două* ceriuri cum că s'au făcut de Dumnezeu *ne-au* învățat *pre noi* marele Moisi: *pre acesta* ce împreună cu pământul este făcut, și *pre cel* după *acesta* carele mijlocitoriu între ape s'au rânduie să fie, *pe carele* și *tărie* l-au numit. Pentru *acesta* din ceriuri, și dintre *cele înalte* a lăuda pre Dumnezeu au poruncit: în loc de, și cetele *celor* fără de trupuri cari și întru *acesta*, și întru *acela* petrec: fiindcă Dumnezeescul Moisi nimic *pre noi* pentru ridicarea firilor *celor* gândite nu ne-au învățat, de nevoie proorocul aici și pre pomenirea *acestora* a făcut. Pentru *aceea* și a-i aduce făcătorului laudele poruncește. Că datoria *aceasta* dela făpturi este îndatorită lui, și toată făptura *cea* de dânsul făcută, și cu cuvântarea cinstită, se cuvine această datorie totdeauna a o plăti lui. Și dacă *cele ce* fire zidită au laudă, și nici Fiiul, nici preasfântul Duh între *cele ce* laudă nu s'au împreună rânduie, arătat este că nu din firea *cea* zidită sunt. Că apoi mai înainte de celelalte pre făcătorul l-ar fi lădat, ca *niște* izvoare ale dreptății cinstind pre dreptate. Ci nici Fiiul nu laudă, nici preasfântul Duh; apoi se laudă cu adevărat și el, și preasfântul Duh. Că nu este alt *oarecare* mijloc între *cei ce* laudă și între *cei ce* se laudă, decât zidirea laudă, iar ziditorul se laudă, și dacă *cineva* pe ziditorul nu-l laudă, ca *un nemulțumitor* nu-l laudă.»

În această tâlcuire făcută par'că dinadins spre a învedere feluritele întrebuințări ale articolului și ale pronumelui traducătorul numai în trei rânduri s'a folosit de pronume nehotărâte și o singură dată de articolul nehotărît «un.»

Articolele și pronumele în genere nu spun nimic. Ne folosim de ele numai spre a învedere raporturile dintre deosebitele părți ale frazei.

Cu cât aşezarea vorbelor e mai cumpănită, cu atât mai puţină nevoie este de ele. În deosebi formele nehotărîte de cele mai multe ori sunt de prisos, ca «*nişte*» în «*nişte izvoare ale dreptăţii*», ori «*oarecare*» în «*nu este alt oarecare mijloc*.» De prisos e şi articolul, precum şi pronumele în «*dacă cineva pe ziditorul nu-l laudă*», căci tot atât de lămurit e «*dacă cineva pe ziditor nu laudă*.»

Nu e însă de prisos «*un*» în «*ca un nemulţumitor nu-l laudă*.»

Fără de acest «*un*» vorba «*nemulţumitor*» s'ar putea raporta şi ea, ca «*ziditor*», la «*laudă*» şi fraza ar avea înţelesul, că nemulţumitor e ziditorul, «*ca pe un nemulţumitor nu-l laudă*.»

Ne folosim de articolul nehotărît numai atunci, când prin el se pot învedera raporturi altfel îndoioase, ceea ce în româneşte rar se întâmplă. Noi luăm substantivul nearticulat nu numai pentru conţinutul, ci şi pentru o parte nehotărîtă din sfera noţiunii, pe care o reproduce; avem dar nevoie de articolul nehotărît numai atunci, când fără de el raportarea ar fi îndoioasă. Zicem «*s'a născut prunc*», iar nu «*un prunc*», «*Au venit oameni*» iar nu «*nişte oameni*.»

Greşită e întrebuiţarea când articolul nehotărît poate să fie înlocuit cu cel hotărît, ca în «*Un stejar întinde braţe veştejite*» (D. Bolintineanu).

În simfonia limbii noastre variabilitatea articolului e nota cea mai ademenitoare. Întocmai precum verbul are patru moduri impersonale, pentruca să poată fi mutat dela un loc la altul şi întrebuiţat, potrivit cu intenţiunea scriitorului, nu numai pentru predicăţiune, ci şi ca subiect, atribut ori complement, articolul are şi el formele lui potrivite, în care-l întrebuiţăm.

În tehnica aşezării vorbelor articolul e regulatorul înşirării vorbelor.

E, precum am văzut, lucru raţional, ca atunci când substantivul e determinat de două atribute, unul din aceste, să fie aşezat înainte de substantiv, iar celălalt după el, şi ca numeralul înainte de substantiv să fie aşezat. În înşirarea firească a vorbelor locul articolului e dar după substantiv. Mi s'a părut deci totdeauna rău pusă întrebarea, că dela cine am luat noi Românii obiceiul de a aşeza articolul după substantiv. Mai apropiat e de mintea mea gândul, că noi am păstrat înşirarea firească, iar alţii au luat deprinderea de a trece, prin inversiune, articolul alături de numeralul, tot înainte de substantiv.

Păstrând înşirarea firească, noi am derivat din ea câteva reguli oarecum fixe.

1. Așezând articolul după substantiv, genitivul urmează, ca a treia determinare, după articol: «casa vecinului.»

2. Fiind substantivul determinat de articol nehotărît, de numeral ori de pronume, deci nearticulat, suntem nevoiți a ne folosi de forma «posesivă» a articolului: «o casă a vecinului», «trei case ale vecinului», «această casă a vecinului.»

3. Mutând pronumele demonstrativ după substantiv, suntem nevoiți a articula de două ori «casa aceasta a vecinului», căci pronumele trebuie să urmeze imediat după substantiv și genitivul e depărtat la al doilea loc.

4. Tot de două ori suntem nevoiți a articula și când substantivul are și atribut calificativ.

a. Așezând lângă substantiv tot atributul posesiv, suntem nevoiți a ne folosi de forma «adjectivală» a articolului, «casa vecinului cea frumoasă», căci altfel atributul se poate raportă și la genitiv, ca în «casa vecinului de piatră.»

b. Lângă substantiv e dar locul atributului calificativ și în cazul acesta iar ne folosim de forma posesivă a articolului, «casa de piatră», «casa frumoasă a vecinului.»

c. Mutând atributul calificativ prin inversiune înainte de substantiv, trecem și articolul «enclitic» cu el și rămâne un articol înainte de substantiv și altul după el, «frumoasa casă a vecinului.»

d. Dacă am mută atributul prepozițional, am fi nevoiți să ne folosim de forma adjectivală și să zicem «cea de piatră casă a vecinului» Ferindu-ne de această înlocuire a articolului «enclitic», azi nu mai admitem mutarea atributului prepozițional înainte de substantiv.

e. Dacă mutăm genitivul înainte de substantiv, suntem nevoiți a înlocui forma «enclitică» cu cea «posesivă», «a vecinului casă frumoasă», de aceea și această inversiune numai ca licență poetică se mai trece, dacă e făcută cu discrețiune (S. Suchianu, *Stil și compozițiune*, pg. 61).

5. De trei ori suntem nevoiți a articula, dacă așezăm, ca în câteva din exemplele citate, forma adjectivală după substantiv, «casa cea de piatră a vecinului.» În acest caz însă «cea» sună a pronume demonstrativ, căci altfel ar fi de prisos, și înțelesul frazei e că vecinul are mai multe case și vorba e în deosebi de aceea dintre ele, care e de piatră.

Aceste reguli elementare ne sunt astăzi tuturor bine știute, și abaterile dela ele sunt rare și făcute de cele mai multeori din neglijență. S'ar putea dar crede, că nu e nevoie de a mai stabili și alte

regule, și cercetarea, pe care o fac, ar fi și în adevăr de prisos, dacă abaterile numai din neglijență s'ar face. Atunci însă când atributele se îngrămădesc și fraza se complică, limba noastră cea «veche și înțeleaptă», cum zicea Eminescu, e stâlcită și pentru că nu suntem încă pe din destul dumiriți asupra legilor ei.

Voiu face dar, drept încheiere, încercarea de a învedera mai cu dinadins necesitatea de a stabili până în cele mai mici amănunte regulile pentru așezarea vorbelor.

În școlile din zilele noastre — nu numai în cele din România — studiile de tot felul încetul cu încetul s'au îngrămădit atât de rău, încât nici cei mai deștepți și mai silitori dintre școlari nu pot înainta decât încordându-și toate puterile și nu au timp să facă cu chibzuiala cuvenită ceea ce fac, ci sunt nevoiți a lucra totdeauna în grabă mare. Dacă s'a putut dar zice că școlile noastre sunt pepiniere de neurastenici, cu încă mai mult temei se poate zice că ele sunt așezămintele pentru deprinderea oamenilor de a trece pe alergate prin viață și de a le face toate în pripă. Aceia pe cari firea lor mai domoală și mai chibzuită nu-i iartă să ia deprinderea aceasta, sunt dați ca un fel de balast la o parte, și astfel întreaga noastră viață ia înfățișarea unei frământări neastâmpărate, în care unii stau la o parte, iar alții sunt nevoiți a lua asupra lor prea multe sarcini și astfel osândiți a nu putea să facă nimic pe îndelete și cu toată cumpănirea.

Acest neastâmpăr se dă pe față și în mișcarea noastră literară, care e înăbușită de lucrări făcute în pripă, cum sunt articolele de prin ziare, discursurile improvizate ori discuțiunile făcute sub impulsuni momentane.

Nu ar fi deci lucru serios, dacă aș adună de prin ziare, de prin discursuri, de prin acte oficiale ori de prin publicațiuni de caracter mai mult ori mai puțin efemer specimene, care ar putea să fie pline de haz, dar nu ar dovedi decât că în zadar sunt regulile pentru cei ce nu au timp să le aplice. Concludente sunt numai abaterile mici, rare și adeseori chiar intenționate, pe cari le găsim în scrierile bine cumpănite ale maistrilor, cari zic, ca A. Odobescu (*Pseudo-chinegticos*, cap. VI):

«Trăind însă cu totul *înlăturat* de asemenea crâncene lupte, eu, amice, când scriu câte ceva, scriu mai mult pentru *a mea* proprie plăcere, *fără de a cugeta rău la alții*.»

Făcute cu plăcere, asemenea scrieri sunt și cetite cu plăcere și luate drept modele pentru scrierea românească.

Chiar însă spuindu-ne că scrie pentru «*a sa* proprie plăcere», ma-



iestrul în ale scrierii românești ne pune în mai multe rânduri în nedumerire.

Zice că trăiește «*înlăturat* de ... crâncene lupte.»

«Înlăturat» e participiul trecut al verbului «a înlătură», are deci înțeles pasiv: a fi «înlăturat» va să zică a fi fost scos și dat la o parte — în româneasca cea nouă — «eliminat.» Luând dar vorbele în înțelesul, în care cu toții suntem deprinși a le întrebuința, ne rămâne simțământul, că Odobescu se plânge de a fi fost «înlăturat» sau dat la o parte. Eu cred însă că el voia să ne spună cu totul altceva: el nu se plânge, că a fost «înlăturat», ci mai mult se laudă încredințându-ne că nu ia parte la lupte, ci trăiește stând departe de ele.

Numai așa au rost vorbele «*fără de a cugetă rău la alții.*»

Și aceste vorbe ne pun însă în nedumerire.

«*A cugetă*» va să zică a ne da samă despre raporturile ce se pot stabili fie între lucrurile din lume, fie între gândirile noastre, și rău cugetă cel ce greșește, stabilind raporturi ce nu există. Putem dar să cugetăm bine ori rău *despre* ceva, dar *la* alții nu putem cugetă. Mai avem însă în limba noastră și substantivul «*cuget*», pe care îl întrebuințăm și pentru reproducerea noțiunii, ce în mintea cărturarilor de astăzi se leagă de vorbele «conștiință» și «intențiune», și «cuget rău» va să zică «rea intențiune.» Eu ced că autorul voia să ne spună că scrie «fără de cuget rău pentru alții», numai pentru a sa proprie plăcere.

Atât de mult a ținut să o scoată aceasta la iveală, încât nu s'a mulțumit să zică și «a mea» și «proprie», ci a mai făcut și inversiunea învederat intenționată «*a mea proprie plăcere*», ceea ce l-a silit, lucru de care azi ne ferim, să suprima articolul «postpozitiv», și să se mulțumească cu cel «posesiv», care e numai surogat.

Dați-mi voie să mai iau o frază din cap. I al aceleiaș scrieri, fără îndoială una din cele mai frumoase în literatura noastră prozaică:

«*Din copilărie* și eu am trăit cu Tămădăienii, *vânători* de dropii *din baștină*, cari *neam din neamul lor* au *rălăcit* prin Bărăgan, pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojini și, mănând în pas alene gloabele lor de *călușei*, au dat *roată, oare, zile și luni întregi, împrejurul* falnicilor dropioi — cărora ei le zic Mitropoliți, — sau când aceștia, primăvara, se întetesc în lupte *amoroase, sau* când, toamna, ei duc turmele de pui să pască țarinele înțelenite.»

Deși alcătuită cu măiestrie, fraza ne pare prea lungă și ne obosește.

Principala alcătuită din 8 vorbe are o subordonată atributivă de 38 vorbe, iar aceasta are și ea o subordonată tot atributivă de 26

vorbe. Lipsește dar simetria, subordonatele atârnă prea greu și, răsbind prin ele, uităm ceea ce ni s'a spus în principală. Ceea ce ne obosește nu e însă lungimea frazei, ci mulțimea nedumeririlor.

1. Chiar la început dăm peste o inversiune cu totul neobișnuită. Principala «și eu am trăit din copilărie» ne dă să înțelegem că mai e încă cineva, care a trăit tot din copilărie cu Tămădăienii. Voind să scoată la iveală lucrul acesta, autorul trece complementul «din copilărie» în fruntea frazei. Putea s'o facă aceasta, căci mobilitatea complementelor e mare în limba noastră. El însă nu putea să suprimă pe acel «tot», care dă nota repetițiunii și, mutând complementul, trebuia să facă și inversiunea predicatului. Dacă nu i-a plăcut «Și eu tot din copilărie am trăit», trebuia să zică «Tot din copilărie am trăit și eu.»

2. «Vânători de dropii din baștină» ar fi să fie apozitiune pe lângă Tămădăenii, dar în adevăr nu e, căci apozitiune pe lângă substantiv articulat numai substantiv articulat poate să fie. Nearticulat poate să rămâie substantivul, numai când scurtăm subordonate. Vânătorii sunt apoi și «de dropii» și «din baștină», ceea ce nu se poate, căci al doilea prepozițional nu se mai poate raportă la «vânători» și, ori și ce am face, nu vânătorii, ci dropiile sunt «din baștină». A simțit-o aceasta și scriitorul și de aceea nu zice «de baștină», ci «din baștină»; prin aceasta n'a limpezit însă fraza, ci mai vârtos a întunecat-o, căci noi numai «de baștină» zicem. Fiind așa, subordonata care urmează nu se mai raportă nici ea la «Tămădăenii» depărtați, ci la «dropiile de baștină», căci locul subordonatei atributive e imediat după substantivul pe care-l determină.

3. Noi «neam de neam» zicem numai în înțelesul «nimeni din neamul», deci în negațiune, iar pentru afirmațiune avem forma «din neam în neam». E apoi invederat că Tămădăenii din neam în neam — nu «au *rătăcit prin* Bărăgan», căci Bărăganul nu e pădure, ci au cutureierat Bărăganul.

4. În «mânând în pas alene» nu poate «alene» să fie luat ca atribut pe lângă «pas», fiindcă «alene» e adverb și nu se poate raportă decât la «mânând» ca al doilea complement de mod.

5. «Vorba călușei» în loc de «căișori» e rău aleasă, deoarece «călușei» sunt de lemn.

6. În «au dat *roată*, oare, *zile și luni întregi*, *împrejurul* falnicilor dropioi» conjuncțiunea «și» are să fie ori suprimată, ori înlocuită cu «*chiar*», căci în gradațiune «și» nu are rost. Complementul de timp «oare, zile, chiar luni întregi» nu poate apoi să fie vârît între «*roată*» și «*împrejur*», cari numai împreună au înțelesul intenționat de autor.

Trebuia dar să se zică «oare, zile, chiar luni întregi, au *dat roată împrejurul* falnicilor dropioi.»

Nu mai intru și în analiza subordonatei secundare, ci mă mărginesc numai la observațiunea, că tocmai «*amoroase*» nu puteau să fie luptele «falnicilor dropioi.»

Să nu se obiecteze că tot știm ce voiește scriitorul să spună. Fără îndoială că știm, ba înțelegem chiar și intențiunile lui, dar numai cu oarecare osteneală, numai dându-ne silința de a ne dumiri.

Ani de zile dearândul am învățat prin școli gramatică și stilistică și retorică și poetică și am făcut analize literare și compozițiuni de tot felul, fără îndoială nu pentru ca să devenim scriitori, ci pentru ca să câștigăm destoinicia de a înțelege ușor și bine ceea ce scriu alții și de a deosebi lucrările de valoare de cele ce nu merită să fie cetite. Nu se poate dar să nu înțelegem.

Scriitorul ne scutește însă de osteneală când își dă bine samă despre înțelesul ce în mintea noastră se leagă de fiecare dintre vorbele întrebuințate de dânsul și așează aceste vorbe așa, ca să nu mai fim nevoiți a ne oprî în loc. El trebuie să facă lucrul acesta, dacă ține ca ceea ce e plăcere pentru el tot plăcere să fie și pentru cetitori.

Învățatul nostru coleg, d-l N. Iorga, citează într'una din publicațiunile d-sale (*Studii și documente*, etc., VII) următoarele cuvinte din prefața «*Noului Testament*», tipărit (1648) la Bălgrad :

«Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni carii împlă în toate țările, așî și cuvintele acelea sunt bune carele le înțelegă toți.»

Nu avem decât să mai adăugăm la această vorbă înțeleaptă, că înțelegerea atârnă nu numai dela alegerea vorbelor, ci și dela așezarea lor.

Dacă până chiar și unul dintre marii maiestri în ale scrierii românești are într'una din cele mai bune scrieri ale sale părți obositoare, noi cei mai neajutorați, scriitori și cetitori, trebuie să ne dăm silința de a ne dumiri până în cele mai mici amănunte asupra așezării vorbelor, și încercarea pe care am putut s'o fac eu e numai un sfiicios început pentru aceasta.

Sunt cel puțin următoarele șapte întrebări, la cari avem să ne căutăm răspunsul:

1. Cum se așează numeralele și mai ales pronumele, cari în limba noastră sunt mult întrebuințate și au mare mobilitate?

2. Câte atribute se pot așeza pe lângă substantiv și cum au să fie ele înșirate, pentruca să nu pară îngrămădite?

3. Cum se înșiră complementele de deosebite feluri?
4. Care e pozițiunea părților secundare, care nu se raportează direct la părțile principale, ci la alte secundare?
5. Care e rațiunea inversiunilor făcute în părțile principale?
6. Cum se scurtează propozițiile și frazele și cum se înșiră părțile omogene?
7. Care e așezarea subordonatelor în frază, cum se scurtează subordonatele și cum se reface fraza în urma scurtării?

Ori și cine, cetind cu luare aminte, trebuie neapărat să-și dea osteneală de a răspunde la aceste întrebări, căci altfel nu poate să înțeleagă cele scrise, și cu cât mai mult scriitorul își dă osteneala de a așeza vorbele potrivit cu deprinderea obștească, cu atât mai puțin are să ostenească cetitorul spre a-i înțelege scrisa: stabilind dar regulile, ușurăm sarcina atât pentru scriitori, cât și pentru cetitori, și facem ca îndeletnicirea literară să fie o adevărată plăcere.

---

# ALFABETUL SECUILOR

## ȘI SLOVELE CIRILICE

DE

IOAN PUȘCARIU  
Membru al Academiei Române.

---

*Ședința dela 21 Martie 1905.*

---

Clericul Simon Keza, pe la sfârșitul secolului XIII, a scris *Chronicon Hungarorum*, începând dela Noe până la regele Ungariei Ladislau Cumanul (1270—1290).

Precum cei mai mulți cronicari din evul mediu, așa și Keza, întocmai ca antecesorul său *Anonymus Belae Regis Notarius* din secolul XII în *Septem primis ducibus Hungarorum*, și ca succesorii săi: *Marcus* (sec. XIV), în *Chronica de gestis Hungarorum*, — *Ioannes de Thwrotz* (sec. XV), în *Chronica Hungarorum*, și alții după ei, imitând epopeele antice, luase și ei obiceiul de a începe cronicile lor tocmai dela facerea lumii, dela potopul lui Noe, ori dela alte epoce memorabile, de cari voiau să încopcie istoria națională a lor, împletind-o cu reminiscențele tradiționale ce le-au mai rămas din poveștile și cântecele bătrânești, — iar lacunele timpului le supliniau cu evenimentele acelor popoare, cari le-au premers, sau cu cari au venit în contact prin migrațiunile și luptele lor.

Eroii epopeelor lor, cari — naturalmente — erau totdeauna învingători, precât nu erau cunoscuți din alte cronicе contemporane, se personificau după numirea localităților, prin cari au trecut, sau pe unde s'au așezat. De aceea are încâtvă drept Hunfalvi, când scrie în *Etnografia sa* (§ 43), că meritul cronicеi lui *Anonymus* stă mai cu samă în descoperirea numelor de localități ale timpului său.

Cu toate astfel de licențe poetice, la cari epopeele erau îndreptățite, ele trebuiau să conțină și un sâmbure istoric real, pe lângă a cărui



germinare și dezvoltare se grupau stratele de flori și de fructe, ce aveau să decoreze grădina istorică.

Dar de altă parte nu se poate tăgădui că aceste grădini adeseori erau copleșite de buruieni, ce îngreunează critica modernă de a putea alege sămburii de pleavă, adevărul de ficțiuni.

Așa d. e. cronicarii vechi, pe cari s'au bazat apoi cei mai mulți istorici posteriori ai Ungurilor, ca să glorifice originea națiunii lor și să înalțe faptele protopărinților, i-au identificat cu Hunii, Avarii, Chazarii și alte neamuri vestite din evul mediu.

Astfel de credințe însă istoricii și etnografii moderni, chiar și cei din sânul națiunii maghiare, ca Hunfalvi și alții, acum le declară de fabule absurde.

Date mai de aproape, și ceva mai pozitive, despre migrarea Maghiarilor și respective a Secuilor, avem mai cu samă dela cronicarii bizantini, și în deosebi dela Constantin Porfirogenita (*De administratione imp.*, c. 40), etc.

După spusele acestora, Ungurii, pe la finele secolului IX, sosiți în Atelkuzu (Moldova), au fost chemați de împăratul Leo filozoful într'ajutor în contra lui Simion Bulgarul, după a cărui devingere, ei reîntorcându-se, au plecat la chemarea lui Arnulf în contra lui Zvatopluc, domnitorul Moraviei, lăsând acasă în Atelkuzu familiile lor cu cei nehnarici de a purta arme.

Într'aceea Simion, voind a-și răzbună în contra lor pentru ajutorul dat Bizantinilor, chiamă în alianță pe Pecenegii din Lebedia (Podolia), cu cari năvălind asupra rămășițelor ungurești din Atelkuzu, pe aceștia i-au răspândit de acolo. O parte din cei răspândiți au pornit spre Galiția de a se întâlni cu cei duși în Moravia, cu cari împreună apoi au trecut Carpații în Ungaria de astăzi. O altă parte mai mică din ei, refugiându-se în munții dintre Moldova și Ardeal, s'au așezat aci în așa numita Secuime (889), la cari mai târziu, pe timpul regelui Ladislau I (1077—1090) s'au mai alăturat și unele colonii maghiare din Ungaria, cari se deosebesc de cei primitivi numai prin numirea lor de Secui, și a localităților unde s'au așezat cu nume creștinești, precum: Szent György, Szent Miklos, Szent Lélek, Keresztur etc., pe când cei originali, numiți și Ciangăi, au sate cu numiri mai cu samă păgâne, ca Zabola, Hilib, Csik, Bakó, etc.

Despre Secuii primitivi Keza scrie în *Chronicon* al său următoarele: *Zeculi . . . cum Blackis in montibus confinti sortem habuerunt, unde Blackis commixti literis ipsorum uti perhibentur.*

În consonanță cu aceasta scrie și Marcus, în *Gestis Hungarorum*

următoarele: ... *non in plano Panoniae, sed cum Vlachis in montibus confinii sortem habuerunt, unde Vlachis commixti literis eorum uti perhibentur.* (Hunfalvi, *Ethnogr.*, nota 310).

Thwrotzi, căruia nu-i convine—așa se vede—ca Secuii să fi învățat ceva dela Români, zice că Secuii sunt o rămășiță de Huni, cari n'au uitat scriptura cea veche, ce au adus-o cu sine din Scythia, dar această scriptură — zice el — nu eră nici zugrăvită, nici pe hârtie, ci crestată pe bețe de lemn, adică un fel de rune. (Thwr., I, 25).

Cum că și Românii, între cari s'au așezat Secuii, pe lângă literele latine aduse cu legiunile romane, se vor fi folosit și de oarecarevă semne grafice, între cari și de cele crestăte pe lemn, e mai mult ca verosimil, mai cu samă când știm din propria experiență, că pe la anii 1848—1850 primarii comunali duceau evidența prescrierilor și plătirilor de darea publică prin așa numitele răboaie pe bețe de alun, cu o exactitate admirabilă, ce mai că nu o întrece comptabilitatea dublă de astăzi.

Eu am căutat - mai de curând — să dau de urma ataror răboaie, de a le predă spre păstrare la vreun muzeu național, dar n'am mai putut afla nimic din ele. Se vor fi întrebuințat cu timpul ca surcele pentru aprinderea focului.

Dacă — cum spune Thwrotzi — și Secuii au avut răboaiele lor aduse din Scythia, atunci într'adevăr n'au avut nevoie să le împrumute dela Români. Însă Keza și Marcus vorbesc nu de răboaie, ci de litere aievea, ce le-au împrumutat Secuii dela Români.

Din explicarea forțată, ce o dă Thwrotzi literelor secuești, apoi istoriografii posteriori, cari mai țin oarecum la originea scitică a Secuilor, și-au dat toată truda să scoată totuș la iveală un alfabet secuesc — erezit dela Huni, — afirmând și aceea că între Secui nici n'au existat Români, dela cari să fi putut împrumută litere.

Cestiunea continuității Românilor în Dacia lui Traian e deslegată în favorul acestora prin cei mai renumiți istoriografi dezinteresați, de aceea peste teoria inventată din privințe politice, precum că Românii ar fi descălicat aci succesiv numai prin secolul XIII, putem trece lesne la ordinea zilei.

Un impuls nou la resuscitarea ideii despre alfabetul secuesc, după cum ne spune Edmond Nemes, în foaia ilustrată: *Magyarország és a Nagyvilág*, No. 48 din 1882, l-a dat broșura lui *Ioan Telegdi*, publicată în Leyden la 1598 sub titlul: *Iohannis Telegdi Rudimenta priscae Hunorum linguae brevibus questionibus et responsionibus comprehensa, cum praefatione epistolari Ioannis Decii Barovii ad Telegdum.* În bro-

șura aceasta s'ar fi descoperit mai întâiu alfabetul secret al Secuilor dimpreună cu cheia deslegării lui. Edmond Nemes, în foaia citată, reproduce acest alfabet al lui Telegdi, stătător din 32 litere, ce decurg din dreapta spre stânga, în ordinea alfabetului maghiar.

Totdeodată reproduce el și alte opt alfabete secuești, analoge celor Telegdiane, descoperite cu timpul, pe cari toate, adunate în biblioteca Telekiană, le înfățișăm și noi în Tabela anexată sub No. I.

Dar mai multă larmă în privința acestui alfabet secuesc a dat descoperirea unor inscripțiuni secrete pe la bisericile Secuilor, dintre cari relevăm aci pe cele mai însemnate, — anume :

*Inscripțiunea de pe biserică din Enlaka.* Satul Enlaka, situat la munte între sorgințile ambelor Târnave în scaunul Udvarhely, cu 605 locuitori Secui de religiunea unitară, are un templu vechiu din material solid, pe al cărui părăți se află inscripțiunea încă bine conservată, ce o reproducem și noi pe Tab. II în facsimile, după ilustrațiunea lui Edmond Nemes în amintita foaie: *Magyarország és a Nagyvilág*, No. 48 din 1882. Această inscripțiune făcută de zugravul Gheorghe Musnai la 1668, după interpretările ei ar suna în limba maghiară: *Georgius Musnai Deak. Egy az isten*, adică: Gheorghe Musnai diacul. Numai un Dumnezeu este, — sau: Unul e Dumnezeu.

*Inscripțiunea de pe biserică din Csik-Szent-Miklos*, o comună la sorgințile Oltului în scaunul Csik, cu 1.005 locuitori Secui de religiunea romano-catolică, pe a căror biserică s'a aflat inscripțiunea, ce o reproducem și noi pe Tabela III, după amintita foaie *Magyarország és a Nagyvilág*. Această inscripțiune a fost interpretată prin preotul reformat Petru Bod din Magyar Igen (1712 — 1768), și mai de curând prin istoricul Carol Szabó (în *Budapesti Szemle*, 1866), care ar avea în limba maghiară următorul sens :

*Urunk megettig fogván irunk ezeröttszázegy esztendőbe. Mátyás, Iános, Estyán Kovács csenáltak, Mátyás mester, Gergely mester, csenáltak.* Pe românește: După nașterea Domnului scriem anul una mie cinci sute și unul. Au făcut-o Mateiu, Ioan, Ștefan faurul, au făcut-o Mateiu meșterul, Grigore meșterul.

Edmond Nemes însă (l. c.) e de părere că, după cercetările mai de aproape, data anului 1501 ar corespunde mai curând anului 1601, și încă mai sigur anului 1701, ceea ce — după cum vom vedea mai departe — s'ar potrivi și mai bine cu împrejurările timpului.

Afară de inscripțiunile dela Enlaka și dela Csik-Szent-Miklos, s'au mai găsit urme de alfabet secuesc și pe la alte biserici, precum la cea

dela Csik-Szent-Mihály în Csik, la cea dela Rety în Háromszék, și pe la alte diverse locuri, după cum le-am văzut în Tab. I.

Aceste semne grafice adeseori erau combinate în formă de legături, după cum se văd reproduse după Edmond Nemes (l. c.) în Tab. IV.

Toate acestea la olaltă se află comasate și reproduse de d-l Tocilescu în Apendicele la *Dacia înainte de Romani* (pag. 927, Tab. V), după manuscriptul lui Stefan Lakatos din 1702, ce se găsește în Biblioteca evanghelică din Brașov. Noi încă le prezentăm întocmai pe Tab. V.

Deodată cu acestea d-l Tocilescu (l. c.) reproduce încă 12 semne grafice sub titlul: *Inscripțiunea din biserica dela Enlaka în Ardeal, 1668*, ce le prezentăm și noi în Tabela VI, cu observarea că acestea diferă cu totul de inscripțiunea dela Enlaka reprodusă în Tab. II. De aceea se vede că inscripțiunile reproduse de d-l Tocilescu ar fi făcute separat — în formă monolitică.

Noi le-am reprodus pe toate ca să le avem adunate la olaltă și pentru alte trebuințe literare.

Despre alfabetul secuesc au scris mai mulți și dintre literații noștri, precum Hasdeu, Tocilescu, etc., dar mai mult numai ocazional.

Mai cu deadinsul însă și *ex thesi* s'au ocupat de el literații maghiari, ca, naturalmente, mai tare interesați de cauză. Din cercetările lor mai recente și mai obiective rezultă concluziunea, ce ne-o descopere și Edmond Nemes (l. c.), că da! a existat într'adevăr un alfabet secuesc, dar nu adus din Asia, nici împrumutat dela Români, ci inventat aci în secuime, mai de curând, spre scopul corespondențelor secrete.

De atari semne misterioase de scris s'a folosit și principele Ardealului Gheorghe Rákoczi I, între anul 1636—1647.

Dacă considerăm că alfabetul secuesc a ieșit la iveală și a figurat pe timpul reformațiunii, mai cu samă în decursul războiului de treizeci de ani, și al revoltelor Kurucziane, ce au durat până la pacea dela Szathmár din 1711, în decursul cărora protestanții, persecutați de catolicism, se refugiau cu grămada în părțile Ardealului sub scutul principilor reformați, apoi e evident, că ei aveau nevoie de semne grafice secrete pentru corespondențele dintre sine.

În deosebi preoții protestanți, cari-și făceau studiile lor pregătitoare din teologie, mai cu samă prin Germania, unde învățau și limbile exegetice din Orient, cea ebraică, caldeică, babilonică, asirică, feniciană, până și cea persiană, indiană, mongolică, etc., din combinarea semnelor grafice ale acestora lesne și-au putut forma pentru corespondențele lor secrete un alfabet mistic, potrivit limbii maghiare, care

deși ținea ordinea literelor latine, se scria după metoda orientală dela dreapta spre stânga.

Acest alfabet, cu timpul divulgându-se, l-au folosit și meșterii secui la inscripțiunile dela bisericile ce le zidiau ei.

Iată dar enigma alfabetului secuesc deslegată în mod firesc!

După ce astfel vedem deslegată cestiunea alfabetului secuesc din secolii XVI și XVII, care n'are de a face nimic cu literele Blackilor lui Keza din secolul IX, să ne întoarcem iar la acestea, ca să vedem cum stă treaba și cu ele?

Slaviștii de samă, cu preferință Schaffarik, Tomaschek, etc. susțin că Românii n'au putut da Secuilor alte litere, decât pe cele cirilice.

Ca să putem combina mai cu adinsul întrebuintarea slovelor cirilice la Români, trebuie să mergem până la originea lor.

S'a susținut că autorii acestor slove au fost apostolii slavi din secolul IX, frații Ciril și Metodie din Salonic, cari educați sub Patriarhul Fotie, călugărindu-se, și trimiși fiind în părțile Bulgariei, Panoniei și Moraviei să propage legea creștinească, au inventat slovele așa numite cirilice, cu ajutorul cărora au tradus cărțile bisericești în limba veche slavică.

Dacă însă la prima contemplare a lucrului ni se obtrude întrebarea, cum s'a putut întâmpla o minune ca aceasta, ca să se inventeze subit un alfabet, să se traducă în el toate cărțile bisericești, și să se propoveduiască cu ele credința creștină la atâtea popoare slave, lățindu-se ca un pârjol într'un timp așa de scurt, apoi ca răspuns vom trebui să dăm drept acelor, cari susțin că originea și dezvoltarea succesivă a slovelor așa numite cirilice datează din timpuri cu mult mai vechi decât activitatea fraților Ciril și Metodie.

Pe lângă aceasta, mai vine a se lua în considerare și coincidența literelor glagolitice, ce au fost lățite mai cu samă între slavii catolici din Croația și Dalmația, până ce, strâmtorate prin literele latine, au dispărut cu totul, pe când cele cirilice au ocupat tot mai mult teren la Slavii ortodoxi până în ziua de astăzi.

Profesorul C. I. Jrecek, în Istoria Bulgariei, bazându-se pe cercetările slaviștilor Schaffarik, Miklosich, etc., susține că glagolitică, care și altcum n'are nici o asemănare cu cirilica, ar fi mai veche decât aceasta, motivând între altele și cu aceea, că se găsesc palimpseste cirilice pe substrat glagolitic, dar nicăiri palimpseste de pe cari s'ar fi șters scrisoarea cirilică, și s'ar fi înlocuit cu cea glagolitică; apoi —cu toate acestea —adaugă că și caracterele cirilice, imitate prin se-



colul VII și VIII din cele grecești, ar dată din timpuri cu mult mai dinainte de Ciril și Metodie.

În cazul acesta apoi ne vedem nevoiți a merge cu cercetările noastre și mai afund.

Se știe, adevărat, că Ulfila pe la mijlocul secolului IV, trecând cu o parte din Goții creștinați peste Dunăre în Moesia, a tradus Sfânta Scriptură în limba gotică, cu ajutorul unui alfabet inventat — cum se zice — de el.

Ar crede omul, că Ulfila, la combinarea acestui alfabet, s'a folosit de runele uzitate la Germani, de cari se țineau și Goții.—Dar nu!

Dacă aruncăm o privire peste alfabetul moeso-gotic, ce ni-l înfățișează tipografia curții Vieneze în *Alphabete des gesammten Erdkreises*, 1855, ne frapază mult observarea, că acela e aproape identic cu alfabetul cirilic de mai târziu. Deosebirea între ele stă numai din aceea, că alfabetul moeso-gotic are numai 24 litere, pe când cel cirilic numără 42 de slove. Dovadă că acesta s'a dezvoltat mai târziu din acela, amplificat cu o samă considerabilă de derivate și legături potrivite limbilor slavice.

Dar nici Ulfila nu le-a adus pe ale sale — ca Moise tablele legii din muntele Sinai — gata, ci a trebuit să le adapteze din alte semne grafice mai vechi, uzitate pe la popoarele autohtone din locurile pe unde petrecând a tradus Sfânta Scriptură.

Deci presupunerea, că la popoarele tracice, ce prin Geții imigrați s'au estins și peste autohtonii Celtici din Dacia, au trebuit să existe semne grafice proprii ale lor, prin urmare și diagnoza d-lui Hasdeu despre un alfabet dacic (v. *Ist. crit.*, II, p. 23—38) se vede a nu fi lipsită de ori ce combinațiune rațională.

Profesorul W. Schmidt, în interesantul său elaborat: *Die Geten und Daken (Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, Brașov 1859, pag. 37)* scrie: *Schon den Thraken wird die Kenntniss der Schrift anerkannt, und zwar jene der Runen- als Geheimschrift, etc.*

Strabo (VII, c. 3, §. 11) zice că marele preot al Dacilor Deceneus, călătorind în Egipt, acolo învățase oarecari semne mistice, prin cari pretindea a cunoaște cele divine.

Cu acestea coincide și împrejurarea, că tocmai în Egipt, pe unde a umblat Deceneu, la autohtonii Copti, s'a dezvoltat un alfabet, alfabetul coptic, ce are multă asemănare cu cel moeso-gotic și cu cel cirilic.

Pentru evidența dezvoltării succesive a acestor semne grafice, începând dela Fenicieni până la cele cirilice, am adăugat aci în Tab. VII un conspect comparativ.

Nu se poate nega că la dezvoltarea alfabetului cirilic au influențat mult și literele grecești, dar nu se poate pierde din vedere nici aceea, că semnele grafice uzitate la popoarele traco-dacice au originea lor paralelă din cele mai adânci timpuri, modificându-se succesiv amăsurat trebuințelor, până ce au putut ajunge și la Blackii, lui Keza.

E remarcabil, că Keza, carele, ca preot învățat și istoric renumit, a trebuit să cunoască și să deosibească literele latine, grecești și cirilice, nu zice că pe unele din acestea le-au luat Secuii dela Români, ci scrie apriat că Secuii, la sosirea lor între Blacki, au luat în folosință literele acestora,—*Blackis commixti literis eorum uti perhibentur*.

Dar cări au fost literele Blachilor? nu spune nici Keza, nici altă urmă de ele nu există.

Deoarece — așa dar — acestea nu sunt cunoscute, și *ignoti nulla cupido*,— iar literele cirilice introduse la Slavii din Moravia, Panonia și Bulgaria încă n'apucase a se lăți până la Românii din Ardeal ca să le fi putut folosi și Secuii d'abiă sosiți între ei, și deoarece la Secuii, cari au împrumutat literele dela Români, nu se găsește nici o urmă de întrebuințarea literelor cirilice, nu ne rămâne alt refugiu decât ca noi, credincioși continuității Românilor în Dacia, să revenim la tradiționala convingere, că literele, despre cari menționează Keza și Marcus în cronicile lor, că le-au aflat Secuii la Românii din secolul IX, n'au fost altele decât cele latine aduse în Dacia de legionarii romani.

Pe acestea le-au adoptat, pe lângă Secui, și ceilalți Maghiari pentru literatura lor.

Pe lângă dorința, ca critica ulterioară să reverse mai multă lumină asupra acestei teme literare, mulțumind pentru grațioasa atențiune, vă rog a mi-o păstră și mai departe.

---

## TAB. I

Scriptura secuiască.

## 1) Telegdi.

O A Z O 7 † x ‡ A ⊕ f † H X †  
 ly l kly k j i h gy g f e d cs cu s a  
 Ψ M 4 ∞ 8 Y I A H E X 2 3 C B  
 x z v i u ty t n s r p o o ny n m

## 2) Kapossz.

O A N O 3 † x ‡ A ⊕ 3 † H † X 4  
 ly l kly k j i h gy g f e e d cs cu s a  
 Ψ M 4 ∞ X Y I A H I 3 X 3 C 3 3  
 x z v i u ty t n s r r p o o ny n m

## 3) Desz.

O A N O 3 † x ‡ A ⊕ 3 † H † X 4  
 x m ly l kly k j i h gy g f e d cs cu s a  
 Ψ M 4 ∞ X Y I A H I 3 3 3 3  
 x z v i u ty t n s r r p o o ny n m

## 4) Nörtelen (Stung).

B O A Z O 7 † x ‡ A ⊕ 3 f A 4 X 4  
 m ly l kly k j i h gy g f e d cs cu s a  
 Ψ M 6 ∞ X Y I A H E X 5 3 3  
 x z v i u ty t a o n p o o ny n m

## 5) Vávarhelyi.

C A O A Z O 7 † x ‡ A ⊕ f 4 4 X 4  
 x m ly l k k j i h gy g f e d cs cu s a  
 Ψ M ∞ 8 Y I A H E X 2 3  
 x z v m ty t a o n p o o ny n m

\*

## TAB. I

Scriptura secuiască.

(Urmare.)

## 6) Harsányi.

O A N O 7 + X f A O 3 + H 4  
 ly l kff) k / u k n / f o i d u a b u  
 Ψ M 5 X Y 7 A H f H S 3 3 3  
 u z u i u ty t a o n p i o y u m

## 7) Bel Mátyás.

A O J + X f A O 3 + H 4  
 kff) k / i k n / f o i d u a b u  
 Ψ M 5 X Y 7 A H f H S 3 3 3 3 3  
 u z u i u ty t a o n p i o y u m ly l

## 8) Lepcsér.

O A N O 3 + X f A O 3 + H 4  
 ly l kff) k / i k n / f o i d u a b u  
 Ψ M 5 X Y 7 A H f H S 3 3 3 3 3  
 u z u i u ty t a o n p i o y u m

## 9) Dobas.

O A 2 O 1 + X f A O 3 + H 4  
 ly l kff) k / i k n / f o i d u a b u  
 V H 5 M X Y 7 A H f H S 3 3 3 3 3  
 u z u i u ty t a o n p i o y u m

szeKely irás.

## TAB. II

Inscripțiunea dela Enlaka.

*Az enlakai föliat.*

## TAB. III

Inscripțiunea dela Cs. Szt.-Miklos.

*A cs.-szt. miklősi föliat.*

1X14: 3XK3N: 11N: 1K1H: 1JH: 1MA: 1QAN: 1YA: 1JH  
 14A1JH: 14ON: 1MA: 1XA: 1MA: 1JH: 1JH: 1JH: 1JH: 1JH

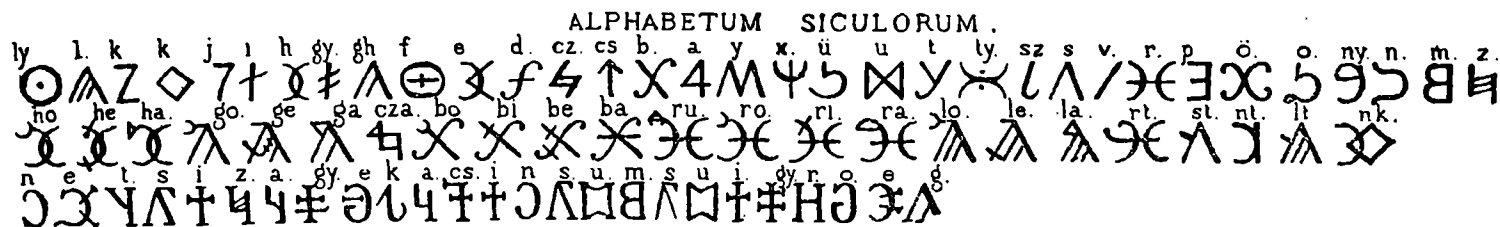
## TAB. IV

Legăturile alfabetului secuiesc.

X ba X be, X bi, X bo, A gu, A go, I ha, I fi,  
 I hu, I ho, D ha, D la, D lo, I nd, I nt,  
 H re, H st, A st, A om, X tyé H ur, M va  
 H st.

## TAB. V

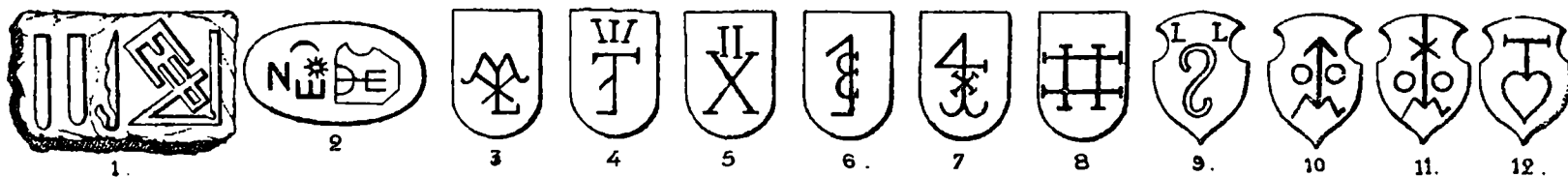
Alfabetul întreg secuesc după Lakatos, la Tocilescu.



## TAB. VI

După Tocilescu, în Dacia înainte de Romani.

INSCRIPTIUNEA DIN BISERICA DELA ENLAKA ÎN ARDEAL (1668).





TAB. VII

Despre desvoltarea semnelor grafice vechi până la cele cirilice.

S E R I A		FENICIOE		GRECEȘTI		MESO-GOTICE		COPTICE		CIRILICE	
No.	Latina	Semnele	Valoarea	Semnele	Valoarea	Semnele	Valoarea	Semnele	Valoarea	Semnele	Valoarea
1	a	𐤀	ăh	ΑΑα	a	𐌆	a	Ⲁ	a	Ⲁ	a
2	b	𐤁	b	ΒΒβ	b	𐌇	b	Ⲃ	b.v.	Ⲃ	b
3	c	𐤂	c							Ⲅ	c
4	d	𐤃	d	ΔΔδ	d	𐌈	d	Ⲅ	d	Ⲅ	d
5	e	𐤄	əh	ΕΕε	e	𐌉	e	ⲅ	e	ⲅ	e
6	f	𐤅	f	ΦΦφ	f	𐌊	f	Ⲇ	f	Ⲇ	f
7	g	𐤆	g	ΓΓγ	g	𐌋	g	ⲇ	g	ⲇ	g
8	h	𐤇	h	ΗΗη	h	𐌌	h	Ⲉ	h	Ⲉ	h
9	i	𐤈	ih	ΙΙι	i	𐌍	i	ⲉ	i	ⲉ	i
10	k	𐤉	k	ΚΚκ	k	𐌎	k	Ⲋ	k	Ⲋ	k
11	l	𐤊	l	ΛΛλ	l	𐌏	l	ⲋ	l	ⲋ	l
12	m	𐤋	m	ΜΜμ	m	𐌐	m	Ⲍ	m	Ⲍ	m
13	n	𐤌	n	ΝΝν	n	𐌑	n	ⲍ	n	ⲍ	n
14	o	𐤍	oh	Ο	o	𐌒	o	Ⲏ	o	Ⲏ	o
15	p	𐤎	p	ΠΠπ	p	𐌓	p	ⲏ	p	ⲏ	p
16	q	𐤏	q	ϕ	q	𐌔	q				
17	r	𐤐	r	ΡΡρ	r	𐌕	r	Ⲑ	r	Ⲑ	r
18	s	𐤑	s	ΣΣς	s	𐌖	s	ⲑ	s	ⲑ	s
19	t	𐤒	t	ΤΤτ	t	𐌗	t	Ⲓ	t	Ⲓ	t
20	u	𐤓	uh	ΥΥυ	u	𐌘	u			ⲓ	u
21	v	𐤔	v							Ⲕ	v
22	x	𐤕	x	ΞΞξ	x			ⲕ	x	ⲕ	x
23	y	𐤖	y	ΥΥυ	y	𐌙	y	Ⲗ	y	Ⲗ	y
24	z	𐤗	z	ΖΖζ	z	𐌚	z	ⲗ	z	ⲗ	z
25		𐤘	st	ΘΘθ	th	𐌛	th	Ⲙ	th	Ⲙ	th
26		𐤙	ch	Ψ	ps	𐌜	í	ⲙ	ps	ⲙ	ps
27		𐤚	ts	Ηη	í	𐌝	j	Ⲏ	ü	Ⲏ	í
28				Ωω	ó	𐌞	ó	ⲏ	ó	ⲏ	ó
29						𐌟	ph	Ⲑ	ş	Ⲑ	ş
30								ⲑ	kh	ⲑ	ş
31								Ⲓ	ge	Ⲓ	ge
32								ⲓ	sk	ⲓ	sh
33								Ⲕ	ti	Ⲕ	u
34										ⲕ	ce
35										Ⲍ	ü
36										ⲍ	ă
37										Ⲏ	â
38										ⲏ	ea
39										Ⲑ	ia
40										ⲑ	iu
41										Ⲓ	î
42										ⲓ	î



CÂTEVA OBSERVAȚIUNI  
REFERITOARE LA  
SCRIITORII CLASICI GRECI ȘI LATINI  
DE  
IULIU VALAORI

*Sedința dela 16 Martie 1905.*

Dacă ne propunem să tratăm câteva pasagii din scriitorii clasici greci și latini, n'avem pretențiunea să credem că prezentăm niște cestiuni *magnas* sau *insignes*, ci câteva mici observațiuni, poate folositoare pentru aceia cari din dragoste și din convingere ceteșe operele scriitorilor vechi clasici.

I.

1. ἀγκάς sau ἀγκάσ' ?

Cuvântul ἀγκάς se găsește de 6 ori în poemele homerice: E<sub>371</sub> E<sub>340-353</sub> Ω<sub>227</sub> Ψ<sub>711</sub> η 252. Versurile acestea sunt date de toate mss. și edițiunile astfel :

Μητρὸς ἐῆς· ἥ δ' ἀγκάς ἐλάξετο θυγατέρα ῖν.  
Ἥ ῥα, καὶ ἀγκάς ἔμαρπτε Κρόνου παῖς ἦν παράκοιτιν.  
Ἵπνω καὶ φιλότῃτι δαμείς, ἔχε δ' ἀγκάς ἄκοιτιν.  
Ἀγκάς ἐλόντ' ἐμὸν υἷόν, ἐπὴν γόου ἐξ ἔρον εἶην.  
Ἀγκάς δ' ἀλλήλων λαβέτην χερσὶ σιβαρῆσιν.  
Αὐτὰρ ἐγὼ τρόπιν ἀγκάς ἐλὼν νεὸς ἀμφιελίσσης.

Din vechime ni s'a transmis că cuvântul acesta se poate lua și ca adverb și ca acuzativ, cf. Schol. L cu privire la E<sub>371</sub> și Eustathius la E<sub>340</sub>, care se exprimă astfel: «Τὸ δὲ ἀγκάς οἱ μὲν ἐπίρρημα νοοῦσιν, ὡς τὸ ἐκάς καὶ ἀνδρακάς, διὸ καὶ συστέλλειν φασὶ τὴν λήγουσαν· οἱ δὲ αἰτιατικὴν νοοῦσι πληθυντικὴν τὰς ἀγκάς, ἥς τὸ ὀρθὸν αἰ ἀγκαί, ὅθεν πλεονασμῷ τῆς ἀλ συλλαβῆς αἰ ἀγκάλοι. Καὶ συστέλλεται, φασὶ, τὸ ᾧ Δωριέων ἔθει.» Prin urmare Eustathius sau mai bine

acela pe care el îl urmează șovăiește între adverb și acuzativ. Dacă examinăm însă mai de aproape cele șase vv., în cari întâlnim ἀγκάς, vedem că acest cuvânt ca acuz. plural al unui substantiv oarecare \*ἀγκή, pluralul ἀγκαί, nu satisface toate aceste versuri, afară de unul singur Ψ<sub>711</sub>, unde în adevăr cazul acuzativului este cerut. Sensul vs. Ψ<sub>711</sub> este: «amândoi înaintează până la mijlocul arenei și apoi cu mâinile lor robuste s'au apucat unul pe altul și s'au strâns atât de puternic...» Din contră, ἀγκάς ca adverb cu înțelesul de *în* sau *pe brațe* nu convine vs. Ψ<sub>711</sub>, neputând să stea la un loc cu χερσί, căci ἀγκών este partea care vine mai sus decât mâna, este cu alte cuvinte *îndoitura brațului*. Pe de altă parte aceia cari susțin că ἀγκάς este un acuzativ, și anume *accusativus graecus*, cred că se subînțelege prepozițiunea κατά, adică (κατ')ἀγκάς τινα μάρπτειν, λάζεσθαι, ἔχειν. Dar, după părerea noastră, se înșeală, căci acest acuzativ are prin el însuș această valoare particulară și nici o prepozițiune nu se subînțelege (cf. Riemann-Goelzer, *Gramm. cp. d. grec et du lat.* [Syntaxe], p. 73<sup>a</sup>). Pe urmă nici *acc. graecus* nu poate să fie, căci acest acuzativ stă mai cu samă lângă adjective și verbe intransitive, iar ἀγκάς ca acuzativ nici cu ἐλεῖν, λάζεσθαι, μάρπτειν, etc., nu merge, pentru că aceste verbe «non *rapiendi* sed *prehendendi* vim habent» (cf. Harder, *De α vocali ap. Hom. producta*, p. 20). Prin urmare ἀγκάς în vv. E<sub>371</sub> E<sub>346-353</sub> Ω<sub>227</sub> η 252 nu joacă rolul unui acuzativ.

Să vedem acum dacă ἀγκάς este un adverb (cf. Schol. L și Eustathius, l. cit.). Eustathius compară adverbul ἀγκάς cu alte adverbe, de ex. ἀνδρακάς, ἐκάς, și în altă parte și cu ἐντυπάς. Dar între ἀγκάς pe de o parte și între ἀνδρακάς, ἐκάς, ἐντυπάς pe de alta, nu poate fi vorba, din punctul de vedere al formațiunii, de nici o comparațiune, deoarece în ἀνδρακάς (adică ἀνδρα-κάς, lat. viritim), și ἐκάς (adică ἐ-κάς din \*οφεκάς, cf. βεκάς Hesych.) -κ- face parte din sufixul -κας (cf. skr. -ças), pe când în ἀγκάς -κ- se rapoartă la rădăcină, cf. ἀγκύλη (v. Peppmüller *Comment. zu II.* xxiv, p. 91). Cât despre ἐντυπάς (la Homer acest cuvânt arată modul în care Priam se învâluște în mantaua sa), un ἄπαξ λεγόμενον (se găsește în Iliada xxiv 163), este de observat că, în privința lui multe s'au zis și s'au scris și nu este sigur dacă este sau nu adverb. Pe de altă parte ἀγκάς ca adverb nici din punctul de vedere al înțelesului nu pare să fie potrivit versurilor de mai sus, căci o traducere în care ἀγκάς ar avea înțelesul unui adverb nu este, după părerea noastră, câtuș de puțin la locul său.

Dacă deci ἀγκάς nici ca acuzativ și nici ca adverb nu satisface cele cinci versuri ale noastre (E<sub>371</sub> E<sub>346-353</sub> Ω<sub>227</sub> η 252), nu rămâne îndoială,

credem, că trebuie să restituim dat. pl. ἀγκάσ' (= ἀγκάσι). În adevăr, ἀγκάσ' ca dativ plural nu numai în ceea ce privește înțelesul convine de minune acestor versuri, ci și cu privire la formațiune nu mai prezentă acum nici o greutate. Forma ἀγκάσ' nu vine dela răd. ἀγκαδ- (cum au crezut unii învățați altă dată), care nu este probată, ci este un vechiu dat. pl. al substantivului ἀγκών (=îndoitura brațului, cotul, la Germani Armbüg, cf. Prellwitz, *Etym. Wört. d. gr. Sprache*, p. 2), care, ca și ἀγκοίνη, aveau la început la cazurile slabe vocala scurtă, adică apăreau în forma cea mai slabă a tulpinei. Ἀγκάσ[ι] este în loc de \*ἀγκη-σι, în-tocmai ca primitivul φρασί în loc de φρη-σί. Acest φρασί se găsește nu numai la Pindarus, Isthm. III 2, Nemeic. III 62 (în alte locuri Olymp. VII 24, Pyth. II 28, III 108, IV 109.219, tradițiunea mss. variază între φρασί și φρεσί: mss. cele bune au φρασί, iar cele rele au φρεσί), ci și pe o inscripțiune atică din secolul V (CIA.IV, 477 H), unde cetim următorul vers al unei epigrame:

Ἀνθρωπε, ὄ(ς) στείχε[ι]ς καθ' ὅδον φρασὶν ἀλλὰ μενοινῶν

Pe urmă cât privește -ι (final) la dat. pl., cu toții știm că se poate ușor suprima ori de câte ori urmează o vocală. Forma ἀγκάσ' deci convine versurilor noastre și sensul expresiunilor ἀγκάσ' ἐλάζετο, ἀγκάσ' ἔμαρπτε, ἀγκάσ' ἐλόντ', ἔχε δ' ἀγκάσ' este: *a luă, a ținea în brațe*. Prin urmare nimic nu ne împiedecă să introducem în text forma ἀγκάσ', pe care o recomandă în treacăt și J. Schmidt (KZ. XXV p. 39<sup>1</sup>), ca una care satisface și metrica și sensul. De altfel nimeni nu va tăgădui, credem, că această corectare este foarte ușoară. În sfârșit lecțiunea ἀγκάσ' (1) se mai poate baza și pe un vers al lui Oppianus (Halieut. II 315), unde întâlnim dat. pl. ἀγκάσιν. Versul acesta sună astfel:

Κοῦρον ἀνὴρ δειρῇ τε καὶ ἀγκάσιν ἐμπεφυῶτα.

(1) Și la poezii posteriori, cari au întrebuințat acest cuvânt după obiceiul homeric, putem ușor să scriem ἀγκάσ' în locul lui ἀγκάς, căci pretulindeni ἀγκάσ' vine înaintea unui cuvânt care începe cu o vocală (numai Ψ<sub>111</sub> forma ἀγκάσ' nu poate să aibă loc din cauza consoanei inițiale a cuvântului următor). Aceste pasagii posteroare epocii homerice sunt: Apollon. Rh. A<sub>276</sub>:... ἐὼν παῖδ' ἀγκάς ἔχουσα (unde Rzsch, *Stud. z. Apollon. Rh.* p. 79, în loc de παῖδ' ἀγκάς = ΠΑΙΔΑΓΚΑΣ, propune să scriem παινάγκας = ΠΑΙΝΑΓΚΑΣ), Theocr. Id. VIII 55: ἀλλ' ὅπῃ τῶ πέτρῃ τῷ δ' ἄσομαι ἀγκάς ἔχων το, Nonn., Dionys. VIII 54: τέρεται ἀγκάς ἔχων χθονίην ἐγκύμονα νόμφην.

2. *δήμοι' ori δήμου?*

Se credeă în antichitate, că limba poemelor homerice are o mulțime de forme din celelalte dialecte (1). Una din aceste forme, după gramaticii vechi (2), este și genitivul în -οιο. Iar dialectele, cărora gramaticii vechi atribue genitivul în -οιο, sunt: tesalicul, eolicul și beoticul. Dar înainte de a spune dacă acești gramatici au sau nu dreptate, credem că este bine să vedem mai întâiu cum stau aceste dialecte cu privire la forma genitivului în -οιο. În dialectul tesalic genitivul sing. al decl. II este terminat în: 1<sup>o</sup>) -ου (după cum ne arată inscripțiunile din Pharsalos și Chierion); 2<sup>o</sup>) -οι (3) (precum vedem din inscripțiunile din Mondaia, Phalanna, Larissa și Chraunon). În dialectul eolic (adică cel lesbic și eolicul din Asia Mică) acest genitiv se termină atât la poeți cât și în inscripțiuni în -ω (cf. μέσσω Sappho 1<sub>12</sub>, δάμω Hoffmann, *Gr. Dial.*, II 85<sub>3,31</sub>), iar genitivele în -οιο, pe cari le întâlnim la Alceus (ἐρχομένοιο fig. 45 ed. Bergk) și la Sappho (ἀνήτοιο fig. 78 ed. Bergk, prin coniectură, căci forma transmisă este ἀνήτωι) au pătruns probabil din poemele homerice. În sfârșit în dialectul beotic genitivul sing. al decl. II este terminat în -ω (cum vedem din inscripțiuni), iar genitivul în -οιο, care se găsește la Corrinna (Πινδάραιο fig. 21 [transmis Πινδαρίαιο]: ὅτι βανὰ φοῶσ' ἔβα Πινδάραιο ποτ' ἔριν, pe care Wilamowitz [*Hom., Unters.*, p. 321

(1) Cf. Dio Chrys. XII 409: ὅς οὐχ ἓνα εἴλετο χαρακτηῖρα λέξεως, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν ἑλληνικὴν γλῶτταν διηρημένην τέως ἀνέμειξε Δωριέων τε καὶ Ἰώνων ἔτι δὲ τὴν Ἀθηναίων εἰς ταῦτ' ἐκράσας πολλῶ ἢ τὰ χρώματα οἱ βαφεῖς. Max. Tyr. Dissert. XXXII 4: αὐτῇ δὲ ἦν ἡ ποιητικὴ οὕτως δὲ Ἰωνικὴν ταύτην ἐβεληῖσαι εἶναι αὐτῶ, οὕτε ἀκριβῶς Δωρίον οὕτε Ἀττικὴν ἀλλὰ κοινὴν τῆς Ἑλλάδος. "Ἀτε οὖν ξύμπασι διαλεγόμενος, ἀθροίσας ἀναμίξ τὴν Ἑλλάδα φωνὴν καὶ ἀνακρασάμενος εἰς σχῆμα ᾧδῆς τὰ ἔπη εἰργάσατο.

(2) Et. Gud. 539, 12. 46. An. Par. III 313. 25. Eustath. 140, 41, etc.

(3) Ahrens (*Dial.*, I 222), Fick (*Odyss.* 29) și O. Hoffmann (*Gr. Dial.*, II p. 533) cred că aceste forme genitivale în -οι sunt scurtate din formele complete în -οιο. Pe de altă parte Hirt (*Gr. Gr.* p. 242<sup>1</sup>) admite pentru dial. tesalic la dativ două forme una lângă alta: -ωι și -οι. Și când prima formă prin căderea lui ι și transformarea lui ω în ου a coincide cu genitivul în -ου, atunci și forma în -οι a început să se întrebuineze pentru genitiv. Mai târziu însă s'au diferențiat amândouă aceste genitive, așa că se întrebuișă sau -ου la genitiv și -οι la dativ sau -οι la genitiv și -ου la dativ. Această părere este ingenioasă, dar nu mi se pare verosimilă. Explicarea ade-vărată o găsim, după părerea mea, la Ebel (KZ. XIII, 446), Brugmann (*Grdr.*, II. § 239, *Gr. Gr.*<sup>3</sup>, p. 225), G. Meyer (*Gr. Gr.*<sup>3</sup>, p. 444) și Meister (*Gr. Dial.*, I 304), după cari genitivele în -οι sunt locative cu însemnarea genitivului. Cf. și αὐτοῖ (elic), Πο-θίοι, Ἀπολλοδώροι (delfice) cari sunt locative în -οι cu înțeles datival (cf. Valaori, *Der Delph. Dial.* p. 24).



nota] îl corectează cu drept cuvânt, în dativ: Πινδάρου) ar fi așijde-rea o reminiscență poetică. Deoarece deci genitivul în -οιο nu există în nici unul din aceste trei dialecte, el nu poate fi nici tesalic nici eolic nici beotic; prin urmare gramaticii vechi greșesc. Și mai este de observat, că el nu există nu numai în cele trei dialecte de mai sus, ci în nici un dialect grecesc. Va să zică în proză nici nu este vorba despre acest genitiv. Atunci unde întâlnim genitivul în -οιο? Îl găsim: I. La Homer, la care se cetește de 1.085 ori pe lângă gen. în -ου de 1.015 ori (cf. Cavallin, *Mél. Graux*, p. 550). II. La Hesiod, la care îl întâlnim de 151 ori plus de 19 ori în fgg., pe lângă -ου de 218 ori plus 14 ori în fgg. (cf. Rzach, *D. Dial. d. Hesiod*, p. 401). III. Afară de Sappho, Alceus și Corinna îl mai găsim la Archilochus (: Ένναλίοιο Θεοίο fig. 1) și Anakreon (: ὀχάνοιο fig. 91), la cari de asemenea este o reminiscență poetică. IV. La Pindarus (-οιο de 45 ori, pe lângă -ου de 497 ori, cf. Peter, *Dial Pind.*, p. 34 sqq, J. Schöne, *D. Dial. d. Bacchyl.* [Leipz. Stud. XIX, p. 253]), la Bacchylides (-οιο de 13 ori, pe lângă ου de 91 ori, cf. Schöne, op. cit., p. 252), la Stesichorus (: Ώκεανοῖο fig. 8, ἀπειρεσίοιο Κυνολαγμοῖο fig. 85, cf. Mucke, *D. Dial. Stesich. Ibyc., Simon., Bacchyl.*, p. 52), la Simonides din Ceos (ἐὺπλοκάμοιο fig. 18, cf. Mucke, l. cit.). V. La tragicii greci și anume la Aischylus (Pers. vv. 99, 856). la Euripides (Trad. 835, Iphig. Aul. 1067, Iphig. Taur. 1148, Phoenis. 823, etc.); la Sophocles nu găsim nici o formă a genitivului în -οιο. VI. Comicii greci nu se servesc cu această formă, afară de Aristophanes, la care întâlnim forma în -οιο de 2 ori însă în hexametre: Equ. 1015 sqq. și 1053 sq. (cf. Schöne, op. cit., p. 254). VII. La scriitori Alexandrini și anume: la Callimachus (peste 11 ori în imnuri), la Apollon. din Rhodos -οιο de 568 ori pe lângă -ου de 315 ori cf. Rzach, *Gramm. Stud. z. Apoll. Rhod.*, p. 71 sqq.), la Theocritus (peste 20 ori). VIII. La Nonnus (Ἡελίοιο, Dionys, VIII<sub>99</sub>, Πακτωλοῖο, ibid. XI<sub>16</sub>, etc.), la Oppianus (Ἡελίοιο Cyneg. IV<sub>164</sub>, πειδίοιο, ibid. I<sub>179</sub>, etc., νότοιο Halieut. II 580, πόντοιο, ibid. V<sub>666</sub>, etc.), la Quintus (τόμβοιο A<sub>806</sub>, πολέμοιο H<sub>124</sub>, etc. Din cele expuse mai sus rezultă deci, că genitivul în -οιο numai în poezie se găsește, la Homer, la Hesiodus și la poeții posteriori epocii homerice, la cari a pătruns din poezia homerică.

În poemele homerice întâlnim însă pe lângă forma în -οιο și o altă formă a genitiv. sg. de decl. II-a: în ου; iar forma netransmisă -οο este cea intermediară (cf. Brugmann, *Gr. Gr.*<sup>3</sup>, p. 224 sq., G. Meyer, *Gr. Gr.*<sup>3</sup> p. 444, L. Havet, *Métr. gr. et lat.*<sup>4</sup>, p. 12), și avem atunci: -οιο:

-oo, -ov (1) (părerea lui Mahlow [*Die langen Vocale*, p. 165,] este greșită). În locul formei în -ov propun unii filologi (Buttmann, Ahrens, L. Meyer [la G. Meyer, op. cit., p. 445], Leeuwen, *Enchir.*, dict. ep., p. 202 sq., L. Havet, op. cit., p. 12, etc.) să fie introdusă forma intermediară -oo spre a se evita diferitele neregularități gramaticale și prozodice. Introducerea lui -oo, ce e drept, ar fi posibilă, căci în toate pasagiile aproape (afară de B<sub>781</sub>, unde  $\bar{o}$  din *oo* ar fi nesigur, din cauză că se află după el un  $\delta$ : Ἀσκληπιοῦ δόο) urmează un cuvânt care începe cu două consoane sau cu un  $\mu$  care face pozițiune; dar greutatea stă în faptul că *oo* nu este transmis prin tradițiune. În adevăr în poemele homerice numai -oio și -ov sunt transmiși. Și cu toate acestea unii filologi (cf. Lugebil la Kühner-Blass *Gr.*, *Gr.*, I<sup>3</sup>, p. 237<sup>1</sup>) sunt de părere să fie introdus la Homer spre a se evita hiatul (2) -oi' = oi(o) în locul lui -ov, ceea ce au și făcut editorii Leeuwen și M. da Costa (*Homeri carmina*), căci ei elid vocala finală o în multe locuri; menționăm numai câteva cazuri: ἡπείροι' A<sub>485</sub> (mss. au -ov), δῆμοι' B<sub>108</sub> (mss. au δῆμου τ') ποταμοι' B<sub>659</sub>, Προίτοι' Z<sub>160</sub>, Ἑυσσωροι', ibid. 8, Λυρνησσοι' B<sub>690</sub>, Φλοίσβοι' E<sub>322</sub> (în toate aceste locuri mss. au -ov), etc. Dar această părere, după noi, este greșită pentru următoarele motive: 1) Tradițiunea nu ne transmite nici un caz la Homer, unde vocala o a genitivului în -oio să fie elidată. Din contră Pindarus și Bacchylides, contra obiceiului homeric, elid uneori vocala o din -oio (bunăoară la primul: Θεσσαλοι' Ol. XIII 35, Δάλοι' Pyth. I 39, σκοποι' Nem. IX 55, iar la celălalt: Πριάμοι' XI 120, ἀπλάτοι' V 62), dar tradițiunea ne confirmă aceasta; 2) În unele cazuri forma în *oo* trebuie mănținută bu-

(1) -oio se rapoartă la forma primitivă \*-oio: λούοιο < \*λouxoio, cf. skr. vṛkasya, got. vulfis (< \*vulfis-s(a) < \*vulfis-sja [J. Schmidt]; < \*vulfe-s(o) [Brugmann]); iar -ov și -oo se rapoartă la \*-o-so (cf. Iohansson, *Verb. contr. der.*, p. 215). Din contră J. Schmidt (KZ. XXXVIII p. 38) nu admite pentru -oio, (oo) și -oo două forme primitive deosebite \*-sjo și \*-so. El susține, cu drept cuvânt, că -oio în două epoce deosebite și sub diferite condițiuni poate să se transforme în -ov; mai întâiu numai procliticul τοιο s'a schimbat în τοο, του și mai târziu s'a transformat și intonatul τοιο și polisilabicul θεοιο în τοῖ și θεοῖ.

(2) Poetul sau poezii Iliadei și Odysseei căutau totdeauna să evite hiatul: și eră o artă de a-l evita. Sunt totuș în poeziile homerice hiaturi. Cazurile însă nu sunt așa de multe. Căci în multe locuri avem a face cu un hiat aparent (întru cât multe cuvinte cari încep azi printr'o vocală începeau altădată printr'o consoană); pe urmă sunt cazuri, în cari hiatul eră permis (bunăoară între un vers și altul, și cele din τομοι); mai erau apoi și unele hiaturi propriu zise, puține la număr, cari își aveau de mult locul în poezia antehomerică și pe cari Homerus le-a moștenit; în aceste hiaturi nu trebuie să vedem vreo neștiință, ci unele particularități cari în anumite cazuri erau permise și auditorul eră obișnuit.

năoară B<sub>108</sub>: δῆμου τ' ἀνδρα (lecțiunea celor mai multe mss.) iar introducerea formei în -οι': δημοι' ἀνδρα nu este posibilă, căci, după Bekker (Hom. Bl. II 165), τ' nu trebuie să lipsească sub nici un motiv. Leeuwen și M. da Costa au înlocuit δῆμου τ' prin δῆμοι' spre a evita hiatul fără să se gândească că au omis τ' care trebuie să-și păstreze locul și că asemenea hiate înainte de ἀνὴρ se găsesc și în alte locuri: ἡ ἀνδράτειν A<sub>1511</sub>, δὲ ἀνὴρ B<sub>216</sub>, ἡ τοι ἀνδρες B<sub>613</sub>; pe urmă de ce să înlocuim δῆμου prin δῆμοι', căci nu δημοι' ci δῆμου ne este transmis de mss.; 3) Genitivele în -οιο, și cele în -αο (cf. Valaori, *De vocal. ap. Homer. non contr.*, p. 48) n'au putut și nu pot să fie elidate (adică -οι', -α'), pentru că nu erau niște forme întrebuintate în limba zilnică, ci erau forme vechi, cristalizate și dispărute de mult din limba poporului; și precum mai târziu tragicii atici se serviau cu forme mai vechi, cari nu se întrebuintau în limba de toate zilele, în loc de cele nouă, ziceau de exemplu ca Dorienei Ἀθάνα (cf. Aeschylus, Eumen, 235: Ἀνασσ' Ἀθάνα, Sophocles, Aias 74: τί δρᾶς Ἀθάνα; Euripid., Hippol. 1121: ἀστέρ' Ἀθάνας), în loc de Ἀθηναία, Ἀθηναία și Ἀθηνα, care a devenit forma dominantă în dialectul atic de la anul 360 a. Chr., tot așa și poetul sau poezii Iliadei și Odysseei întrebuintau genitivele în -οιο, ca niște forme moștenite din vechime și neîntrebuintate în limba zilnică. Prin urmare din cele expuse mai sus conchidem că este o greșală să introducem în textele homerice forma genitivului în -οι', bunăoară δημοι', ποταμοι', etc., în locul celei în -ου transmisă de mss., adică δῆμου, etc.

### 3. σύμπας sau ξύμπας?

Unii învățați, între cari Thiersch (*Gr. Gramm. vorz. d. ion. Dial.*, p. 270), Bekker și alții, propun să se cetească la Homer nu numai ξύμπαντ-, ci și ξυν- în toate locurile, unde metrul nu prezintă nici o dificultate. Motivele pentru cari acești învățați au propus aceste schimbări sunt: 1° că ξύν, care la Homer există de nouă ori (σύν însă nici odată afară de compuse): Z<sub>372</sub> O<sub>26</sub> Π<sub>248-864</sub> α 182 γ 105.302 κ 268 ο 410 (în toate aceste versuri ξύν este trebuincios din cauza metrului), este forma primitivă (1); 2° că adjectivele ξυνός (din \*ξυν-jo-s) și ξυνήτα așa au fost scrise de Homer în totdeauna, d. ex. O<sub>193</sub> (în acest vers metrul cere ξ) A<sub>124</sub> Π<sub>262</sub> Σ<sub>309</sub> Ψ<sub>800</sub>; 3° că chiar verbul συνίημι începe totdeauna atât în manuscrise cât și în edițiunile homerice cu ξ, bunăoară A<sub>8</sub> B<sub>182</sub> H<sub>210</sub> K<sub>512</sub> O<sub>442</sub> σ 34 (în toate aceste locuri ξ este necesar din cauza metrului) A<sub>273</sub> B<sub>26-63</sub> α 271 δ 76 ζ 289

(1) În privința formelor ξύν și σύν a vorbit P. Kretschmer, KZ, XXXVI, 415 sq.

θ 241 ο 391 τ 378 (cu toate că metrul nu cere consoana dublă ξ), afară de un singur vers N<sub>381</sub>, unde trebuie să cetim συνώμεθα (νῆυσι̃ σὺ|νώμεθα), iar nu ξυνώμεθα, care, din punctul de vedere al metrului, prezintă greutate. Acestea deci sunt cauzele pentru cari Bekker a scris în unele versuri din Iliada și Odyssea ξυμπαντ- în loc de συμπαντ-. Noi însă credem că συμπαντ- trebuie păstrat, căci συν- în multe versuri homerice trebuie să-și păstreze locul din cauza necesității metrului. În adevăr, dacă am examina cu atențiune locurile homerice, unde se găsește συν-, vom vedea că această formă se găsește de 107 ori. În versurile următoare: A<sub>78</sub> B<sub>55</sub> Δ<sub>332</sub> E<sub>319·902</sub> Z<sub>334</sub> H<sub>22</sub> Θ<sub>400</sub> K<sub>302</sub> Λ<sub>687</sub> N<sub>381·722</sub> E<sub>30·96</sub> Π<sub>335·337</sub> P<sub>134</sub> Φ<sub>34·502</sub> X<sub>261</sub> Ψ<sub>102</sub> Ω<sub>420</sub> β 292 δ 367 θ 99.137.139 ι 74 ο 27.318. 338 π 259.333 ρ 115.153 σ 129 τ 268.311 υ 92.328 φ 31 ω 265, adică în 42 locuri consoana σ este necesară din cauza metrului; din contră în 65 locuri metrul nu cere σ. Dar pe lângă συν- există în poemele homerice și ξυν-, care se cetește de 48 ori. Așa bunăoară în 28 de locuri (A<sub>8</sub> B<sub>162·381</sub> Z<sub>87</sub> H<sub>210</sub> K<sub>502</sub> N<sub>166·509</sub> E<sub>27·39·393</sub> O<sub>442</sub> T<sub>275</sub> Υ<sub>21·134·478</sub> Φ<sub>304·578</sub> X<sub>129</sub> Ω<sub>709</sub> η 270 κ 105.515 ξ 98.323 σ 34.39 τ 293) consoana dublă ξ este trebuincioasă din cauza metrului; pe când în celelalte 20 de locuri metrul nu cere litera ξ. De unde rezultă că poetul sau poezii Iliadei și Odysseei au întrebuintat și συν- și ξυν-, pentrucă amândouă formele sunt cerute de metru. De aceea nu putem să admitem părerea învățaților Thiersch, Bekker și alora, cari cer să scriem în multe versuri ξμπας, din punctul de vedere al metrului posibil, dar contra tradițiunii mss., iar nu σμπας.

#### 4. ἤν sau αἵ κεν, εἶ ?

În multe pasagii din poemele homerice, unde întâlnim conjuncțiunea ἤν, lecțiunea tuturor manuscriptelor, Leeuwen și M. da Costa au scris în edițiunea lor în loc de ἤν: αἵ κεν (αἵ κ'), εἶ (εἴ) (1). Așa de exemplu A<sub>90</sub> Δ<sub>353</sub> I<sub>393·429</sub> E<sub>78</sub> O<sub>32·504</sub> Π<sub>39</sub> X<sub>419·487</sub> α 94.282 β 216.360 γ 83, unde toate manuscriptele au ἤν (afară de I<sub>359</sub>, în care vers ms. L are αἵ κε, cf. și Plat. Hipp. min. 370 B, iar celelalte mss. au ἤν), Leeuwen și M. da Costa au introdus în edițiunea lor αἵ κεν. În vv. A<sub>166</sub> Θ<sub>482</sub> P<sub>245</sub> Υ<sub>172</sub> X<sub>55</sub> ε 120.417 în cari mss. așisderea au ἤν (afară de T<sub>32</sub>, unde ms. Harleianus și

(1) În locul conjuncțiunii ἐπὶν, pe care o întâlnim la Homer de 46 ori (în Iliada de 15 ori, în Odyssea de 31 ori), au introdus aproape în toate locurile acești editori ἐπεὶ κε. Este de observat însă, că acolo unde ἐπὶν se găsește înaintea unui cuvânt începând cu o consoană, nu poate fi schimbat în ἐπεὶ κε. De aceea Leeuwen și M. da Costa au scris δ 412.414 κ 411 χ 440 simplul ἐπεὶ, fără să bage de seamă, că au stricat dreapta legătură a conjunctivului cu ἄν în propozițiunile timpurale,

Eustathius au εἰ, iar celelalte mss. ἦν), acești editori au scris εἰ (εἰ), π276 cetim la Leeuwen și M. da Costa: εἰπερ καὶ διὰ δῶρα... în loc de transmisul și din punctul de vedere al sintaxei exactul ἦν περ; în sfârșit într'un singur loc H<sub>39</sub> ἦν lecțiunea mss. este mănținută, mărginindu-se numai să zică în adnotațiuni «*novicium*». Acești învățați însă n'au procedat bine, că au alungat din poemele homerice forma ἦν bazată pe autoritatea mss. Căci un lucru să nu uităm: numai acolo, unde este vorba de o greutate metrică, unde sensul este obscur, unde tradițiunea nu este sigură, acolo putem să facem conjecturi, și să introducem forme vechi în locul celor nouă, bunăoară în cazul de față αἰ κεν în locul lui ἦν. Numai vechimea formelor nu este un motiv pentru a înlocui unele forme prin altele, când se știe că limba homerică conține produsul unei lungi serii de poeți și multor secole și trebuie să ne așteptăm ca unele forme vechi și unele nouă să se găsească la olaltă și deci nu trebuie să corectăm formele nouă pentru dragostea celor vechi. Prin urmare nu putem să alungăm din text ἦν, căci această conjuncțiune nu este străină obiceiului homeric. În adevăr, autorul sau autorii Iliadei și Odysseei au întrebuințat când αἰ κεν, când εἰ κεν, când ἦν. Acelaș lucru se observă și la Acheeni și Dorieni, cari se serviau și cu αἰ, εἰ și ἦ (cf. O. Hoffmann, *Mixt. gr. ling. Dial.*, pp. 47,48<sup>1</sup>). De asemenea nu numai din inscripțiunile Ionice se vede că ἦν este ionic (cf. ἦν δέ τις ἐπικαλεῖ Halicarn. (sec. V), O Hoffmann, *Gr. Dial.*, III, No. 80 A<sub>20</sub> B<sub>16</sub>, ἦν δέ τις μὴ πρήξουσιν Chios (sec. V), ἦν δέ τις ἐγὼ ἀλλή[ι] Thasos (sec IV), ci și din operele poetilor Ionieni ca Simonides din Amorgos (fg. I<sub>15-25-97</sub> și Hipponax (fg. 43<sub>2</sub>, 46<sub>1</sub>, 49<sub>6</sub>), cari au întrebuințat forma ἦν. Pe de altă parte lecțiunea ἦν mai poate fi apărată prin aceea că și poetul alexandrin Apollonius din Rhodos a întrebuințat această particulă după obiceiul homeric. Cetim de ex. la acest poet de 10 ori ἦν și anume: A<sub>891-898-907</sub> B<sub>228 329-345-1028</sub> Γ<sub>332-344-1069</sub>. Așa dar, de oarece și în dialectul ionic mai nou, pe care trebuie să-l comparăm cu cel homeric mai mult decât pe celelalte, se găsește ἦν, nu rămâne indoială, că autorul sau autorii Iliadei și Odysseei au întrebuințat pe lângă αἰ, εἰ și ἦν. Și iată de ce credem, că Leeuwen și M. da Costa au procedat greșit alungând din textul homeric ἦν.

##### 5. ἐάν sau ἄν ?

Dindorf (*Xenoph. Scripta minor.*<sup>2</sup> [1883]), Cobet (*Nov. lect.*, p. 739) și alții sunt de părere să se introducă în textele autorilor atici conjuncțiunea «ἄν» în loc de «ἐάν.» Dar acești învățați se înșală, credem,

căci nu numai pe inscripțiunile, ci și la scriitorii atici «ἐάν» (1) este aproape singura formă întrebuintată. Așa bunăoară inscripțiunile atice au (afară de câteva exemple ale conjuncțiunii «ἄν», care se găsește numai de șase ori din sec. V până în sec. III a. Chr.) în totdeauna forma «ἐάν» (2) singura conjuncțiune întrebuintată în sec. VI și V a. Chr. (cf. Meisterhans-Schwyzler, *Gramm d. att. Inscrif.*<sup>3</sup>, pp. 45.256). Acum dacă trecem dela inscripțiuni la scriitorii atici și dacă vom compara toate locurile, unde se găsesc particulele «ἐάν» și «ἄν», vom vedea cât de mare potrivire există între inscripțiunile și scriitorii atici (oratorii în special). În adevăr la Antipho găsim de cele mai multeori «ἐάν» și anume de 32 ori, «ἄν» sau «κἄν» de 11 ori (de 4 ori precedat fiind «ἄν» de o vocală și de ν ephelcysticon: «ἄχθεσθε, ἄν», περὶ Ἡρωδ. φόν. § 46, «δεσπότη, ἄν», ibid. § 48, «μὴ δῶ ἄν», κατὰ τῆς μητρ. § 23, «ἔστιν ἄν», ibid. § 1), iar o singură dată și «ἤν» (3) (=ἐάν) περὶ χορευτ. § 25. Andocides are fără nici o variantă de 23 ori «ἐάν», pe când «ἄν» sau «κἄν» numai de 7 ori: de cele mai multe ori după un cuvânt care se termină în vocală sau după ν ephelcysticon. Să se observe că în unele locuri, în loc de «ἄν», ar fi poate mai bine să scriem «ἐάν», de ex. περὶ μυστηρ. §§ 144.149, în loc de «τάδε ἄν» și «οὐδ' ἄν»: «τάδ' ἐάν» și «οὐδ' ἐάν». Dinarchus a întrebuintat de 25 ori formă «ἐάν» și de 5 ori cealaltă formă, adică «ἄν». De asemenea Lysias și Lycurgus aproape totdeauna s'au servit cu particula «ἐάν». Din contră Demosthenes are peste 600 ori «ἄν» și numai de 420 ori «ἐάν»; «ἤν» însă nici odată n'a zis. La Thucydides găsim de cele mai multe ori «ἤν», forma per excellentiam ionică, și anume de 250 ori aproape; iar «ἐάν» de 9 ori (I<sub>44,18</sub> III<sub>47,33</sub> IV<sub>23,5.118,32</sub> V<sub>47,15</sub> VI<sub>90,14</sub> VII<sub>68,23</sub> VIII<sub>75,21</sub> (bis). Cu toate acestea întâlnim și «ἄν» de 3 ori: VIII<sub>75,3</sub> mss. variază: unele (cele mai bune) au «ἐάν», iar altele au «ἄν». În sfârșit Xenophon a întrebuintat «ἤν» și «ἐάν»; «ἄν» însă numai acolo unde cuvântul precedent este terminat printr'o vocală; din contră unde este terminat printr'o consoană ἄν se găsește foarte rar (cf. Maier, *Opusc. I*, p. 165 sq.). Așa dar, deoarece atât la scriitorii atici (în special la oratorii atici), cât și pe inscripțiunile atice întâlnim de obicei forma ἐάν, rezultă că ἐάν

(1) Să se observe, că ex din ἐάν a rămas, ca și în βασιλεία (dar βασιλῆ din sec. III încoace începând) βασιλείας, Θεμιστοκλέας, etc., în toată perioada atică necontractat, când știut este că dialectul atic, mai mult ca ori care altul, a evitat totdeauna prin contracțiune hiatul a 2 vocale.

(2) ἐάν din εἰ-ἄν cf. εἰάν, care apare pentru prima oară pe inscripțiunile atice la an. 387 a. Chr.

(3) ἤν din ἡ-ἄν, iar nu din ἐάν cf. Ehrlich, KZ. XXXVIII, p. 86.



este adevărata formă atică și rău au procedat și procedează filologii cari caută cu ori ce preț să introducă la scriitorii atici conjuncțiunea «άν» în loc de «έάν».

#### 6. Διογνίδης sau Διογενείδης ?

Filologul Cobet recomandă în opera sa: *Hyperidis, oration. duae*, p. 83, forma Διογενείδης în loc de Διογνίδης «quia Διογνίδης non sit graecum sed Διογενείδης, ut 'Αντιγενείδης non 'Αντιγενίδης». Și ca să probeze prin exemple această corectare, citează un pasagiu din Anaxandrides ap. Athen. IV, p. 131: ἀλλεῖν δ' αὐτοῖς 'Αντιγενείδαν. După Cobet deci forma Διογνίδης este suspectă. Noi însă nu vedem nici un motiv serios, ca să scriem în loc de Διογνίδης, într'un pasagiu din Hyperides (ὑπὲρ Εὐξεν. col. XIX, 15), care sună astfel: Διογνίδης μὲν καὶ 'Αντίδωρος ὁ μέτοικος εἰσαγγέλλονται ὡς πλέονος μισθοῦντες τὰς ἀλλητριδας ἧ ὁ νόμος κελεύει, forma Διογενείδης, căci prima formă, adică Διογνίδης, este lecțiunea tuturor mss. și a papirusului și vine dela Διογνίς diminutivul lui Διογένης. Și apoi ne este teamă ca nu cumva tocmăi forma Διογενείδης, pe care o recomandă Cobet, să nu fie derivată într'un mod neobișnuit. Pe de altă parte nu trebuie să trecem cu vederea nici autoritatea inscripțiunilor. În adevăr sunt și unele inscripțiuni atice, cari au forma Διογνίς de exemplu: Διογνίς Ἰσάδρου Πειραιεύς (CIA I 119. 120. 164). Și patronimicele substantivelor în -ης (-ους genitivul) totdeauna în -ίδης se termină, de exemplu: 'Αντιφανίδου (CIA. I 317) Διοχαρίδης (ibid. 416), Επιτελίδης, 'Επιχαρίδης Εὐτελίδης, etc., și în fine n'avem decât să comparăm și Θεογνίδης, care derivă din Θεογνίς (Θέγνις în dial. Megaric, cf. Θέγνιδός ἐστιν ἔπη), diminutivul cuvântului Θεογένης. Credem deci, că argumentele aduse sunt suficiente pentru a arăta, că forma Διογνίδης, departe de a fi suspectă, trebuie să-și mănțină locul.

#### 7. φ̃ sau δ ?

Plat. Crit. 47 E cetim: 'Αλλὰ μετ' ἐκείνου ἄρα ἡμῖν βιωτὸν διεφθαρμένου, φ̃ τὸ ἄδικον μὲν λωδᾶται τὸ δὲ δίκαιον ὀνίνησιν; adică: «dar oare putea-vom trăi cu acela fiind corupt (ad. σῶμα), pe care nedreptatea îl distruge, iar dreptatea îl mântuește»? Așa sunt date cuvintele de mai sus de cele mai multe mss. și edițiuni. Cu toate acestea sunt editori cari au introdus în edițiunile lor, în loc de dat. pron. relat. (φ̃), acuz. ac. pron. (δ̃).

Adevărul este că și nouă ne-a plăcut altădată această lecțiune δ̃; și motivele cari ne-au făcut atunci să preferim acuzativul δ̃ dativului

ϕ sunt cele ce urmează: 1) că la toți scriitorii clasici greci, mai cu samă la scriitorii atici, și chiar la Platon însuși, verbul λωβᾶσθαι are complementul său în acuzativ; 2) că chiar dintre mss. lui Platon sunt unele cari au acuzativul ῥ; 3) că și Eusebius (Praepar. evang. XIII 6) ne-a păstrat lecțiunea ῥ. Dar în timpul de față judecăm altfel și opinăm că cuvintele de mai sus așa au fost scrise de Platon. În adevăr lecțiunea ϕ nu numai că ne este transmisă de cele mai bune mss. ale lui Platon BCED, ci găsim chiar exemple prin cari se poate demonstra că verbul λωβᾶσθαι are complementul său și în cazul dativului. Aceste exemple sunt: Aristoph., Equit. 1408: ἴν' ἴδωσιν αὐτόν, οἷς ἐλωβᾶθ', οἱ ξένοι (în care vers tradițiunea mss. variază: edd. RPF<sup>2</sup> au οἷς, din contră celelalte ASVI<sup>1</sup> au οῖς), Dionys. Hal., Antiquit. VII 73: ἀναζητήσασα τὸν τῷ θεράποντι λωβησάμενον, și Oppian. Hal. II 639: μηδέ τις οἰχομένῳ περ ἐνὶ χροῖ λωβήσαιο. În sfârșit nu trebuie să trecem cu vederea pe Phrynichus (ap. Bekk. *Anecd.*, p. 50), care ne vorbește de îndoita construcțiune a acestui verb: «λωβᾶσθαι τόνδε καὶ τῷδε, αἰτιατικῇ καὶ δοτικῇ», fără însă să dea exemple.

Rezultă deci din cele spuse mai sus, că în acest loc al lui Platon trebuie să mântinim dat. ϕ și au procedat, după părerea noastră, cu mult mai prudent editorii, cari au mântinut în text lecțiunea ϕ.

#### 8. τοῦ μὴ sau τὸ μὴ cu infinitivul ?

Ed. Tournier (*Rev. de philol.*, XXI [1897], p. 69), plecând dela un pasagiu din Herodotus I 86 (βουλόμενος εἰδέναι εἴ τις δαιμόνων ῥύσεται τοῦ μὴ ζῶντα κατακαυθῆναι = căci voiă să știe dacă vreun zeu îl va scăpa de a nu fi ars de viu), se întreabă dacă nu cumva exemplele τοῦ μὴ + infinitivul provin din confuziune și dacă n'ar fi mai bine ca în toate pasagiile τοῦ μὴ să cedeze locul lui τὸ μὴ. De aceea cere și în acest loc din Herodotus, ca și Hertlein (*Krit. Anh. zu Xenoph. C Paed.*, II 4,13), τὸ μὴ κατακαυθῆναι în loc de τοῦ μὴ κατακαυθῆναι (1). Dar nu numai helenistului francez, ci și altor învățați a părut nelogic acest pasagiu din Herodotus, unde, după verbul ῥύεσθαι, care conține o idee negativă, avem τοῦ cu infinitivul și cu negațiunea μὴ, când știut este că verbele de felul acesta și cele cari însemnează *a împiedica*, *a înlătură* se construiesc cu infinitivul precedat de τοῦ (fără μὴ însă) sau de τὸ μὴ, cf. și Riemann-Goelzer, op. cit., p. 624<sup>4</sup>.598. Alți filologi din contră consideră acest loc

(1) Cf. și Keelhoff (*Rev. d. phil.*, XXI, p. 179) și Martinet L. Earle (op. cit., XXII [1898], p. 182 sq.).

herodoteic suspect pentru alte motive. Așa bunăoară Keelhoff (loc. cit.) susține: 1° că Herodotus nu întrebuințează nici odată verbul  $\rhoύεσθαι$  cu genitivul; 2° că această construcțiune este rară la ceilalți scriitori; 3° că verbul  $\rhoύεσθαι$  cu genitivul singular se întâlnește numai la poeții și la scriitorii greci posteriori. Aceste argumente însă nu sunt convingătoare, căci  $\rhoύεσθαι$  se construște și cu genitivul la Herodot, IX 76, unde ms. R. și toate edițiunile (chiar și ed. V [an. 1893] a lui H. Stein) au:  $\acute{\omega}$  βασιλεῦ Σπάρτης  $\rhoύσαι$  με τὴν ἰκέτιν αἰχμαλώτου δουλοσόνης. Cf. și Hippokr., p. 819 H:  $\rhoύεσθαι$  τῆς ἐκθελύσσης.

Astfel se prezintă chestiunea. Este deci natural să ne întrebăm dacă trebuie sau nu să alungăm nu numai din acest loc al lui Herodotus, ci din toate pasagiile similare, construcțiunea τοῦ μὴ cu infinitivul. Manuscrisele variază în unele locuri, mai cu samă la Xenophon, între τοῦ μὴ și τὸ μὴ cu infinitivul (în unele mss. τοῦ a înlocuit τό, în altele τὸ a intrat în locul lui τοῦ); iar dintre editori unii sunt pentru alungarea lui τοῦ μὴ cu infinitivul și înlocuirea acestei construcțiuni cu cealaltă, adică τὸ μὴ cu infinitivul (cf. Dindorf, Xenoph. C. Paed. [1880] p. XIX, Sauppe, Xenoph. C. Paed., II 4, 13, Hertlein, *Krit. Anh. zu Xenoph. C. Paed.*, ibid., §. a.), pe când alții, nefiind siguri, când mântin construcțiunea τοῦ μὴ cu infinitivul, când o alungă. Se știe că genitivul infinitivului se întrebuințează în limba grecească, ca să arate scopul, chiar fără prepozițiune (1). Această întrebuințare finală a lui τοῦ are loc mai cu samă la Thucydides, dela care s'a întins apoi și la alți scriitori trecând chiar și la Vechiul și Noul Testament (în special la evanghelistul Luca și la apostolul Pavel). Genitivul acesta al infinitivului se pune pe lângă verbele cari însemnează *a împiedică* (sau *a scăpa de*); iar idea negativă conținută în propozițiunea principală este adesea întărită prin negațiunea μὴ (2), adăugată la genitivul infinitivului (sau la infinitiv), adesea chiar și într'un mod pleonastic (3). Negațiunea μὴ, bunăoară în εἶργω μὴ ἐλθεῖν și οὐκ εἶργω μὴ ἐλθεῖν, și-a luat începutul probabil în legătură cu propozițiunile subordonate începătoare cu μὴ, de ex. μὴ ἔλθῃ sau μὴ ἔλθοι, precum și μὴ οὐ, în οὐκ εἶργω μὴ οὐκ ἐλθεῖν în legătură cu propozițiunile subordonate cu μὴ οὐ (cf. Brugmann, op.

(1) Prepozițiunile cari preced acest genitiv al infinitivului sunt ὅπερ și ἐνεκα. Cf. Isokr., I 19, Demosth., XVIII 204.

(2) Cf. Thucydid, II 101.1 (καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι οὐκ ἀπαρτήσαν ταῖς ναυσίν, ἀπιστοῦντες αὐτὸν μὴ ἤξειν), IV 40.2 (ἀπιστοῦντες μὴ εἶναι τοὺς παραδόντας...), unde avem infinitivul cu μὴ după verbe cu înțeles negativ.

(3) Și în limba franceză această negațiune se găsește în mod pleonastic: peu s'en fallut qu'il ne fût blessé. Il y en a plus que je ne pensais, etc.

cit., p. 521). Și pe urmă după εἶργω τοῦ ἐλθεῖν se zicea și εἶργω τοῦ μὴ ἐλθεῖν (cf. Thucyd., I 76,2 οὐδεὶς πω... τοῦ μὴ πλέον ἔχειν ἀπετράπετο = s'a abținut pentruca să nu se folosească mai mult).

Noi deci suntem de părere, că nu putem să alungăm construcțiunea τοῦ μὴ cu infinitivul și să o înlocuim cu cealaltă τὸ μὴ cu infinitivul pentru următoarele motive: 1° că sunt unele verbe al căror complement trebuie să stea în genitiv, căci ele cer genitivul, cum sunt: εἶργειν, ἀπο-, κωλύειν, κατέχειν, etc. (cf. Herod., II 124, Thucyd., II 39,1, Isokr., XII 27, VII 17, Lys., p. 105, 24, etc.); 2° că infinitivul cu τό ar fi băttător la ochi, căci ar înlocui o frază cu ὅπως (ceea ce nu este posibil), când știut este că τό cu infinit. înlocuește ὥστε cu infinitivul; 3° că în unele exemple τοῦ își păstrează însemnarea de particulă finală și negațiunea este trebuincioasă pentru înțeles, de ex. ev. Luca IV 42: κατεῖχον αὐτὸν τοῦ μὴ πορεύεσθαι (= îl rețineau pentruca să nu plece), Act. Ap., X 47: μήτι ὕδωρ δύναται κωλύσαι τις τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους (= poate să pretezeze cineva apa, pentruca să nu fie botezați?) cf. și limba grecească posterioară celei clasice, în care verbul: *a împiedică* se construiește cu ἵνα și o propozițiune finală, de ex. Apokal., VII 1 εἶδον τέσσαρας ἄγγέλους... κρατοῦντας τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῆς γῆς ἵνα μὴ πνέῃ ἄνεμος, v. Viteau, *Le grec d. Nouv. Testam.*, p. 171); 4° [că sunt prea multe exemple, unde întâlnim construcțiunea τοῦ μὴ cu infinitivul, bunăoară Xenoph., C. Paed., II 4, 13. 4 23, III 1, 28. 3, 31; Anab. III 5, 11 IV 8, 14; Hellen., IV 8, 5; Rsp. Lac., V. 7; Thucyd., I 76, 2; Demosth., XXII 149. XXXIII 25; Isokr., VII 17. XII 80. XV 122; Plat. Leg., 637C 832B; Dion Chrys., XI 21; ev. Luc., IV 42, XVII 1. XXIV 15, etc.; Ap. Pav., Rom., XI 10 etc., și ar fi curios de tot să credem că toți copiii, atâția la număr, au putut să comită aceeaș greșală. Iată de ce zicem că trebuie mântănită construcțiunea τοῦ μὴ + infin.

#### 9. ἐέσσατο sau ἐφέσσατο ?

Brugmann (op. cit., p. 263) și alți gramatici ne spun că εἰ- din ε-[σ]ε- la augmente se găsește numai contractat. Cu toate acestea întâlnim forma ἐέσσατο în Odyss. ξ 295:

ἐς Λιβύην μ' ἐπὶ νηὸς ἐέσσατο ποντοπόροιο

în care vs. unii filologi s'au pronunțat pentru emendațiunea lui Rhianus ἐφέσσατο. Sensul acestui vs. este: «m'a pus în nava sa, care percurge marea, ca să mă ducă în Libya». Forma ἐέσσατο <\*ε-[σ]εδ- se referă la răd. = σεδ-(έδ-), cf. lat. sed-. Ne întrebăm deci cum se face că

a rămas  $\epsilon\epsilon$ -, între cari la început a fost  $-\sigma$ -, în acest singur exemplu necontractat? În explicarea acestei forme chiar în antichitate criticii au întâmpinat greutate. Așa de pildă Zenodotus și Rhianus au crezut că această lecțiune ( $\epsilon\epsilon\sigma\sigma\alpha\tau\omicron$ ) prezintă o neregularitate din cauza augmentului său neobișnuit. Cu privire la acest vs. (§ 295) iată ce zice scholiastul:  $\text{Πιανός φησιν ἐφέσσατο Ζηνόδοτος ἐφείσατο}$ . Așa dar din cuvintele scholiastului reiese că Rhianus a zis  $\epsilon\phi\epsilon\sigma\sigma\alpha\tau\omicron$ , iar Zenodotus  $\epsilon\phi\epsilon\iota\sigma\alpha\tau\omicron$  (1). Din contră Aristarchus, celebrul gramatic Alexandrin, a preferit lecțiunea  $\epsilon\epsilon\sigma\sigma\alpha\tau\omicron$ , pe care Mayhoff (*De Rhiani cret. stud. Homer.*, p. 36 sq.) n'o aprobă și admite, ca și Bekker, emendațiunea lui Rhianus, adică  $\epsilon\phi\epsilon\sigma\sigma\alpha\tau\omicron$ . Așa stau lucrurile. Prin urmare care din cele trei lecțiuni este aceea pe care a întrebuițat-o Homer? Înainte însă de a ne pronunța, este necesar, credem, să vedem cum stăm cu tradițiunea manuscriptelor. J. La Roche ne spune că toate mss. au în acest loc  $\epsilon\epsilon\sigma\sigma\alpha\tau\omicron$  (vreo trei la număr CQS au  $\epsilon\epsilon\sigma\sigma\alpha\tau\omicron$ ). Așa dar singura lecțiune transmisă de mss. este  $\epsilon\epsilon\sigma\sigma\alpha\tau\omicron$ , care, deoarece nu prezintă nici o greutate, atât din punctul de vedere al sensului, cât și din acela al metrului, ar putea să-și mănțină locul în vs. acesta. Rămâne totuși o greutate de înlăturat și anume cea relativă la formațiunea acestui cuvânt, căci pentru acest motiv a părut multor învățați din antichitate și multor filologi din timpurile noastre o formă neobișnuită. G. Curtius (Verb. I<sup>2</sup>, p. 119) și Rzach (*Stud. Z. Apoll. Rhod.*, p. 126) sunt de părere, că în forma  $\epsilon\epsilon\sigma\sigma\alpha\tau\omicron$ , care se are către  $\epsilon\iota\sigma\alpha\tau\omicron$  precum  $\epsilon\alpha\chi\epsilon$  către  $\eta\chi\epsilon$ , augmentul silabic înainte de vocală este păstrat neatins. Brugmann (*Gr. Gr.*<sup>3</sup>, p. 263) vede în această formă, dacă ea este adevărată, *eine analogische Neuerung*. În sfârșit după Hirt. (op. cit., p. 240) și în această formă, ca și în  $\epsilon\alpha\chi\alpha$ ,  $\epsilon\acute{\alpha}\lambda\omega\upsilon\varsigma$ ,  $\epsilon\acute{\alpha}\lambda\upsilon\delta\alpha\upsilon\omicron\upsilon$ ,  $\epsilon\iota\pi\omicron\upsilon$ , etc., stă înaintea lui  $F$ , pe care autorul sau autorii *Iliadei* și *Odyseei* îl cunoșteau încă, un  $\epsilon$  normal.

Prin urmare  $\epsilon\epsilon\sigma\sigma\alpha\tau\omicron$  departe de a fi o formă neobișnuită, ea a' provenit sau prin analogie sau conține un  $\epsilon$  normal înainte de  $F$ . Iată și singura greutate, care se opune la mănținerea acestei lecțiuni, îndepărtată. Deoarece deci lecțiunea  $\epsilon\epsilon\sigma\sigma\alpha\tau\omicron$ , singura transmisă de mss.

---

(1) Amândouă aceste forme verbale sunt compuse din  $\epsilon\phi$ -( $\epsilon\pi$ -) și aor. med.  $\epsilon\sigma\sigma\acute{\alpha}\mu\eta\nu$  sau  $\epsilon\iota\sigma\acute{\alpha}\mu\eta\nu$ . Aor. act. este  $\epsilon\iota\sigma\alpha < *e-(s)edsa$  (cf. Hoffmann, *Gr. Dial.*, III, p. 381) sau  $*i[\epsilon]\sigma[\epsilon]\alpha$  referindu-se la Rd. ( $\sigma$ ) $\epsilon\delta$ -; dar după Rozwadowski (cf. Brugmann, l. cit.) se referă la Rd.  $\sigma\epsilon\iota\delta$ -, cf.  $\epsilon\iota\sigma\omicron\nu$  η 163, unde ciudatul  $\sigma\epsilon$ - la imperat, dacă nu este vreo greșală a copistului, este transportat prin analogie dela indicativ (cf. G. Meyer, *Gr. Gr.*<sup>2</sup>, p. 559). Ahrens și G. Meyer (l. cit.) sunt pentru forma  $\epsilon\sigma\sigma\omicron\nu$ , pe care și Nauck și Leeuwen-M. da Costa au introdus-o în edițiunile lor.

nu mai prezentă nici o dificultate, suntem de părere, că ea trebuie să-și mănțină locul.

### 10. *Ἀλικαρνησέως* sau *Θουρίου* ?

Părintele istoriei se exprimă în proemiul cărții sale :

Ἡροδότου Ἀλικαρνησέως ἱστορίης ἀπόδεξις ἦδε, adică *aceasta este expunerea cercetărilor lui Herodotus din Halikarnassos*, unde este vorba despre lecțiunea Ἀλικαρνησέως, care în mss. variază: cetim Ἀλικαρνασσέως în mss. Sancroft. și Medic.; Ἀλικαρνασσης, Ἀλικαρνασσέως în celelalte mss. și în edițiuni; iar Demetrius din Phaleron (§ 17, 44) a scris: Ἀλικαρνησσης. Prin urmare, după tradițiunea mss., Herodotus se numește Ἀλικαρνησέως. Din contră, Aristoteles citează altfel proemiul acesta herodoteic în opera sa intitulată *Rhetorica* (III 9,2), unde se vorbește despre deosebirea, pe care o stabilește între elocuțiunea periodică (λέξεις κατεστραμμένη) și cea juxtapusă (λέξεις εἰρομένη). Aristoteles (l. cit.) se exprimă astfel: «Ἡ μὲν οὖν εἰρομένη λέξις ἡ ἀρχαία ἐστίν· Ἡροδότου Θουρίου ἦδ' ἱστορίης ἀπόδεξις ταύτη γὰρ πρότερον μὲν ἅπαντες, νῦν δὲ οὐ πολλοὶ χρῶνται.» După Aristoteles deci părintele istoriei se numește *Θούριος* (1). Atunci care din aceste două lecțiuni este cea adevărată? Să examinăm mai întâiu tradițiunea și să vedem când a fost restabilit textul lui Herodotus.

Din nenorocire Alexandrinii nu s'au ocupat în special cu critica scriitorilor greci în proză afară de Platon; aceia cari s'au ocupat mai mult cu istoricii, cu oratorii atici și cu cercetările referitoare la deosebirea dintre dialectele grecești, sunt învățații școalei din Pergamon. Philemon (2), autorul unei lucrări intitulate: *Σύμμικτα περὶ Ἡροδοτείου διορθώματος πρὸς Ἀλέξανδρον*, este acela care a făcut, după cum ne spune Porphyrios (Zetem. Hom, cap. VIII), oarecari îndreptări cu privire

(1) În locul cetății Sybaris distrusă de Crotoniați (an. 444/443), Atenienii au hotărât să fie stabilită pe ruinele acestei cetăți dispărute o colonie panhelenică, Turii. Herodotus a venit în acest oraș între 444/442. Timpul și motivele însă nu se pot determina exact. Herodotus deveni cetățean al cetății celei nouă Turii și de aceea este numit uneori *Θούριος*.

(2) Acest Philemon, care a trăit între Alexandrus Cotyaeus și Porphyrius, nu trebuie confundat cu Philemon din Atena, care a scris: *Περὶ Ἀττικῶν ὀνομάτων ἢ γλωσσῶν* (citare adesea de Athenaeus, XI 469 E. 473 B) și care a trăit după Aristarchus (cf. Susemihl, *Gr. Litt. in d. Alexandrinerz*, I, p. 373 sq., Christ, *Gr. Litt.*<sup>3</sup>, p. 771<sup>3</sup>).



la Herodotus (1). Va să zică aceste îndreptări, această *emendatio* a lui Philemon probează că textul lui Herodotus aparține epocii dinainte de Hristos, căci fără îndoială n'ar fi putut să aibă loc o asemenea emendațiune, dacă nu există de mai înainte un text critic, pe care Philemon să-l fi avut înaintea sa. Dar nu trebuie să uităm că acest text este posterior epocii lui Aristoteles, care a cetit primele cuvinte ale operei herodoteice altfel, adică 'Ηροδότου Θουρίου κτλ., cum a cetit mai târziu și istoricul Duris din Samos, elevul lui Theophrastus: ὁμοίως καὶ Ἡρόδοτον Θούριον (ἀνέγραψε, adică Duris), cf. Duridis, fg. 57 (în *Histor. graec.*, fg. v. II [ed. C. Müller]). Pe urmă mai este de observat că unii scriitori din antichitate cunoșteau amândouă lecțiunile. Astfel Plutarchus (De Herodot. malign. XXXV, 1 [p. 868]) zice: «Θούριον μὲν ὑπὸ τῶν ἄλλων νομιζόμενον, αὐτὸν δὲ Ἀλικαρνασσεῶν περιεχόμενον», și (De exilio, cap. XIII [p. 605]) serie: «Τὸ δὲ, Ἡροδότου Ἀλικαρνασσεῶς ἱστορίας ἀπόδειξις ἦδε, πολλοὶ μεταγράφουσιν, Ἡροδότου Θουρίου. Μετέφκησε γὰρ εἰς Θούρους καὶ τῆς ἀποικίας ἐκείνης μετέσχε.» Strabon (cart. XIV, p. 656) spune cele ce urmează: «ἄνδρες δὲ ἐγένοντο ἐξ αὐτῆς (adică din Halicarnassos) Ἡρόδοτος τε ὁ συγγραφεὺς, ὃν ὕστερον Θούριον ἐκάλεσαν διὰ τὸ κοινωνῆσαι τῆς εἰς Θουρίους ἀποικίας.» (2).

Și fiindcă lecțiunea Θουρίου este mai veche decât Ἀλικαρνησσέος, căci Θουρίου a fost cetit de Aristoteles, și este menționată și de unii scriitori greci vechi, susțin câțiva filologi, între cari și Kaibel (Herodotos: curs. prof. la Facult. filoz. din Göttingen), că trebuie să introducem în textul lui Herodotus 'Θουρίου'. Noi însă nu îi urmăm, căci la Aristoteles (Rhetor., III 9,2), unde cetim Θουρίου, această lecțiune poate este o greșală de memorie: Aristoteles citează opera lui Herodotus cu cuvintele începătoare, întocmai cum ar zice cineva: μῆνιν ἄειδε. θεά, sau *arma virumque cano*. Putem aduce și alte exemple analoage. Așa bunăoară St. Vasile cel Mare citează neexact acest vers din Euripides (Rhesus 84):

Ἀπλοῦς ἐπ' ἐχθροῖς μῦθος, ὀπλίζειν χέρα

căci, fără îndoială îl citează din memorie. Versul acesta se cetește la St. Vasile cel Mare astfel:

---

(1) Cu Herodotus s'au mai ocupat și Alexandrus din Frigia, care trebuie să-l fi interpretat și emendat (cf. Lehrs, *Quaest. ep.*, p. 10), retorii Heron din Atena și Sallustius Syrus, cari au scris, după Suidas, ὑπομνήματα cu privire la Herodotus, azi pierdute (Christ, op. cit., p. 336) și Apollonius Dyscolus, care a scris Ἡροδότου γλῶσσαι.

(2) Și Iulianus Apost. (Ep. XXII) și Avienus (Ora marit. 49) îl numesc Thurius.

Ἐπ' ἐχθροῦς θυμὸς ὀπλίζει χεῖρα

Pe urmă și schimbarea locului pronumelui ἦδε, care în citatul lui Aristoteles este în altă parte așezat, iar nu acolo unde ne este transmis de mss., este nepotrivită. În acest proemiu se subînțelege verbul ἐστὶ, și sensul este: *această expunere a lui Herodotos din Halicarnas este (făcută), ca să....* Așa dar noi mănținem lecțiunea mss. Ἀλικαρνησέος.

## II.

### 11. Planti, Mostell., vs. 138.

Acest vers, un tetrametru cretic, așa cum se găsește în mss. este fals, nu numai din cauza hiatului din piciorul întâiu, ci și din cauza ultimului picior — *bremque attulit* (— ∪ ∪), care lasă de dorit ca metrică. El este dat de mss. astfel:

Mihi adventu suo grandinem imbremque attulit.

Pentru a se înlătură deci hiatul, pentru a se evita greutatea metrică și pentru ca între vv. 137 și 138:

Venit ignavia: ea mi tempestas fuit

Mihi adventu suo grandinem imbremque attulit

să fie o legătură, căci lipsește, s'au făcut oarecari propuneri pentru îndreptarea acestui vers. Au crezut unii filologi, că la începutul versului al doilea (138) a existat un cuvânt, prin care se stabiliă legătura între cele două versuri. De aceea Pylades, unul dintre editorii comediilor plautine, a pus *ea* înaintea cuvântului *mihi* adică:

Ea mihi adventu suo grandinem imbremque attulit.

Müller însă a propus în opera sa: *Plautinische Prosodie*, p. 625 altceva și anume: 1º) să se scrie la începutul vs. 138 *ea*, și 2º) în locul pronumelui *ea* din vs. precedent (137), transmis de mss., să fie scris particula *ac*. Cu chipul acesta, după Müller, vom avea:

Venit ignavia ac mihi tempestas fuit

Ea adventu suo grandinem imbrem attulit.

Noi însă nu admitem această propunere a lui Müller, pentru motivul că prin particula *ac* nu pot să fie legate cele două cuvinte *ignavia* și *tempestas*, căci 1º) nu este vorba de două părți omogene ale propozițiunii; 2º) prin cuvintele *ea mi tempestas fuit* este explicat și determinat cuvântul *ignavia*. Din contră Spengel socotește că particula *que*, care se cetește după *imbrem*, trebuie să fie pusă după *mihi*

dela începutul vs. 138. Lorenz a aprobat pe Spengel și a scris în edițiunea sa versul acesta astfel:

Mihique adventu suo grandinem imbrem attulit.

În sfârșit, Leo în aparatul critic al edițiunii sale a propus să fie scris vs. 130:

Et mi adventu suo grandinem imbrem attulit,

fără însă să introducă ceea ce a propus în text. Pe lângă aceasta a pus în [ ] și cuvântul *imbremque*, căci pronumele *haec* din vs. următor (139) nu se referă la *imbremque*, ci la *grandinem*; ceea ce nu este exact, fiindcă pronumele *haec* se referă și la *grandinem* și la *imbrem*. După noi însă, dacă cumva părerea nu ne înșală, sensul pare că reclamă un alt cuvânt, care să stabilească legătura între vv. 137 și 138, iar nu *que* sau *et*. De aceea noi suntem dispuși a crede că dintre conjecturile făcute asupra acestui vers este de preferit cea propusă de Ritschl, întru cât ea satisface și metrul și sensul. Ritschl a scris versul 138:

Quaé mi adventú suo grándinem imbrem áttulit,

adică a adăugat nu numai pronumele *quae* la începutul versului, ca să fie o legătură între vv. 137 și 138, ci a șters, lucru ce de mult l-au făcut Bothe și Hermann, și particula *que*, care este în mss. după *imbrem*. Rămâne totuș o mică greutate, și anume că nu putem să explicăm căderea acestui *quae* inițial. Că a fost un *quae* la începutul versului, ori cine se va convinge, de îndată ce va vedea că într'un loc identic cu acesta tot din Mostellaria (vv. 161, 162) pronumele *quae* există. Pasagiul acesta sună astfel:

Oh Venus venústa

Haec íllast tempestás mea, mihi *quaé* modestiam ómnem

Detéxit tectus quá fui...

Pe de altă parte înlăturarea lui *que* din *imbremque*, deși este dat de mss., poate să aibă loc, căci din cauza lui versul este fals ca metrică. Și nu trebuie să uităm că sunt multe pasagii, de unde *que*, cu toate că există în mss., este alungat de filologi, de ex. Capt. 468: Ita[que] ibid. 470: inopes[que]; Mostellar. 105: indiligens[que] (1), ibid 144: decus[que] (2), etc. Atunci în cuvintele *imbrem grandinem* vom avea un asyndeton și exemple de felul acesta mai sunt la Plautus, de ex. Curcul. 646: Exoritur *ventus, turbo...*; Poenul. 835: itaque in totis

(1) Ms. D: indiligensq'.

(2) Mss. BD: virtus decusque, C. virtusq'decus.

aédibus *ténebrae, latebrae*...; Trinum. 799: *Servós, ancillas ámove*..., ibid. 1037: *Mores, leges*...; Epid. 530: *Paupertas, pavor* territat mentem animi; Mercat. 47: *Perfidiam, iniustítiam* lenonum ....etc. Aşa dar cetim vs. 138 cu Ritschl astfel:

Quaé mi adventú suo grádinem imbrem áttulit.

### Vv. 140 şi 141.

Primul din aceste două versuri a părut multor filologi suspect. Şi noi suntem convinşi că vs. 140, aşa cum este dat de mss., n'a putut să fie scris de Plautus, căci este defectuos şi ca sens şi ca metru. Prin ajutorul metricei şi din sensul contextului vom putea însă să găsim cuvântul care prin introducerea sa în text a falsificat versul. În mss. versul nostru se găseşte astfel:

Deturbavit textit detexitque a me ilico.

iar cuvântul din cauza căruia suferă şi sensul şi metrica este *textit*, care pare să fi provenit astfel: copistul a scris poate mai întâiu *textit* pentru *detexit* şi pe urmă a adăugat genuinul *detexit*. Şi de oare ce vs. 140, un tetrametru cretic, nu se poate scandă şi nu ne dă nici un înţeles clar, unii filologi propun să fie exclus din text verbul *textit*, căci n'are ce căută în versul nostru. Fleckeisen şi Ritschl propun să fie scris vs. 140:

Déturbavít detexítque de me ilico.

Aceşti învăţaţi, precum se vede, au înlăturat din text nu numai verbul *textit*, ci chiar lecţiunea mss. *a* din *a me ilico*; iar în locul acestei lecţiuni au introdus în text *de* ca să avem *de me ilico*; şi se sprijină, când fac această schimbare, pe câteva exemple, unde cu verbele de felul acesta găsim prepoziţiunea *de*. Iată câteva exemple: Plaut., Epid. 65: «Détegetur córium de tergó meo». Rud. 87: «Ita omnís de tecto déturbavit tégulas». Ce e drept conjectura aceasta merge şi ca sens şi ca metrică, dar noi nu vedem de ce să schimbăm lecţiunea mss. *a me* în *de me*. Frid. Leo scrie versul acesta în modul următor:

Déturbavít detexítque a me ilico,

cu toate că altădată în *Rhein Mus.*, XXXVI, p. 22 a propus:

Deturbavit detexitque me ilico.

În adevăr, dacă am admite versul 140 aşa cum l-a scris acest din urmă filolog, am avea, fireşte, un înţeles clar şi verbele *deturbavít* şi *detexitque* s'ar potrivi foarte bine, dar ori cine poate să vadă că ver-

sul ar fi fals din punctul de vedere metric, fiindcă îi lipsește o silabă. O altă coniectură, care ne place nouă, este a filologului Kampmann, care propune:

Déturbavít<que> detéxitque a me ílico

În acest caz avem un tetrametru cretic acatalectic. Prin urmare coniectura acestui filolog este bună și ar putea să fie aprobată, deoarece satisface și metrul și sensul.

#### Vs. 141.

Asupra acestui al doilea vers (141), care în vechiul cd. al lui Camerarius se cetește:

Póstilla optigere eam néglegens fui,

avem de făcut următoarele observațiuni: editorii Lorenz și Frid. Leo au scris în locul lecțiunii manuscriptelor *eam* pronumele *me*, căci după Lorenz *eam* se poate înțelege ușor din cele precedente. Din contră Fr. Schoell a scris în edițiunea comediei lui Plautus: *Mostellaria* (publicată întâiu de Ritschl și prelucrată apoi de dânsul) *ea* și referă pronumele acesta la *verecundia*. Sensul atunci ar fi acesta: postea neglexi me eā (scl. *verecundiā*) operire. Noi însă nu admitem nici una din aceste coniecturi (*me* nefiind dat de nici un manuscript, ci adăugat în mod coniectural), socotind că este cu mult mai nemerit să mănținem lecțiunea mss. *eam*, căci, după părerea noastră, numai atunci trebuie să alergăm la coniecturi, când lecțiunea dată de mss. nu satisface nici sensul nici metrica. Din contră *eam*, lecțiunea manuscriptelor este bună și ca sens și ca metru. Cu toate acestea este necesar să știm, unde trebuie să raportăm *eam*, la *verecundiam* (vs. 139), cum crede Seyffert, sau la *operam* (vs. 136), cum susține Spengel (*Reformvorschläge*, p. 83). Și noi opinăm că este de preferit părerea emisă de filologul Spengel.

#### Vs. 142.

Versul 142, așa cum se găsește în manuscripte, este un senar iambic (1). Numai primele două dipodii se scandează din acest vers, care sună astfel :

---

(1) Unii filologi se înșală când susțin că versul 142 este cretic, căci *continuo* este un coriamb care, pe cât știm, nu poate să aibă loc în versurile cretice (cf. Havet, op. cit., p. 201 sq., Spengel, op. cit., p. 72). Pe urmă nici părerea lui Christ (*Metrik*<sup>2</sup>, p. 394), care măsoară vs. 142: *Cóntinuo pro ímbre amor advénit ín cor meum*, nu este admisibilă, cf. Spengel (op. cit., p. 73).

Continuo pro imbre amor advénit in cor meum,  
iar ultima dipodie a versului nu se poate scandă. O examinare chiar superficială a versului nostru ne face să vedem că după *advenit* este un cuvânt mai mult. Acest cuvânt, care falsifică versul, este prepozițiunea *in*. Versul 142 deci nu merge ca metrică; și după cum vom vedea mai jos, nici ca sens. El este defectuos atât din punctul de vedere al metrului cât și din al sensului, din pricina celor trei cuvinte *in cor meum*, cari formează ultima parte a versului acesta. Iată de ce unii filologi le-au alungat din text, ca unele cari ar fi fost primite din greșală de copistul arhetipului dela sfârșitul versului următor (143):

Is úsque in pectus pérmanávit pérmadefécit cor meum,

iar prepozițiunea *in*, care precede, a putut să fie adăugată, spre a putea fi explicate și înțelese cele două cuvinte: *cor meum*. Învățații, firește, ca să explice acest vs., au emis multe păreri. Așa bunăoară Naber, Spengel și alții referă la acest vs. și cuvintele pe cari le găsim la Fronto (ad Marcum Caesarem, II, p. 27): «iam mihi cum Gratia certamen erit, quam timeo ut superare possim, nam illius quidem, ut Plautus ait, amoris imber grandibus guttis non vestem modo permanavit, sed in medullam ultro fluit». Și de aci apoi au provenit atâtea conjecturi, dintre cari menționăm numai aceste două (a lui Spengel și a lui Bugg):

- (1) Continuo pro imbre amor advenit guttis gravibus grandibus
- (2) Continuo pro imbre amor advenit grandibus guttis pluens.

Dar după părerea noastră aceste conjecturi nu și-au locul aici, căci nu numai că nu sunt potrivite versului pe care îl tratăm, ci și în toate celelalte locuri, de ex. vs. 111: *venit imber lavit parietes*, vs. 148: *grandinem imbrem attulit*, cuvântul *imber*, despre care este vorba și în acest vs., se găsește totdeauna singur. Se poate întâmplă însă să susțină cineva, că vorbele, pe cari le cetim la Fronto, aici trebuie să fie raportate din cauza asemănării tabloului. Posibil; dar ori cine poate să vadă că aceste cuvinte din Fronto nu sunt textual citate și prin urmare locul acesta din Plautus nu poate să fie întregit cu o parte din cuvintele din Fronto. Ritschl așa dar cu drept cuvânt a observat că vorbele, pe cari le întâlnim la Fronto, nu se rapoartă la locul nostru (poate că sunt luate dintr'o altă piesă pierdută a lui Plautus), căci între aceste două locuri nu este nici o asemănare, afară poate de faptul că și în acest vers și în pasagiul citat de Fronto sunt menționate cu-



vintele *imber* și *amor*. Să se mai observe, că în citatul lui Fronto este vorba și despre cuvântul *veste*. Iată de ce noi preferim să urmăm pe Bothe și pe Ritschl, cari au crezut că vorbele *cor meum* au pătruns în vs. nostru din cel următor.

Pe urmă vs. 142, așa cum este dat de mss., prezintă greutate și din punctul de vedere al tabloului, pe care Plautus voește să-l descrie. În adevăr iubirea nu putea să pătrundă mai întâiu în inimă, după aceea în piept și apoi iarăși în inimă și să o molească. Și ori cât de mult ar susțineă cineva, că Plautus a putut să scrie cuvintele *in cor meum* — căci o asemenea repetiție eră permisă la comici, — noi cu toate acestea nu putem să credem că Plautus a putut să se exprime astfel, deoarece nu este de loc elegant. Prin urmare *in cor meum* nu poate să stea în versul acesta: atunci cari sunt vorbele pe cari Plautus a putut să le scrie în acest vers? Noi, dacă nu ne înșelăm, credem că sunt omise poate câteva cuvinte, cari se referă la *aedes* sau la *tectum* și cari trebuie să stabilească legătura cu versurile anterioare. Nu cumva vs. acesta a fost scris de Plautus astfel:

Continu|o pro im|bre amor | adve|nit||de|tectum in| tectum| meum  
 1            2            3            5            6            7            8

și am avea atunci un octonar iambic, ca și versul imediat următor? Cu modul acesta vs. 142 ar satisface nu numai metrica, ci și sensul; iar cât privește aranjarea cuvintelor *detectum in tectum meum*, cf. Plaut. Cas 371: redii vix veram in viam, ibid. 103: tuam in provinciam, Cistell. 633: tuam in rem. Mil. glor.: magno in genere.

### Vv. 150, 151 și 152.

Iată cum se găsesc aceste trei versuri în vechiul cd. Camerarii:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat  
 A'rte gymnástica díscó hastís pila  
 Cúrsu armís equo víctitabám volup.

Hermann însă în opera sa: *Element. doctr. epic.*, p. 303, a împărțit versurile 151 și 152 în modul următor:

A'rte gymnástica  
 Díscó hastís pila  
 Cúrsu armís equo  
 Víctitabám volup.

Va să zică Hermann a crezut că aceste versuri nu lasă nimic de dorit atât din punctul de vedere metric, cât și din al sensului, de

vreme ce n'a găsit cu cale să facă vreo corectură, afară de distribuțiunea versurilor. De observat că a admis de două ori hiatul și după *disco* și după *cursu*.

La început și Ritschl (*Prolegomen.*, p. 205) l-a urmat; dar mai târziu în ediț. comediei *Mostellaria* a scris aceste versuri astfel:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat

[Arte gymnástica]

Dísco hastís pila cúrsu armís equo

Víctitabát volup.,

iar în adnotațiunile critice a scris: «verba *arte gymnastica* vix dubitandum est quin sint interpretis». Pe urmă relativ la versul 153 a scris cele ce urmează: *versum 153 talem fuisse suspicor*:

<Néc minus súo amino> víctitabát volup.

Din contră alți filologi, după o examinare mai de aproape a versurilor 150, 151 și 152, au ajuns la convingerea că din aceste vv. lipsesc unele cuvinte. Și pentru completarea lor unii din ei introduc unele, alții alte cuvinte. Pentru sens însă, după părerea noastră, au mai mare dreptate cei ce susțin că în acest pasagiu trebuie neapărat să avem nu numai celălalt *neque* (sau *nec*), ci și pronumele *quisquam*. Va să zică avem aici o omisiune de vorbe cerute de sens. Și pentru vindecarea acestui pasagiu obscur din cauza acestei omisiuni s'au propus fel de fel de conjecturi. Fr. Schoell bunăoară propune în notele edițiunii piesei *Mostellaria*, publicată întâiu de Ritschl și revăzută apoi de dânsul, să fie scris pasagiul acesta astfel:

Quó nèque indústrior dé iuventúte erat

<A'ltér omni Attica> dísco hastís pila

<Néc pol spectátior> cúrsu armís equo.

Víctitabàm volup <míhimet et méis>

Această conjectură însă nu este nici decum satisfăcătoare, căci prin ea se introduc unele cuvinte, cari sunt și nepotrivite pasagiului nostru și de prisos pentru sensul acestui pasagiu, și pe urmă se separă unele cuvinte de altele, cari trebuie să fie unite, căci așa sunt date de manuscrise. Iată și un alt exemplu, *Bacchid.*, vv. 427 și 428:

Ibi equo, cursu, luctando, hasta, disco, pugilatu, pila

Saliendo sese exercebant magis quam scorto aut saviis,

unde avem un pasagiu analog cu acesta și unde cuvintele separate de Schoell contra tradițiunii mss. se găsesc unite. Spengel (op. cit., p. 100) bănuște că aceste vv. trebuie să fie scrise în modul următor:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat  
 <quísqum homo néc magis> díseo, hastís, pila  
 cursura, armís, equo víctitabát volup.

Prin urmare atât Fr. Schoell cât și Spengel, urmând pe Ritschl, alungă din text cuvintele *arte gymnastica* ca unele cari n'ar fi fost scrise de Plautus. O coniectură serioasă este cea propusă de Ussing, care a scris astfel vv. 150, 151 și 152:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat  
 <quísqum nec clárior> árte gymnástica  
 díseo, hastís, pila cúrsu, armís, equo  
 <meo animo haud> víctitabám volup.

Noi însă vom alege din toate coniecturile pentru completarea acestui pasagiu cea propusă de Fr. Leo și admisă în textul edițiunii sale, care este cea mai bună. Leo a scris pasagiul nostru astfel:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat  
 <quísqum nec clárior> árte gymnástica  
 díseo, hastís, pila, cúrsu, armís equo  
 víctitabám volup.

Precum vedem, coniectura lui Ussing se deosebește de a lui Fr. Leo numai prin adăugarea cuvintelor *meo animo haud*, cari, după noi, sunt de prisos, căci sensul nu le reclamă. Prin urmare adausul unui al doilea *neque* sau *nec* (care a dispărut poate din cauza lui *neque* precedent) și al pronumelui *quisquam* este foarte probabil, căci convine de minune sensului. De altfel este imposibil să admitem că aceste versuri au fost scrise de Plautus așa cum sunt date de mss. Pe de altă parte, aceia cari au exclus din text cuvintele *arte gymnastica* au procedat, după noi, foarte greșit și într'un mod arbitrar, căci aceste cuvinte nu sunt ale comentatorului, cum zice Ritschl și cum cred Schoell și Spengel, care n'a avut nici un motiv să le adauge, ci aparțin lui Plautus, care le-a luat poate din piesa lui Philemon; intitulată ΦΑΣΜΑ (așa este citată și de Festus, pp. 162, 305, cf. Schanz, *Röm. Litt.*, I<sup>2</sup>, p. 49), în care eră vorba despre gimnastică și despre alte feluri de exerciții, căci gimnastica, după cum știe ori cine, eră în floare la Greci. În adevăr, dacă am înlătură cuvintele *arte gymnastica*, am sacrifică partea principală, prin care copiii își exercitau corpurile; din contră, dacă am adăugă aceste cuvinte, vom vedea imediat că în aceste versuri este o altă forță, căci mai întâiu este vorba de partea principală și pe urmă sunt enumerate rând pe rând toate felurile de exerciții, în cari ori ce copil, mai cu samă la Greci, trebuia să se exerciteze. Iată de ce suntem de părere

că după cuvintele *arte gymnastica*, cari sunt la locul lor, trebuie să punem două puncte. Cu aceste îndreptări însă aduse până acum acestui pasagiu, sensul nu este încă completat. Ne mai rămâne să vedem ce este de făcut cu cuvintele *vicitabam volup.*; adică trebuie să știm dacă este sau nu necesar să le unim cu cele antecedente. Fără îndoială că da, căci prin cuvintele precedente este exprimată cauza pentru care Philolaches ducea o viață fericită. Fără nici o legătură cu cele precedente, ele nu pot să aibă loc aici. Așa dar trebuie să ștergem punctuațiunea care este în edițiunea Ritschl-Schoell după cuvântul *equo* și să o punem după cuvântul *volup*. Cu modul acesta pasagiul nostru nu lasă nimic de dorit, căci satisface și sensul și metrica. Vom citi deci vv. 150, 151, 152 și 153 în modul următor:

Quó neque indústrior dé iuventúte erat  
 <Quisque nec clárior> árte gymnástica:  
 Disco, hastís, pila, cúrsu, armís, equo,  
 Vicitábám volup (1).

și se traduc în modul următor: (inima-mi sângeră când mă gândesc cum sunt acum și cum eram). Nu eră nimeni între tineri care să fie mai zelos și mai renumit decât mine în gimnastică, în a asvârlî discul și lancea, în jocul cu mingea, în alergări, în exercițiul armelor, în călărie; trăiam cu totul mulțumit.

#### Vs. 155.

Versul 115 este dat de mss. astfel:

O'ptumi quique éxpetebant á me doctrinám sibi.

Pentru Ritschl versul 155 este spuriu; de aceea este pus de acest filolog în [ ]. De aceeaș părere sunt și Pennigsdorf (*De quisque et quisquis pron.*, p. 9) și Mahler (*De pron.*, p. 39, adnot.) Tustrei cred că acest vs. este spuriu, pentru că conține o idee asemenea cu cea din versul precedent (154) și pentru că pluralul *optumi quique* prezintă un inconvenient, ca unul care este străin limbii lui Plautus. Noi însă, cu toate motivele aduse de Ritschl și de ceilalți doi, opinăm că versul 155 trebuie să-și păstreze locul în text, fiindcă cele ce se spun în vs.

(1) La Plautus se întrebuințează numai neutrul *volupe*, al cărui *e* final adesea cade, cf. Plaut. Stich. 506, Casin. 584. Și Ennius (ap. Gellium) întrebuințează forma *volup*: *quocum multa volup ac gaudia clamque palamque*. Forma *volupe* se găsește și în mss., dar Ritschl a înlăturat-o din edițiunea sa. Rd. este *volp*, cf. gr. (Ϝ) ελπ la vb. (Ϝ) ελπω.

precedent (154) într'un mod general sunt ilustrate în vs. nostru (155) printr'un exemplu clar; și apoi chiar întrebuițarea pluralului *optumi quique* în locul singularului *optumus quisque*, deși nu prea este curentă la scriitorii latini din epocele arhaică și clasică (la scriitorii din timpurile imperiului din contră această întrebuițare este mai frecventă), cu toate acestea nu este nici așa de nouă și de neauzită (cf. Riemann, *Étud. sur la langue et la gramm. de T. Live*, p. 183). Exemple analoage găsim și la alți scriitori latini. Iată câteva: Cato, *De re rust.*, 131: Ea loca.... uti *quaeque* gravissima et aquosissima... erunt, ita.... Lucret., V. 449: Quippe etenim primum terrai corpora *quaeque*. Cicero, de amicis. X 34: pestem enim nullam maiorem esse amicitiiis quam in plerisque pecuniae cupiditatem, in optimis *quisbusque* honoris certamen et gloriae. De offic., II 21,75: At vero postea tot leges et proximae *quaeque* duriores.... Tacit, Agric., cap. XXXVI: ceterae cohortes aemulatione et impetu connisae proximos *quosque* caedere. Senec., Epist., CVIII 25: et optimos *quosque* (scl. dies) primos rapi.

Versul 155 deci:

O'ptumi quique éxpetebant á me doctrinám sibi (1).

n'are nici un indiciu, că ar fi străin; din contră el stă în strânsă legătură nu numai cu vs. precedent (154), ci și cu cel următor (156). El merge și ca metrică și ca sens: «Prin cumpătarea mea și prin felul de traiu cel aspru eram un model pentru alții. Toți cei buni căutau la mine instrucțiune pentru dâșii. Acum, când nu mai însemnez nimic,....

## 12. Plaut. Rud., prolog., vs. 39.

Vs. 39 din prologul piesei Rudens a lui Plautus se găsește în cea mai mare parte din mss. și edițiuni astfel:

Huic filiola virgo periit parvola;

în alte edițiuni însă vs. acesta se cetește când:

Huic filiola olim virgo periit parvola,

când:

Huic olim filiola virgo periit parvola.

Din aceste lecțiuni și anume *filiola virgo*, *olim filiola virgo* și *filiola olim virgo* a doua și a treia trebuie să fie înlăturate din cauza

---

(1) De observat așezarea pronumelor *me* și *sibi*, căci dativul se pune înaintea acuzativului și ablativului, care depinde de o prepozițiune.

metrului fals. Dar afară de aceste lecțiuni mai sunt și altele propuse de unii filologi; menționăm numai aceste două: *filiola ultro virgo* și *filia olim virgo*. Această din urmă este propusă de filologul Kampmann (în Adnotațiunile sale cu privire la Rudens, p. 14), pe care a aprobat-o, pe lângă alții, și Ritschl (în Prolegom. sale, p. 174). Este probabil că Kampmann a propus această coniectură, ca să fie înlăturată abundența și excesiva micșorare a sensului vorbelor, care ar putea să provină din cauza cuvintelor *filiola parvola*. Noi însă credem că lecțiunea celor mai multe mss., adică *filiola virgo parvola*, trebuie menținută. Este adevărat că există în aceste cuvinte oarecare abundență, dar opinăm că nu este bine să le înlăturăm numai pentru atâta lucru, când știut este că felul acesta de a vorbi sau de a scrie al lui Plautus eră propriu și altor scriitori și mai cu samă poeților scenici. Și ca să sprijinim cele spuse de noi, aducem următoarele exemple:

Parvulos nobis (sel. natura) dedit igniculos (Cicero).  
 Ideoque non erubuit tunc, cum interposita arundine  
 cruribus suis cum parvulis filiis ludens ab Alcibiade  
 risus est (Valer. Max., De otio laud. in ext., VIII 8).

Prin urmare acest vs. din punctul de vedere al abundenței nu prezintă nici o greutate. Pe urmă nici cu privire la metru nu prezintă vreo neregularitate; este de observat numai că *huic* trebuie pronunțat bisilabic *hūic* (cf. *ēi* de cetit *eiī*, cum ne arată și ortografia EIEI CIL. I 193), a cărui măsură spondaică se găsește în vechia poezie încă adeseori. La Plautus se mai găsește după tradițiunea mss. și Amph. 702, Asin. 10, Bacch. 484 (1), cf. F. Sommer, *Hdb. d. lat. Laut- u Formenlehre* [1903], p. 454). În sfârșit cât privește sensul acestui vers, de asemenea nu întâmpinăm nici o dificultate. Înțelesul este: *huic* *filiola*, cum *virgo parvola* erat, *periit* (=fiica acestuia a dispărut, când eră încă o copilă). Reiese deci din cele spuse mai sus, că vs. acesta trebuie menținut așa cum este dat de cele mai multe mss. și edițiuni.

### 13. Horatius, Epod., XIV 13.

Vs. 13 din Epod. XIV este dat de toate mss. aproape în modul următor:

Ureris ipse miser : quodsi non pulchrior ignis;

(1) În latinitatea clasică însă *huic* totdeauna este măsurat ca o silabă. La Statius (Silv., I 1.107) este bisilabic.



numai cd. B are în loc de *quodsi* lecțiunea *do quod non*. În arhetip a existat, se vede, *quodsi*. Au fost însă unii filologi, cărora particula *quodsi* li s'a părut sau slabă sau nepotrivită acestui vers. De aceea s'au încercat să facă conjecturi. Așa bunăoară Axt, pe care l-a aprobat nu numai Meineche, ci și Lehrs, a propus *quo si* (= *quandoquidem si quidem*), subînțelegându-se la *quo* cuvintele *igne tuo*, în locul lecțiunii transmise *quod si*. Nici conjectura *quando* a lui Orelli pentru *quoniam*, cf. Hor., Sat. I, 5, 9:

Quando pauperiem missis ambagibus horres

nu este faimoasă. Obarius a propus *tu quod*. În sfârșit Peerlkamp a scris în locul cuvintelor *quod si*, în care nu vede nici o conexiune cu întreaga poezie, *quid si* (o conjectură, ce e drept, cam îndrăzneată) și crede că aceste cuvinte se referă la Maecenas. Acest *quid si* însă al lui Peerlkamp nu este la locul său, credem, căci introducându-se prin aceste cuvinte ceva nou, se strică toată legătura care există între *ureris ipse miser* și *gaude sorte tua*; și pe urmă nici paleograficește nu este posibilă confuziunea lui *quid* cu *quod*. Dar toate aceste conjecturi ale filologilor pe noi nu ne-au convins câtuș de puțin; iată de ce nu admitem nici una. După noi pasagiul acesta n'are nevoie de nici o conjectură. Particula *quod si*, pe care poeții o întrebuințează adesea și anume la Horatius, o întâlnim de 18 ori aproape (în ode de 3 ori, în iambi de 4 ori, în satire odată, în epistole de 10 ori: în toate aceste locuri cu însemnarea: *itaque, igitur si*, așa dar dacă, dacă deci, afară de Epist., I 7, 10, unde *si* este timpural, iar *quod* expletiv), trebuie să-și păstreze locul. *Quod* este o particulă copulativă care servește uneori să exprime un raport evident cu ceea ce s'a spus mai înainte, iar alteori numai ca mijloc de legătură; particula *si* însă care la început eră locativul rădăcinii pronominale — demonstrative \*so (cf. Brugmann, *Gr. Gr.*<sup>3</sup>, p. 534, Riemann-Goelzer, op. cit., p. 527<sup>2</sup>) însemnând *astfel* (idea condițională a dobândit-o în urmă) și care arată uneori și o incertitudine, cf. Hor. (C. Saec., 65):

Si Palatinas videt aequus arces

se întrebuințează aici, ca să arate cu *quod* ceva care se conchide ușor, cu alte cuvinte o ușoară concluziune. Înțelesul particulei *quod si* (cf. grec. *εἰ δὲ*) este în acest loc: *dacă deci, prin urmare dacă* (fr. or, si); iar sensul pasagiului nostru este: Tu însuși arzi, sărmane: dacă deci focul, care a mistuit Troia cea împresurată, n'a fost mai strălucit decât focul care te consumă, bucură-te de soarta ta. Prin urmare

măntinem lecțiunea transmisă de mss. *quod si* și respingem toate celelalte.

#### 14. Vergilius, Aen., II, 136.

*Nec dulcis natos exoptatumque parentem.*

Astfel se cetește versul acesta în toate mss. afară de cd. Palatinus, care are în loc de *dulcis* lecțiunea *duplicis*. Este de observat însă, că *duplicis* în însuș ms. Palatinus a fost corectat în *dulcis*. Lecțiunea *duplicis* eră cunoscută încă din timpul lui Servius, comentatorul lui Vergilius, care în privința lecțiunii *duplicis* scrie cele ce urmează: «quidam sane non *dulces* sed *duplices* legerunt, quia *dulces* leve esset et commune epitheton liberorum». Din cuvintele lui Servius deci reiese: 1) că conjunctivul *esset* este o dovadă, că acest comentator nu exprimă părerea sa, ci a vreunui alt gramatic; 2) că au fost odată unii cari au cetit *duplices*, care își trage originea poate dela vreun gramatic, care a voit să facă vreo îndreptare. Ribbeck însă a preferit lecțiunii *dulcis* pe cealaltă, adică *duplicis*. Și a primit-o în edițiunea sa, bazându-se probabil pe autoritatea ms. Palatinus, cu toate că știa, poate, că se întâmplă uneori să fie și în acest ms. lecțiuni false. Noi, din contră, credem că lecțiunea *dulcis* convine cu mult mai bine cuvântului *natos*, decât *duplicis*, căci Sinon înadins zice că copiii săi îi sunt *dulcis* (adică dragi), ca să deștepte și mai mult mila Troienilor. «L'épithète *dulcis* — zice filologul E. Benoist — est mieux dans le ton pathétique de ce morceau». Un exemplu analog avem și Aeneis, IV 33:

*Nec dulcis natos Veneris nec praemia noris?*

Iată de ce noi preferim lecțiunea *dulcis* și iată de ce ni se pare că este mai potrivit să numească Sinon pe copiii săi *dulcis*, decât să spună Troienilor câți copii are.

# GRAÎE AROMÂNE

DE

PER. PAPAHAĞI.

---

*Şedința dela 9 Aprilie 1905.*

---

«Spiritul unei națiuni și caracterul limbii sale, zice d-l L. Șăineanu (1), sunt într'o legătură din cele mai intime. Mai tot elementul caracteristic al unei limbi stă însă în metaforele, cu cari poporul a știut să îmbogățească tezaurul său intelectual. Într'însele putem surprinde adeseori momentele etice ale vieții naționale, ceea ce constituie fizionomia proprie a fiecărui popor. Și istoria poate puternic contribui întru precizarea elementelor etnice; dar în limbă, în metaforele sale, se pot găsi dovezile cele mai autentice. În acest focar al inteligenței sale se concentrează năzuințele, speranțele, apucăturile bune sau rele ale unei națiuni».

Nimic mai adevărat și mai caracteristic.

Conduși deci de marea importanță ce prezentă metaforele în genere, am căutat să adunăm și să dăm în colecțiunea de față, sub titlul de *Graie Aromâne*, o samă de expresiuni particulare — mai ales metaforele — din graiul dialectal al Românilor din peninsula balcanică, în genere desemnați sub numele de Aromâni.

Neapărat că din metafore, cari constituiesc partea ce înfățișază mai bine originalitatea unei limbi, partea din care reies mai evident particularitățile unui graiu, își poate face cinevă o idee desăvârșită și de bogăția și frumusețea graiului aromânesc.

Prin modul acesta dialectul aromân va fi cunoscut din ce în ce mai

---

(1) Șăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbei române*, p. 314. (În Rev. p. Ist., Arch. și Filolog., an. III).

bine și subț acest raport și se pot face apropieri din ce în ce mai multe cu metaforele culese la Daco-Români, mulțumită începutului făcut de d-l Ioan Urb. Iarnik (1), studiului consacrat acestora de către d-l Șăineanu în opera sus menționată, și în deosebi grandioasei opere a d-lui Hasdeu: *Etym. Magnum Romaniae*, în care s'a dat o parte largă tuturor particularităților limbii române populare.

N'avem câtuș de puțin pretențiunea de a fi strâns cea mai mare parte din metaforele aromâne; multe, foarte multe, vor mai fi, poate, dintre cele mai frumoase și dintre cele mai îndrăznețe. În parte această lipsă este completată la glosarul alcătuit la sfârșitul lucrării noastre «*Basme Aromâne*».

Întâmplător, când ni s'a părut necesar, am adaus la sfârșitul unora din expresiunile de față aromânești, unele din expresiunile poporane daco-române din *Operele complete* ale lui Creangă. Aceasta nu înseamnă însă, că și altele din expresiunile aromânești nu-și-au corespunzătoarele lor în daco-româna.

Nu se cuprinde nimic în colecțiunea aceasta din expresiunile metaforice publicate în lucrarea noastră: «*Din Literatura poporană a Aromânilor*».

Prescurtările noastre sunt:

Creangă: *Opere complete* de Ioan Creangă, Editura Inst. de Arte Grafice «Minerva», 1902.

Mihăileanu: *Dicționar Macedo-Român* de Ștefan Mihăileanu. București, 1901.

Papahagi: *Din Literatura poporană a Aromânilor* de Per. Papahagi, București, 1900. Cifrele cari urmează după prescurtarea *Papah.* indică numărul expresiunii din capitolul *Proverbele Aromânilor*, cuprinse între pag. 413—705.

De trebuință socotesc a atrage atențiunea învățaților asupra modului cum este alcătuit *Dicționarul Macedo-Român* al lui Șt. Mihăileanu.

Această lucrare trebuie cu multă precauțiune utilizată din următoarele motive:

- a) Abundă în greșeli de tipar;
- b) Autorul păcătuiește de multe ori în modul de redare a cuvintelor aromâne;
- c) Introduce o mulțime de cuvinte din daco-româna.
- d) Creează forme neexistente în dialectul aromânesc.

---

(1) Jarník, *Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen*, completată oarecum de d-l I. Valaori și reprodușă în *Etym. Magn. Romaniae* de d-l Hasdeu.

Câteva exemple extrase din litera M vor ilustra mai bine cele de mai sus:

*Măghistrie* (daco-românism: măiestrie).

*Magneta*, (magnetul), neîntrebuințat.

*Măhăl'agiu*, d.-rom. pentru *măhăl'ăt* sau *măhăl'òt*.

*Mănu* (a rămâneà) neexistent.

*Mărăține*, *mărăcinișu* (daco-românisme, neexistente în arom.).

*Mărăzliu* (d.-rom. după forma *hazliu*).

*Mărturie*, în loc de *mărtirie* sau *mărtiril'e*.

*Mască*, neexistent în dialect.

*Mbălare* (neexistent; forma cu m este creațiune a lui Mih., ca și în cele următoare:

*Mbăligare* (pentru: băligare).

*Mbăănare*, *mbăănăt*, *mbăănedzu*, etc. sunt formate de autor dela cuvântul aromănesc *bañe* (= baie).

*Mbinare*, nu există.

*Mbrățusedzu*, *mbrăciședzu* cu întreaga lor familie, sunt introduse de autor. [arom. se zice: *l'aŭ în brață*, sau *mbrățitèdŭ*].

*Mbucăfédzu* cu întreaga sa familie (1) nu există în dialectul arom.

*Mfărmăcusescu* este formațiune imposibilă, în loc de: *nfărmăc* sau *mfărmăc*, cum se uzitează în aromâna.

*Mfoarficu*, *mfrumtarea*, *mfrumtu* și derivatele lor; deasemenea: *mfruptedzu*, *mfrumuredzu*, cu derivatele lor, *mfurie*, sunt toate introduse din daco-româna și neexistente în dialectul aromănesc.

*Migălescu* (?)

*Mirizedzu* (falș pentru *mirîd(ŭ)* sau *amirîd(ŭ)*).

*Miză* se aude *nađă*: *nađă-cale*, după cât știu și sunt informat, ci nu *miză-cale*.

*Mpădurescu*

*Mpăcareă*

*Mpăltrescu*

*Mpitălarea* este format dela petală (= potcoavă), după cum cuvân-

(1) Acest mod de a introduce un cuvânt cu întreaga familie, la care poate da naștere, a făcut de sigur pe d-l Ovid Densusianu să considere ca popular cuvântul *ntardu*, luându-se după «Dicționarul macedo-român» în chestie. Acest lucru îl face Mih. și cu cuvintele aromânești, de pildă: dela *furtie*, face pe: *mfurtescu*; *miurisescu* dela *miure* (= pecete) și altele cu duiumul.

Tot dacoromânism consider și pe *tont*. (O. Densusianu, în «Romania», XXXIII, 82).

Analele A. R.—Tom. XXVII.—Memoriile Secf. Literare.

tul: potcovire, dela: potcoavă. Este un dacoromânism cu totul imposibil în dialect, ca și cele următoare :

*Mfurtescu* (?!), *mpăpuțarea* (?!), *mpalmu* (?!), *muabetisescu* (cu totul imposibil); idem: *mulidhusirea* (cfr. plumbuirea), *mpruspitedzu*», *mplaciu* (?!) și cu toate derivatele lor.

Tot așa avem mai departe :

*Mulțimea* (neexistent).

*Mulatic* (neexistent).

*Mucalit* (neexistent).

*Mplinirea* (cu derivatele sale).

*Mprimedzu* (cu derivatele sale).

*Munarchia*, *munarchu*, *murmanea* (morman), *mviduvescu* (p. vi-  
duescu), și alte multe introduse de autor și cari nu există în dialect.

Dorind a nu se lua în nume de rău dorința de adevăr, care m'a îndemnat a atrage atențiunea celor cari se ocupă cu cercetarea dialectului aromân, voi observa că dicționarul acesta, cu toate greșelile sale, inerente unei lucrări concepute pentru prima dată, este un bun început și formează o bază pentru alcătuirea unui dicționar aromânesc mai desăvârșit, când se va găsi cineva care să stăpânească acel dialect.

În ce privește ordinea după care s'au dispus locuțiunile, metaforele, s'a avut în vedere mai mult cuvântul cu sensul fundamental al expresiunii.

Din pricina modificării sistemului ortografic, din introducerea unor litere în locul altora, locuțiunile de mai jos nu urmează în totdeauna ordinea alfabetică.

## A

1. Tu guva di ac u treațe.

(Prin ganră de ac o trece). A fi îndemânatic, a fi bun țințaș, a fi vânător excelent.

2. Pîn tu ac il' deădiră.

(Până la ac îi dederă). A da totul, a da complet.

Observare. Se zice mai cu seamă de zestrea fetelor, când este completă, când li se dă tot ce este de nevoie unei bune gospodine: obiectele casei, obiectele de bucătărie, etc., afară de mătură, care nu se dă.

3. Băneață cu acul.

(Trăește cu acul). Adică: trăește din greu, trăește cu sudorile feții, dar cu cinste; trăește cu croitoria, cu cusutul.



4. Adună cu aclu  
și-l' da cu saclu.

(Adună, strânge cu acul și-i dă cu sacul). A strânge bani cu oste-neală, cu muncă migăloasă și cinstită și a cheltuì cu grămada.

Observare. Se zice de acei nefericiți, cari sunt nevoiți să-și dea bănișorii pentru amende nedrepte, la hoți pentru rescumpărarea vreunui fiu, pentru boală la doctori și doctorii și pentru alte nevoi neprevăzute.

5. Am ac tră tîmbarea ta.

(Am ac pentru mantaua ta). Identic cu: am ac de cojocul țău.

6. Am ac tră tine.

(Am ac pentru tine). Tot cu sensul dela No. 5.

7. Mași aclò nu-l' goacă calu. Adică: numai acolo nu i se trece, numai acolo nu-i merge.

8. Mași aclò nu-l' treațe.

(Numai acolo nu-i trece).

9. Ni se-acrì.

(Mi s'a acrit!) A-ți displace cineva sau ceva. *Omlu aestu ni se-acrì, ni si lo di sti inimă*—Nu pot să sufer pe acest om, nu-l mai pot iubi.

10. No-are acumtîn.

(N'are adăpost; nu contenește). 1). De unul care nu găsește sprijin nicăiri; 2) de unul care muncește fără preget.

11. Nu-l' acumtînă mîile.

(Nu-i contenesc mîinile). A fi foarte harnic la lucru, a lucrà într'una cu mîinile, ba la ciorap, ba la cicric, la răsboiu, etc.

12. I lo-adàrì un lucru ca lumea, i nu te-acață dip.

(Sau îl faci un lucru ca lumea, sau nu te apucà de loc). Ori sfârșești un lucru cum trebuie, ori nu te apucà de loc.

13. Adrată ș-nimîrtată. (Gătită de mireasă și nemăritată).

14. Adrată ș-nincerunată).

(Gătită și necununată). Se zice de acei cari rămân numai cu pregătirile; a rămâneà cu rușinea.—Cfr. Papah., var. 2.668

15. Adu Vlăhia,

S-o-ardu Turk'ia.

(Adă România, ca să ard Turcia). Când cineva laudă o țară, un oraș, în care totuș el nu poate trăi, își găsește întrebuițare zicătoarea aceasta. Adică: ce tot lauzi lucruri, cari nu sunt pentru noi?

16. Il' ded s-aduk'ască, carî h'iû İo.  
(I-am dat să înţăleagă cine sunt eu).
17. Aduk'ît om. (Priceput om).
18. Le-adună.  
(Le adună). Adică: a fugit, a şters-o. *Adună-le, că va te-acaţă!* = şterge-o, căci te-or prinde; şterge-o mai de grabă.
19. Adună veara tră eara.  
(Strânge, adună vara pentru iarnă).—Cfr. Papah., 7.
20. No-are acare.  
(N-are măsură!) A fi dezechilibrat. A nu fi cu scaun la cap. *Om fără acare* = om fără scaun la cap; om fără socoteală.
21. Nu h'iû de-aeri, de-aoaltari.  
(Nu-s de ieri, de alaltăieri). Adică: sunt mai de mult.—Cfr. Creangă, p. 131, Nich: Nu-s harabagiu *de ieri de alaltăieri*.
22. L'-afeată mintea.  
(Îi fată mintea) [Mihăileanu, *Dicţ. Mac.-Rom.*]. Adică: om care născoste cu mintea; om priceput, care-l taie capul.—Cfr. Papah., 717.
23. Ş-o-află. (Şi-o află). Adică: I s'a înfundat; şi-a găsit Băcăul.
24. L'-afumă ună. (Îi afumă una). Adică: i-a cârpit o palmă, i-a tras o palmă.
25. O-afumă. (O afumă): s'a b. . . .
26. Il' tricù ag'emea di nare, di guşe.  
(Îi trecù frâul de nas, de gât). A stăpâni pe cineva; a duce de nas pe cineva.
27. Le-aĝoacă, saû: le-aĝoacă meârile.  
(Le joacă; le joacă merele). A glumi, a face ochi dulci, a face curte; a-i plăcea curtea.
28. L-mutreaşte cu àgrile.  
(Îl priveşte cu sălbatecile — subînţeles: priviri). A se uita rău la cineva; A se uita crunt; a trata prost pe cineva.
29. Mică, canda lo-aveam la agru.  
(Mănâncă, par'că l-aveam la agru). Se zice de acei cari mănâncă ceva de speriat, cu poftă mare, cu lăcomie, pentru cei ce nu se satură cu una cu două.
30. Aflăşi agru nicălcăt (nilucrăt).

(Aflași agrul necălcăt, nelucrat), adică: agru virgin, agru cu belșug. Se zice despre acei cari dau peste noroc:

31. Aflași agru neavigl'ăt.

(Aflași agrul nepăzit.) Ai dat peste noroc, fiind-că nu-i nimeni care să te puie la locul tău. Se aplică acelor cari conduc o întreprindere fără nici un control.

Observare. Se știe cum cărvănarii dau drumul cailor în ogoare nepăzite.

Vezi: *avîine, mandră*.

32. Agru xen adară.

(Agru străin face; lucrează țarina străină). Adică: servește interese străine.

Cfr. Fundum alienum arat. Plaut., Asin., 874: Incultum familiarem deserit.—Wölffling, p. 512.

33. Canda-l'micară boil'i àgrulu.

(Par'că îi mâncară boii agrul). Se zice, când cineva este trist și supărat de tot!—Cfr. Papah., 1.489.

34. No-are agzote.

(N'are agzote). N'are putere, n'are principalul fără de care nu poate face nimic.

Observare: *agzote* se numește praful de pușcă, care se pune la capsulă altădată la puștile cu cremene.

35. L'i scoase agzotea.

(Îi scoase agzotea). Adică: L-a muncit mult.

36. Va-l' l'ai agzotea.

(O să-i iei agzotea). Adică: ce ai să-i faci? nu o să poți face nimic!

37. Ahitu-ți tal'e, ahî't grești.

(Atâta te pricepi, atâta vorbești). Tu ce te pricepi? Ce poți să știi tu? Tu nu știi nimic!

38. ... Și lapte de-aîdone află.

(... Și lapte de privighetoarc află). Adică: Află și ce-i cu neputință, face cu puțință din neputință.—Cfr. Papah., 1.044.

39. Crimă că h'îi (ești) alăgăt,

Și tot cap ninvițat.

(Păcat că ești om umblat—prin lume, și ești tot cap neînvățat). Păcat că ești om purtat prin lume și tot neînvățat.

40 Om alăsăt.

(Om lăsăt). Adică: om neîngrijit; om fără ordine; fără grije de sine și de lucrurile sale.

41. U bagă multu sum nare alba.

(O bagă mult subț nas alba = adică: rachiul). Se zice, când îi place cuiva să tragă la măseă rachiul.

42. U lom di la alfa.

(Am apucat-o de la alfa). Adică: am apucat-o dela început. Mihail, *Dicț. Macedo-Rom.*, art. alfa.

43. Nu știe niți alfa-vita.

(Nu știe nici pe alfa-vita). A fi agramat; a nu ști nici să scrie, nici să cetească.

44. S-alimse și sprilimse.

(Se linse și se prelinse). Adică: s'a cherchelit deabinele.

45. Se-adră alimtu, sprealimtu.

(Se dură, se făcù lins, prelins). Adică: s'a îmbătat tun!—Cfr. Papah., 31: om luxos.

46. Alimură u feățiră.

(Jaf o făcură). A prădă totul! a hrăpi totul!

47. Le-apreàsiră aloăturle (aloàtile; singular: aloatlu).

(Prinseră aluatul). Adică: s'au împrietenit; au intrat în raporturi intime; în raporturi amoroase (dacă-i vorba de femei).

48. Le-acățară aloăturle.

(Le prinseră aluaturile). Tot cu sensul dela No. 47.

Observare. Originea zicătoarei vine dela obiceiul următor, ce se face la nuntă. În ziua de Joi, când începe nunta, se obișnuiește, atât la casa fetei cât și la casa gine-relui, *să se-acăță aloăturle*, cari servesc la preparatul *colacilor*. Din momentul acesta nunta este ca și făcută!

49. Ună zburim ș-altă adrăm.

(Una vorbirăm și alta facem). A te înțelege cu cineva într'un fel și a face bașca.

50. Altă mintueaște, ș-altă greaște.

(Alta gândește și alta grăește). Se zice de oamenii, pe vorbele că-rora nu trebuie să pui temeiul mare.

51. Ș-altă una!

(Și alta una!) Adică: la urma urmelor! *ș-altă-ună, țe va-nă fați?* = și apoi, la urma urmelor ce o să-mi faci? *Io așife voi!* *ș-altă ună,*

*ma vreî, fă! ma nu, sănătate bună!* = Eu așa doresc! de altfel dacă vrei, fă! dacă nu, sănătate bună!

52. Altu li paște oîle ș-altu lă l'a măxulea.

(Altul paște oile și altul le ia productul).

Când alții se folosesc de munca săracilor. Săracii muncesc, bogații profită.

53. Altă dîte ș-altă fațe.

(Alta zice și alta face). A nu fi om de cuvânt.—Cfr. Pap., 33.

54. Altu bea ș-altu si mbeată.

(Altul bea și altul se îmbată).

Se aplică celor cărcotași și țâcniți.

55. Alui l'i si feațe; sau: Alui s-feațe (= s'a făcut a lui — vrere). A i se face pe plac!

56. Aluiși agrul, aluiși gumarlu.

(Al său este și agrul, al său este și măgarul). Adică: ce-ți pasă ție să te amesteci în trebile altora, când lor le place așa ceva? — Cfr. Ngr.: τοῦ παπᾶ ἔχει τοῦ χοιράφι, τοῦ παπᾶ καὶ τοῦ γοιμάρι.

57. Al'u-n cap va-ți k'isèd.

(Usturoiu în cap o să-ți pisez). Adică: Am să te frec rău, am să te pedepsesc strașnic.

58. Tine ești al'urea.

(Tu ești aiurea). Adică: Tu nu ești nimic, ești străin de ceea ce se petrece. Mih., op. cit. *alîurea*.

59. Va-ți am viră!

(O să-ți am vreuna!). Am să-ți trag una, am să-ți cârpesc o palmă! N. Bațaria.

60. Amàlamă ș-easte.

(Aur își este). A fi bun ca aurul.

61. Om de-amàlamă.

(Om de aur): Foarte bun, neprețuit de bun.

62. Ca nă bucată de-amàlamă ș-easte.

(Ca o bucată de aur își este). A fi bun ca o bucată de aur.

63. Il' frîmse piducîlul pre-amàlamă.

(Îi frânse păduchiul pe aur). Adică: este fabulos de bogat.

64. Lo-arùți to-amare

Ș-lo-aflî tu sare.

(Îl arunci în mare și-l afli în sare). Crezi că scapi de ceva, și când colo dai peste el!

Albanezește: bane nă det, se e g'ën na crüp.

65. Afli sare to-amare?

(Afli sare în mare?) Când cineva face niște întrebări foarte naive.

66. Tine s-n-u trađi amărtia!

(Tu să-mi tragi păcatul!) Așa se răspunde, când suntem îndemnați să facem ceva, ce ni se pare cam nepotrivit cu firea noastră.

67. Amărtiil vecl'i.

(Păcate vechi). Când cineva suferă pe urma păcatelor din tinerețe. Trage de pe urma păcatelor sale.

68. O-aduse amărtia.

(O aduse păcatul). Când te împinge păcatul la rău.

69. Amărtia aclo l-băgă; Aclo-l pimse amărtia.

(Păcatul acolo îl băgă; acolo îl împinse păcatul). Când comite cineva o faptă rea, o faptă rușinoasă, mai ales că nimeni nu se așteptă dela o așa persoană să făptuească așa ceva.

70. Are amărtiil.

(Are păcate). Așa se zice, când suferă cineva: Are păcate de ispășit.

71. Amòl'ũ mučale.

(Îmuiat, ud leoarcă). A fi ud peste tot, până la piele.

72. L'-ampîrñești?

(Îi pornești?) Adică: Dispui de bani? Ai bani? (vezi: *caldu, asùññ, sufl'i...*)

73. «Nis azĩ ańia, mîne ıo di la nıs; pãimîne eara ıo di la nıs, eara nıs ańia; ınĩ da el, l'au ıo di la el, aşı h'im noĩ; un-alantu n-ağutãm!»

(«El azi mie, mîne eu dela dânsul; poimîne iarăș eu dela dânsul, iară dânsul mie; ımı dă el, iau eu dela el, așa suntem noi: ne ajutãm reciproc.»)

Când este vorba de unul care mereu ia, mereu se împrumută, dar nici odată nu împrumută și nu ajută pe cineva.

74. ... S-nĩ-aspunĩ ș-ańia!

(... Să-mi spui și mie!) Se întrebuințează ca să arătăm cuiva, că este peste putință un lucru: *Cĩndu va s-ağunđi tine om mare, s-nĩ-aspunĩ ș-ańia* = Niciodată nu vei ajunge tu om mare.

75. An vluisit.

(An binecuvântat). Adică: an cu belșug.



76. An albu.

(An alb, an fericit):

*O, moî frate, ȝe-avem traptă anlu aestu-afurisît!*

*Maşî tră tine nîs fu albu, maşî tră tine vluisît.*—*Pindul*, IV, p. 7.

(O măi frate, ce am tras (suferit) anul acesta afurisit!

Numai pentru tine el fu *alb* (fericit), numai pentru tine binecuvântat).

77. An va z-vînă!

(La anul trecut va veni!). Adică: nici odată!

78. An cu an se-adună ȝoara.

(An cu an se strânge sfoara). Adică: viața omului se scurtează.

79. Anăfură nu-l' dau.

(Anaforă nu-i dau). Adică: nu-i dau nimic, nu-i dau deloc: *Easte ahîntu stres, c-anăfură nu-ȝi da* = Este așa de sgârcit, că nici anaforă nu-ȝi dă! Adică: că nu-ȝi dă nimic absolut!

Observare. În zilele de Duminică și sărbători se obișnuiește a se împărți la credincioși câte o fărimătură de anaforă, dacă n'au gustat, până la sfârșitul bisericii, nimic.

80. Nu lo-ancuñară.

(Nu-l băgară în samă).

Notă. Ancuñă și anguñă înseamnă: a aprinde focul, a înjgheba focul, începutul de foc, foarte puțin, până când nu sunt bine aprinse lemnurile, încât un vântişor mai tăricel l-ar putea stinge.

81. L'-ancuñăi ună, s-u ȝină minte pînă s-moară!

(I-am cârpit una, ca s-o ȝie minte până să moară!)

82. Cîtă l'-andoapă!

(Câtă mai îndoapă!) De unul care mănâncă cât patru.

83. Vrei, nu vei, Mică, lai Andrei!

(Vrei nu vei, mănâncă măi Andrei!) Când de voie de nevoie trebuie să mănânci; când de voie de nevoie trebuie să faci ceva.

84. To-Andreiu creaste ȝua cît nă-andreaună.

(În luna lui Decembrie — crește ziua cât o undrea).

85. L'i se-acupirîă ândîle.

(I se acoperîă pulpele). Pentru cine prinde chiag, pentru cine din sărac se face bogat.

Se întrebuițează mai ales ironic pentru cei cari, îmbogăȝiți abiă, încep să se uite de sus la ceilalți, încep să nu bage pe nimeni în samă.

*L'i se-acupirîă ândîle cu de-avîa, ȝ-mută nărle în sus!*

(Abiă a prins chiag și face pe grozavul!)—Cfr. Prinse mămăliga coajă!

86. L'-angană multă! sau: cîtă l'-angană.  
(Îndoapă mult! cîtă mai îndoapă!) A mîncă mult! a mîncă ceva de speriat!
87. Angănă-le!  
(Cheamă-le!) Adică: șterge-o! *Le-angîndă!* = A șters-o! *Le-angîndă dit lumea estă!* = A șters-o din lumea aceasta, a murit. — Cfr. Papah., 429.  
Notă. Angăn = chem oile, câinii, păsările, etc.
88. Moare ș-eară ang'adă.  
(Moare și iar înviază). Se zice de unul, care se ține de viață ca de scaiu. *Aestu-î om cu noaîă sùflite: moare ș-eară ang'adă, ți drac?*  
= Acesta-i om cu nouă suflete: moare și înviază iarăș, ce fel?
89. S-lo-ai angătân.  
(Să-l ai în îngrijire, să-l ai sub grija ta!)
90. Co-angătân.  
(Cu băgare de samă, cu îngrijire!)
91. Angl'itai multe de la aistu om.  
(Înghiții multe dela acest om). Adică: am răbdat multe dela acest om. Mihăil., *Dicț. Macedo-Rom., angl'itu.*
92. Angusă greaă s-ti bată!  
(Măhnire grea bătute-ar!)
93. S-țā fac mine ună, s-ansări pînă n-țer.  
(Să-ți fac eu una, să sari pînă la cer). *I-nî spuî, i nu te-alās, si știū cā ansări pînă n-țer!* = sau îmi spui, sau nu te las, de aș ști că sari pînă la cer!
94. Ansărată-î!  
(Sărată e!) A fi scump.
95. Lo-ansără!  
(Îl sără!) Adică: îl bătù bine. — Cfr. Papah., 2427.
96. Țe-antică ș-easte!  
(Ce antică — monedă — este!) Adică: ce mai poamă este! A fi dat dracului! A ști multe.
97. Lo-aveag!e c-antică.  
(Îl păzește ca pe o antică!) A țineă mult la un lucru.  
Observare. În Peninsula balcanică, merge credința că cineva cu o monedă veche — cu o antică — și-ar putea face norocul, dacă ar nimeri-o.
98. L-poartă din anùmirea.

(Îl poartă pe umăr). A-l ducé în spinare, a fi pe spinarea noastră cineva, a trebui să îngrijim noi de cineva.

99. *Aoà ti vream!*

(Acì te vream!) Acì doriau să te aduc. *Aoà ti vream* = Acì te vrem, adică: acì să-ți vedem capacitatea, acì să te vedem ce-ți poate pielea; Ispirescu, 31: Acu-i acu!—Cfr. Papah., 67.

100. *Aoà fac șoțl'i!*

(Acì fac — apucă — soții!) Adică: A șters-o! A luat-o la sănătoasa! N Bațaria. — Cfr. Pap., 2428; Creangă, 104: «și pe ici și-e drumul».

101. *U fațe co-apala.*

(O face cu spada). A face ceva cu puterea, cu forța, nu cu dreptatea. *Ndriptatea nă-u l'aũ co-apala* = Îmi fac dreptate cu dela mine putere.

102 *L'-tal'e apala..*

(Îi taie spada). Adică: este un om cu autoritate, cu trecere; e om cu putere.

103. *Si-l' ținđi apala easte.*

(Este: să-i înceingi spada). Adică: voinic și frumos.

104. *Nu-l' dau apă z-bea.*

(Nu-i dau apă să bea). Adică: a nu-i da timp, a nu-i da rând, a nu-i lăsa timp să facă ce vrea; a nu-l slăbi de loc; a nu-i da de loc răgaz, a nu-i da pace un singur moment.

105. *Apa ș-foclu hătîre no-are.*

(Apa și focul hatâr n'are). Adică: nu se glumește cu apa și cu focul; apa și focul nu țin samă de sărac sau bogat.

106. *S-n-ascapă, Dumniđăũ de-apă j-di foc!*

(Să ne scape, ferì-ne-ar Dumnezeu de apă și de foc!)

107. *Apa-ĩ ma raũă di foc: că foclu lo-astinđi cu apă, am apa?*

(Apa-i mai rea (periculoasă) decât focul: căci focul îl stingi cu apă, dar apa?)

108. *S'ĩnđile apă-l' lu feațe.*

(Sângele îi îl făcũ apă). A necăji foc pe cineva, a supără îngrozitor pe cineva.; a chinul pe cineva.

109. *Tră purtare apă fațe.*

(Pentru cărat apă face). A fi prost și nefolositor, a fi a cincea roată la car.

110. Nu ti la, că alăcești apa!

(Nu te spală, căci turburi apa!) Se zice ironic copiilor cari nu umblă curați, cari nu se spală la față.

111. Apă vie-l feațe.

(Apă vie îl făcù). A se udă peste tot. Deasemenea se zice când se pune prea multă apă în vin: *Il pătîdăși vinlu, lo-adrăși apă vie* = Îl botezași vinul, adică: ai pus apă, în vin, l-ai făcut apă chioară.

112. Ninga nu bișiși tu apă.

(Încă nu bășiși în apă). Adică: n'ai dat încă de zor.

113. Nu bea apă!

(Nu bea apă!) Adică: n'are trecere! *La noi nu bea apă mincunle a lui* = La noi nu i se trec minciunile lui.

114. Apă mută, apă nigră.

(Apă mută, apă negrăită). Adică: apă neîncepută.

Cfr. Albanezește: *uđ tã pafol'ă* = apă negrăită; ngr. *verò άκρ:τον*. Hahn. Albanes. Stud. p. 157.

115. Îl bagă apă pri so-aruguzină.

(Îl bagă apă pe subt rogojină). Adică: Îl lucrează pe subt ascuns, îl lucrează fără să simță. — Cfr. Plaut., Cistell., I, 1 37: *Clam aquam frigidam sub dole suffundunt* (apud. Wölffling, IV, 24).

116. a) Diștiptat, că àpile li ține; b) nel'agă àpile.

a) Deștept, că apele le ține, că apele le oprește; b) Încheagă apele. Se zice de un om deștept, care ține cu vorba lui frumoasă și încântătoare, sau cu minciunile lui ademenitoare, apa în loc, ca să-l asculte! De asemenea se zice de unul care este mincinos, de rupe pământul; de unul care-i meșter, «care scoate lapte dulce din piatră seacă». Isp. Unch. Sf. 80.

117. Cită apă va s-cură ninga!

(Câtă apă va mai curge încă!) Adică: are să curgă încă multă apă! Are să se mai scurgă mult timp!

118. Ș-fără nîs àpiră! Și fără s-cîntă cucotlu àpiră.

(Și fără dânsul se luminează de zi. Și fără să cânte cocoșul se luminează de zi!) *Avđiși, mae, că s-cîrti nipotu-tu? — ș-carî s-cîrti? fără nîs no-àpiră?* = Ai auzit, bunică, că se supără nepotu-tău? — Și dacă se supără? fără dânsul nu se luminează de zi? Ideile mari, lumina vine și fără ajutorul pretențioșilor.

119. Lo-arcă to-altă aradă.

(Îl aruncă — de boală fiind vorba — în alt rând). Adică: s'a agravat, boala; trage de moarte. Sau: când cineva își pierde mintea, innebunește.

120. Ca vîră arapsă fațe.

(Ca vreo arăpoaică face). Se zice de femeile rele, supărăcioase.

121. Arapsa-arao!

(Arăpoaică rea!) Femeie rea ca o arăpoaică.

Observare. Arapsă mai este și o ființă fantastică cu care se sperie copiii.

122. L'-aflăi arastea.

(I-am găsit locul potrivit). Adică: I-am găsit momentul.

123. Lo-aduș to-araste.

(Îl adusei la loc potrivit). I-am venit de hac. L-am adus așa cum mi-a convenit mie. *Lo-aduș to-araste l'èpurle ș-lu vătămăi* = Îl adusei în loc potrivit pe iepure și-l omorîi.

124. Îl tricùm prin arăstoacă.

(Îl trecurăm prin «arăstoacă»). Adică: L-am dat la brazdă.

Observare. Vine de acolo, că berbecii, țapii și celelalte vite, de fire mai sălbatecă, când e să treacă prin gura coșarului sau staulului, nu se lasă a fi prinse, și sar peste oameni sau peste gardul coșarului, și când se ajunge a le trece prin gura staulului, atunci se zice și de ele, că s'au mai imblânzit. Tot așa:

125. L-băgăm to-arăstoacă.

(Îl băgarăm în «arăstoacă»). A-l da pe brazdă. A-l mai imblânzi; a-l mai înduplecă; a conforma pe cineva să se poarte după cum e lumea în marea ei parte. — Cfr. Creangă, Soacra, 152: «Încet, încet nora s'a dat la brazdă».

126. Ti paște arăulu. N. Bațaria.

(Te paște răul). A te paște păcatul. *Il paște arăulu, îl mîcă vîrnă lăeață* = Îl paște păcatul, îl mănâncă vreo nenorocire, îl așteaptă vreo nenorocire. *Arè fiçòr, șeđi g'ine, că ved mine, că ti paște arăulu!* = Măi băete, șezi bine, astâmpără-te, că te paște păcatul.

127. C-Arbinès fațe.

(Ca Albanez face). Adică: se mînie ca un Albanez.

128. Turcu ș-Arbinès!

(Turc și Albanez!) Adică: rău ca un Turc și Albanez!

129. Nu va arcare!

(Nu trebuie aruncat!) Adică: lucru prețios, lucru care nu-i de lepădat.

*Ğone fiçôr, s-nu h'ibă di ocl'u! nu va arcare!* = Voinic băiat să nu-i fie de deochlu! nu-i de lepădat!

130. Nî-arcă nă g'iftă tu cărți.

(Îmi aruncă o țigancă în cărți). Adică: Mi-a ghicit o țigancă norocul în cărți.— N. Bațaria.

131. Creapă k'ètrile de-arcoare.

(Crapă pietrele de frig). — Cfr. Creangă, I, 30: «crăpau lemnele».

132. L'-o-are!

(Îi o-are!) = Îi zice, i se adresează. «*Te dîfî tine, l'-o-are soflu?* = Ce zici tu, îi zice soțul?

— Dumniçdale, strigă nîslu,

Avđî ș-tine stămărie,

Ascăpați-me ș-untulemnu,

Va s-vă-aduc ună furtie.

— Bre k'irute, l'-o-are soflu,

Ma pe-agalea, mult ti tinđi;

Mindueà-te, că furtia

Ținți lire poți s-u vinđi.

Bațaria, Părăvulii. p. 35.

133. Arg'ir e lîndit.

(Arghir e bolnav). Adică: este lipsă de bani; suferim de lipsă de bani.

134. Fă-l' arisite!

(Șterge-i din catastif). A nu mai pomeni de cineva, a-l da dracului!  
A nu-l mai socoti.

135. L'-arîde fața.

(Îi râde fața). A fi foarte voios, a fi vesel, radios.

136. L'-arî'd mustățile; l'-arî'd mustăcùșile.

(Îi rîd mustățile; îi rîde mustăcioara). A fi foarte radios.

137. S-căpîi de-arîdeare; murî de-arîdeare.

(Se prăpădi de răs; Murî de răs: se prăpădi de răs).

Tot așa: *s-lișindă, cripă, nu puteà să-și fînă il'ile de-arîdeare* = A leșinat, a crăpat, nu-și puteà țineà șoldurile de răs; *se-arupse de-arîdeare* = se rupse de răs.

Cfr. Ter., Enn., 432: Risu omnes qui aderant moriri.

Afran., 127: Ego miser risu clandestino rumpier.— Wölffling, I, 320.

138. L'-cădû arînda.

(Îi căzû rânza). A i se strică stomacul.—Mihăil, *Dicț. M.-Rom.*

139. Are arînda.

(Are rânză). Adică: Stare, chiag. *Cola nu va si știbă, că nu ieșiră oile g'ine aestân, c-are arînda* = Cola (Nae) nu vrea să știe, că oile nu-i ieșiră bine âstan, căci are stare.

140. Easte arîne.

(Este râie.) A fi râie: din ce ai mai mult, mai mult dorești; din ce bei mai mult, mai mult dorești să bei. Adică: a aveă pasiune.

Observare. Râia cu cât o zgârii, cu atât mai mult se aprinde, se întetește. *Cărțile sunt-arîne la om* = Cărțile (jocul de cărți) este râie la om; *s-ține c-arîna di om* = «se ține ca râia de om» (Creangă, I, 23) = a se țineă sciau de cineva.

141. Cu arîslu pri buđa.

(Cu râsul pe buze). Adică: veșnic râzător; om de bunătate rară.

142. Arîulu no-aduțe totna bucuî.

(Râul nu aduce în totdeauna bușteni). Adică: norocul nu dă peste om în totdeauna, dacă nu știi să profiți, când prilejul priincios ți se prezentă. — Cfr. Papah., No. 114, unde este sensul deosebit.

143. Z-duțe nîs să se-arucă tu arî'û, va te aruți ș-tine?

(Se duce el să se arunce în râu, o să te arunci și tu?). — Cfr. Alții de or da în gârlă și noi să ne înecăm cu ei? Adică: Dacă unul vrea să-și facă rău, urmează de aci ca să ne facem și noi?

144. Așteaptă, s-treacă arîulu!

(Așteaptă să treacă râul!) A așteptă mult și bine, deoarece râul nu sfârșește niciodată de curs.

145. Se-arucă pre-ârmate.

(Se aruncă pe arme). Adică: te amenință cu armele, se revoltă, se supără! *Macă-l' caflu borģa, el se-arucă pre-ârmate.* = Dacă-i cer datoria, el se revoltă, se supără.

146. Se-acăță de-ârmate.

(Se-apucă de arme). Adică: se revoltă, se supără. *Îți-l' dîți fivă, se-acăță de-ârmate* = Îndată ce-i zici ceva, se supără, se revoltă.

147. Pri ârmate sta.

(Sta pe arme, cu mâna pe arme). Gata de a-și apăra dreptul: stă țin-țoș, cu nasul sus! fără frică!



148. Iu spinďurà tată-su àrmatle, nîs spinďurà țàruh'le.

(Unde atàrnă tatăl său armele, el atàrnă opincile).

Arată decăderea cuiva.

149. Iu spinďurà aușl'i àrmatle, spinďurà tînirl'i curcubete.

(Unde atàrnau bătrânii armele, atàrnă tinerii tigve).

Arată decăderea cuiva.

150. Băneaďă co-armăsături.

(Trăește cu rămășițe). A fi sărac prăpădit. A trăi din pomană:

*Băneaďă cu armăsăturile di la misalea alîntuș.* = Trăește cu rămășițele dela masa străină. Mihăil, *Dicț. Mac.-Rom.*

151. Armirò, lai Armirò.

Nu si duțe carî-ți-do!

(Armiro, măi Armiro, nu se duce ori cine acolo!)

Așa exclamă Aromânii cu privire la iernatecul *mandrelor* din Armiro, unde nu este lesnicios lucru pentru ori care celnic, care ține la turmele sale, ca să poată iernă. — Cfr.: οὗ παντὸς εἰς Κόρινθον πλεῖν.

152. Bună-i nveasta, ma nu-î Armîuă.

(Bună-i mireasa, dar nu-i Română). Are marce defect un lucru, că-i străin, că nu-i al nostru.

153. Armîulu si nsoară, nu s-mărită.

(Românul se însoară, nu se mărită). La Român cântă cocoșul, nu găina.

154. Patruďăři de-Armî'nî mică cu nă lîngură, ș-ahîț agoňa mică, că viîne luplu ș-tuři eră-l' cu gura mplină, că no avû, carî z-grească: «dua lupe!»

(Patruzeci de Români mânceau cu o lingură, și când veni lupul, toți erau cu gura plină, încât n'a fost cine să strige: «huideo! lupule!») Arată cât de iute este Românul.

155. Lo-arniră de-aoă.

(Îl măturară de aci). A gonî, a alungă pe cineva.

Arnea-te! = mătură-te! cară-te!

156. L-deade arîacolu.

(Dede pielea de miel). A da ortul popei.

157. Si-îi l'ai arombul.

(Să-mi iei gogoloșul), Gopeși, I. Papa-Goga.

158. Carî u k'irû arșinea, s-o-aflî tine?

(Cine o pierdû rușinea, ca s'o aflî tu?) Se zice de cei cari n'au rușine.

159. Nu ți-o-arșine di lumea, țe ti veade?

(Nu ți-e rușine de lumea, care te vede?): N'ai rușine de lume? I-arșine di lume! = E rușine de lume!

160. Ne-arșine di lume, ne frică di Dumniqă no-are.

(Nici rușine de lume, nici frică de Dumnezeu nu are!)

Se zice de unul, care este dedat numai la rău, care n'are obraz.

161. Aruk'uşurâşî to-aripidină, greu s-te-aliniî tu ġug.

(Dacă-alunecaşi în povârniş, greu ca să te urci pe suiş). Adică: Dacă îţi merge rău odată, cu greu să mai revii la starea dintâi.

162. Intră to-arugă.

(Intră în *arugă*). Adică: S'a dat la brazdă.

Se aplică aceloră cari cu greu se cioplesc, cu greu îşi domolesc firea.

Vezi: «*arăstoacă*».

163. Arûpi-ți-u! Sau Arupe-ți zverca (caplu, guşa).

(Rupe-ți-o! sau: Rupe-ți cîafa—gâtul—capul!) Adică: Piei! Piei din fața mea! Fugi de aci! Du-te dracului de aci!

164. Pînă s-ascăpirî!

(Cât ai scăpără din cremene!) Adică: Îndată! la moment!

165. L'-o asparşu.

(I-o spărsei). Adică: i-am tăiat nasul! M'am certat cu el.

166. Le-aspilă.

(Le spală!) Adică: A şters-o! a spălat putina!

(Vezi: angînă, căpsălsî, adună, căli, li ĵulî).

167. Asprul aròş, nu k'are lişòr). Gopeşi.

(Asprul, banul de aramă nu piere uşor). Gopeşi. — Cfr. Papah., 220.

168. Co-asudoarea-nî, nu cu furtul!

(Cu sudoarea, nu cu furtul!) Adică: cu munca cinstită, cu cinste: *Cu asudoarea u mîc mişcătura di pîne* = Cu cinste mănâncă bucăţica de pâne.

169. Asudòrî u tricură.

(Sudori o trecură) de frică sau de rușine.

170. Asudoare araşe me-arupse.

(Sudoare rece mă rupse). Adică: de rușine sau de frică m'a străbătut prin corp sudoare rece. A mă apucă friguri de moarte.

Notă. Numai la cei morţi se crede că sudoarea este rece.

171. Me asudăși.

(Mă asudași). Adică: M'ai muncit mult! Mi-ai dat mult de lucru!

172. L'- asună.

(Îi sună). Adică: Are bani, dispune de bani.

173. Tine știî a tale, ș-îo nî știî a meale.

(Tu știi ale tale, și eu știu ale mele). Adică: tu știi socoteala ta, păsul tău, și eu socoteala mea, păsul meu.

174. Canda sta pri ațe.

(Par'că stă pe ace). A sta rău, a sta neliniștit, a sta ca pe ghimpî.

175. Ațeà dai, ațeà ȳăî.

(Aceeà dai, aceea iei). Ce parale dai, așa lucru cumperi. — Cfr. Papah., 568.

176. Doî ațî tu nă păhnîe nu sta (nu mîcă).

(Doi armăsari într'o iesle nu stau (nu mănâncă). Nu se suferă doi oameni mari, doi căpitani, etc. — Tode Marcu, Nijopole.

177. L-călcă aumbra.

(Îl călcă umbra).

Notă. Umbra este un spirit care, din cauză că nu i s'au făcut *arăzle* (= orânduiala obișnuită după moartea cuiva), rătăcește prin lume; e un fel de *lemures*: *Lemures larvae nocturnae et terrificationes imaginum et bestiarum*.

178. Aumbra căsil'eî easte bărbatlu.

(Umbra casei este bărbatul). Adică: acela sub care se adăpostesc toți într'o familie este bărbatul. Bărbatul este stălpul casei.

179. Viîe aumbra.

(Venî umbra). Adică: un străin, unul care nu-i de limba noastră. *Aumbra carî easte?* = Cine-i străinul? Cine-i necunoscutul?

180. Nițî to-aumbă, nițî tu soare nu h'îî!

(Nici în umbră, nici în soare nu ești!) Se aplică acelor cari nu sunt satisfăcuți, ori cât le-ai face pe plac.

181. Șî de-aumbă-l' se-afireăște.

(Și de umbră-i se ferește). A fi foarte fricos; a fi foarte neîncrezător. — Cfr. Papah., 143.

182. Aușătîclu îe greî.

(Bătrânețea este grea.)

Cfr. Τὸ γῆρας ἐστὶν αὐτὸ νόσημα. Lat. Senectus ipsa est morbus. — Ter., Phorm., 575.

183. Me-auși! .

(Mă îmbătrâni!) Când te supără, când îți face zile amărâte cineva.

184. Avđi'î neavđi'tile.

(Auzii neauzitele). Adică: lucruri de neauzit, cari nu trebuiau să se rostească nici odată.

185. Di țe te-avegl'i, no-ascàk'î.

(De ce te păzești, nu scapi). Tot așa: *Di țe te-afirești, no-ascàk'î* = De ce te ferești, nu scapi.

186. Multu vă le-avêți [lăh'le, duhurle].

(Mult le aveți între voi [vorbele, aerele]). Se zice de cei cari se împacă, ale căror firi se potrivesc.

187. — Cum feațiși, avute, avuțamea?

— Cu duhlu a k'iruțlor.

(— Cum făcuși, avutule, avuția?

(— Cu duhul celor proști). Adică: se îmbogățesc oamenii pe urma celor naivi și proști.

188. Tricù prin avîne.

(Trecù prin vie). Adică: s'a cherchelit, s'a îmbătat.

189. Avîne neavîđmată aflăși saŭ: Deadiși pisti avîne neavîđmată,

(Vie neculeasă aflași). Adică: ai dat peste noroc.— Vezi: agru.

190. Care-î avŭ pri lume?

(Cine-i sfânt în lume?) Adică: nu-i nimeni sfânt în lume.

191. Avîđmăcunlu avîđmă.

(Septemvrie culege viile). Se aplică celor suferinzi, de piept mai ales, cari toamna se cam curăță odată cu căderea frunzelor.

192. Easte: «Azboairă boŭlu? -- Azboairă!»

(Este: «sboară boŭl? — sboară!») Adică: ușurel, netot, care crede ori ce i-ai zice.

Observare. Uneori cuvântul *boŭ* este înlocuit prin *gumâr* = măgar.

193. L'-azboară (Epir: azboairă) mintea.

(Îi sboară mintea). Adică: este cu mintea de copil, cu mintea încă necoaptă. — Cfr. Papah., 1.231.

194. Azi ania, mîne-ația.

(Azi mie, mâne ție). Azi mi se face mie un rău, mâne ție-ți vine rândul.

**B**

195. **Bagă-te z-dornî.**

(Bagă-te să dormi). Adică: nu duce grijă! fii pe pace!

Se întrebuințează mai mult ironic.

196. Ea **baht**, ea **taht**.

Iese unde o ieși! Ce o ieși, să iasă!

197. Nu mică **bàligă**.

(Nu mănca baligă). Nu mănca rahat! Nu vorbi prostii, lucruri nepermise.

198. Se-alăk'î ca **bàliga**.

(Se lipi ca baliga). A se ține ca râia, ca scaunul de om.

199. Armăsiră lucrile **baltă**.

(Rămaseră lucrurile baltă). Adică: neisprăvite, în dezordine.

200. O-arcă (sau: u băgă) tu **bam!** tu **teli!**

(O aruncă (sau: o băgă) în *bam!* în *teli!*) Adică: și-a propus să ducă o viață nepăsătoare; nu-i mai pasă de nimic. De pildă un bolnav, după ce s'a căutat la toți doctorii și n'a văzut folos de doctoriile lor, dacă nu vrea să mai urmeze prescripțiunile doftoricești, ci mănâncă deavalna, bea după poftă, se plimbă când îi vine, se zice de el că: *o arcă tu bam! tu teli!*

201. Ca vîrnu **bà nabàc!**

(Ca vreun *banabac!*) Adică: greoiu, grosolan, murdar și necinstit.

*Observare.* *Banabac* [tk. *bana* = la mine, *bac* = uită-te) se numește, în deridere, soldatul turc.

202. Duțe **bană**.

(Duce viață). Adică: petrece! trăește bine! *Duțe bană dumnească* = duce viață boierească: trăește bine, petrece bine.

203. **Bană** acățată cu h'irlu.

(Viață prinsă cu ața (cu firul). Adică: viața scurtă; viață cu puține zile. Se aplică aceloră cari nu mai au zile multe de trăit, din pricina sdruncinatei lor sănătăți; sau aceloră cari trăesc în țeri, sau împrejurări, unde viața le este expusă în ori ce moment.

*Bana l'iră spinđurală di un h'ir* (Mih., loc. cit.) = Viața îi eră în pericol.

204. U şuță **bandëra**.

(Îl întoarse steagul). Adică: S'a întors, s'a schimbat, nu mai este acelaș.

205. « — Scoală, s-șadă Baraclu!

— Cari s-mi scol io, s-șadă j-daraclu!»

(— Scoală, să șadă Baracul!

— Dacă m'oiu sculă eu, las să șază și dracul!») — Cfr. D'après moi le déluge.

*Notă.* Baracu a fost unul dintre cei mai renumiți *celniți* ai Avelei.

206. Si-l bați până z-da ploae.

(Să-l bați până să plouă). Adică: Îi trebuie o bătaie sdravănă, ca s'o pomenească cât o trăi! Merită să fie bătut strașnic.

207. L'i si băligă tu pungă.

(I se băligă în pungă). Adică: I-a dat parale, a câștigat parale. Mihăil, op. cit.

*Observare.* În general, când se baligă un catâr, o vită mare, în momentul când pornești, fie în străinătate, fie la afaceri, este de bun augur, și se zice că va fi cu câștig.

208. Băneață cum nu va.

(Trăește cum nu vrea). Adică: trăește rău, prost, în mizerie. *Bîneață ca nîs țe nu va!* = Trăește așa cum nu dorește; este sărac lipit pământului.

209. «Bărbatu-nu mică mași dinneața, apoea trrriș... la prîndu, ș-a poea trrriș... la mirinde, ș apoea trrriș... sara!»

(«Bărbatul meu mănâncă numai dimineața, apoi tocmai ... la prînz, ș'apoi tocmai ... pe la chindie, ș'apoi tocmai ... sara»).

Se zice de femeile, cari își apără pe bărbați, ca funia pe spânzurat.

210. Laî bărbăt di čuk'f.

(Biet bărbat de călți). Adică: Bărbat de nimica; barbat mămăligă.

211. Stătù bărbăt.

(Stătù bărbat). Se arată bărbat, adică: om cu demnitate.

212. Cu videala bărbatluî bîneață mul'area.

(Cu lumina bărbatului trăește femeia). Adică: sub ocrotirea bărbatului trăește femeia.

213. Mul'area ține casa, bărbatlu u dișel'ide.

(Muierea ține casa, iar bărbatul o deschide: adică îi dă vază, o face să fie cunoscută de lume).

214. Bărsie s-feățîră.

(Drojdie se făcură). Adică: s'au prăpădit; s'au sdrobotit.

215. Mică bārțîrî.

(Mănâncă bolovani). Adică: spune minciuni grosolane; spune infamii.

216. Aflăși băsearcă s-ti nel'ini!

(Aflași biserică la care să te închini!) Adică: ai găsit la cine să te adresezi!

Când cineva se adresează la unul, care cu nici un chip nu-l poate ajuta.

217. Aflăși poartă di băsearcă s-ti nel'ini!

(Aflași poartă de biserică la care să te închini!) Adică: ți-ai găsit omul la care să te adresezi, pe care să-l rogi, ca să-ți îplinească un serviciu oarecare.

218. Vreî băteare, fiçôr, ma nu-î carî s-ti bată.

(Îți trebuie bătaie, băiete, dar nu-i cine să te bată). Se zice băieților desmerdați cari fac nebunii. Dacă băiatul este îndrăzneț, răspunde:

*Voi, ma nu-î carî s-mi bătă.* = Voiu (merit bătaie), dar nu-i cine să mă bată.

219. Bileaste! saû Bileaste lumea.

(Jupoaie; jupoaie lumea). Se zice de funcționarii necinstiți, cari jupoaie lumea; de asemenea se zice de cămătarii nerușinați: *Di viu ti bileaste* = Te jupoaie de viu.

220. Nă biliră.

(Ne jupuiră). Adică: ne-au stors, ne-au luat pielea de pe noi!

221. Ş-află bil'elu.

(Își află beleaua). A-și găsi beleaua. — Cfr. Isp., 45: a ua de bucluc.

222. Deade di bil'è.

(Dedă de beleă). Adică: își găsi beleaua. *Îl deade di bil'è* = îl făcû să-și găsească beleaua. *Iş băgă bil'elu n-cap* = ş-a luat beleaua în cap.

223. Ca birbicuş easte.

(Ca berbecel este). Adică: plin, grăsuliu și sănătos.

224. Aide, o biro! aide!

(Aide, o voinicule, aide!). Semn de admirație pentru goñ = voinici.

225. Tu sîrgl'ita biseàricl'eî.

(La sfârșitul bisericii). Adică: la spartul târgului. *Vîne ş-nîs tu sîrgl'ita biseàricl'eî* = A venit și dânsul la spartul târgului.

Vezi: băseàrică.

226. L'-ambute (ampute) bişina.

(Îi pute b....) Adică: este om cu trecere, om de care se simte, om cu putere. — Selia, Macedonia, dela I. Ciumetti.



227. Bișini di cuc.

(Bășini de cuc). Adică: fleacuri, mofturi, lucruri neadevărate.

228. Ca cî'nile la bihčë.

(Ca cânele în grădină). Adică: de plâns; rău; a trăi rău, a duce lipsă. Se zice de acei cari n'au nici un profit din serviciul în care sunt, și sunt ca cânele care păzește grădina, dar care nu se folosește de productul ei.

Cât de deosebită nu este, în schimb, viața cânelui dela stână!

229. Il' deade birdecca.

(Îi dădă vergeaua). Adică: l-a dat afară din serviciu; l-a gonit;

*Observare.* *Birdecca* este un obiect, o vergea dela răsboiu, care se dă la o parte, după ce sfârșești cu țăsutul, ca netrebuitoare.

230. Cu gumităt' di boațe.

(Cu jumătate de voce). Adică: slab, prăpădit; cu frică, fără curaj; *om cu gumităt' di boațe* = om slab, prăpădit; fricos.

231. Nu-l' așunde boața.

(Nu-i ajunge vocea). Adică: om slab, om prăpădit, căruia nu i se ajunge vocea, ca să vorbească.

232. Băgă boațe.

(Băgă voce). A început să strige; să dea alarma; să bocească. *Băgă boațe, că mută loclu di zg'ic* = Începă să strige, că ridică pământul tipând.

233. Ș-misurară boea.

(Își măsurară talia). Adică: își încercară puterea. *Nu poți s-ți mișurî boea cu mine.* = Nu poți, nu ești în stare să-ți măsoari puterile cu mine! Nu ești de talia mea! *S-nă misurăm puș'in boile!* = Iai să ne încercăm nișel puterile (lit. taliile)! Ia să vedem cine este mai tare!

234. L-băgară to-a boilor.

(Îl băgară în a boilor). Adică: la răcoare, în închisoare.

235. Boil'i trag, căruța plînde.

(Boii trag, carul plânge). Adică: cine trebuie să facă gură tace, și vorbește sau se plânge cine nu trebuie.

236. Tine ți lucru ai? Na-că va-l' duș' boil'i tre-apă?

(Tu ce treabă ai? Nu cumva o să-i duci boii la apă?) Adică: n'ai cine știe ce ocupație! nu faci nimic.

237. Cu boil'i s-traș'i, nu-l miș'i.

(Cu boii să tragi, nu-l miști). Se zice de cei greoi; de trândavi; de cine este greu să-l miști sau să-l îndupleci, ca să convie la ceva.

238. Lo-acăţară bôl'ile.

(Îl apucară năbădăile). A-l apucă furiile; a se înfuriă îngrozitor.

239. Il lo bora.

(Îl luă faima). Când pe drept sau pe nedrept îi iese nume rău cuiva.

240. «Tu curlu a boului!»

(În curul bouului!) Aşa se răspunde copiilor, cari întreabă până la plictiseală, unde să şază sau unde să se ducă?—C. Samargi, Răsloc, Tracia.

241. Ca boulu, tut co-aţea k'ale.

(Ca bou, mereu cu acea piele).

Se aplică acelor cari, dacă cumpără o căciulă, o haină, apoi nu o mai schimbă până nu se rupe de tot. *Poartă ca k'alea di boŭ* = Poartă (o haină) ca pielea de bou, adică într'una, fără să o mai schimbe.

242. Ştii cum faţi tino? «Ma intră boulu to-aviña mea, easte a neŭ».

(Ştii cum faci tu? «Dacă bou intră în via mea, este al meu»).

Se aplică acelor cari nu sunt raţionali, cari sunt absurzi în părerile lor.

243. Ca boŭ l'ar.

(Ca un bou bălţat). Zicătoarea se întrebuinţează despre unul care este cunoscut pretutindeni, dar nu tocmai faimos.—Cfr. germ. Bekannt wie ein bunter (scheckiger) Hund,—Borchard, p. 600, (241): Der Ausdruck wird von jemand gebraucht, der allenthalben, aber nicht gerade rühmlich bekannt ist.

244. Mutreaşte ca un boŭ.

(Priveşte ca un bou).

245. L'-umflă boŭlu.

(Îi umflă bou). Adică: a bate pe cineva.—(Frăşil'ia, III, p. 40).

246. Aduk'it ca boŭ.

(Priceput ca bou). *Easte aduk'it cama di boŭ* = Este priceput mai mult decât bou. Se aplică celor proşti, cari ajung a fi comparaţi cu boii.

247. Boză l'-o adră.

(Bragă i-o făcû). Adică: i-a tăiat nasul dela rădăcină; i-a făcut-o lată.

248. Țe-ai aclo? — Brândi.

(Ce ai acolo? — Lanțuri). Figurat: lanțuri, pentru coroanele cari servesc la cununie.

Cineva aducând în traistă niște coroane, și întâlnit de altcineva, a fost întrebat că ce are în traistă. El a răspuns că lanțuri și i le-a

arătat. Apoi ce fel de lanțuri sunt acestea, întrebă omul? — Apoi, vezi mata! acestea sunt mai abtîr decît lanțurile închisorilor, căci odată puse nu le mai scoate omul în viața sa.

249. Țațe trag di brîn ca tine.

(Zece trag de brâu [legați] ca tine). Adică : Prețuesc cît zece ca tine.

250. Brîn di brîn. (Brâu de brâu).

Neam de neam. *Pîn tu noăule brîne va te-avîn* = Am să te persecut pînă într'a noua spiță.

251. Bea ca broatic.

(Bea ca o broască). Adică : mult.

252. Broască are tu tastro. (Broască — țestoasă — are în traistă). Adică : N'a făcut nimic, n'a reușit.

253. Are bubuliți în cap.

(Are gărgăuni în cap).

254. Mulți bubuliți ți știî.

(Mulți cărăbuși îți știi). Adică : Multe drăcii știi, te pricepi la drăcii. *L'i știî bubuliți i ațel'* = te pricepi la drăcii !

255. Mică bucată mare, ma nu grea mări zboare.

(Mănâncă bucată mare, dar nu grăi mari vorbe).

Cfr. Ngr. Μεγάλη βοῦκα φάγε καὶ μεγάλο λόγο μὴν εἰπῆς.

256. Fă-te bucăți de-aoațe.

(Fă-te bucăți de aci). Piei de aci ! Du-te dracului de aci !

Vezi : *arupe-țî-u !*.

257. Viîne lemnu, fuđi bućum.

(Venî lemn, se întoarse buștean). Adică : din prost, și mai prost. — Cfr. Papah. 1061.

258. Nu l'-arîde buđa.

(Nu-i rîde buza). A fi trist, nefericit; de asemenea se zice : de cine este rău și ursuz.—Cfr. Papahagi, 2.476.

259. Alinđe-țî buđile.

(Linge-te pe buze). Adică : pune-ți pofta în cuiu. *Ș-alinđe buđile mărattu* = ÎngHITE sărmanul la răbdări prăjite.—Cfr. Papahagi, 2.477.

260. Si nvăpsî la bucaṅgaz l'i tuți.

(Se vopsî la vopsitorii toți). — N. Bațaria.

A se face de rușine, a se face de ocară mare.

261. Ca vîră bulubaș s-poartă.

(Ca un *bolubaș* se poartă). Adică : se poartă rău, tiranic, autoritar.

262. Tu bumbacurî ş tu mătăsuri fu criscût.

(În obiecte de bumbac şi de mătase fu crescut). Adică: în bogăţie, dar în moleşie în acelaş timp. *Om criscût tu bumbacurî nu poate s-facă afoară.* = Om crescut în moleşie, nu e bun pentru viaţa de afară, (de munte).

263. Nu eşti (Epir: h'ii) di bun?

(Nu eşti de bun?) A nu fi în bune: a nu fi în toată firea; a nu fi în fire.

264. Di bun, de arău!

(De bun, de rău). Adică: de bine, de rău. *Di bun, de-arău, arma-i bună n-casă* = De bine, de rău, arma e bună în casă. *Di bun de-arău, nu cîrteaste z-dorî cu pòrfile ncl'ise* = De bine, de rău, nu strică să dormi cu porţile închise.

265. Bună-slabă, aistă-î.

(Bună, rea, asta-i). Când tăiem scurt vorba cuiva.

266. Nu-î tu buna.

(Nu-i în buna). A nu fi în apele sale, a nu fi bine dispus. *Lo-aflăî tu buna (sau bûnile), me-aştiptă multu g'ine* = Îl aflai în bune dispoziţii, mă primi foarte bine.

267. O-aspărsiră buna-qua.

(O stricară bună ziua). Adică: s'au certat, au rupt relaţiile de prietenie. *Nîî bună-qua nu-l' dau!* = Nici bună ziua nu-i dau; adică: suntem certaţi, supăraţi rău. — Cfr. 2.557, Papah.

268. Ună l'-deade, ama bună.

(Una îi dede — îl lovî — dar bună). A lovî de moarte pe cineva.

269. Nu h'im buni astăseară.

(Nu suntem buni astăseară). Adică: nu miroase bine în astăseară, se simte frică; rău are să ne fie în astăseară.

Când nu ne simţim în siguranţă.

270. L'i se-adună burielu gl'em (sau: stog).

(I se adună — i se strânse — buricul ghiem [grămadă]: de frică). Adică: s'a speriat foc! A îmmărmurit de frică.

## C

271. Om di cacăde ş-macade.

(Om de nimica! O nătăfleată!)

272. Căciula!

(Căciula). Epitet cu care se porecesc și se batjocoresc cei scurți: om scurt, om de nimica, dar deștept de-i dat dracului.

— Vezi: Papah.art. *căciula*, *căciua*.

273. Pe-agalea s-nu cađi!

(Încet, ca să nu cazi!) Așa se zice, când cineva spune vreo minciună boacăna, sau când pretinde ceva.—Cfr. mai șterge-te pe bot, sau ca și cum i-am zice: pune-ți pofta în cuiu!

274. L'-ded un cafè ș-a lui.

(Îi dădui și lui o cafea). Adică: un bacșiș! — Mihăil, *Dicț. m.-rom.*

275. Cavăi di carī ađunđe s-caftă.

(Vai de cine ajunge să ceară). E de plâns cine este nevoit să trăească din mila altuia.

276. Di la Ana la Caeafa.

(Dela Ana la Caiafa). A trimite pe cineva dela Ana la Caiafa.

277. Țe Caeafa easte!

(Ce mai Caiafă este). Adică: Ce mai poamă este! *Caeafa ntreg easte* = Caiafa în persoană este, adică: șiret, deștept, prefăcut.

278. Cal di gănusăr.

(Cal de spoitor). A fi ca un cal de spoitor, înseamnă: a fi bine nutrit gras, zdravăn.

279. Ca cal căciunescu.

(Ca cal de căciun). Adică învățat cam rău, cu ședere, să meargă puțin, să nu se ostenească, să fie păscut în ori ce ogor nepăzit, cu alte cuvinte: a fi rău obișnuit. — Vlaho-Clisura.

Observare. *Căciuni* se numesc Românii de prin cătune.

280. Carī s-no-ađunđa Cala, va s-ađunđa Sima.

(Dacă nu o să ajungă Cala, o să ajungă Sima). Când sare cineva nepoftit, nechemat să ia apărarea cuiva.— I. Ciumetti, Selia, Macedonia.

281. Niți n-calăr, niți pri pade.

(Nici călare, nici pe jos). — Cfr.: Nici în car, nici în căruță.

282. Easte n-calăr.

(Este călare). A fi la putere, a fi la adăpost de mizerie din pricină că stă bine; a fi avut.

283. Este caldu.

(Este cald). Adică: este bogat, are bani.

284. Asparde cale, tra s-facă halè.

(Sparge, strică fortăreață, să facă privată). Când strici un lucru mai de valoare, să faci unul prost, de nici un preț.

285. Mutreă-ți calea.

(Caută-ți calea, drumul) Adică: nu te mai amestecă în treburile noastre. *Ți vreî tine? di ți nu-ți mutrești calea?* = Ce ai tu? De ce nu-ți cauți de drum?—Cfr. Creangă, 163: «Și-și caută de drum», identic cu: *iși mutreaște calea, își veade di cale*.

286. L'-deade cale.

(Îi dădù drum). Adică (1): A trimite să se plimbe pe cineva. *Io-l' caftu borğa ș-el înî da cale*=Eu îi cer datoria și el mă trimite să mă plimb. *Dă-l' cale!* = Dă-i drumul! Trimite-l la plimbare.

287. I-u s-lu scoată calea.

(Unde să-l scoată drumul). A merge fără țință, a merge într'o doară!

288. U k'irù calea.

(O pierdù calea). A-și pierde rostul; a nu mai fi în apele sale.

289. Mi calcă calea.

(Mă calcă calea): Mi se impune datoria. Ohrida. —Șt. Mih., op. cit.

*U va calea* = se impune!

290. Li băgă di cale.

(Le băgă la cale): A se pune bine pe lângă cineva; a se împrieteni; a legă relații intime cu cineva.

291. Vine n-cale.

(Vine în cale): Merge; mai merge! *Nu vine n-cale* = nu merge!

292. Me-aflăi di nă cale.

(Mă aflai de o cale): Mă aflai dintr'o dată!

293. Tine te-aduțe calea, s-lu fați aestu lucru.

(Pe tine te aduce calea, să-l faci acest lucru): Se cuvine, se cade, ești în drept, ca tu să faci acest lucru. *Nu me-aduțe calea* = Nu sunt în drept; nu se cuvine! *Nu me-aduțe calea s-me-ameastic.* = Nu sunt în drept, să mă amestec; n'am în ce calitate să mă amestec.

294. Lo [saū: apucă] calea mare.

(Apucă drumul mare): Trage de moarte.

295. Il' ģoacă calu.

(Îi joacă calul): A aveà trecere, a-i merge, a aveà autoritate.

---

(1) De asemenea: A pierde ceva; *Lă deade cale a păpùșilor* = Le-a pierdut ghetetele.

296. Cîndu si ncaçe cal'i, u pat [sau: li mică] gumarl'i.

(Când se ceartă caii, o pătesc [le priimesc loviturile de picior] măgarii). *Si ncaçe cal'i, le-adună gumarl'i* = se ceartă caii, le adună, le priimesc [loviturile] măgarii.

De pe urma certelor celor mari și puternici suferă cei slabi și neputincioși.

297. Carî mutreaște cal'i, cu cal'i s-hărneaște.

(Cine îngrijește cai, cu caii se întreține).

Tot așa: *carî creaste oî, cu oî bineadă.* = Cine crește oi, cu oi trăește.

298. Adună-ți cal'i to-ahure.

(Strângeți caii în grajd). Fig.; prin *cal'* se înțeleg dinții, și prin *ahure* gura. Adică: nu râde, nu scoate fasolca afară!

299. Te-acăță canğa, va u trađi.

(Te apucă, te prinse cangea, o să o tragi): Când dă peste tine o nenorocire, o s'o suportți.

300. Nu-î cap di om!

(Nu e cap de om!) Așa se mângâie, când cineva suferă o pierdere mare, în bani sau în altceva, care se poate repara: numai pierderea de om este ireparabilă.

301. Va-ți k'isêđũ sare n-cap!

(O să-ți pisez sare în cap!) Am să te frec rău! Am să te muștruluesc!

302. K'atră l'-easte caplu.

(Piatră îi este capul): A fi tare de cap.

303. Caplu trađi di minte.

(Capul trage, suferă din pricina minți).

304. Un cap, tu cîte locuri s-o-aibă mintea?

(Un cap, în câte locuri, în câte părți s'o aibă mintea?) Când cineva uită ceva.

305. Deade cap.

(Dede cap). Se ivi; apărũ: *oîle deădiră capu n-deană* = oile apărură de după deal.—Cfr. Papah., 280.

306. Nu-l' mutreă caplu, ma țe-are n-cap.

(Nu-te uită la cap, ci la ce are în cap). Adică: nu te uită că-i urît dar uită-te la faptul că-i cuminte.

307. Nu-l' si toarnă [nu-l' si şuță] caplu.



(Nu i se întoarce [nu i se sucește] capul). Adică: este greu de înduplecat; este om încăpățânat.

308. Înă frîngu caplu.

(Îmi frîng capul). Îmi frământ capul; a se frământă cu firea, a chibzuî. Tot așa: *înz frimintu mintea*.

309. Nu știe ȳu ș-are caplu.

(Nu știe unde își are capul). N. Bațaria: A fi bătut de griji; a avea bătăi de cap.

310. Cap ligăt.

(Cap legat). Om priceput, om cu minte, om înțelept.

311. Dat în cap.

(Dat în cap): A fi trăsnet la cap: îndrăzneț până la nebunie, până la nesocotință.

312. Ș-mică cîpitle.

(Își mănâncă capetele) Adică: se ceartă; se dușmănesc;

*Ș-micară cîpitle* (= Își mâncară, și-au mâncat capetele), înseamnă: se omorîră.

313. — Că-ți u furăși capra?

— Că eră tu pădure!

— Ș-cara eră?

— S-nu u loam mine, luplu vrea s-u l'a!

(— De ce o furăși capra? — Căci eră în pădure! — Și dacă eră? — Eu de nu o luam, ar fi luat-o lupul!) Apărarea hoțului pentru a se justifica cu ori ce chip, deși știe că e vinovat.

Iată și o anecdotă referitoare.

«Un picurăr agudî tu munte nă oae. Ma no-avû tih'e s-u nk'îrdă-sească. Ți-l duk'îră ca mîscîră. lu-năcupără și lu ncl'îsiră. La gîdêț, da avucatlu s-lo-ăpără, o-aduțe luguria nvîrligoasă, cum di cum s-lo-ascapă fără g'izae; îl' cură sudorle dipi față, nîlă mare!

«Ți s-ăpără? Puristălu o-veà năulită oaea ș-bitisî.

U veade picurarlu groasă ș-fațe: Țî-l' al catî, la! Țî-l'! *Nu u furăî, la, nu! Nu u fac di căbule! U loaî, la, u loaî!*»

Apoea s-toarnă cîtră catî și-l' fațe «e! laî Doamne, e!. Cara s-îrăî ș-tine aclò, ș-tine va ti mîcà luplu.»—Avdzîtă-n Sărună, di la Andonachi Taheao.—*Almanahul macedo-român*, 1902. Buc. (Director T. Șunda) p. 124.

314. Capra-li viține le-are uđîrle ma mărî.

(Capra vecinei are ugerle mai mari). Lat. quodque aliena capella gerat distentius uber.

315. Capra mulgea, țaplu l-usturâ.

(Pe capră mulgea, pe țap îl usturâ). — Magarova.

Când nu cel pătimas se plânge, ci cel care nu-l privește de loc afacerea.

316. Agră capra.

(Capră sălbatecă). Epitet ce se aplică aceloră cari nu sunt asociabili.

317. N'i si feațe cară di cal. — Mih., *Dicț. mac-rom.*

(Mi se făcū carne de cal). Adică: Mi s'a făcut de nesuferit, mi s'a scârbit.

318. S-alăsăm carnea, s-micăm fao?

(Să lăsăm carnea, ca să mâncăm fasole?)

319. U ligă cartea di gardu [di par].

(O legă cartea de gard). Adică: nu mai vrea să învețe, a dat-o cartea la naiba.

De asemenea: *U ligă cartea di cîrnîcoçlu di par* = O legă cartea de cărligul de par.

320. Casă pi par.

(Casă pe par). Adică: nestatornic, nomad. — Cfr. Papahagi, 305, 306.

321. Casă sum tendă.

(Casă subț cort): nestatornic, nomad.

322. Țîne casă bună.

(Țîne casă bună). A fi bun gospodar. — Cfr. Creangă, Nichifor, 133: «să țin casă».

323. Di casă mare.

(Di casă mare). De familie mare, de neam mare.

324. Aestu no-adară casă.

(Acesta nu face casă): Adică: nu promite a fi bun, nu promite a fi om de treabă.

325. O-arde casa tră oaspiți.

(O arde casa pentru oaspeți). Adică: pentru amici este în stare să facă cel mai mare sacrificiu.

Se aplică aceloră cari sunt foarte mult ospitalieri.

326. U băgă tută casa mpade.

(O băgă toată casa jos). A sacrifica tot ce are în casă, pentru a mulțumi pe cineva; a fi foarte ospitalier.

327. Dișel'iso casă.

(Deschise casa). A țineă casă deschisă; a fi om vrednic, om de treabă

328. Ține casă.

(Ține casă). Adică: este harnic, om de treabă.

329. S-feațe ca-se-ăpară.

(Se făcù ca să apere, subînțeles: Dumnezeu!) Se zice când se mânjește un copil pe haine, la față. Propriu se ia un singur cuvânt: *caseăpară* și înscamnă: mânjit. (Avela, Epir).

330. Va me-adùți la cati?

(Ai să mă reclami — duci — la *cadiu*?) Adică: ce poți să-mi faci? Îmi pasă mie de tine?

Observare. Catì (=cadiu) se numește președintele de tribunal.

331. Lu sculă [îl mută, lo-aduse] la cati.

(Îl reclamă la cadiu). Îi intentă proces.

332. Adună-ți catrafûsile.

(Strânge-ți catrafusele). — Cfr. la fel cu: A-și lua cele fuioare.

333. Ca cāvurlu z-duțe cîtră nîpôi.

(Ca racul se duce îndărăt). Fr. aller à reculons comme les écrivisses.

334. Cazamie ș-easte.

(Calendar este). *Caplu cazamie lo-are* = Îl are capul calendar. A fi priceput ca un calendar; a ști de toate.

335. Aî că ești, aî că nu ești! saū: că h'îi, că nu h'îi!

(Sau că ești, sau că nu ești, și dacă ești, și dacă nu ești!). Se zice de oamenii cari nu ne sunt de nici un folos, cari nu ne pot ajuta la nimic: De homine qui nil prodest.

336. Nu lași căcăt nidizgrupât.

(Nu lași c... nedesgropat). Se zice de cine scormonește toate.

337. Căcă-đvetă.

(Cacă-nouă): om foarte fricos; om de nimic.

Observare. *đvetă* pe albanesește înseamnă: nouă.

338. Căcureăđă-l'-u ș-tine nă oară! — Mih., *Dicț. m.-rom.*

(Cotcodocește-i-o și tu odată!)! Cântă și tu odată! Trântește-i și tu un cântec. *L'-u căcăriđă!* = A spus verde! a vorbit pe șleau!

339. Intrăm tu căcîmaclu aestu.

(Intrarăm în măcăliga aceasta). A se amesteca într'o afacere cam displăcută, din care poți să ieși murdărit.

340. L'-u şuți' căcula divarlîgaluî.

(I-o întoarce căciula de jur împrejur). A da de belcă mare pe cineva; a frecă bine pe cineva. — Cfr. Papah., 353.

341. Țe cațî căcūă, cîndu no-ai măduă?

(Ce-ți trebuie căciulă, când n'ai măduvă — creier — ?) Adică: n'ai nevoie de căciulă, ci de minte.

342. Cu căcula va te-agudescu!

(Cu căciula te voi lovi!) Adică: cu ori ce! Cu ce voi avea mai ușor la îndemână.

343. Multe are sun căculă.

(Multe are subț căciulă). A ști multe.

344. Multe l'i ști căcula.

(Multe îi știe căciula). Știe multe; se pricepe la drăcii; e dat dracului de deștept.

345. Carî ti ntreabă d-îu Ț-u căcula?

(Cine te întreabă, de unde ți-e căciula?). Cine te bagă în samă, cine se ocupă de tine? Nimeni nu te ia în samă! — Cfr. Papah., 352.

346. Bag-o strîmbă [căcula!]

(Bag'o strîmbă căciula!) Adică: să nu-ți pese de loc!

Se consideră ca semn de voinicie purtarea căciulii pe o ureche.

347. Cu căcula scoasă.

(Cu căciula scoasă). Cu silință, din răsputeri. *Mărațl'i cărvănări lucreață cu căcula scoasă* = Bieții cărvănari lucrează cu mare sînguință, lucrează din răsputeri.

348. Di căculă.

(De căciulă). Adică: de persoană. *Nă cade cîte doî groșî di căculă* = Ne vine câte doi lei vechi de persoană.

349. Ș-oare musca pi căculă.

(Își are musca pe căciulă). — N. Bațarie: A se simți vinovat. — Cfr. Papah., 1.422.

350. Dit ună căldare mică.

(Dintr'o căldare mîncă). A fi la fel. — Cfr. Fierb într'o oală.

(Vezi: cînăc).

351. Va l'-u călescu.

(I-o voi șterge). — Cfr. Papah., 2.507. *Li călîi* = Fugii pe furiș, am șters-o pe ascuns.

352. S-căli.

(Se calî). Se cherchelî, se înfierbîntă (de băutură).

353. Tu via căloarîl'eî [în Macedonia: căroare].

(În arșița, în focul căldurii).

354. Lo-aspilăi cu patru călūk'.

(Îl spălai cu patru săpunuri). Adică: a face pe cineva cu ou și cu oțet.

355. U mică călupea.

(A mâncat calupul). A fi înșelat; a înghiți păcăleala.

356. Ca scos dit călupe.

(Ca scos din calup). Adică: nou, nouț.

357. L'-băgă călușlu n-gură.

(Îi băgă călușul în gură). — Mih., *Dicț. maced.-rom.*

(Vezi: *ligăreăuă* în *Prov. Papah.*).

358. Le-are căl'urle dișcl'ise.

(Le are drumurile deschise). 1) A fi cu credit, a fi om cinstit în afaceri; 2) *Căl'urle dișcl'ise-ți sunt, fă țe vreî* = Drumurile îți sunt deschise, fă ce vrei. *Cara si neččè domnul cu huzmik'arlu, il' qîse aiștûr, că căl'urle-l' sunt dișcl'ise* = Dacă se certă stăpânul cu servitorul, îi zise acestuia, că se poate duce în voie.

359. Sunt acățate căl'urle.

(Sunt prinse drumurile). Adică: circulațiunea este întreruptă din pricina nesiguranței; *il' sunt acățate căl'urle* = nu are credit, nu se bucură de credit pe piață.

360. Îl' deade căl'urî.

(Îi dede drumuri). 1) A pierde ceva. *L'-deade căl'urî a mînearluî* = A pierdut amnarul. 2) A trimite la plimbare pe cineva. *Domnu-su l' deade căl'urî* = Stăpănu-său l-a gonit din serviciu.

361. L'-aspune căl'urî.

(Îi arată drumuri). Îl trimite la plimbare.

362. Armase prit căl'urî.

(Rămase pe drumuri). A sărăci, a rămâne fără nici un sprijin.

363. Aluntă căl'urle.

(Luptă drumurile). Adică: a se căzni să-și agonisească existența. A trăi din greu [se zice de cărvănari mai ales].

364. Z-bate cu căl'urle.

(Se bate cu drumurile). Luptă din greu pentru a-și agonisi hrana.— Cfr. N-1. precedent.

365. Tute căl'urle a lui sunt.

(Toate drumurile ale lui sunt). A fi om destrăbălat, o haimană care umblă fără rost, fără căpătâiu. Se zice deasemenea de femeile cari

mai mult umblă pe la vecine decât stau acasă, ca să-și îngrijească de gospodărie. — Cfr. Papah., 2498.

366. Cu cămeașa dipri nîs si neače.

(Cu cămașa de pe dînsul se ceartă). A fi cărcotaș, om care se ceartă cu toată lumea.

367. L'-alăxi cămeașa.

(Îi schimbă cămașa). A-i trage o bătaie nemai pomenită, a bate pe cineva măr.

368. Cămila um pară fu, ma cari nu lo-avûm, fu scumpă, ș-cîndu fu nă sut' di lire, fu țiefină, că avûm cu țe!

(Cămila o para a fost, dar dacă nu avurăm, —paraua—, a fost scumpă; și când a fost o sută de lire, a fost ieftină, căci avurăm cu ce!)

369. Află căpak'e la tute.

(Află capac la toate). A găsi la toate răspuns potrivit.

370. Il' băgă căpak'e.

(Îi băgă capac). 1<sup>o</sup> A da uitării; 2<sup>o</sup> a răspunde potrivit; 3<sup>o</sup> a nu mai pomeni de un lucru.

371. Ș-tricû [j-băgă] căpestru. [Maced.: căprestu].

(Își trecu [își băgă] căpăstru). Adică: s'a însurat, și-a luat stăpân pe cap.

372. Bagă-ți căpestru la gură.

(Bagă-ți căpăstru la gură). Înfrânează-te! Fii cu măsură la vorbă!

373. Ca căpărle [căprile] tu areăpit.

(Ca caprele în loc prăpăstios).

A merge deavalma.

374. Ca capră: nu se-ameastăică.

(Ca capră: nu se amestecă). De oamenii cari trăesc retrași, cari nu sunt sociabili.

375. Li căpsălsî.

(Le pârli!) Adică: a șters-o! a fugit! sau: a șterpelit-o!

376. Căpsală ańurdeăște.

(Părleală miroase). Adică: a fugă miroase.

377. Tuți calea, nîs cărarea.

(Toți calea, el prin poteci). Când cineva se abate din drumul drept, pe unde merg cu toții. — Cfr. Papah., 226.

378. Cărbune anvălit.

(Cărbune învelit). A fi prefăcut. — Cfr. Papah., 411.

379. Şed pi cărbună.

(Şed pe cărbuni). A nu aveà astâmpăr; a sta ca pe ghimpi.

380. L'-arucă multă tu cărk'auă.

(Îi aruncă mult în belciug). A mânca mult; a trage mult la masea.

Observare. cărk'el'ă, cărk'auă, se numeşte verguţa, belciugul.

381. Il' tricù cărk'ellu di nare.

(Îi trecù belciugul de nas). A purtà pe cineva de nas, după voinţă.

*L'-tricù cărk'aua di nare* = Îi trecù belciugul, veriguţa de nas.

382. Am un cărinte pi tine.

(Am un cărinte pe tine). Am un necaz, un foc asupra ta.

383. Țe-ți lipseaste căsidvare? Fundă de mărgăritare.

(Ce-ți trebuie leprosule? Moț de mărgăritar). — Cfr. Ce-i lipsește che-lului, tichie de mărgăritar. — Zuca G., Berat, Albania.

384. Om căsiđós.

(Om râios). Om cu ambiție.

385. Lo-avină căsmetea.

(Îl urmărește norocul). *L-va căsmetea* = îl iubește norocul. *Îl' lucreađă căsmetea* = Îi lucrează norocul, îi merge norocul. Se aplică acelor cari sunt născuți cu noroc.

386. Ca cî'nile [saŭ cînl'i] la căşare.

(Ca cânele la căşărie). Adică: bine aşezat; a trăi bine, ca câinii la stână, unde găsesc mâncare din belşug. — Cfr. *Ca găl'ina la moară*.

387. Nu faţe căşare.

(Nu face căşărie). Adică: a nu face pricopseală; a nu face brânză. *Nu faţe căşare cu nîs!* = Nu faci mare brânză cu dânsul. [Când nu te poţi înţălege cu cineva]. — Cfr. Papah., 2.520. — Cfr. Creangă, 103: «Dar pureci mulţi nu făceă el într'un loc». = Arom. «*Nu faţe căşare t un loc*».

388. Om tră la căşare; mul'are tră la căşare.

(Om pentru căşărie; muiere pentru căşărie). Adică: uşurei. — «Frăţil'a» III, pag. 40.

389. Țe cătună?

Co mai marfă? — Vlaho-Livade, Macedonia.

390. Ca suptu di cătuşe.

(Ca supt de pisici). Par'că-i supt de pisici, se zice când băieții se scoală dimineața și vor să mănânce cu noaptea în cap.



391. Imnă ca nă cătușe.

(Umblă ca o pisică). A umblă încet.

392. Va z-băgăm cătușa s-plîngă.

(O să băgăm pisica să plîngă). Se zice despre o persoană în batjocură, când se supără pe noi, supărare care ne lasă reci cu totul.

393. Carî nu hărneaște cătușe, hărneaște șoarișî.

(Cine nu nutrește pisici, nutrește șoarici). La fel: *Carî nu hărneaște cîîî, hărneaște luk'î.* = Cine nu nutrește câni, nutrește lupi.

394. U ligă cățăuă.

(O legă căteaua). Și-a asigurat lucrul, treaba. (Vezi: *tara*).

395. N-căđú tu cățî'n.

(Îmi căzî în farfurie). A cădea năpaste. — Mihăil. op. cit.: *S-nu-ți cadă-n căđân, că va s-u tradî apoea.* = Să nu-ți cază năpaste, să nu-ți fie ursit, ca să dea o nenorocire peste tine, căci ai să o suferi apoi.

396. Mică dit un cățân.

(Mănâncă dint'o farfurie). A fi prieteni intimi.

397. Čelnic fără mătrițe.

(Celnic fără mătrice). Adică: ce fel de celnic, dacă n'are oi mătrice? — Ngr., Čelnicas mi dicuhtò ȧalaria; se aplică celnicilor sărăciți.

398. Nu-l' se-arse čerga.

(Nu i se arse cerga). N'a suferit pagubă, n'a suferit vreo nenorocire. Numai cine a suferit o nenorocire, își dă sama de suferințele altora.

399. L'-o-ărsiră čerga.

(I-o arseră cerga). Adică: L-au păgubit, l-au dat de pagubă; a pune pe cineva să facă cinste.

400. Țe k'ale andihristă easte!

(Ce piele de antihrist este!) Se zice despre un om rău; om ticălos.

401. L'-umflăi k'alea.

(Îi umflai pielea). A bate, a snopi în bătai pe cineva. *L'-argăsiî k'alea* (= Îi argăsii pielea) îl bătui, îl snopii în bătaie. — Cfr. Papah., 312.

402. K'ale argăsită.

(Piele argăsită): om obișnuit cu nevoile; om dedat la nevoi.

403. Te-ăđđî cu k'alea mea.

(Te joci pe pielea mea).

404. Di k'alea mea va s-easă.

(De pielea mea o să iasă). Adică: de mine, de spinarea mea.

405. Deade k'alea prèftului.

(Dede pielea preotului). Adică: a murit; a dat ortul popii. — N. Bațaria.

406. Pin tu k'iamete.

(Până la prăpăd). *Va lo-avîn pîn tu k'iamete* = Îl vom persecută până în pânzele albe; îl voi prigonî până îl voi nimici.

407. Nu-l' cunoști k'iametea.

(Nu-i cunoști nevoia). *Nu cunoști k'iametea parăluî, de-așeà lò-asparđi fără mintuire.* = Nu cunoști lipsa, nevoia banului, de aceea îl cheltuești fără socoteală. *Nu-nî cunoști k'iametea.* = Nu știi cu cine ai a face, nu știi ce sunt eu la mînie, la necaz, la supărare. *Nu-nî viđûșî k'iametea* = Nu mi-ai mâncat păpara!

408. Acăță z-bagă k'atră pri pîntică.

(Începî să bage piatră pe pîntece, pe burtă). Adică: suferă de sărăcie, suferă de foame; trage pe dracul de coadă.

409. Bagă-ți k'atră-n gură ș-tați!

(Bagă-ți piatra în gură și taci!) Adică: tu să taci! să nu te amesteci, unde nu-ți fierbe oala!

410. Cand-arcă k'atră, di-l duru mîna?

(Par'că aruncă piatră, de-l duru mîna?) Adică: e de gata, nu e din sudorile feței. Când cineva cheltuește moștenirea sau averea ce-i vine așa din senin, de unde nu se așteptă.

411. «Di k'atră di bărtire», va scot și va-l' dau.

(Din piatră, din bolovan, o să scot și o să-i dau). Adică: Din pămînt, de ori unde. A face pe dracul în patru. *Di k'atră di bărtire, ș-u scoate hrana* = Cum face, cum drege, că-și scoate hrana.

412. K'atră arucutoasă vlagă [arădățină] no-acăță.

(Piatră rotundă, vlagă [rădăcină] nu prinde). — Cfr. Papah. 324. Vlacho-Clisura.

413. Moartea bagă k'atră la tute.

(Moartea bagă piatră la toate). Adică: aduce sfârșit la toate. — Cfr. Papah. 1.360.

414. K'atra tu loc-l'i angreacă.

(Piatra în locu-i apasă). Fiecare om în locul său prețuește, se bucură de trecere, de autoritate.

415. *K'iele-k'iele* = în zigzaguri; sau: *furle-furle*.

416. Oarfin ca *k'ieuta*.

(Sărac ca picătura). A fi sărac lipit.

417. Nu ti nești tu nă *k'ieută* de-apă?

(Nu te înnece într'o picătură de-apă?) Se zice ironic celor cari se laudă că sunt grozavi, pe când în realitate sunt o nimica toată.

418. L'i stătù *k'eptu*!

(Îi stătù piept!) A se împotrivi; a se opune cu curaj.—Cfr. Papah., 326.

419. Si știu, că *k'er* și tut va l'-u fac.

(De aș ști că pier și tot o să-i o fac). Adică: întâmplă-se ori ce, că mi-oiu răsbună.

420. Lumea s-*k'ară*, și va l'-u fac!

(Piară lumea chiar, și i-o voi face!) Adică: mă voi răsbună cu ori ce chip, chiar de-a fi să piară lumea toată.

421. Pînă s-n-o-aunđi *k'era*, nu nărđi.

(Până ce nu ungi carul, nu merge). Până ce nu dai pe subț mână, nu se isprăvește afacerea.

422. *K'etri* ș-bărțirî dîțî.

(Vorbești pietre și bolovani). Adică: nimicuri, fleacuri. *Va l'aî k'etri* ș-bărțirî. = O să iei pietre și bolovani, adică: rahat, nimic.

423. Niți *k'ifil'ũ*, niți *vik'il'ũ* me-acăț.

(Nici garant, nici procurator mă pun). Pentru că de obicei de pe urma ambilor suferi.

424. *K'ihtră* perî are.

A aveă peri mulți. *Aestan s-feățîră k'ihtră poame*. = Țstan se făcură poame o grămadă, câtățime colosală.

425. Va-ți frîngu *k'ilung'ea*.

Fig. Am să-ți rup picioarele.

426. Lungu-î ș-*k'inlu*, ma fațe cuculițe, șurtu-î ș-gutuńlu, ma da gutuńe.

(Lung, nalt e și pinul, dar face mere de pin, scurt e și gutuiul dar face gutuie.) Nu se prețuesc oamenii după înălțime, ci după foloase.

427. *K'ipèr* tãrt ocl'î!

(Piper pentru ochi). *Știî tine k'ipèr tãrt (trăt) ocl'i!* = Ce știi tu? Tu nu știi nimica!

Când bruscăm pe cineva. — Gopeși, Macedonia, dela I. Papagoga.

428. Niți cît *k'îpita* di ac nu-ți daũ!

(Nici cât vârful acului nu-ți dau!) Adică: nu-ți dau nimic! *Înă deade cîl k'ipita de-ac.* = Îmi dede foarte puțin.

429. Duse se-adară k'irămîdî.

(Se duse să facă cărămizi). Adică: a murit, (vezi: oale).

430. Nu-î k'irolu di nă oară!

(Nu-i timpul de odată!) Adică: s'au schimbat timpurile! Nu mai este timpul de altădată.

Credința, că trecutul a fost mai bun.

431. K'irutlu ș-o are,

C-altu ca nîs no-are.

(Prostul crede, că altul ca dânsul nu este).

432. Le-are k'irute.

(Pierdute le are). A pierdut socoteala; și-a stricat rostul.

*Tute k'irute le-are* = În deșert îi sunt toate. *K'irută țî-easte* = În zadar îți este! *Îfi fac, k'irută înă si duțe* = ori ce încerc, nu merge!

433. Nu-î k'irût, carî mîcă nă pită ntreagă, ma-î k'irût, carî l'-u da. (Nu-i prost cine mănîncă o plăcintă întreagă, ci-i prost cine i-o dă.)

434. Arîde singur-și ca k'irutlu [ca k'iruțl'i].

(Râde singur ca prostul [ca proștii]).

435. K'irutlu cu nă flueară lo-arî'dî.

(Pe prost cu un fluier îl înșeli).

436. K'irutlu k'irturî va scoată din gură.

(Prostul prostii va scoate din gură).

437. L-k'ișară moășile.

(Îl pișară bătrânele). Adică: s'a îmbolnăvit.

438. Čacră-bacră.

Tot ce privește vasele de aramă sau fier. — Mihăil., op. cit.: *Adună tu un loc čacra-bacra țe-aveă ș-u vîndû.* = Strânse la un loc fierăria și arămăria ce aveă și o vîndû.

439. Va s-ti fac si ȝoŭi čamcu.

(O să te fac să joci ciameu). — Cfr. Am să te fac să joci într'un picior! Am să te joc! Am să te frec!

Observare. Ciameu este joc greu de jucat, fiindcă cere multe învățături, întorsături și în dreapta și în stînga, și pe loc și într'un picior; joc complicat, cu alte cuvinte, Epir.

## 440. Ti l'a Caşlu!

(Te ia Ciaslul). Adică: Te apucă spaima! Te cutremuri de frică.

Observare. *Căpitan-Ciaşlu*, a fost vestit haiduc, originar din oraşelul aromânesc Sămărina.

## 441. Prin un čičór!

(Pe un picior). Adică: smirna. *Va ti ģoc pi un čičór!* = Am să te joc într'un picior, am să te frec cum ştiu eu! *Va ti fac să stai pri un čičòr!* = Am să te fac să stai într'un picior.—Cfr. germ. Auf enem Beine steht man schlecht! — Cfr. Papah., 538.

Observare. La nunţi, printre celelalte pedepse la cari sunt supuşi fărtaţii de către naş, mai e şi starea într'un picior.

## 442. Lo čičór [čor].

(Luă picior). Adică: se depărtă. *Trapse čor!* = Este departe. *Lo cale multă, nu poţi s-lo-aġunġi, lo čičòr!* = S'a depărtat mult, nu poţi să-l ajungi, s'a depărtat! *Lo čičòr, nu se-aġunġe,* = S'a depărtat, nu se mai poate ajunge.

## 443. Aclò-l pimse aţel c-un čičòr.

(Acolo îl împinse acel cu un picior, adică: dracul). Aşa se zice, când cineva comite o faptă rea. *Il pimse aţel c-un čičòr să se-aruşneaġă.* Îl împinse, îl îndemnă dracul, ca să se dea de ruşine.

## 444. El easte čičòr di scamnu.

(El este picior de scaun). 1º El este om de viţă împărătească; 2º este avut, putred de bogat.

Observare. Scamnu înseamnă şi tron. *Dipuse amirălu ş-intră h'il-su tu scamnu* = Se coborî împăratul şi intră fiul său pe tron: adică: se retrase din domnie împăratul, şi deveni împărat fiul său.

## 445. Fă-ni čičòr.

(Fă-mi picior). Adică: Fă-mi început cu noroc. Intră în casă, ca să-mi fie cu noroc.

Observare. Obiceiul referitor se va descrie la: *Credinţe la Aromâni*.

## 446. ˆAoà va z-ġoacă aţel c-un čičòr.

(Acì o să joace acel cu un picior = dracul). Adică: Acì are să se petreacă ceva îngrozitor, pentru care dracul are să joace de bucurie.

## 447. Băġă čičòr.

(Băġă picior). A stăruit; a insistat din răputeri.

(Vezi: čor).

## 448. Cičoare di gălini.

(Picioare de găini). Adică sgârieturi fără nici o ordine: *scrie ca*

*čiçoare di gäl'înŭ.* = Sgârie hârtia; scrie cât se poate de prost. *Le-adară grâmatle ca čiçoare di gäl'înŭ* = Le face slovele, literele ca niște picioare de găini; scrie par'că ar fi niște sgârieturi.

449. Čilnicata nu si scoală lișôr [= cula].

(*Celnicata* nu se întreține ușor). — Cfr.: *Obrazul* subțire se ține cu cheltuială mare.

450. Čilnicata va multe.

(*Celnicata* are nevoie de multe). Cu sensul de mai sus.

451. Čilnicata ș-are ș-săltănata.

(*Celnicata* își are și saltanatul, luxul).

452. Om čimbrós.

(Om sgârcit). — *Selia*, sau: *Călive-Badralex*.

453. Se-adară ca *čing'ie*,

(Se gătește ca o țigancă dansatoare). A se găti de răs, de batjocură. Se referă la femeile cari se gătesc din cale afară orășenește.

454. Činușe s-ti fațŭ.

(Cenușe să te faci). Piei! Dispari din ochii mei! Praf face-te-ai.

455. Čoare-tu-činușe! sau čiçoare-tu-činușe!

(Picioare în cenușe). Adică: om de nimica.

Observare. *Čoare-tu-činușe* sau *čiçoare-tu-činușe*. este numele unui personaj trândav și comic în basme.

456. O-adrašŭ luguria čoară-boară.

(O făcuși treaba ciorobor). Adică: a face ceva *talmeș balmeș*.

457. Čoară se-adrară.

(Sfoară se făcură). A înnebuni de bucurie, a se destrăbălă cu desăvârșire: *s-dișușŭră di harao, s-feășŭră čoară!* = Au înnebunit de bucurie! *Cara viŭŭră di s-mintŭră luguriŭle, čoară se-adrară!* = Dacă apucară și se amestecară trebile, nu le mai putea da nimeni de capăt.

458. Fă, că dai čoarle nih'amă, și veđŭ, cum aminŭŭ.

(Fă că dai picioarele nișel, și vezi cum câștigi). Adică: fă, că nu ești mulțumit, și vezi cum câștigi. *Il' dăm ġumitate și ġumitate și nŭs tut da čoarle* = Îi dăm pe jumătate și jumătate și tot nu se mulțumește; a amenința.

459. Iu s-lo-aducă [ŭ s-lu scoată] čoarle.

(Unde să-l ducă [unde să-l scoată] picioarele). A merge într'o doară!

Unde l-or duce picioarele. — Cfr. lat. Hor., epod. 16, 21: Ire pedes quoquiumque ferunt; germ.: Der Nase nach gehen. gr. Ἔνθα ἂν οἱ πόδες φέρωσιν, ἐκεῖσ' ἄπιμεν.

460. **Čob!**

(Ciobule) Epitet ce se dă copiilor cari fac sburdălnicii prin casă.

461. **Čoale!** = [sdrențe!] În sens de batjocură, aplicat acelor cari umblă rupți.

462. **Il fečû čor de cîne.**

(Îl făcui picior de câne). Adică: a face de răs pe cineva, a face de batjocură, în mers, când se iau la întrecere. G. Zuca.

Vezi: *l'èpure*.

463. **L'a čor tră năinte.**

(Ia picior pentru nainte). Adică: înaintează, progresează, îi merg bine afacerile, îi merge treaba bine.

464. **Bagă čor.**

(Bagă picior). Adică: 1° stăruiește; 2° a prinde temeiu. *Nica băgă čor în Sărună* = Nicu reuși să prinză temeiu la Salonic, reuși să se stabilească bine în Salonic. *Băgă g'ine čor tu emboriū* = Se introduse bine în comerciu.

(Vezi: *čičòr*).

465. **Čipit di om [nu cutiđà s-treacă].**

(Țipenie de om [nu cuteză să treacă]. — Creangă, I, 136.

466. **Bea-ți čubuk'ea.**

(Bea-ți ciubucul). Adică: caută-ți de plăcere! Vezi de liniștea ta. *Iși bea čubuk'a cu arihate* = trăia în tihnă.

467. **O-adră čuflică.**

(O făcû — subînțeles: burta — «ciuflică»). Adică: Se sătură deabinele, nu mai poate de săturat.

468. **Li čuli.**

(Le ciuli). 1° A fugi; 2° a o șterge la sănătoasa, a simți: *Culi, că nu cură luguirie curală aoă* = Miroși, simți că nu miroase a lucru curat aci, că nu miroase a bine.

469. **Curlu-păpă!**

Epitet de batjocură aplicat preoților, a căror purtare în societate lasă mult de dorit.

470. **Čușe-ningă-vatră! (Pișe-lângă-vatră).**

Nume ce se dă oamenilor netrebnici, leneși, trândavi. — Cfr. Papah., 216.



471. Li' se-astease cîndila.

(I se stinse candela). A murit. — Cfr. Papah., 375.

472. S-feaște cîndilă.

(Se făcù candelă). A se îmbătă tun. — N. Bașaria.

473. „Cî'nile domnu-su nu și-l cunoaște.»

(Cănele pe domnul său nu și-l cunoaște). A fi anarhie mare, a fi satul lui Holbură, a fi vâlvă, sgomot mare. De asemenea: *Nu-ș cunoaște cî'nile domnu-su.*

474. Lucru di cîne [sau: cînescu].

(Lucru de căne; lucru cînesc). Muncă adevărată, ostenitoare; muncă din greu; germ. Eine Pferdearbeit. — Cfr. Papah., 922.

475. Cîndu omnu căsmete are, cî'nile l'i si cacă tu oală.

(Cînd omul are noroc, cănele i se cacă în oală): A-i merge trebile din rău în mai rău! A nu aveà de loc noroc.

476. Om cîntăt.

(Om cântat). Adică: 1° om învățat; 2° *cîntăt* = vrăjit, fermecat; 3° nazdrăvam; 4° *puîl'ŭ cîntăt* = pasere măiastră.

477. Ș-lo cîntarea din a-lișoara [din anîmirea].

(Își luă cântarul din partea ușoară pe umăr). Adică: A vorbi lucruri fără temei; a judecă prost, superficial. A aveà a face cu un astfel de om, e să nu te poți înțelege niciodată.

Scurtat se zice: *U băgă tu lișoara* sau: *u hăgă din u-lișoara.*

478. U băgă cîntarea din a greaună.

(Îl băgă cântarul din partea grea). Adică: judecă bine, solid, cu rațiune, cu fond.

479. L'-cîntă [sau: L'i si cîntă].

(Îi cântă; [i se cântă]). Este voios, este bine dispus; are chef.

480. Scoasiși cîni'l'i de-angărie?

(Scoaseși câinii dela clacă?) Adică: ce ai făcut? Ce ispravă mare ai făcut? A scoate câinii dela *angărie* nu este cine știe ce ispravă mare. Este a face ceva nefolositor. — Cfr. A tăia frunză la câni!

Observare. *Angărie* este rechiziționarea *mulelor* și *cailor* românești de către autoritățile turcești. Deoarece numai Românii dispuneau de caravane considerabile în împărăția turcească, ei, în cazuri de războiu, trebuiau să sufere greutățile și să împărtășească pericolele, împreună cu populațiunea turcească. Rechiziționarea se făcea cu sila. Cărvănarilor se luptau de multe ori, ca să scape de *angărie*, căci nu trăgeau nici un folos, ci numai pagubă aveau. Cine reușea să scape o caravană de *angărie*, apoi viteaz se numia. De aci pare că și-a luat naștere zicătoarea de mai sus.

481. Ca micată di cînî.

(Ca mîncată de câni): A fi în trist hal; rupt ca vai de lume.

482. Tal'e frîndă a cînlor.

(Taie frunză la câni). Identic cu: A duce câinii la apă.

483. Căcățî-di cînî. sau: cadicîne.

Înjurătură ordinară!

484. Niți cînî'i nu u mică.

(Nici câinii nu o mîncă). A o face boacănă de tot; a o face fiartă; a face ceva de ocară.

*Aeslă țe grești tine, nu u mică niți cînî'i* = Asta ce spui tu, n'are nici un chichirez, e boacănă de tot.

485. Te-alàs, di ti mică cînî'i.

(Te las, de te mîncă câinii). Adică: te las să ajungi în starea cea mai ticăloasă. *Ică me-ascuți, fiçòr, i că di nu, te-alàs di ti mică cînî'i*. = Ori mă ascuți, băiete, ori de nu, te las să ajungi în starea cea mai ticăloasă.

486. S-ti mică cînî'i, s-ti mică!

(Mîncă-te-ar câinii, să te mînânce!) Luă-te-ar dracul! Dă-te dracului!

487. Ağûmsiră la cîrlig saû: se-acățară di cîrlig.

(Ajunseră la cață. Se apucară de cață). A ajunge la ceartă, a ajunge la par! cîrliglu! = Pune mâna pe par!

Observare. Este arma obișnuită la îndemîna ciobanilor.

488. Se-acățară di căpeastre!

(Se apucară de căpestre). Adică: au ajuns la ceartă! *Loațî căpeastrele!* = Pregătiți-vă de bătaie!

Observare. Cărvănarii obișnuiesc a se bate și a se apăra, în certe mai mărunte, cu căpăstrul; iar în lupte și încăierări serioase cu *furca* sau *furtutirea*.

489. Il' tricù căpăstrul.

(Îi trecù căpăstrul). A înfrîna pe cineva; a-l duce de nas.

490. J-bate joc cîrliglu di nòcupă.

(Își bate joc cîrligul de sapă mică). Când unul mai defectuos își bate joc de altul mai puțin defectuos.

491. L'i se-aprease cûsîda.

(I se aprinse râia). A se ambiționă; a se irită.

492. Nu-l' ağută căsmetea.

(Nu-i ajută norocul). Nu-i mîrge; n'are noroc.

493. Il' lucreađă căsmetea = Îi lucrează norocul: îi merge; este om cu noroc.

494. Nu-ți lipsescu căstrăvêți trușie.

(Nu-ți trebuiesc castraveți trușie). Adică: caută-ți de treabă; nu căută să faci ce nu-i de nasul tău, lucru de care n'ai nevoie.

495. Il' vinde căstrăvêți.

(Îi vinde castraveți). A spune la minciuni.

496. Cl'aea draclui easte.

(Cheia dracului este). Adică: om peste fire de sgârcit. — N. Bațaria.

497. Cl'aea k'isăleî.

(Cheia iadului). Adică: om foarte sgârcit. — Mihail, op. cit.

498. L'-află cl'aea.

(Îi află cheia). A-i găsi rostul unui lucru. A găsi secretul unei afaceri; a deslegă ceva.

499. U ține tu cl'ae.

(O ține în cheie). A ține ascuns; a fi oprit; a nu permite.

500. S-cl'amă; cl'amă.

(Se chiamă; chiamă). Adică: va să zică; adicătelea; *Cl'amă, va s-toarnă fićor'l'i a noștri dit xeana ȣea lae.* = Adică: se vor întoarce băieții noștri din străinătatea cea neagră!

501. Nu-ți lipsește cl'in s-ȣă cos, că-ți lipsescu ȣrăni.

(Nu ți lipsește clin să-ți cos, ci-ți lipsesc *dramurî* = fig. pentru: min-te). Adică: suferi de minte, nu de lucru ce se dă, ce se poate căpăta.

502. Cl'inđul albu laiu s-faȣe; lailu albu nu!

(Caierul alb se face negru; cel negru alb nu!) — Samarina.

Observare. *Cl'inđul* se numește la Sămărina, pe când în alte părți se zice: *clîndu*.

503. O-acăță cl'inlu.

O apucă harȣagul; îi sare țandăra. — Sămărina.

504. Leagă-l' coada.

(Leagă-i coada). Adică: Sfârșește; trage concluziunea; conchide:

*E g'ine, tora, după ahîte cîte ȣisișî, ȣurteaȣ-u luguria și leagă-l' coadă!* = Ei bine, acum, după atâtea câte ai povestit, scurtează chestia și încheie, pune-i concluziunea!

505. In coadă; tu coadă.

(În coadă; la coadă). În sfârșit!

506. Ti ȣoc pri coada di cărpitȣr.

(Te joc pe coada de cârpitor). Adică: Te frec, așa cum nu-ți place!

*Ti joc pri cârpitor* = Te frec rău de tot. — Zuca G., Sămărina.

Observare. *Coada de cârpitor* este foarte subțire, așa încât nu poți întinde nimic pe ea. A face pe cineva să joace pe ea, este deci tot ce poate fi mai greu.

507. O-are coada groasă.

(Are coada groasă). Adică: Are chiag, este bogat;

Observare. Oile, spre a se ști dacă sunt grase, se pipăie la coadă. Acele care au coada groasă, sunt grase.

508. Am coade pri dinăpdi.

(Am coade pe dinapoi). Adică: nu sunt singur, ci am și copii, rude pe spinarea mea, de cari trebuie să îngrijesc.

509. Află coade.

(Află coade). A găsi cusururi, defecte. *Omlu cîndu nu va s-acumpără țivă, l'-află coade, cîte vreă.* — Omul când nu vrea să cumpere ceva, îi găsește defecte, câte poțtești. — Cfr. Papahagi, 437.

510. S-țin di coada oilor. (= Se țin de coada oilor) Adică: trăesc de pe urma oilor, cu creșterea oilor. — Cfr. Creangă, III, 58.

511. Gol ca coal'e di zăgâr.

(Gol ca c . . . de ogar). A fi sărac lipit: a fi lefter. (Gopeși). — Cfr. Creangă, I, 12: ba, că-s plin de noroc ca broasca de păr.

512. U băgă piste coal'e.

(O băgă peste . . .) Adică: nu-i mai pasă, că-i merge bine afacerea; s'a asigurat de bunul mers al afacerii.

513. Il' tricù nă coardă prit inimă.

(Îi trecu o sabie prin inimă). A tras o frică, o spaimă bună.

514. O-adră damă di coarne.

(O făcu zamă de coarne). 1° A face ceva prost; a strică o afacere. *L'-o adră damă di coarne.* = L-a făcut cu ou și oțet; l-a făcut de două parale. 2° A o buclarisi; a acri.

515. Ține-ni còk'ilu, s-ță strigu ndao!

(Ține-mi copilul din flori, să-ți strig câteva!). Se întrebuințează când unul nu e mai breaz decât celălalt. Când unul este ca și altul.

Observare. Aci e vorba despre o femeie, care fiind neonestă, ca una care ține în brațe un copil de flori, vrea să învinuească pe alta de necinste.

(C. Constante, Scopia).

516. Strinđe-l' coăstile o còfăl'eî.

(Stringe-i coastele ploștii). Adică: golește plosca; bea vinul din ploscă.

517. Nu li bagă tu cofă.

(Nu le bagă în cofă). Adică: Nu pricepe, nu bagă în cap ce-i spui.

518. Da colivă xeană tră suflet.

(Da colivă străină pentru suflet). Face pomană cu bani străini. — Neveasta, Macedonia.

519. Mică cit un corac.

(Mănâncă cât un corb). A mânca mult. *Micăși cit un corac.* — Marian, *Ornitologia*, II, 87.

520. Carî îl bagă tu cor (cornu)?

(Cine îl bagă în corn?) Adică: Cine-l bagă în samă? *U băgăși tu cornu?* = Ai luat samă? Ai înțeles? — St Mihail., op. cit. *Bag-u tu cornu!* = Pricepe, ia samă! *Bag-u g'ine tu cornu* = Ține bine minte, prinde bine. Iar prifteasa, neapucata, ea în cornu-l bagă graïlu. — Bațaria, Părvulii, p. 7.

521. Mași un cornu.

(Numai un corn). Adică: foarte puțin. *Dă-ni mași un cornu.* = Dă-mi numai nișel, o mică cătățime, cât poți lua cu vârful ascuțit al unui obiect. *Un cornu di h'ir* = Un capăt de ață; *un cornu di pînță.* = Un colț de pânză, o bucățică de pânză, etc. — Vlaho-Livade.

522. Acăță di strînbă cornul!

(Începù să strâmbe cornul). Adică: A început norocul să se schimbe, a început să ne meargă rău. *L'i si turnă cornul* = I se schimbă cornul, adică: i se schimbă norocul în spre rău. — Vlaho-Livade.

523. Canda are cornul!

(Par'că are cornul!) Par'că este om însemnat! Par'că e ceva extraordinar!

524. Ți s-ță creapă, mea s-ț-arsară! — s-mîți cu țară!

(Ce să-ți crape, să-ți răsară (ochii!) — să mănânci cu țărână).

Răspuns obraznic ce-l dăm celor cari nu pricep și ne supără cu întrebările lor stupide. — N. Bațaria.

525. Ni cripatlu no-are.

(Nici plesnire n'are). A nu aveà nici pe dracul! *Niți cripatlu nu-l da.* = Nu pățește nimic! N'are nici pe dracul!

526. Niți nu știe, țe-l' si crueaște.

(Nici nu știe, ce i se croește). Adică: nici nu știe ce i se pregătește, ce se plănuiește, ce se urzește în contra lui. *Il' cruți nă mincună* = Îi ticluî o minciună.

527. Il cruîl.

(Îl croii). Adică: îl bătui; i-am tras o chelfăneală. *Va ti cruescu!* = Am să te bat! *Va-ți cruescu un tălăgân* = Am să-ți croesc o mântă-luță, adică: Am să-ți dau o bătaie, ca să-ți placă! *Va ti cruescu, di va-ți-nargă andară* = Am să-ți trag o chelfăneală, ca să-ți meargă peticele. — Cfr. Ispirescu, No. 28: A croi pe cineva; Creangă, II, 31.

528. Fă-ți crucea!

(Fă-ți cruce!): Pregătește-te de moarte.

Observare. Când cineva are nenorocirea să cază în mâinile tâlharilor, aceștia, înainte de a-l omorî, îi respectă religia, și-l pun să-și facă cruce, ca să moară ca creștin. Îl și rad în același timp.

529. Cu crucea n-sîn [năinte] imnă.

(Umblă cu crucea în sân [înainte].) A fi om drept.

530. Ș-feațe crucea.

(Își făcù cruce). A se cruci de mirare, de lucruri înspăimântătoare, ce a auzit sau văzut! A se cruci de spaimă!

531. Totna ațel cuc nu va z-bată.

(În totdeauna acelaș cuc nu o să cânte). Adică: nu o să fie mereu acelaș noroc. Nu o să dureze într'una norocul.

532. Muri cuclu ațel țe știă.

(Muri cucl acela care știai tu). Nu mai e pomana de altădată!

533. Va-n bată ș-a nia cuclu tu grădină (sau: gârdină).

(O să-mi cânte și mie cucl în grădină): Are să vie și rândul meu! Am să fiu și eu tare și mare; o să vie și norocul meu.

534. L'-bate cuclu a veară [sau: l'-bate cuclu n-a veară].

(Îi cântă cucl a vară). Adică: îi merge bine; îi surăde norocul. — Cfr. Papah, 2306.

535. Tut un cuc il' bate.

(Tot, mereu un cuc îi cântă): Îi merge într'una bine, *Ațeluș cuc il' bate dipriună*. = Acelaș cuc îi cântă într'una; neîncetat îi merge bine!

536. Cuk'umatea ațeale are.

(Autoritatea acelea are). Adică: bătaie de cap; belele!

537. S-nu te-aducă Dumneșău la cuk'umate.

(Să nu te aducă Dumnezeu pe la autorități!) Feri-te-ar Dumnezeu de a aveà a face cu autoritățile!

538. Trei lucre nu z-bîneașă singure: cuclu, arîdearea și dînire-n casă!

(Trei lucruri nu se trăesc singure: cucul, răsul și ginere în casă).—  
(Veles, delă bătrana țal Saru).

539. Are cucòt.

(Are cocoș). Adică: are curaj. *Are cucòt la inimă* = Are curaj în inimă. *L'i zburaste cu altu cucòt omlu al cati, cîndu-î îndreptu* = Îi vorbește cu alt curaj, cu altă îndrăzneală omul judecătorului, când se simte drept.

540. L'i stătù cucòt.

(Îi stătù cocoș). A sta țănoș! A sta dârz față de cineva. A se opune cu îndrăzneală cuiva!

541. Il' cîntă cucotlu.

(Îi cântă cocoșul). Are trecere; este cu autoritate.

542. Z-diinică ca cucotli.

(Se dumică, se sfășie ca cocoșii). A se lupta strașnic; a se înhăța la luptă cu aprindere, cu foc mare. A se fărâma. *Se-acățară să z-diinică ca cucotli* = Se apucară să se prăpădească, să se sfășie ca cocoșii. —Cfr. Varro Lat. Men. 71: caprinum proelium.

543. Nîs cucòt la tute.

(El cocoș la toate). Adică: Sare pe deasupra la ori ce! E țănoș la toate!

544. Cuf înî qîc.

(Surd mă cheamă). Adică: a tăceă; a nu răspunde. A se face că nu aude. (Vezi: *surdu*).

545. U feațiși euleaș.

(O făcuși ciulamă). A amestecă o afacere rău! A face ceva talmeș-balmeș; a încurcă rău de tot ceva.

546. Cum di cum.

(Cum de cum). *Mutrescu cum di cum s-lu fac lucrulu aestu* = Caut prin ori ce mijloc să fac acest lucru. *Mutrea cum di cum, s-nu pată fivă fiçorlu* = Căută în toate chipurile, să nu pătească ceva băiatul. — *Io, cum di cum s-lo-ağût ș-el mutreaște s-ni sapă groapa* = Eu caut să-i ajut în chip și fel și el caută să-mi sape groapa.

547. Cum, ni-cum.

(Cum, necum): Nu încape scuză: *Cum, ni-cum, fă-o ș-tați!* = Cum, necum, fă-o și taci! *Cum, ni-cum no-are!* = Nu mai încape cum, nu mai încape întrebare.

548. Cum? — Cumare di la Papadupùli.



(Cum? — Cumare dela Papadupuli). Adică: nu ți-e permis să întrebi, ci să faci, să îndeplinești ce ți se spune.

Observare. *Cumare* sunt niște fructe foarte dulci, de mărimea căpșunelor; *Papadupulî* este nume de localitate în Tesalia, unde *cumarele* se produc în mare cantitate.

549. Canda va nă cumîniți!

(Par'că o să ne împărtășești!) Se întrebuințează, când ni se dă o câătățime foarte mică dintr'o băutură. *Umple scâfile, lalo, că noi h'im lucrătōrî și-l bem vinlu, ma nu canda va nă cunîniți* = Umple, unchiule, paharele, că noi suntem lucrători și-l bem vinul, ci nu (pune) par'că ca la împărtășanie.

550. Cît tră cumnicare.

(Cât pentru împărtășanie). Adică: foarte puțin. *Nu-nî băgă, niți cît tră cumnicare* = Nu-mi băgă, nici cât pentru împărtășanie, adică: aproape de loc; nici o leacă!

551. Cumnicătura nu este dală.

(Cuminicătura, grijania nu este lapte acru). Adică: este puțin, dar cu putere mare, cu dar Dumnezeesc. *Niți cumnicătură nu-ți dau* = Nici cât nu-ți dau, nu-ți dau de loc.

552. Cum s-ti l'a cundil'lu.

(Cum o să te ia condeiul): Cum ți-o fi soarta! cum ți-o fi norocul.

553. Il lo cundil'lu ș-nîs.

(Îl luă condeiul și pe dânsul). Adică: l-a pus și pe el la număr, l-a socotit și pe el!

554. S-u beaî tu cupă.

(S'o bei în pahar frumos). A fi foarte frumoasă. *S-u sorg'i, s-u beaî tu cupă easte feata estă* = S'o sorbi, s'o bei în pahar este fata aceasta, adică: foarte frumoasă.

—Cfr. *S-u beaî tu hrup* (= s'o bei în hârb!) A fi urită foc, a fi muma pădurii.

555. Cupia j-va picurarlu.

(Turma își cere păstorul).

556. Multu l'i si mută cupria.

(Mult i se ridică gunoiul). A ajunge la preț; a ajunge să însemne ceva.

557. Cupria țea veacl'a, cîndu se-aprinde, cama multu arde.

(Gunoiul cel vechiu, când se aprinde, arde mai mult). Adică: când bătrânii se îndrăgostesc, apoi e mai cu foc decât la tineri. — Gopeși, Macedonia; I. Papagoga.

558. Cur discupirît.

(C... descoperit). Persoană care nu păstrează secret; care spune la toată lumea tot ce știe.

559. Ș-lo curățile.

(Își luă cele curățite). S'a dus; a plecat; a fugit; a murit; ș-a luat speranța; și-a ridicat speranța. — Cfr. Papah. 492.

560. Cură nă cuvendă.

(Curge 0 vorbă). Se vorbește, merge vorba; *cură lafea, că tine h'iî arău* = umblă vorba, se vorbește, merge vorba, că tu ești rău.

561. Țe cură?

(Ce curge?): Despre ce e vorba? *Că ștea tuși, aodă țe cură.* = Căci știau toți despre ce e vorba aci.

562. Il băgășî curlu tu păl'ur.

(Îl băgași curul în păliur). Adică: te-ai pus la adăpost.

Observare. Lupul, povestesc păstorii, când este urmărit de o droaie de câni, neputând să ție piept la toți, își găsește refugiu la păliur, pe lângă care se adăpostește cu spatele. Fiind păliurul spinos, câni nu-l pot ataca decât prin față. Prin acest mod el se opune cu succes cânilor, deoarece luptă unul în contra unuia.

De aci pare că și-a luat originea această zicătoare.

563. L'i si udă curlu, sau: il' lo apă curlu.

(I se udă c...; îi luă apă c...) — Cfr. «A luă apă».

564. Canda si sculă cu c... nsus ađi.

(Par'că se sculă cu c... în sus azi). Când cineva este nervos, supărăcios.

Observare. Se crede că cine se scoală din somn cu șezutul în sus, va fi în cursul acelei zile ursuz, se va certă cu toată lumea.

565. Curcubete h'arte.

(Dovleci fierți) Adică: fleacuri, mofturi! nimicuri! *Curcubete grîfești* = Mofturi, minciuni grecești.

566. Il' biu curcubeta apă.

(Îi bău dovleacul apă). Adică: A fost omorît; a fost ucis; a murit prin moarte nefirească. — Cfr. Papah. 500, unde nu este lămurit explicat.

567. L'-intră tu curcubetă.

(Îi intră în dovleac). Adică: Îi intră în cap; a priceput în sfârșit.

568. Curpit s-feațe [easte].

(*Curpit* se făcu, sau: este) Adică; s'a îmbătat tun. — Avela, Epir. Observare. *Curpit* este o plantă.

569. Canda n-avină cursar'l'i.

(Par'că ne gonesc cursarii).—Cfr. Par'că vin Tătarii.—Sărună (Salonic), Macedonia.

570. Di cătră la cusera.

(De către la cusera). Adică: lucru prost; cam nepotrivit; nu tocmăi cum trebuie, ci cu cusur: *Mîncarea mutreaște cîtră la cusera* = Mîncarea lasă de dorit, mîncarea nu-i bine gătită; *Zburăști cîtră la cusera* = Vorbești cam fără perdeă, nu vorbești cum se cade; *Ți li cruî strănile cîtră la cusera* = Ți-a pocit hainele, ți le-a croit prost de tot.

571. Cusurle altôr li videm, a noastre nu li mutrim.

(Cusururile altora le vedem, pe ale noastre nu le privim.)

572. Scoasiși cùtur'l'i de-angărie.

(Mi-ai scos buștenii dela clacă?) Adică: ce mi-ai făcut? n'ai făcut cine știe ce? N'ai făcut nimic!

Se întrebuițează despre acei cari pretind ceva, cari sunt foarte pretențioși.

Observare. A scoate cai dela angareă este un merit, dar a scoate bușteni, câni, pe lângă că nu-i un lucru de merit, este o muncă zadarnică.

(Vezi: cînî).

573. Dit cuțute.

(Din cuțite). Adică: din mare pericol. *Lu scoș dit cuțute calu* = Scăpai calul dela moarte, din pericolul morții. *Dit cuțute ascăpăi* = Am scăpat dela moarte, din mare pericol.

574. Băgară cuțut.

(Băgară cuțit). Adică: au început măcel! *Turfil' va z-bagă cuțut* = Turcii o să măcelărească lumea. *Băgă cuțut tu țak'i* = A început să taie țapii.

575. Tu cuțute sunt.

(La cuțite sunt). A fi la cuțite, a se dușmăni de moarte.

576. A cuțutlui nu-l' si da cu bușlu.

(Cuțitului nu i se dă cu pumnul). Adică: trebuie să te iei mai bine cu oamenii răi.

577. Cuțut sta.

(Cuțit sta). A sta drept; a sta smirna.

578. Bagă-l' cuvata.

(Bagă-i covata). Adică: Înșală-l! Ademeneste-l!

Observare. Locuțiunea de sigur s'a născut dela modul cum se obișnuiește a se domoli caii și catării răi prin punerea unei covate cu grăunțe inaintea lor, din care mîncând, sânt prinși și încărcăți cu ușurință.

579. L'-băgă damca.

(Îi băgă pecetea). A pecetlui pe cineva la stâlpul infamiei; a stigmatiza pe cineva. A se păta; *ș-băgă damca* = s'a pătat, s'a compromis pentru totdeauna.

580. Un darăc sunt tuți.

(Un drac sunt toți). Toți sunt la fel, toți viețuiesc la fel, toți se aseamănă.

581. Ascăpăi de un darăc și ded de-altu cama mare.

(Scăpai de un drac și dădui de altul mai mare). A da din rău în mai rău, a da din puț în lac.

582. Il' micăm darea.

(Îi mâncărăm «darea = comăndul»). Adică: a murit.

583. Canda mi fečŭ a dao-oară.

(Par'că mă renăscui). — N. Bașaria din Crușova, Macedonia.

584. Iți dau trup ș-carne,

s-ni dai oase ș-k'ale.

(Îți dau trup și carne, să-mi dai oase și piele). Formula cu care obișnuiesc mamele să încredințeze pe copiii lor institutorilor, când îi aduc la școală, la începutul anului, sau când îi dă să învețe o meserie oarecare.

585. Nă dată.

(Odată!) Adică: altădată! — Sămărina, Epir.

586. Canda l'-adunăm cu dăul'a. — Atanas Diamandi din Sămărina, Epir.

(Par'că îi adunarăm cu toba). Așa de mulți s'au strâns. — Cfr. Papah. 2.168.

587. Țe deapini?

(Ce deapeni?) Ce tot îndrugi? Ce tot spui?

588. Il' deapină multă.

(Deapănă mult). Mănâncă mult, îndoapă mult. *Multă pine-l' deapină* = Îndoapă mult, mănâncă mult.

589. Dedu ș-loai.

(Dădui și luai). Adică: am rupt relațiile, nu mă mai amestec într'o afacere, nu mai fac parte din ceva; n'am nici un amestec.

590. Niți dinte nu ȑise, că-l doare.

(Nici dinte nu zise, că-l doare). Adică: n'a suferit de nici o boală până acuma. A fost sănătos tun.

591. Li dipină! (Le depănă!) A șters-o, s'a dus!

592. Easte diprisupră.

(Este pe deasupra). 1° A fi superficial, ușurel; om care nu adâncește bine lucrurile. *Nveață diprisupră* = Învață fără temei. 2° *Aleađe diprisupră fîcorlu* = Citește liber băiatul.

Observare. Cetirea în școale, după metoda rudimentară veche, se făcea în două moduri: a) *diprig'òs* și b) *diprisupră*. a) *Diprig'òs* se zicea, când băiatul pronunța fiecare literă a parte și apoi combină totul în silabe și silabele la urmă le combină în cuvinte. De pildă: *cîne* se citea: c, î = cî, n, e = ne: căne; b) iar *diprisupră* se zicea, când băiatul ajungea să citească dintr'odată cuvintele, de pildă: pâne, căne, etc.

593. Țe ma-ți discintă?

(Ce tot îți descântă?) Adică: ce tot îți mai toacă? Ce minciuni îți mai spune? Ce-ți îndrugă la ureche? Ce te dăscălește?

594. Il discultă.

(Îl descaltă). Adică: a-i află gândul, a scormoni părerea cuiva.

595. Dișuți't.

(Om desucit). Om neserios; dezordonat.

596. Dingînești apoea di vîinate.

(Plesnești apoi de necaz).

597. Un dirlic mică.

(Un maldăr mîncă).

Adică: Mîncă o grămadă! S'a rupt de mîncare.

598. Cădûși tu dăvie, nu ascăk'î în vie.

(Căzuși la proces, nu scapi în curând).

Cine are procese, nu scapă cu una cu două.

599. Dă ș-fuđi di dăvie.

(Dă și scapă de judecată, de proces).

600. — Dă-nî, Doamne! — Mină-te, mărate, s-țá dau!

(— Dă-mi, Doamne! — Mișcă-te, sărmane, să-ți dau!) Adică: Trebuie ca omul să dovedească și el prin sârguință, că dorește să fie ajutat de Dumnezeu, pentru ca Dumnezeu să-i ajute. — I. Cuyan.

601. Ğone om, cîndu *doarme*, pîne nu mică.

(Voinic, vrednic om, când *doarme*, pâne nu mînăncă). Se zice în bătaie de joc despre cineva.

602. Are domnu.

(Are stăpîn): A nu fi de capul său cineva.

603. Bagă-te z-dorîi.

(Bagă-te să dormi): Fii pe pace! fii liniștit. (Ironie întrebuințată la adresa cuiva).

604. Cîndu-l veđi draclu, atumțea-l cațfi Hristolu.

(Cînd vezi pe dracul, atunci îl cauți, chemi în ajutor pe Hristos.) Numai cînd ești la zor, devii bun credincios, om înțelept, etc.

605. L'-intră draclu tu pîntică (sau: inimă).

(Îi intră dracul în pîntece [inimă]). Adică: s'a înrăit foc. — N. Bațaria.

606. Lu ncălică draclu.

(Îl încălecă dracul): A fi apucat de dracul; a fi mînios.

607. Drac di sum puncte easte.

(Drac de subt puncte este). A fi dat dracului; a fi cît se poate de deștept. Tot așa: *Drac și gîmitate easte* = Drac și jumătate este.

608. Va s-șoacă draclu ațel marle.

(O să joace dracul cel mare). — N. Bațaria. Are să se petreacă ceva îngrozitor, lucruri mari se vor petrece.

609. Ș-lă draclu curlu cu nîs.

(Își spală dracul curul cu dînsul). S'a sfârșit cu dînsul, s'a isprăvit cu dînsul! A murit!

610. Draclu tru cărți l-easte.

(Dracul în cărți — de joc — este).

Adică: din jocurile de cărți se nasc certe și bătăi.

611. Imnă cu draclu.

(Umblă cu dracul). Adică: umblă cu nedreptatea, cu răutatea.

612. Drac are!

(Are pe dracul!) Adică: n'are nimic, nu suferă de nimic, ci se face.

613. Nă sută di drațfi are pri nîs.

(O sută de draci are pe dînsul): A fi arțagos peste fire; a fi foarte supărăcios.

614. Se-adunară ca drațfi tru k'isă.

(Se strînseseră ca dracii în iad). Se zice despre o adunare de oameni răi.

615. Draclu băseriți no-adară.

(Dracul biserici nu face). Adică: dela drac să nu te aștepți la fapte bune.

616. Ș-freațe draclu țorlu.

(Își rupse dracul piciorul). Adică: mi-a venit și mie odată rîndul să te frec.

617. No-are drăcuri.

(N'are drăcii): A fi om bun; om drept; om care nu știe ce sunt drăciile. *Are drăcuri multe omlu aestu* = Omul acesta este dat dracului; este un zevzec.

618. Ș-le-au dūhurle.

(Și le au duhurile). Adică: a se potrivi în caracter; a fi în buni termeni; a trăi în înțelegere. *Nu ș-loară dūhurle* = Nu se potriviră în caracter. — δὲν ἔσμιξαν τ' ἄσπρα των. (Proverb neo-grecesc).— Cfr. Papah. 2.552.

619. Tută siptămîna sta teasă și Dumînica-î sînătoasă.

(Toată săptămîna sta întinsă la pat, și Dimineca este sănătoasă). Se aplică femeilor leneșe, negospodare.

620. Nu ncl'ise Dumniđău două case.

(Nu închise Dumnezeu două case). Se întrebuințează despre doi căsătoriți, cari se potrivesc, fie în urîtenie, fie în răutate.

621. Di la gura ta ș-tu ureacl'a-l Dumniđău!

(Dela gura ta și în urechea lui Dumnezeu). Auzi-te-ar Dumnezeu! Împlinească-se voia ta numai decât!

622. Ca de-aoă pînă la Dumniđău.

(Ca de aci pînă la Dumnezeu). Adică: ca dela pămînt pînă la cer! *Fuđe ună de-alantă ca de-aoă pînă la Dumniđău.* = Diferă una de alta ca dela cer pînă la pămînt.

Observare. Cer și Dumnezeu se confundă la Aromâni. Se zice despre cer și Dumnezeu.

623. Pîn di Dumniđău s-arcă.

(Pînă la cer — Dumnezeu — se aruncă!) Adică: 1° a protestă din toate puterile sale; 2° a nu consimți cu nici un chip.

624. Năînte cu Dumniđău.

(Nainte cu Dumnezeu!) Curaj! nu te teme cu ajutorul lui Dumnezeu!

625. Cu numa-l Dumniđău [tute va s-facă].

(Cu numele lui Dumnezeu [toate s'or face]). Adică: Cu voința lui Dumnezeu, cu ajutorul lui Dumnezeu.

626. Dumniđău nu doarme.

(Dumnezeu nu doarme). Adică: vede nedreptatea ce se făptuește, Dumnezeu are să pedepsească pe cel nedrept.

627. Dumuiđău u deade, Dumniđău u lo!

(Dumnezeu o dete, Dumnezeu o luă).

628. Dumniđă nu li da tute bûnile la un loc.



(Dumnezeu nu le dă toate bunele la un loc). Dumnezeu nu dă totul cuiva, nu face pe cineva să fie desăvârșit.

629. Aġută-te, s-ț-aġută j-Dumniđăŭ.

(Ajută-te, să-ți ajute și Dumnezeu).

630. «Țe, zburî'și cu Dumniđăŭ tine, di li știî tute?»

(Doar vorbești cu Dumnezeu tu, ca să știi toate?) Adică: și tu un om ești, ca toată lumea.

631. Țe vîne di la Dumniđăŭ, g'ine z-vînă.

(Ce vine dela Dumnezeu, vie cu bine). Mângâiere ce se face celor îndurerați.

632. Țe deade Dumniđă și țe s-l'a draclu?

(Ce dete Dumnezeu și ce să ia dracul?) Când n'ai nimic în casă; când ești sărac lipit.

—Bulgărește: što dadî Gospod e što da zemi dg'aul?

—Ng. Τι έδωσεν ó Θεός και τι να πάρη ó Διάβολος;

633. No-alasă vîră s-k'ară Dumniđăŭ.

(Pe nimeni nu lasă să piară Dumnezeu). Dumnezeu îngrijește de toți.

634. Duse!

(Duse). S'a sfârșit! *Duse, u păfî'm* = s'a sfârșit, am pățit-o.

635. Dușmanlu mi pimse.

(Dușmanul mă împinse). Adică: Dracul mă împinse, (la fapte rele).

636. La dușmăni s-nu da Dumniđăŭ.

(La dușmani să nu o dea Dumnezeu!) Ferire-ar Dumnezeu și pe dușmani: de o boală, de o nenorocire mare!

637. Va lă scoată đamă.

(O să le scoată zama). A tocî ceva; a tâmpî ceva. *Lă scoase đama grămatlor.* = A tocit-o cartea. *Va lă scoată đama oîlor*, se zice când cineva mulge oile peste măsură de mult, încât le face rău la ugere; *va lă scoată đama cal'lor.* = muncește caii peste măsură.

638. O-adrăși đamă di culeăș.

(O făcuși zama de ciulamă). A face ceva talmeș balmeș; a se amestecă ceva rău de tot; a se încurcă rău o afacere, ceva.

—Cfr. No. 540.

639. Bea-l' đama!

(Bea-i zama!). Se aplică cuiva care a devenit stăpân cu puterea peste un lucru străin, dar nefolositor în sine. Adică: și dacă l-ai căpătat, la ce ți-o folosi? zama ai să-i bei, că el zamă nu dă.

640. Ahtare nă-i ȕanȕa arumînească.

(Atare, astfel ne e firea românească). Așă ne e nouă firea! așă obișnuim noi Românii!

641. Lo-acăȕă ȕanȕa.

(Îl apucă arȕagul). A-i veni toanele; a se nă răvi.

642. Ȑanȕa s-te-adună!

(Năravul, arȕagul să te ȕare!). că ră-te-ar năravul!

Observare. Ȑanȕă = arȕag, nărav, fire. Om ȕinȕos = om cu nărav, om cu arȕag, om supărăcios.

643. Ȑica ta!

(Zisul tău, spunerea ta!)

644. L'-arsări ȕîfna.

(Îi sări țâfna). A-l apucă arȕagul; a fi om țâfnos.

645. Canda intrară ȕîlile tu sac?

(Par'că intrară zilele în sac?) Adică: Ce, par'că se sfârșiră zilele? zilele nu sfârșesc nici odată; mai este timp; timpul este nesfârșit.

646. «Ȑî-l' pri numă! Ȑî-l' tine!»

(«Zi-i pe nume! Zi-i tu!»). Acestea sunt expresiunile cu cari ne adresăm convorbitorului nostru, când nu ne aducem aminte ceva. *Ș-acșî cum îȕi spun, atumȕea vine... ȕî-l' pri numă! cum îl' ȕîc?...* = și așă, precum îȕi spun, atunci vine... zi-i pe nume, numește-l tu! cum îi zice?...

647. Ca ȕînă s-pare!

(Ca zână pare!) A fi foarte frumoasă. — C. Samargi, Razloc.

648. Înî ȕise, niȕî'sile.

(Îmi zise nezisele: ce nu s'a zis despre nimeni). Adică: vorbe injurioase, dojeni amare, crude ocări.

649. Armase cu ȕeăditlu n-gură!

(Rămase cu degetul în gură). A rămâneă sărac lipit, a ajunge la sapă de lemn.

650. Niȕi tu ȕîȕitîc nu te-am.

(Nici la degetul cel mic nu te consider). Adică: nu te preȕuesc cătușî de puȕin! — Cfr. Papah. 652.

651. Cu ȕîȕitîclu te-arȕc [ti mîc].

(Cu degetul cel mic te arunc, te trântesc [te mănânc]). Adică: te sfărâm, te nimicesc cu foarte mare ușurință. — Cfr. Apost. 5, 86<sup>a</sup> δακτύλῳ θεῖ ος ἐλκυσθήναι: ἐπὶ τῶν διὰ νόσον ἢ λύπην ἰσχυρῶν γενομένων.

652. O-aspărsim buna-*dua*.

(O stricarăm «bună ziua»). Adică : ne-am certat; am întrerupt legăturile de prietenie. — Cfr. Papahagi 2.557.

653. *Đua-đùăl'eî*.

(Ziua-zilei). Adică : o zi mare, o zi întreagă. *Spidipsî nă đua-a đù-ăl'eî*. = Se munci o zi întreagă.

654. *Đuă* cu *đua*.

(Zi cu ziua). Cu sensul zicătoarei precedente. *Nă Đuă-cu đua feațe măsturlu la noi*. = O zi întreagă lucră zidarul la noi.

655. Nu-nî viđùî *đua* albă.

(Nu văzui zi albă). Adică : Nu trăii o zi fericită. — Cfr. Papahagi 674, 675.

Observare. «Die glücklichen Tage bezeichnet man symbolisch weiss, die unglücklichen schwarz : Dies albus, dies ater» Wölffling, IV, 39.

656. *Đuă* lae a ta !

(Zi neagră a ta). Zi nefericită a ta !

657. L'-u feațe *đală*.

(I-o făcù lapte acru). A i-o strică; a tăia nasul cuiva; a i-o face boacăna. — Cfr. Papahagi 680.

658. Băneađă cu *đrăñle* [Ohrida : *đreñ*].

(Trăește cu dramul). Adică : cumpătat; a trăi în sgârcenie.

659. No-are *đrăñî*.

(N-are dramuri). A fi nerod; a fi într'o doagă. A fi scrintit la creier. *Nu are tute dreñle* = (idem). — St. Mihaileanu, op. cit. — Cfr. Papahagi 688; a fi ușurel, fără cumpănă și fără socoteală, fără măsură.

## E

660. Țe si-l' fați a *ètil'eî* ?

(Ce să-i faci, a epocii). Adică : Ce să facem împrejurărilor. *Ți va s-fajîm? va s-arăvdăm, că eta o-aduse așî*. = Ce vom face? vom răbdă, căci împrejurările sunt așa, căci împrejurările nu ne sunt priincioase.

661. Eta tută nu-l' tațe gura.

(Tot veacul nu-i tace gura). 1° A se văită într'una; 2° a fi un guraliv.

662. Caută-ți eșa totna.

(Caută-ți potrivea în totdeauna): Adică : dacă ești sărac, să iei dela

săraci nevestă; și dacă ești bogat dela bogați, căci altfel nu poate fi viață fericită. (Vlaho-Clisura).

663. Il' vine ergu.

(Îi veni presimțire.) A presimțit.

664. a). Țe etă, țe oamini! b). S-alăxi eta.

(a). Ce timp — ce lune, — ce oameni!) — Cfr. O tempora, o mores!  
Când vrem să arătăm că s'a stricat lumea de astăzi.

b). (S'a schimbat timpul, lumea). Nu mai este lumea de altădată!

665. Earnă bună, veară cama bună.

(Iarnă bună, vară și mai bună). Așa se zice, când celnicii au scos oile bine, fără pierdere în timpul iernii, după care le va urma o vară și mai bună.

## F

666. Va ti coasă la facă.

(O să te coase la facă.) Adică au să te trântescă la dubă, în închisoare. — Vlaho-Livade.

Observare. *Facă* propriu nu știu ce înseamnă.

667. Om fafal'ăr.

(Om flecar). Care îndrugă la verzi și uscate, fără nici un șir.

668. Om farafură.

(Om flecar, om ușurel, care judecă în toate superficial). — Selia, Macedonia.

669. Va-l' fați fața di carne.

(O să-i faci fața de carne). Adică: n'ai să-i faci nimic, n'ai să-i faci nici o rușine; n'o să-l dai de rușine.

Se întrebuințează, când se laudă unul, că va da pe cineva de rușine în fața lumii, deși pe nedrept.

670. L'-bătù fața, ma nu duk'î.

(Îi bătù fața, dar nu simți). Adică: i-a tăiat nasul, dar n'a simțit. — Mihail, op. cit.

671. Il' da față.

(Îi dă față). A răsfăță pe cineva; a da nas la purtare.

672. Il' cădù fața, de-aruşine.

(Îi căzù fața, de rușine). Adică: s'a simțit foarte rușinat, tare s'a rușinat; *s-nu dîcă, am cari z-dîcă, al Ciuça va-l' cadă fața de aruşine?* = și dacă i-o zice și dacă nu i-o zice, puțin îi pasă lui Ciucia.

673. «Mi pitricù dada, s-ni laŭ fața.»

(«Mă trimise mama, să-mi spăl fața»). Adică: vorbă să fie; scuză proastă. De pildă, dacă cineva se scuză prost, o scaldă cum poate, i se spune, că asta-i curată «*mi pitricù dada, s-ni laŭ fața.*» = adică: asta-i curată: vorbă să fie, asta-i curată scaldare; asta-i scuză mai mult.— Vlaho-Clisura.

674. Față aroșe; față lae.

(Față roșie; față neagră). Om nerușinat; om fără rușine. Opusul dela: *față curată* = obraz curat, obraz cinstit.— Creangă, II, 144.

675. Cîndo-avem fărină, no-vem căpisteare; cîndo-avem căpisteare no-avem fărină.

(Când avem făină, n'avem căpistere; când avem căpistere, n'avem făină).

A fi săraci; a nu aveă toate cele trebuincioase; a trăi de azi pe mâne.

676. S-feațe [ca] di fărmaç.

(Se făcù ca de otravă). A se întristă mult; peste măsură.

Ași ază, așa mine,  
S-feațe nveasta di fărmaç,  
Linăvoasă s-cama știbă,  
Aveă-ağumtă s-facă pac!

N. Bațaria, Părv. p. 21.

677. Fărmaç va li spunî tute.

(Otravă le vei spune toate). Adică: venin și se vor face toate câte faci, câte nu faci. *Fărmaç va-ți easă tute.* = Venin îți vor ieși toate, adică: ai să plătești scump tot ce faci.

678. Fărmaç și nçemir [sau çomir] s-ță si facă!

(Otravă și venin să și se facă!) subînțeles: mîncarea, banii, etc! *Mîcã un çemir* — la Veria: çomir): A mîncat o grămadă! a mîncat cât n'a mai putut.

679. Il' biù fărmaclu.

(Îi bău otrava): I-atras răul; a suferit răul după urma morții unui iubit. *Muma multe fărmațe bea pînă s-crească fumeal'a.* = Mama multe amărăciuni bea pînă să crească copii; *fărmaclu a l'eî nu se-aspune.* = Amărăciunea sufletească a ei nu se spune prin cuvânt!

680. Cîte fărmațe no-am traptă.

(Câte otrăvuri n'am suferit!) Adică: câte amărăciuni n'am suferit!

681. Ş-arcă fătle m-pade.

(Îşi aruncă feţele — obraji — jos): A-şi da masca jos; a se demasca; a se da de ruşine. — N. Baţaria.

682. Făţi-făţi easte.

(Feţe, feţe este). A fi cu mai multe feţe; a fi om prefăcut, făţarnic.

683. Făţi-făţi scutea de-aruşine.

(Feţe, feţe scotea — schimbă — de ruşine). A se ruşina.

Se întrebuinţează despre cei cari au ruşine.

684. Tu Feàrică s-ti ved.

(În Ferigă vede-te-aş). Vede-te-aş mort! — La Călive-Radralexi. — Cfr. duce-te-ai la cucuiata!

Observare. «*Feàrică*» se numeşte cimitirul din acest oraşel, fiindcă aci creşte ferigă multă.

685. Truplu tu biseàrică ş-mintea-l' tu feàrică.

(Trupul în biserică şi mintea-i în ferigă).

Se aplică la adresa oamenilor ipocriţi, cari se dau de oameni foarte evlavioşi, dar cari în realitate sunt oameni răi, hoţi cari se gândesc mai mult la furtul oilor şi caprelor ce pasc prin ferigă.

686. Nu n-biseàrică, ma n-feàrică.

(Nu în biserică, ci în ferigă!) Adică: Nu acolo, unde vede toată lumea, unde se strâng oamenii de treabă, ci în ferigă, unde nu te aude nimeni, unde trăesc oamenii răi?

Se întrebuinţează despre cei cari fug de lume, cari au frică de lumină.

687. Ma g'ine să-asparđi nă puncte ş-un mînăstir, dici't s'aruşnèđi nă feată.

(Mai bine să spargi — să strici o puncte şi o mănăstire, decât să dai de ruşine pe o fată).

688. Carī are feate, easte totna cama nīc.

(Cine are feate, este în totdeauna mai mic).

Observare. Fiindcă fetele sunt greu de măritat şi părinţii nu trebuie să se ia de sus, căci le rămân atunci nemăritat. Şi ce poate fi mai mare nenorocire decât nemăritişul unei fete la vârsta ei, la Aromâni?

689. Nu lo feată, lo parăţi.

(Nu luă fată, luă parale). Se zice despre cei cari se însoară mai mult pentru bani, decât pentru fată. — Sărună (Salonic), Macedonia.

690. Ȑī fičòrī, đī zurl'i!

(Zi băieți, zi nebuni). Adică: cuvântul: *băieți* este sinonim cu neas-tâmpărați, fiindcă așa cere firea lor tânără.

691. Fișor'î dișel'id casa.

(Băieții deschid casa). Adică: ei sunt aceia cari fac să nu piară nu mele părintesc, să nu se stingă neamul!

692. Așumsim, s-nă l'a fișor'î prit cișoare.

(Ajunserăm, ca să ne ia băieții peste picior: să ne calce băieții în picioare). Adică: a nu mai fi ascultați de băieți; ca băieții să nu ne poarte nici un respect. — Cfr. Papah. 730.

693. S-plinșe ca viră fișor.

(Se plânge, se vaită ca un băiat). A se vaită ca un copil! ca un om slab.

694. Cu mintea fișorlor ti duți?

(Cu mintea băieților te duci?) Adică: ascultă ce spun copiii? te iei după vorbele copiilor? — Cfr. Papah. 2636.

695. Fișor'î agoña se-ari'd.

(Băieții se înșală curând). *Se-aride ca fișor* = Se înșală ca un copil; Se ademenește ușor.

696. Plinșe ca un fișor (sau: ca un *fișuric*).

(Plânge ca un copil, (sau: ca un copilăș). De milă, de frică; a plânge în mod de a-ți inspira compătimire.

697. Fișor'î ți no-ascultă părințil'î, hăire nu fac.

(Copiii cari nu ascultă de părinți, noroc nu au: nu se pricopsesc). Sau: *Fișor'î țe no-ascultă di părinți, prucuk'ie nu tac* = Copiii cari nu ascultă de părinți, nu se pricopsesc.

698. Fișorlu easte ușaclu a căsil'eî.

(Băiatul este căminul — ogeacul — casei). Adică: stâlpul casei, gemenele perpetuării numelui familiei, neamului.

699. Bărbatlu easte ârburle și fișorlu ușaclu a căsil'eî.

(Bărbatul este arborele și feciorul ogiacl casei).

Cu sensul zicătoarei precedente. — Culeasă de Iuța din Crușova, Macedonia, apud Hasdeu, Magn., p. 1482.

700. Fișor'î de-azi suntu drați.

(Băieții de azi sunt drați). Adică: deștepți, cari nu se pot înșelă.

701. Fișor'î s-crescu co-arale.

(Feciorii se cresc cu rele). Adică: cu necazuri, cu suferințe.

702. I fișor, i feată, cașe un cu căsmetea-l'.

(Sau fecior, sau fată, fiecare cu norocul său).



703. Macă mîțî dală cu fičorl'i, va s-ti pruscuk'ască.

(Dacă mănânci lapte acru cu băieții, o să te stropească). — Gopeși, Macedonia, dela d-l Papagoga. — Cfr. Papah. 2.569.

704. Fičorlu cu doi părinți, armîne fără căculă noauă tră Paști.

(Feciorul cu doi părinți, rămâne fără căciulă nouă la Paști.)

705. O-agudim tu fitâl'ŭ, h'im an calăr.

(O nimerirăm în timpul când fată oile, caprele, suntem călare). De *fitâl'ŭ* (=epoca fătării vitelor) depinde soarta crescătorului de vite.

706. L'-bagă fitil'e.

(Îi bagă fitile). Adică: pune intrigi; îl ațâță.

707. L'-intră fitil'lu.

(Îi intră fitilul). Adică: A aveă zor mare; a-i intră spin în coaste. De asemenea se zice de un ofticos: *L'-intră fitil'lu tu k'eptu, no-ascapă.* = i-a intrat viermele în piept, nu mai scapă.

708. L'i se-astease fitil'lu.

(I se stinse fitilul). Adică: a murit.

709. Foale se-adră (di nvițare, etc.)

(Burduf se făcù — de învățătură, etc.)

710. Nî-alg'iră ocl'il' di foame.

(Îmi albiră ochii de foame). A se înalbi ochii de foame cuiva, înseamnă: a aveă foame strașnică; a fi leit, a nu mai putea de foame. — Cfr. Papah., 746.

711. Vîră nu moare di foame.

(Nimeni nu moare de foame).

712. Foc cu foc nu se-astînde.

(Foc cu foc nu se stînge). Nu se domolește o ceartă cu răul, ci cu vorba dulce și cu binișorul.

713. Foc di pal'e.

(Foc de paie). Adică: supărare trecătoare.

714. O-ar se foclu!

(O arse focul). Se zice când cineva suferă de moartea unei rude, unui copil, etc. *Easte arsă di foc laea.* = Sărmana suferă de pe urma morții....

715. Foc scutea din gură calu.

(Foc scotea din gură calul): A fi cal iute, care sboară, care fuge de mănâncă pământul. *Foc mică calu* = Sbură calul în mers.

716. Foclu şicae nu ştie.

(Focul glumă nu ştie). Focul nu glumeşte; cu focul nu se glumeşte.

717. Curăt ca foclu.

(Curat ca focul).

718. Niţi foclu, niţi apa nu le-astinde lăeşle a tale.

(Nici focul, nici apa, nu le stinge ticăloşiile tale).

719. Va s-nă faşim fraţi [surări] pi vang'el'ŭ!

(O să ne facem fraţi [surori] pe evanghelie!)

Adică: o să ne luăm la bătaie, avem să ne batem.

720. Frătile z-doare.

(Fratele se doreşte). *Frătile tut frate va s-h'ibă* = Fratele tot frate o să fie. Adică: chiar dacă s'or certă fraţii între ei, tot fraţi rămân.

721. Va ti fac s-ţ-u dai pri frînte.

(O să te fac să te loveşti pe frunte).—Cfr. Cic. ad Att., I, 11: ut frontem ferias. Von Zorn und Unwillen schlägt man sich wohl vor die Stirn.

722. U turnă frînda.

(O întoarce foaia). A întors foaia! *U tornu ş-frînda alantă* = O întorc pe foaia cealaltă.

723. Fricoslu şi de-aumbră-l' se-aspere.

(Cel fricos se sperie şi de umbră-i).—Cfr. Papahagi 136.

724. Frîncu s-feaşe.

(Frînc se făcû). A se supără foc! A prăpădi pământul de supărare. *Frîncu ardû s-feaşe!* = s'a supărat grozav!

725. S-li calcă frînda!

(Să le calce frunza)! Adică: să le dăm uitării. *Li călcă frînda!* = S'au uitat! Lucruri vechi, lucruri uitate!

726. Frînde-te! saŭ: frînde-te de-aoaşe! saŭ frînde-ţi zverca de-aoaşe.

(Fringe-te; frînge-te de aci; frînge-ţi, rupe-ţi gâtul de aci).

Adică: Piei de aci! dispari de aci! Du-te dracului de aci!

727. U turnă frînda.

(O întoarce frunza): A întoarce foaia. *U tornu frînda de-alantă parte.* = O întorc foaia pe partea cealaltă! *Tornu ş-frînda alantă io* = Întorc foaia cealaltă! *U şuŭl' frînda* = Întoarce foaia; a întors-o pe foaia cealaltă.

A-şi schimbă părerea.

728. Fuḃe multu ună de-alantă.

(Fuge mult una de alta). Se deosebește mult una de alta; diferă mult una de altă.

729. L-fufuli !

(Îl câștigă). Se întrebuințează ca termin tehnic de copii, când unul câștigă toate arșicele celuiilalt. A *fufuli* pe cineva deci înseamnă: a-i câștiga toate paralele; a-l despoiă de avere.

730. Deade fuga; sau: deade fuga-laga, sau: tu nă fugă.

(Dădù fuga; dădù fuga alergarea; într'o fugă): În fugă mare. *Deade nă-alagă ș-nă fugă c-ascăpiră loclu* = fugiă de rupeă pământul! — Cfr. Creangă: Dela Ocea până la Grumăzești, a ținut numai o fugă. *Nich.*, p. 133. Arom., idem: *șînù nă fugă*.

731. No-are ful'ôr.

(N'are fuior): A nu aveă minte. *No-are ful'ôr în cap.* = N'are minte în cap. Este fluturatic.

732. L'i scoăsiră ful'orlu [din cap].

(Îi scoaseră fuiorul [din cap]): A scoate mintea cuiva; a înnebuni pe cineva; a încântă cu vorbe dulci pe cineva despre lucruri cari-i plac, dar mai mult în bătaie de joc.

733. Lu ncălică fumeal'a.

(Îl încălecară copii). Adică: A aveă familie grea. — Ștef. Mih., op. cit. (Cfr. Papahagi, 789). *Lu ncălică fumeal'e greaă* = L-au coplesit copii [=familie grea).

734. Părintile di la gură ține trá fumeal'e.

(Părintele ține dela gură pentru copii). Adică: iubirea părinților n'are margini; mai bine se lipsesc ei de ceva, decât să ducă copiii lipsă.

735. Ntră fumeal'e, foclu s-le ardă tute.

(Față de copii, focul arză-le pe toate). Familia, copiii sunt de preferit față de ori ce alt lucru, ori cât de scump.

736. Fumeal'a z-doare.

(Familia (=copiii) se dorește, se iubește). *Are ma dulce di fumeal'e?* = Este vreun lucru mai dulce ca copii?

737. Fumeal'a cîte no-are, sau: cîte nu va?

(Familia câte — greutăți — nu are, sau: câte, subînț. greutateți, nu cere?). Cu greu se întreține familia.

738. Nu-l' si duțe fumeal'a ndreptu.

(Nu-i merge familia drept). A nu-i merge treburile bine. — Gopeși, D. Milescu.

739. Las s-nargă fumlu ndreptu ș-las h'ibă uğaclu strîmbu.

(Las' să meargă fumul drept și las să fie coșul strâmb). Adică: Treaba să meargă bine, și puțin ne pasă dacă aparența nu-i în destul de prezentabilă.

740. L'-trađe fumlu g'ine.

(Îi trage fumul bine în coș): A-i merge perfect de bine; A-i merge treaba foarte bine. — Mihăil, op. cit.

741. L'-deade di fundu.

(Ii dădū de fund): A găsi rostul unei chestiuni; a găsi o deslegare. *L'-află fundul* = Îi găsi rostul.

742. Fur di fur are fark'e.

(Fur de fur are deosebire). Toți furii nu sunt la fel: sunt și buni printre furi.

743. Ease fur omu de bun?

(Iese fur omul de bine?) De rău, din cauza nenorocirilor este nevoit omul să apuce drumul codrilor, să se facă haiduc.

744. Furk'isi!

(S'a înfurcit)! A se supără; a se îndrăci, *furk'isite!* = (pusule pe furci) Îndrăcite!

745. Di furil'e om vîră nu s-fațe.

(De furt om nimeni nu se face). Pe căi nedrepte nimeni n'ajunge bogat, om de treabă. — Cfr. Papahagi 799.

746. Z-ğurî e-amărtie, am s-furî nu-î amărtie?

(Să juri este păcat, dar să furi nu-i păcat?)

747. Furlu lo-are caplu tu tastro.

(Furul îl are capul în traistă). Adică: este destinat să moară mai curând sau mai târziu; el se consideră ca și mort din ziua în care a apucat acest drum.

748. Furlu di fur nu se-aspare.

(Furul de fur nu se sperie).

749. Furlu-î Turcul a Tùrculuî.

(Furul este Turcul Turcului). Adică: Turcul este rău, dar și lui îi vine de hac furul.

750. Ț'oacă *furl'i* ca ieql'i. (Joacă hoții ca iezi). Adică : sunt hoți așa de mulți și așa de neturburați, că nu știu de frica nimănui.

751. Adună ca furnigă.

(Strânge ca o furnică). A fi econom ; om cu chibzuială.

752. Furlu l-fațe gone ș-loclu ; saū : a furluī l'-ağută ș-loclu.

(Pe fur îl face să fie voinic și locul ; furului îi ajută și locul). Adică : îi ajută, îl face să fie voinic și poziția locului unde trăește, căci el de obicei trăește prin păduri și prin munți, puțin accesibili.

753. Nă dincām [diinicām] ca furniga.

(Ne dumicarām ca furnica). Adică : ne prăpădim în luptă ca furnica. A se lupta de moarte, cu învierșunare mare.

754. Are furniḡi la ḡicoare : [ḡoare].

(Are furnici la picioare). Adică : este neastâmpărat ; nu poate sta locului. *Nu-l are loclu, canda are furniḡi la ḡoare* = Nu se astâmpără, par'că-i umblă furnici la picioare !

— Cfr. «On dit qu'un homme a des oeufs de fourmi sous ses pieds, lorsqu'il ne peut demeurer en place, ou il a grande envie de marcher». Leroux, *Dict. com.*

755. S-acățā furniga cu l'undarlu.

(Se apucă furnica cu leul). Când se apucă la ceartă unul slab cu unul tare ; unul sărac lipit cu unul putred de bogat.

756. Furnie vream.

(Pretext vream, căutam). Ngr. : Ἀφορμή ἐγέρουα.

757. Căḡu furtie.

(Căzū povară). A se rugă cineva stăruitor. *Căḡu furtie piste mine si-l' lu fac aestu lucru.* = Se rugă stăruitor de mine să-i fac această treabă. *Înă căḡu furtie priste cap.* = Trebuie să-i duc de grijă, trebuie să îngrijesc de dânsul.

*Lo-am furtie priste cap.* = L-am povară peste cap : a-i purtă de grijă : *Nu ti fă furtie* = Nu te fă povară ! adică : nu-mi bate capul, lasă-mă în pace.

758. Fușek'i s-feațe.

(Cartuș se făcū). Adică : s'a săturat bine ; s'a îndopat ca un cartuș.

759. Fușek'i am, pālasca nu = (Cartuș am, cartușieră nu). A nu aveā în totdeauna tot ce-ți trebuie.

## G

760. Mînte di gae.

(Minte de cioară). Adică: minte proastă.

761. Ți-nî lo gaea mintea?

(Ce-mi luă cioara mintea?) Adică: Ce, am înnebunit?

762. Nu nă vine pi gaidă.

(Nu ne vine pe cimpoi). Nu ne vine la socoteală; nu este după dorința noastră; nu ne aranjează; nu-i după placul nostru.

763. Galbin ca turta di țeară:

(Galben ca turta de ceară).

764. Are gardu.

(Are gard). Adică: nu este liber.

Observare Se zice de un frate mai mic, că nu este liber să se însoare, deoarece are frate mai mare de însurat, sau soră care trebuie întâiu măritată.

765. Lo-arsări gardul.

(Îl sări gardul). A sărit peste obstacol; s'a însurat înaintea unui frate mai mare neînsurat, sau înainte de a-și mărită pe soră-sa.

766. Aflăși gardu s-ță scark'îni sk'inarea.

(Aflași gard să-ți scarpini spinarea). Ți-ai găsit omul la care să te adresezi pentru ajutor, pentru sprijin.

767. Află gardu, și scărk'ină căpul'a gumarlu.

(Află gard, își scărpină coada măgarul). Adică: Dacă găsește, de ce să nu facă ceva? Dacă i se trece, de ce să nu facă.

768. Tu gavră di șarpe!

(În gaură de șarpe!) — Aspropotam, Tesalia.

Observare. Gavră = gaură, se zice mai mult pe la Românii din Tesalia. Galu-gavră este numele râșorului ce trece prin Dămaș, Tesalia.

769. Găgănòs!

(Găunos). Om slab, om putred; om care n'are multe zile de trăit.

770. Ș-arăspîndi tutîputa ca găl'ina cupria.

(Își răspîndi averea ca găina gunoiul).—Mihăileanu, op. cit., *arăspîndescu*.

771. Puil'ŭ di găl'ină albă.

(Pasăre de găină albă). Adică: om norocos.

— Cfr. Juv., 13, 141: Gallinae filius albae.

772. Ți si scutură găl'ina, va-nî vîină oaspiți.

(Mi se scutură găina, o să-mi vie oaspeți).

Observare. Există credința că atunci când se scutură găina, o să vie oaspeți. Se consideră astfel ca un semn foarte bun.

773. Nu h'iū găl'ină, si staū s-mi cafi.

(Nu sunt găină, să stau să mă cauți). Așa spun copiii, când pierzându-se vreun obiect, păgubașul vrea să-i caute, ca să vadă dacă este la ei.

774. L'-ouă ș-găl'ina ș-cucotlu.

(Îi ouă și găina și cocoșul): A-i merge bine în toate privințele.

775. Lucru lișdr și găl'inle l-fac.

(Lucru ușor și găinile îl fac). Valoarea, capacitatea cuiva se constată la lucruri grele, nu la lucruri ușoare.

776. O-are «găl'ina țeă laea» sînătoasă.

(Are pe găina cea neagră sănătoasă). Adică: e gros la pungă. Are bani.

777. Găzetă nu-ți dau.

(Nici o gazetă nu-ți dau). Adică: nici un ban, nici o lețcae!

Observare.. *Găzetă* este o monedă de aramă fără valoare; lat. *gazetum* = Pfenig (Du Cange).

778. Em nu poate ș-caplu g'eg'e.

(Și nu poate și capul albanezește-l ține). Adică: deși nu poate, dar stă țănoș totuș, nu se lasă a fi mai pe jos. — A nu lăsa din mândrie, a susține cu stăruință ceva, trecând peste ori ce.

779. Nu cade di g'eg'i-l'.

(Nu cade din mândrie-i!) A nu cedă de loc!

780. G'eg'ifte!

(Țiganule). — Vlaho-Clisura, Macedonia. *Ca g'eg'ifl'il' si ncače* = Se ceartă ca Țiganii. A se certă ca la ușa cortului.

781. Se-alavdă ca vîre g'iftu.

(Se laudă ca un Țigan).

782. Imnă cu pîntîca năfoară ca un g'iftu.

(Umblă cu burta afară ca un Țigan).

783. Il' băgăși g'ilîile.

(Îi băgași ochelarii). Adică: l-ai înșelat. — N. Bațaria, Crușova.

784. «Cît tră g'ine».

(Cât pentru bine). Adică: foarte puțin. *Il' ded ș-alûi nih'amă, cît tră g'ine* = Îi dădui și lui puțintel, o leacă.



785. Li feațe g'ine.

(Le făcù bine). Adică: A mânca ceva; a consuma; a prăpădi. *Li feațe g'ine àgrile* = (Le făcù bine ogoarele) le-a prăpădit agrele; le-a vândut și a cheltuit banii căpătați pe ele. *U feațe g'ine avearea tată-su!* = A prăpădit averea tatălui său.

786. G'ine acumpărî, g'ine vinđî.

(Cumperi bine, vinzi bine).

787. G'ineata ș-are și greața.

(Bunătatea, fericirea are și greutatea sa): Nu există fericire deplină.

788. Cît g'itrișea no-ak'icășim.

(Cât lecuță nu înțeleserăm). A nu pricepe câtuș de puțin. — Cosmescu, Șbuta, p. 12.

789. Că vîră ġamală.

Se zice de femeile dezordonate, neîngrijite, cu părul și hainele în mare neorânduială.

— Cfr. Șăin. *Elem. turc*, p. 690: Par'că e o geamală.

790. Di la ġoc, ġucăreale, aġûmsiră la ncăcare.

(De la joc, jucărie, ajunseră la ceartă). Din glumă în glumă, ajung oamenii uneori la ceartă.

791. Ģoclu ncăcêrî aduțe.

(Jocul certe aduce).

792. Va ti ġoc pri tăpsie.

(O să te joc pe tîpsie). Adică: am să te frec; am să te duc de nas, după cum mi-o fi voia. — Zuca G. Samarina, Epir.

793. Cum il' šûiră, așîțe ġoacă.

(Cum îi flueră, așa joacă). A face după cum alții îl îndeamnă; a joca după cum i se cântă. — Cfr. Papah., 400.

794. Ģònile acasă nu moare.

(Voinicul acasă nu moare). Adică: viteazul mai de grabă este supus pericolului decât cei fricoși, fiindcă se expune.

795. Ģònile tu pade z-veade.

(Voinicul în șes se vede). Adică: la munte este ușor ca cineva să pară viteaz, dar adevăratul voinic se vede, când este îndrăzneț și în șes.

796. Țe h'im noi? — ġucăreale al Dumniđăŭ.

(Ce suntem noi? — jucăria lui Dumnezeu). Se aude la moartea cuiva, drept consolare.

—Cfr. Di nos quassi pilas habent. Plaut, Polit., 209. Δέων παίγνια ἄνθρωποι.

797. L'-u ȝucă.

(I-o jucă): L-a păcălit; a-i jucă un renghiu cuiva.

798. Ȝuvair om.

(Giuvaer om) = om liberal; om galant.

799. Ca vîră ȝîcŭ easte.

(Ca vreun ȝap de prăsilă este). Adică: bine făcut; voinic, impunător.

800. Glarlŭ troară s-arîde.

(Prostul îndată se înșeală).

801. Cîtă o-are ȝlica ?? Cîtă l'-arucă tu ȝlică!

Adică: Ce mai mîncăcios este!

802. Ȝl'em nî se-adună la burîc.

(Ghem mi se strânse la buric). De frică, de dor, de jale, de mîhnire!

803. Goale!

(Goale). Adică: mofturi! lucruri seci, lucruri fără miez! *Aeste ȝe grești tine suntu goale* = Astea ce spui sunt mofturi. *Pline vrem noî, nu goale* = Noi dorim lucruri pline, nu fără miez; ceva substanțial, nu ceva închipuit.

804. Di mustul al Gogă vîn.

(Vin din mustul lui Gogă). Adică: vin foarte bun. — Muscopule.

Observare. *Gogă* a fost un bogătaș muscopolian, renumit prin vinul ce obișnuia. Zicătoarea este cunoscută de muscupulieni numai.

805. Gol, cum îl feaȝe mă-sa; gol-gulișan; gol, cu cămeașă di pri nîs.

(Gol, cum îl născu mă-sa; gol de tot; gol cu cămașă de pe dînsul).

Adică: gol de tot; lipsit de tot; sărac lipit.

806. Un gol ș-tut.

(Un gol și tot). Un unic! *Un h'il'ŭ gol are* = Un fiu unic are.

807. Goală!

(Goală). Sărăcuȝă. *Goală s-ti ved!* = Vedeă-te-aș goală!

În sens desmierdător; se întrebuintează mai mult la Vlaho-Clisura.

808. Ș-le-aŭ ȝorȝile.

(Și le au perele). Sunt în buni termini; trăesc în înȝelegere deplină; se înȝeleg bine. *Ș-le-acăȝară ȝorȝile* = (și le apucară perele), adică: au început să se iubească, își fac curte.

809. Ȝraîlu vîne; cu altu ȝraîŭ.

(Vorba vine; cu altă vorbă). Adică, adicătelea.

810. Șcurte ȝraîre.

(Vorbe scurte). Adică: scurtă vorbă.

811. Cu alte grăire.  
(Cu alte vorbe; adică).
812. Analtu pe-aestu graiu.  
(Tocmai când vorbiam; vorbind).
813. Înî loaşi graiul din gură.  
(Îmi luaşi vorba din gură). Se zice când convorbitorul nostru desăvârşeşte idea celor ce povestim noi.
814. Cu cleaştea nu l'i scoţi graiu din gură.  
(Cu cleştele nu-i scoţi vorba din gură). A fi om de cuvânt; discret; om greoiu la vorbă, un fel de mutulică.
815. Se-adunară ca n-graiul-mare.  
(Se strânsură ca la a doua înviere). A se strânge lume foarte multă.
816. Si-l' caftî paraţl'i nîpdi a dăscalui, țe ti nviță ahtări grămate.  
(Să-i ceri paralele îndărăt învățătorului, care te învață așa carte). Așa se spune aceloră cari vorbesc lucruri nefundate, absurdități.
817. Grămatle nu z-vearsă cu hunia prit ureacl'e.  
(Cartea nu se varsă cu pâlnia prin ureche). Adică: trebuie muncă, trebuie osteneală, dacă vrei să înveți carte.
818. Pînă z-grească, trei orî cu oara fațe.  
(Până să vorbească, trei ore întregi face). Se zice de cei cari sunt greoi la vorbă. *Pînă z-grească graiul, arău-ți cade* = Până să vorbească, te apucă amețea.
819. Grea tine, cara no-ai lucru.  
(Strigă tu, dacă n'ai treabă). Când chemăm pe cineva și el se face că n'aude; când sfătuim pe cineva și el nu ia samă sfatul nostru. — Cfr. Papah., 2.151.
820. U băgă tu greaua.  
(O băgă în partea grea). Vezi: *alișoara*.
821. Nu-și grescu.  
(Nu-și vorbesc). A nu trăi în bune relațiuni, a fi dușmani.
822. Deade di greu (sau: deade tu greu).  
(Dede de greu). — Ispirescu, 48: A dat în greu.
823. Taha «z-grim ș-noi».  
(Oare «să vorbim și noi»). Când cineva se amestecă din senin în vorbă și nu spune nimic.
824. Il lo griplu.  
(Îl apucă undița). S'a dus, s'a sfârșit cu dânsul.

825. Cu grîn xen fațe darea.

(Face comând, pomană, cu colivă străină). Când cineva se arată generos cu banii altuia.

826. Il' sapă groapa.

(Îi sapă groapa). A-l lucră, a-l săpă.

827. Li trađe groase.

(Le trage groase). A se purtă a mare, a face pe grozavul. *Li trađe mări* — *groase* = Se arată grozav; se poartă fudul.

828. Înî tal'e groase.

(Îmi taie groase minciuni). A spune la vorbe late; a spune la palavre.

829. L-mul'ară tu Groslu; sau: Il' băgară caplu tu Groslu.

(Îl muiară în Grosul; îi băgară capul în Grosul). Adică: s'a logodit și l-au băut prietenii.

**Observare.** Există obiceiul, când se logodoște un flăcău, soții săi îl apucă și-l pun cu capul în apa șipotului Gros, în Avela, Epir, și nu-l slăbesc deloc până nu-i cînstește, până nu-l beau.

830. Ca cal'i al Gruin.

(Ca caii lui Gruiu). Adică: greoi, înceți; cari fac în cinci zile drumul ce alți cai îl fac într'o singură zi.

831. Gumarlu o-aduse, gumarlu u biù.

(Măgarul o aduse, măgarul o bău). Așa se zice copiilor cari, trămiși să aducă apă, după ce o aduc, beau ei cei dintâi.

832. Te-agudî un gumăr tora, s-lu l'aî di ureacl'e s-lo-aduți la catî?

(Și dacă te lovî un măgar, ei bine, să-l iei de ureche și să-l duci la judecător?) Adică: Nu trebuie să ții în samă vorbele, insultele unui om de nimica.

833. Ağumse gumăr la numtă.

(Ajunse măgar la nuntă). A ajunge cal de poștă; a ajunge cal de tramvaiu.

834. Nțapă gumarlu, ca z-beasă.

(Înțapă pe măgar, ca să b. . .).—Papah. 963., Adică: dacă atingi, dacă provoci pe un mitocan, să te aștepți din parte-i la vorbe grosolane.

835. Gumarlu vîn poartă, apă bea.

(Măgarul vin poartă, apă bea).—Cfr. *Asinus portat vinum ut ipse bibit aquam.*

836. Așteaptă, lai gumăr, s-crească k'ing'erlu.

(Așteaptă, măgarule, să crească spinul măgăresc).—Cfr. paște, murgule, iarbă verde.

837. Ți-l' fită gumara ?

(Ce-i fătă măgărița). 1°. Se întrebuințează la adresa celor cari ne cer bani, par'că noi am dispune de cine știe cât de mult ; par'că noi nu muncim să-i obținem, par'că nouă ni-i face măgărița. 2°. Deasemenea, când cineva se bucură fără cuvânt puternic.

838. Da ca di pri gumăr.

(Dă, lovește ca pe un măgar!): A lovî fără milă.

839. Are față di gumăr.

(Are față de măgar): A fi un nerușinat.

840. Știi cum fați tine ? «Ni-l upuriși gumarlu, ni-l arățiși gumarlu.»

(Știi cum faci tu ? «Mi-l upăriși măgarul, mi-l răciși măgarul»). A fi greu de convenit ; a te găsi vinovat, ori cum ai întoarce-o, și într'un fel și într'altul.

Observare. La jocul copilăresc «*Te lingură dai la numă*» (1), ori cum răspunde copilul, celălalt îl trage de ureche, găsindu-l vinovat că i-a opărit măgarul, dacă zice că l-a adăpat cu apă caldă ; că i l-a răcit, dacă l-a adăpat cu apă rece. Dela acest joc pare că și-a luat naștere zicătoarea.

841. L'i scutură guna.

(Îi scutură blana). A cicălî pe cineva ; a-i da de furcă. (Vezi : *vi-călu*, *mbarea*).

842. Nu-l treațe prin gură.

(Nu-l trece prin gură). Nu pomenî de dânsul.

843. Cît tră udare gura.

(Cât pentru udare gura). Adică : foarte puțin.

844. L'i si duse gura la ureacl'e.

(I se duse gura la ureche). A aveà foame, a fi tare flămând.

845. L'-o-astupă [sau : l'-u ligă, l'-u ncl'ise] gura.

(I-o astupă [i-o legă, i-o închise] gura). A închide gura cuiva, spre a nu aveà ce să mai zică ; a reduce la tăcere pe cineva.

846. Gură s-aveà, vrea z-grească.

(Gură dacă aveà, erà să grăească). Se zice când căutăm mult un lucru pierdut, pe care-l găsim apoi chiar în fața noastră.—Cfr. Creangă, *Nichifor*, 145 : «numai n'au avut gură să răspundă».

---

(1). Per. Papahagi, *Din lit. popor. a Arom*, p. 80, No. 5.

847. Are gure multe.

(Are gure multe). Adică: Are copii mulți, are suflete multe. *Are gure multe tră hrană* = Are suflete multe de întreținut. *Iu me-alăși cu ahîte gure pri sk'inarea mea?* = Unde mă lași cu atâtea suflete pe spinarea mea.

848. O-află cu gură.

(O află cu gură). A găsit-o în viață.

849. Gurahàn.

(Gura-han). Se zice de copiii cari plâng ziua toată pentru un lucru cât se poate de neînsemnat, — cari sunt toată ziua cu gura deschisă, asemenea unui han.

850. Gura va apucare.

(Gura trebuie ajunsă). Adică: trebuie să-i dai gurii la timp să mănânce.

851. Așteaptă cu gura hăscată.

(Așteaptă cu gura căscată). A așteptă cu nerăbdare; a așteptă deagata.

852. Gura-hască.

(Gură-cască). A fi un gură-cască! A fi un om de nimica.

— Cfr. Creangă 174: «Lăsând pe Danilă gură-cască tot pe loc»; idem p. 217: «Moșneagul fiind un gură-cască.»

853. Lo-au -n gură lumea toată.

(Îl au în gură lumea toată). A fi în gura lumii; se întrebuințează de cineva despre care vorbește lumea toată de rău.

854. Nu mi treațe n-gură.

(Nu mă trece în gură). Adică: nu mă vorbi de rău; nu mă calomniă

855. Z-bășară n-gură.

(Se sărutară în gură). A-și lua rămas bun; a se împrieteni; a se reîmpacă.

856. Ș-băgară mînl'i n-gură [s-lu k'ară].

(Își băgară mânilor în gură, ca să-l piarză). A se hotărî să-l piarză. — Cfr. a și sumete mânecele.

857. Mi loași pri gușe.

(Mă luași pe gât). Adică: mă nenorociși. *Pri gușe s-me-aî* = să-mi porți păcatul.

858. Scoate-ți gușa.

(Scoate-ți gâtul). Du-te de aci. Piei de aci!

859. Guștur vearde s-feațe.  
(Șopârlă verde se făcù). A se supără foc.
860. Guștur vearde va ti mică.  
(Șopârla verde o să te mănânce!) Vai! va fi de tine!  
Observare. Se crede că *gușturul* verde este veninos, de aci vine amenințarea.
861. Avină gușturițele.  
(Gonește șopârlele). A fi neserios; a fi un pierde-vara.
862. Tu guva țeă noaă va s-agudești.  
(În gaura cea nouă o să lovești). Adică: ai să nimerești pe dracul la țintă; n'ai să nimerești. — Cfr. Papahagi 2.594.
863. Guvă tu pită.  
(Gaură în plăcintă). Praf în ciuperci. *Cara s-moară năsu va s-facă guvă tu pită?* (Mih., op. cit.) = Dacă ar muri dânsul, se va prăpădi doar lumea?
864. Acățară gùvile.  
(Apucară găurile). — Mih. A o tulî, a se ascunde, a se face nevăzut.
865. Cîți guvojde poartă calu aestu?  
(Câte cuie poartă calul acesta?) Adică: de câți ani este acest cal?

## H

866. Nu-l' si mică hak'a.  
(Nu i se mănâncă hacul). A fi foarte de ispravă.
867. Ș-easte hahă.  
(Este hai-hui!) A fi un hai-hui! A fi un gură-cască, un prost.
868. Țe știi toată ȑua: hăhale ș-băhale. sau: [hăhale ș-băbale].  
Ce știi toată ziua să faci: să răzi într'una ca proștii. *Cu hăhale ș-cu băhale ș-u treațe ȑua* = Își petrece ziua într'un răs prostesc, ca toți netoții.
869. Ș-easte haî-huî.  
(Este un hai-hui). Om fără scaun la cap, un pierde-vara.
870. Ca vîră haldûp.  
(Ca un soldat ture).  
Observare. *Haldûp* este epitet de batjocură, voind a se arătă prin aceasta un soldat greoiu, cam nătâng, în comparație cu sprinteneala și deșteptăciunea haiducilor.
871. Il tălăi tu halè.  
(Îl tăvăli în privată). — Cfr. A-l face albie de porci.



872. Hal'a-bal'a.

(Hala-bala. Opincarul). *Țe hal'a-bal'a?* = Ce tot hala-bala? Ce tot îndrugi? Ce tot flecărești?

873. Ca hane lă easte casa.

(Ca han le este casa). A aveà casă foarte primitoare.

874. Șicăi di la hane.

(Glume dela han). Glume fără de gust, glume grosolane, nesărate.

875. Ca har ni sta.

(Ca moarte îmi stă). A sta amenințător. *Ni sta n-cap, ca vîră har, canda va-nî l'a sùflitlu* = Îmi stă la cap, ca un Charon, par'că o să-mi ia sufletul.

876. 1° Har easte; 2° o-arse harlu.

(Charon este). 1° A fi urît foc, a fi urît ca moartea. *Urîlă har* = Urită ca moartea. 2° (A ars-o moartea). Adică: suferă pe urma morții unui iubit, este în doliu. *Easte di har laea* = Sărmana e în doliu.

877. Hascu sau hasca ș-easte.

(Cască este). A fi gură-cască.

(Vezi: «gură-cască»).

878. Havră uvrească.

(Havră evreească). Adică: gălăgie mare, sgomot asurzitor.

879. Hăbare no-am!

(Habar n'am!) Nu-mi pasă de loc. *Io-l' grescu z-vînă ș-el hăbare no-are* = Eu îl chem să vie și lui nu-i pasă.

880. Hăbări! *Pindul*, No. IV, p. 7.

(Știri). *Aesti suntu hăbări* = Acestea-s povești. *Țe hăbări suntu aeste?* = Ce știri sunt acestea? Ce mai povești sunt și acestea?

881. Adră nă mare hăgilăk'e.

(Făcù un mare hagialăc). Adică: o mare binefacere. *Carî mărită nă feată, fațe mare hăgilăk'e* = Cine mărită o fată, face o mare binefacere, o faptă sfântă.

882. O-adră dip hărdală.

(O făcù lată de tot).

Observare. Gaura mare dela un obiect, precum butoiu, putină, etc., se numește *hărdală*.

883. Hări!

(Grații). *Hărle a tale!* = ce mai proaste apucături ale tale!

884. Cu hărta şcl'oapă nu z-duţe avinare.

(Cu prepelicarul şchiop nu se merge la vânat).

885. Il h'arbe cîntielu.

(Îl fierbe cântecul). Adică: cântă cu pasiune, cântă cu sentiment, cântă din inimă.

886. Mică h'ările.

(Mănâncă fiarele). 1<sup>o</sup> de mânie, când e cineva foarte mânios; 2<sup>o</sup> de iubire, când îi ard cuiva de dragoste călcăile dela picioare. *Feata-l va, că mică h'ările, cînd treaşe gônile pri la casa lor* = Fata-l iubeşte, că nu mai poate de amoretată, când trece voinicul pe la casa lor. *Mică h'ările tră nîs* = Pentru dânsul se topeşte de iubit, înnebuneşte pentru dânsul. 3<sup>o</sup> Se aplică aceloră cari sunt opriţi de a-şi pune în aplicaţie dorinţa.

887. Multu u h'arsit.

(Mult o fierşerăţi). Adică: mult aţi stat, mult aţi petrecut, aţi făcut-o lată.

888. Trăt h'are easte.

(Pentru fiare, pentru lanţuri este). E bun de pus în lanţuri, a fi bun de legat la Mărcuţa.

889. U feaşe h'artă.

(O făcù fiartă). Adică: n'a izbutit.

890. Li da g'ine cu h'erlu.

(Le calcă bine cu fierul). Le potriveşte bine; povesteşte frumos.

891. Ca h'erlu easte sînătòs.

(Ca fierul este sănătos). A fi bine, a fi sănătos.

892. Easte h'ertu.

(Este fier). Adică: molatic, şubred.

893. Lo-acăţară h'èvrile.

(Îl apucară frigurile). De frică; de spaimă; de mare nelinişte; a-l băgă în răcori.

894. Aşi-l' fu, s-h'ibă.

(Aşa-i fu să fie). Aşa i-a fost ursita, norocul.

895. Nu-nî arse [saū: nu-nî se-arse] h'icatlu tră nîs.

(Nu-mi arse [nu mi se arse] ficatul pentru dânsul). Adică: nu mor de dragoste pentru dânsul! Nu ţin cine ştie cât la dânsul. *Hicătile-nî se-àrsiră tră vruta!* = Mă topesc de dragoste pentru iubita; o iubesc la nebunie pe iubita.

896. Înî lăi h'icătile; înî mică h'icătile [saū: h'icatlu].

(Îmi înnegri ficatîi; îmi mănăcă ficatîi [ficatul]). Se zice când cineva ne amărește viața, când ne face zile negre, mizerii o mulțime.

897. Cađi, h'ică, s-ti mîc.

(Cazi, smochină, să te mănânc!) Această zicătoare se întrebuițează la adresa acelora, cari așteaptă ca totul să le vie deagata. *Știi cum h'iî tine? cađi h'ică, s-ti mîc!* = Știi cum ești tu, cum dorești tu? Totul să-ți vie deagata.

898. H'il'lu z-doare.

(Fiul se dorește, se iubește).

899. Are ma dulce di h'il'ŭ?

(Are lucru mai dulce ca fiul?) Ce poate fi mai dulce ca fiul?

900. Lo di h'ima; lo di h'ima-ng'os; lo h'ima-aripidina.

(Luă, apucă în jos; apucă în jos de jos; apucă în jos pe coboriș). A merge spre cădere; a merge spre sărăcie; a începe să-i apuie steaua.

901. U pățîși h'òtica.

(O pățiși ca la Chios). A păți o rușine strașnică, fără să fi meritat. Anecdota referitoare fiind licențioasă, ne abținem de a o reproduce.

902. Arùpsiră h'ir.

(Rupseră fir, ață). Adică: au rupt legăturile de prietenie; au întrerupt relațiile de amicitie.

903. Ca di pri h'ir ascăpă.

(Ca de pe fir, ață scăpă). Adică: ca prin minune a scăpat; a scăpat ca prin farmec; puțin a trebuit să nu mai scape. — N. Bațariă.

904. Nu-l' daŭ h'ir.

(Nu-i dau fir). Adică: de loc, nimic. *Nu-l' daŭ ni h'ir.* = Nu i dau nimic! *Dă-ŭ un h'ir di sare!* = Dă-mi nițică sare. *Dă-ŭ doauă h'ire di....* = Dă-mi nițel....

905. H'isapea-altŭi lișdr u fați.

(Socoteala altuia ușor o faci). — Cfr. A face târgul altuia, este ușor.

906. L'-u hîrnescu.

(I-o hrănesc). Îi fac pe plac; mă duc după apele sale; îl fac haz! *Hârnea-l'-u!* = Poartă-te după voia lui! Fă-i pe plac.

907. Hoară h'im, cum va o-aflăm, acșițe vai fățem!

(Sat suntem, cum o vom afla [mai bine], așa vom face!)

Observare. Conducătorii din sat, cari se strâng și reprezintă nevoile satului, în toate ocaziunile, se numesc prin extensiune de înțeles: *hoară*=sat: *Hoară h'im*=ar însemnă: de capul nostru suntem, suntem stăpâni pe voința noastră; suntem de acord în păreri

908. Mică di hoară.

(Mănâncă de sat). A mânca din contribuțiunile sătenilor; a trăi în spinarea nevoiașilor, a fi un păcătos.

909. Di hoară easte.

(De sat este). Adică: din grămadă; din comun. *Le-arcăm hărgile pri hoară* = Le aruncarăm cheltuelile pe sat, adică: le-am trecut la cheltuelile comunale.

910. Tine, mine ș-hoara tută [știe].

(Tu, eu și tot [satul]). Adică: Se întrebuințează despre aceia, cari au mănăcirime de limbă și nu pot păstra un secret, deși declară că numai ție îți vorbește, ție numai ți-l împărtășește secretul.

911. S-ță cîntă hoģea la cap!

(Să-ți cânte hogea la cap!) Adică: murire-ai! (vezi: *preftu*).

912. Ti hrănescu ca puil'ă orbu.

(Te hrănesc ca pe o pasăre oarbă). Adică: deagata; a da totul deagata în gură cuiva.

913. Ț-u căftăși Hriste-nî; Ți li vreaî Hriste-nî.

(Ți-o căutași, Hristoase!) Adică: ai vrut singur! ai umblat singur după nenorocire.

Observare. Ciobanul, ducându-se în Vinerea Patimilor la biserică și văzând lume multă strânsă, a întrebat ce se petrece? I s'a spus că Evreii au răstignit pe Hrist. L-a compătimit și el pe Hrist de nenorocirea suferită. În Dumineca viitoare s'a dus din nou la biserică și s'a bucurat, aflând că Hrist a reînviat. Apoi ciobanul a dat pe la biserică, după un an, tot în Vinerea Patimilor. Din nou află că lumea plânge pe Hrist, prins și restignit de Evrei. Ciobanul se duce atunci în fața lui Hrist restignit și zice că ș-a căutat singur beleaua, fiindcă, după ce a pățit-o odată, n'a prins minte ca să se păzească.

914. Ș-trapse. cîte trapse Hristolu pri cruce; ș-trapse pașimatle a Hristoluî...

(Își trase, câte trase, câte suferi Hrist pe cruce; a suferit patimile lui Hrist). — Cfr. *Ἰλίας κακῶν* [Zenob. IV, 43; Diogen II, 93]; *Tanta malorum impendit Ilias* (Cic. ad Att. VIII, 11,3).

915. Easte di soea Hristoluî.

(Este de neamul lui Hrist). Adică: e Țigan, negru la față. — N. Bațaria.

916. Ș-imnă calea Hristoluî.

(Își umblă drumul lui Hrist). A umblă cu dreptatea.

917. Hrup s-feațe.

(Hârb se făcù). A se face cocă, a se îmbătă.

918. Si-l bea! tu hrup.

(Să-l bei în hârb). A fi urît foc.

919. L'-u dîse cu hu.

(I-o zise cu șic). A zice cu șic. A i-o zice cu haz.

*Are hu* = Are șic.

# I

920. Iftinătatea-l mică parălu.

(Ieftinătatea mănâncă banul). Fiindcă, când se vinde un lucru ieftin, cumpără omul, fără să ție samă că cheltuește.

921. Pîn-adil'e omlu, ilpida nu u k'are.

(Până când respiră omul, speranța nu o pierde). — Cfr. Cato dist. 2,25: *Spes una hominem nec morte reliquit. Es hofft der Mensch so lang er lebt.* Wölfflin V, 379; Cic. ad Att. IX, 10,3: *Aegreto, dum anima est, spes esse, dicitur.*

922. Inda ti duți.

(Te duci într'una). A insistă stăruitor, până la supărare; a stăruî peste măsură.

923. Nî si lo diste inimă.

(Mi se luă de peste inimă). Adică: Nu mi-e drag, nu-mi place de loc; mi s'a acrit. *Omlu aestu nî si lo diste inimă* = Îmi displace cu totul omul acesta. *Mîcareea estă nî si lo diste inimă*. = Nu mai pot suferi mîncarea această, nu-mi place această mîncare de loc.

924. Nu nî-u va inima.

(Nu mi-o dorește inima). Nu-mi place; a fi în contra voinței mele.

925. Inima nî-u dîțe.

(Inima mi-o zice). Adică: presimt că are să se întâmple așa. — Cfr. it. il cuore me lo dice.

926. Inima să-l' h'ibă bună.

(Inima să-i fie bună). Adică: să fie om bun; să fie om sănătos.

927. Nî si şuți inima de-alantă parte.

(Mi se sucî inima [de cealaltă parte]. Adică: mi s'a scârbit! — Cfr. Papah. 1022.

928. L'i si feațe inima cît un puric.

(I se făcù inima cît un purece). De frică.

929. Glem l'i se-adună inima.

(Ghem i se adună inima). De frică. — Cfr. A i se face inima cît un purece.

930. N'i si feațe inima.

(Mi se făcù inima). Adică: mi s'a împlinit pe plac, mi s'a făcut după dorință.

931. N'i-o-adrăși inima cătrane.

(Mi-o făcuși inima catran). Adică: mi-ai înegrit viața; mi-ai amărit zilele.

932. I largu tu inimă.

(E larg la inimă). A fi cu inima largă: răbdător, care nu se supără numai decît, care suferă multe; om cu sânge rece. *O-are inima largă omlu aestu* = Omul acesta este răbdător, nu se sinchisește de ori ce.

933. Nu ș-u mică inima.

(Nu și-o mănâncă inima). A nu se sinchisi, a nu se enervă ușor.

934. In'i micăși inioara.

(Îmi mâncași inimioara). M'ai amărit, mi-ai acrit viața.

935. Țe-n'i intră [în sac], și țe-n'i ease?

(Ce-mi intră [în sac] și ce-mi iese?) Adică: ce-mi pasă mie? Ce mă interesează pe mine? Ce folos am eu?

Observare. Aromânii în sac păstrează făina, grâul și toate cele trebuincioase.

936. Cîndu ai tine, am ș-îo; cîndu am îo, ațeale are lumea!

(Când ai tu, am și eu; când am eu, acelea are lumea = așa e lumea!) Se zice de aceia cari numai să ia dela alții sunt făcuți, pe când ei nu dau nici odată altora. — Cfr. Ὅταν ἔχεις ἐσὺ, ἔχω καὶ ἐγὼ, ὅταν ἔχω ἐγὼ, αὐτὰ ἔχει ὁ πτωχὸς. Proverbul acesta este și în limbile bulgară și albaneză.

937. Tine h'îi «îo ația, Dumnițău ația».

(Tu ești «eu ție, Dumnezeu mie»). Se zice de aceia cari mereu să ia vor, nici odată să dea ei altora. — Cfr. No. precedent.

938. Io ȕic [grescu], îo avdu.

(Eu chem [grăesc], ei aud). Adică: vorbesc în deșert, căci nu sunt auzit, nu sunt ascultat. Se aplică acelor cari nu ascultă sfatul nostru, cari nu se supun celor zise de noi.

939. Iparhia nu mi scoală.

(Eparhia nu mă scoală, nu mă saltă). Nu ne saltă cheltuielile, nu ne permite averea; nu ne dă mâna.

Observare. Se știe că fiecare Arhiepiscop sau Mitropolit în Turcia are câte o eparhie, care contribuie la întreținerea cheltuielilor Mitropoliei. Cu cât eparhia este mai mare, cu atât și luxul ce-și permite Arhiepiscopul este mai impunător. Când contribuția eparhioșilor nu acopere cheltuielile, se zice că *eparhia nu-l scoala*. Sunt eparhii cari *scoală* de două ori și de trei ori, adică cari acoperă cheltuielile de două ori și de trei ori. *Cît scoală eparhia?* înseamnă: Ce contribuție dă eparhia.

940. Isaia (Isaia).

Epitet de batjocură, aplicat aceloră cari umblă cu hainile lungi, ca niște preoți; mai ales se aude între băeți, la adresa celor cu dulamele lungi, cari trec pe sub genuchiu. *Se-adră ca Isaia* = S'a îmbrăcat par'că e un popă.

941. Isea știm. (Știm egal). A nu ști de fel, nici unul nici altul; a ști tot atâta unul ca și altul.

942. Lu loai nerișca.

(Îl luai în cârcă). Am garantat pentru dânsul — St. Mih. op. cit; *îl port încrîșcă* = îl duc pe spinare, îl susțin pe cheltuiala mea.

943. Nu ș-easte întrêg.

(Nu este întreg). A nu fi în toate mințile; a nu fi om serios.

## L

944. Moare-o lafea.

(Moare-o vorba). Nu mai vorbi! Las'o încurcată. — Cfr. Creangă, II, 42: «Obraz de scoarță, și *las'o moartă 'n păpușoi*».

945. Di laiu ma laiu.

(Din negru mai negru). De rău în mai rău.

946. Laiu-î ș-cafelu, ma-î bun. — N. Bațaria.

(Neagră e și cafeaua, dar e bună). Așa se apără cei oacheși. Sunt negricioși, dar cuminiți.

947. Ca nă lamne mică.

(Mănâncă ca un balaur). — Cfr. A mănă ca un Lăcustă Vodă.

948. Ca nă lamne easte.

(Ca un balaur este). Se zice de femei cu sensul: a fi ca o lălăie.

949. Canda deade lăptile n-foc.

(Par'că dete laptele în foc). Când se grăbește cineva. *Te-alădă așite, canda deade lăptile n-foc?* = Ce alergi așa, par'că dete laptele în foc?



950. Lapte ş-nare sun.

(Lapte şi miere sunt). A fi foarte bine, a duce un traiu dulce, a se împacă de minune, a trăi ca în raiu.

951. Ş-aspuse lăptile țe supse di la mă-sa.

(Își spuse laptele ce supse dela mă-sa). A suferi de nemai pomenit. *Trapse laïlu, că lăptile di la mă-sa ş-asupse* = A suferit sărmanul chinul lui Tantal.

952. Crima pri lăptile țe-ai suptă di la mă-ta!

(Păcat de laptele ce ai supt dela mă-ta!) Se zice de un nevrednic, de un laș.

953. Cum no-avem pîne, se-aveam ş-lapte, s-lu diinicăm, s-micăm!—Ha!

(Cum n'avem pâne, de am aveă şi lapte, să dumericăm (într'însul) ca să mâncăm! — Tocmai!). Se zice de aceia carora le lipsește principalul şi doresc să mai aibă, de aceia cari își fac curaj.

954. Strigă ca vîră latin.

(Strigă ca un latin). Adică: cu autoritate, supărat.

Observare. Prin *latin* se înțelege Albanez catolic. Se știe de câtă trecere se bucură supușii străini ai marilor puteri în Turcia.

955. Lăeața s-fațe lișòr [sau: cu lișureață].

(Nenorocirea se face ușor [sau: cu ușurință]).

956. S-nu-ți vină lăeața n-cap, îți vine, va s-u trađi.

(Să nu-ți vină nenorocirea peste cap, îți vine, ai s'o tragi).

957. Lăeață cu saclu.

(Nenorocire cu sacul). Când totul merge din prost în mai prost, din rău în mai rău; a te cupleși ticăloșia cea mai mare.

958. J-băgă lăile.

(Își bagă cele negre = haine). Adică: de doliu; se aplică celor de curând căsătoriți, cari o nimeresc bine. A-și băgă pirostriile în cap. — Cfr. Papah., 1.047 unde interpretarea este greșită.

959. Căđù tu lăsk'i.

(Căzù în noroiu). Pentru cine se încurcă într'o afacere grea, din care nu va putea ieși cu față curată.

960. Lu scoșù dit lăsk'i.

(Îl scosei din noroiu). Adică: l-am scăpat dintr'o mare și cam murdară încurcătură. *L-pimse tu lăsk'i* = Îl împinse în noroiu, adică în încurcătură, în afacere murdară.

961. El leagă, el dizleagă.

(El leagă, el desleagă). Adică: a fi mare și tare, a fi atotputernic.

962. Leamne-s nă pădure, ma carî le-aduțe to-ahure?

(Lemne-s o pădure, dar cine să le aducă în pivniță?) Se aplică celor leneși, cari suferă de frig și nu se duc să aducă lemne, din pricina lenei.

963. Leangu!

(Om nalt, lung). Un fel de gură-cască, un fel de haplea.

964. Ș-lo lelea.

(Își luă aoleo!) Adică: s'a îmbolnăvit de moarte; a dat o mare nenorocire peste el. *Cu băgarea tu hapse mărattu, ș-lo lelea* = Cu băgarea în închisoare, sărmanul, s'a îmbolnăvit de moarte. *K'irû di ak'î aestân și-ș lo lelea tră totna* = Pierdû la vânzarea țăpilor estimp și sărăci pentru totdeauna. *L'-intră lelea tu k'eptu* = S'a îmbolnăvit de ftizie.

965. Las-h'ibă lemnul strîmbu, mași foc bun se-adară.

(Las' să fie lemnul strâmb, numai foc bun să facă). Se zice de oameni cu defecte corporale, dar de ispravă.

966. Sta ca viră lemnu.

(Sta ca un lemn). Adică: prost, ca unul care nu pricepe.

967. Ca lèpure [sau l'èpure] l'-fuțe çorlu.

(Ca iepure îi fuge piciorul). A fugi ca un iepure de iute.

968. Lesta easte. (C. Samargi, Razloc).

(Gata este). Se zice de cei cari sunt gata la toate: la ceartă, la joc; la petrecere, la ori ce.

969. Leșe-l feațe.

(Leș îl făcû). A snopi în bătai pe cineva.

970. Liliçe di ureacl'e.

(Floare la ureche). — Gopeși, Moloviște. — Cfr. Creangă, I, 19: Ale noastre sunt flori la ureche.

971. Limăreaăa ș-da di nis.

(Își scutură gulerul hainei de el). A se îngrozi de cineva! A fugi departe de cineva; a pomeni cu groază de un om ticălos.

972. L'-acăță limăreaăa.

(Îi apucă gulerul). A te agăță de cineva; a nu da pace cuiva, a cere ceva stăruitor cuiva, deși acesta nu-i dispus să te satisfacă.

973 Pescu pri limbă ní-țigărisi.

(Pește îmi fripse pe limbă). Adică: mă chinui grozav.

974. Dulțe-i limba.

(Dulce-i limba, subînț. română).

975. Limba omului z-va [z-doare].

(Limba omului se iubește [se dorește]).

976. Ahurh'i s-l'i si nk'adică limba.

(Începui să i se împiedice limba). Adică: începui a se împletici, a se îmbătă. *L'i se-acată limba* = Este cherchelit. — Cfr. Papahagi 1.099.

977. Pri șapte-dăți și doaă di limbe greaște.

(Pe 72 de limbi grăește, răspunde). A fi foarte învățat; a fi foarte deștept. *Limbe-limbe l'i si duțe gura* = A-i umblă gura ca o meliță; a vorbi strașnic de bine și repede și mult.

978. Limtu-asprealimtu [asprilimtu].

(Lins-prelins). A fi foarte bine'gătit. — Mih., op. cit.: *limtu-sprilimtu*.

979. Cu lingura l'-mică parațl'i.

(Cu lingura-i mânâncă banii). A fi foarte cheltuitor. *L'-intră cu lingură țeă marea*. = A început să cheltuească cu grămada.

980. Cu lingură de-asime mică.

(Cu lingură de argint mânâncă). Adică: este strașnic avut. a) *Cara si șleaș aestă zănate, mănăcă cu lingură di asime*. = Dacă știai această meserie, te înavușiai. (Mihăil., Dicț. Mac.-Rom.: *lingură*); b). *Cu lingura li nveață grămatle* = Învăț cartea cu lingura; adică: învăț foarte bine și foarte repede.

981. Cu lingura m-brîn sta.

(Cu lingura în brâu stă). A sta gata; a fi gata de făcut ceva.

982. Dit lingură [sau: lingră] ní-l loași.

(Din lingură mi-l luași). Când ne apucă adversarul înainte într'o afacere oarecare, la joc, la întrecere, etc., deși toate probabilitățile au fost în partea noastră, profitând mai mult de noroc. A ne lua ceva considerat ca sigur al nostru; a mi-l lua deagata, tocmai când mă pregăteam să mă folosesc de el.

983. Lișinături.

Fleacuri! lucruri de prost gust. *Zburaște lișinături* = vorbește fleacuri, vorbește scârnavii.

984. Om ligăt.

(Om legat la cap). Om solid. *Tu hoara estă no-aflî oamiîi ligăfî* = În satul acesta nu aflî oameni solizi.

985. Liliçe di ureacl'e.

(Floare la ureche), cu acelaş sens ca şi la D—R.: o bagatelă; un lucru de nimic; o nimica toată. — Molovişte.

986. Aistă-î liliçe ditru Maiu.

(Asta-i floare de Maiu). Adică: lucru mic; a fi floare la ureche.

987. Cu limoîne pùtride lo-aguniră.

(Cu lămâi putrede îl goniră). A luà la goană pe cineva.

988. Tu lişoara [cîntare] easte.

A fi cam uşurel; a fi într'o parte.

989. Din a-lişoara easte.

A fi uşurel; a fi într'o parte. *U băgă tu lişoara cîntare*, sau: *u băgă din a-lişoara* = Judecă uşurel, judecă superficial.

990. Lîngoarea tră oamiîi i dată.

(Boala pentru oameni este dată). Mângâiere ce se face celor bolnavi, ca să supoarte cu curaj durerile bolii de cari suferă.

991. Loat di mîîi şi di ċiçoare.

(Luat de mâni şi de picioare). Adică: ologit de mâni şi de picioare; *s-lo di mîîă* = s'a ologit de mână; *s-lo di ċiçôr* = s'a ologit de picior.

992. Ti căftăm cu țeara ș-te-aflăi pri loc.

(Te căutam cu lumânarea şi te aflai pe pământ). Când, căutând mult un lucru, îl găsim, deşi nu erà tocmai ascuns cine ştie unde; sau: *Ti căftăm în țer ș-tine fuși pri loc.* = Te căutam în cer şi tu fuși pe pământ.

993. Mișcă loclu..

(Mușcă pământul). A murì decapitat, sau lovit cu o măciucă peste cap. *Il pimse di mișcă loclu.* = Îl împinse, că s'a lungit pământului!

994. Nu lu ncape loclu.

(Nu-l încape locul) de bucurie prea mare; de fudulie, de mândrie; de ruşine. «*Nu lu ncape loclu de-aruşine*» = Nu mai poate de ruşine.

995. Nu-şî află loclu.

(Nu-ş găseşte locul). A se sbate; a fi neliniştit; a nu-şi găsi liniştea. *Loclu nu-l acafă.* = Locul nu-l prinde: nu-şi găseşte linişte, de grije, de preocupare; a nu-şi găsi astâmpăr.

996. Nu da di loc.

(Nu atinge pământul). A merge mândru, voinicește.

997. Loclu să s-toarnă de-alantă parte, ș-nu ti pistipsescu.

(Pământul întoarce-se pe cealaltă parte, și nu te cred). Adică: nu te cred, nici când, nici într'un chip, cu nici un preț.

998. T-un loc nă doare; ș-tine ș-mine t-un loc nă doare.

(Într'un loc ne doare; și pe tine și pe mine într'un loc ne doare). Adică: suferim de aceeaș boală. Avem acelaș păs. — Cfr. Hor. Carm. I, 35, 28: Ferre jugum pariter dolori. Zenob. 3. 43: 'Εγὼ δὲ καὶ τὸ ταῦτόν ἐλκομεν ζυγόν: ἐπὶ τὰ ὅμοια πασχόντων.

999. Cindu să s-toarnă loclu di anăpuda.

(Când s'o întoarce pământul pe dos). Adică: nici odată.

1000. Tuți loclu va nă mică. — C. Cosmescu, Sbută p. 18.

(Pe toți pământul ne va mânca). Sfârșitul tuturor este acelaș: moartea.

1001. Umplu loclu tut.

(Umplu tot locul). Adică: spun la toată lumea.

1002. Loclu s-lu disîți, tut nu lo-aflî.

(Chiar locul de l-ai despica, tot nu-l aflî). Adică: în deșert, în zadar încerci. — Cfr. zicătoarea: «să te pui în picioare și în cap», adică de-ai face ori ce, nu poți să aflî, să ghicești ceva.

1003. Stăi la loc-ți; stăi tu loc-ți.

(Stăi la locul tău!) Nu te băgă, nu te amestecă; stăi liniștit!

1004. Bati-te di loc; mină-te dit loc!

(Mișcă-te din loc!) Se zice cuiva, când rostește cuvinte rele, blesteme, etc. ca nu care cumvă să se împlinească.

1005. Cal' țe mică loclu ș-bea nior'i.

(Cai ce mănâncă locul și beau norii). Adică: aprigi, cai cari mănâncă foc, cari fug de rup pământul, cari merg ca gândul.

1006. No-acafă loc.

(Nu prinde loc). Adică: nu prinde; *Cîte z-diți, no-acafă loc.* = Ori câte să zici, nu prind, nu se cred.

1007. Mută loclu [cu strigarea, huhutirea, etc.]

(Mută, ridică pământul [strigând, țipând, etc.]). Se zice de unul care strigă tare de tot. — Cfr. Coelum et teras miscet (confundit) Wölfflin, IV, p. 15.

1008. Canda u mică loclu.

(Par'că o mîncă pămîntul). Par'că a intrat în pămînt. Când dispare ceva, de nu i se mai poate da de urmă. — Cfr. Papahagi 1.124.

1009. Ş-jo gone ş-calul gone, ma loclu no-ağută.

(Şi eu voinic şi calul voinic, dar locul nu ajută). Se zice când omul călăreşte pe căi neumblate, pe unde cu greu îşi poate desfăşura cineva voinicia de care este capabil.

1010. Luk'î tu nègură.

(Lupi în negură). Se ştie că lupilor le place ceaţa, căci atunci ei vânează neturburaţi. Când este ceaţă, ei sunt în elementul lor. Când zicem deci de cineva că: *are luk'î tu nègură*, înseamnă, că n'are nimic, că nu suferă de nimic, că e sănătos tun. *Ţi are neveasta di-î niputută ?* — *Ţe are ? luk'î are, luk'î tu nègură.* = — Ce are nevasta de-i bolnavă ? — Ce are ? Pe dracul are, n'are nimic.

1011. Are luk'î tu maţă (tu pîntică).

(Are lupi în maţe [sau: în pânţec]). Adică: Are foame groaznică.

1012. Lucrătoñlu di foame nu moare.

(Lucrătorul, sîrguitorul de foame nu moare).

1013. Lucrèdî, bînèdî; nu lucrèdî, nu bînèdî.

(Lucrezi, trăeşti; nu lucrezi, nu trăeşti).

1014. Cu lùcurlu [sau: lucrulu] ş-cu sînătatea, tute si ndreg [sau: tute vin la loc].

(Cu lucrul şi cu sănătatea, toate se dreg, toate vin la loc).

1015. L'î scărki lufelu.

(Îi sfârşi leafa): A destitui pe cineva; a congedia pe cineva; a fi trăit.

1016. Lumea istă scări-scări easte.

(Lumea asta scări-scări este). Adică: trepte-trepte, pe cari unul se rădică, altul se scoboară; unul se îmbogăţeşte, altul sărăceşte. — Cfr. Papahagi 2.623.

1017. Nu h'im tu lume.

(Nu suntem în lume). Adică: nu trăim printre Români. *Işim tu lume ş-noi* = Am ieşit şi noi în sat, am ieşit şi noi printre Aromâni. — C. Samargi, Răzloc.

1018. Z-vîdură ca dit lumea lantă.

(Se văzură ca din lumea cealaltă). Adică: se văzură par'că sosiţi de pe lumea cealaltă. A se vedeă după o despărţire îndelungată.

1019. Z-viđù ca lumea ș-ca eta.

(Se vâzù ca lumea). A se vedeà ca lumea.—N. Bațaria.

1020. Luntă ș-moarte fără șubee nu easto.

(Nuntă și moarte fără bănuială nu este). — Mihail., *Dicț. Macedo-Rom.*

1021. Se-afireaște ca luna di soare.

(Se ferește ca luna de soare).

1022. Ca lup mică; ca lup agùn mică.

(Mănâncă ca un lup; ca lup flămând mănâncă). A mânca mult; a fi tare flămând. — Cfr. Papah. 1176. — Creangă, II, 49: «Iar eu mănânc lupește».

1023. J-bîgă k'ale di lup.

(Își băgă piele de lup). Adică: s'a făcut de râsul lumii; de pildă: un falit, un hoț, un om necinstit.—*Prămăteftul aestu cu falimentul țe deade, j-băgă k'ali di lup* = Negustorul acesta cu falimentul ce dădù, și-a pierdut cinstea pentru totdeauna.

1024. Si-nî loare ș-a nîa lupata apă ș-apoea zburîm deadùn.

(De mi-ar luà și mie lopata apă, și apoi vorbim împreună). Adică: de mi-ar veni și mie rândul să fiu și eu tare și mare, atunci stăm de vorbă amândoi! *Inî lo lupata apă* (= îmi luă lopata apă) sunt și eu tare, dictez și eu acuma, e rândul meu să poruncesc.

1025. Luplu cu lup va se-adună.

(Lupul cu lup o să se adune). Adică: cei răi la răi trag.—Cfr. similes similibus.

1026. Luplu m-păzare vine? Țe căftă luplu m-păzare?

(Lupul în târg vine? Ce căută lupul în târg?) Ce-i trebuie lupului la târg?

1027. Aurlă ca di pri lup.

(Urlă ca după un lup). Se zice de un om rău, pe care-l ocolește toată lumea; se zice când certăm pe cineva cu vorbe foarte aspre.

1028. Băgă per di lup.

(Băgă păr de lup). Adică: este întărit în contra spiritelor rele.

Observare. Se crede că cine poartă păr de lup, nu este prigonit de draci, căci aceștia au groază de lupi.

Luplu păreăsinî nu ține.

(Lupul post nu ține, nu postește).

1029. Luplu păstrămă nu bagă!

(Lupul pastramă nu bagă!) Oamenii răi nu se gândesc decât la ziua de azi, trăind de azi pe mâne, cu ce pot răpi. — Cfr. Papah. 1158.

1030. Cripă viră lup.

(Crăpă vreun lup).

Aşa se zice, când se întâmplă ceva extraordinar, ceva neobişnuit. De pildă, dacă un cămătar dă bani la cineva fără dobândă, se zice că cine ştie cum s'a întâmplat, o fi crăpat vreun lup undeva, ca să facă cămătarul un lucru neobişnuit. — Cfr. Germ. Es ist eine Frau geboren worden.

1031. S-ti tal'e luplu!

(Să te taie lupul!) Mâncă-te-ar lupul. *Va s-ti mîcă luplu cu mintea* țe porî = O să te ia dracul, dacă nu schimbi mintea, purtarea.

1032. Acăţată di lup.

(Prinsă de lup). Rănită de lup. (Se zice de vite).

### L'

1033. Nu-l' l'a omлу, țe nu poți s-l'i dai.

(Nu-i luă omului ce nu poți să-i dai). De pildă: onoarea, viața.

1034. L'a nvie.

(Ia în curând). Pricepe repede. *Li l'a grămatle nvie (agonia)*. Învață repede, învață lesne.

1035. L'artă-te di nîs).

(Iartă-te de dânsul). Adică: ridică-ți ori ce speranță! nu mai speră nimic.

1036. Ma l'a-ți, ma l'a-ți!

(Mai ia-ți, mai ia-ți!) Se zice ironic, cui se întinde prea mult la cașcaval, cui devine cam obraznic.

1037. L'èpure [La Samarina: l'epre) easte.

(Iepure este). Adică: fricos.

1038. Stres ca l'epre ș-alăsăt ca ligunica. (Samarina).

(Strâns ca iepure și lăsat ca ogarul). Se zice de flăcăii Pindului, cari umblă cu mijlocelul descins, sau încins prost, și cari au un umblet deșelat și nu sunt coala încinși, cu mijlocul făcut înel și la umblet sprinteni.

1039. Ğoacă l'èpurle pri coadă.

(Joacă iepurele pe coadă).

1040. S-mintiră l'ițale.

(Se încurcă ițele). A se încurcă trebile, ca să nu le mai poți da de capăt. — Cfr. Papah. 1.183, 1.184.



1041. Țe l'uftă easte.

(Ce mai voinic este!)

Observare. *L'uftă* se numește om voinic în toate, în mâncare, alergare, luptare, voinicie, curaj, etc. *S-l'uftu*=se năpusti. *Carî s-l'uftuî cî'nile, vrea s-mi bea*.=Când se năpusti cânele, eră să mă sfășie.

### M

1042. Acăță maeauă. (= A prins «maiă»). Adică: A făcut avere; are din ce să facă avere.

Observare. *Maeaua* este un fel de chiag, care servește la făcutul brânzeturilor.

1043. Ca nă mai muță; în Epir: ca nă mai muă.

(Ca o maimuță). Pentru cine este urît, cu ochii mișcători.

1044. Cu mălămă ti vindu ș-cu gorți te-acumpăr.

(Cu aur te vând și cu pere te cumpăr). Adică: te înșel foarte ușor, te întrebuițez după bunul plac al meu; mă joc cu tine, fac din tine ce vreau.

1045. Bate mal'lu la ușe.

(Bate maiul la ușă). — I. Ciumeti, Selia, Macedonia.

1046. Nu me-arîđi cu mamă.

(Nu mă înșeli cu *mamă* = hrana copilașilor). Adică: nu sunt copil, ca să mă înșeli.

1047. Mi duș-«mane-mane».

(Mă dusei în grabă).

1048. Află mandră nicălcată.

(Află târlă necălcată). Adică: a dat peste noroc. (Vezi: *avîne*).

1049. Ș-fațe mandra.

(Își face târla). A-și face mendrele.

1050. Tute le-are Mara; țe-l' lipsește? — fana.

(Toate le are Mara, ce-i trebuie? — înfățișarea, arătarea). Se zice de aceia căroră le lipsesc toate și totuș ei pretind ce e mai greu de avut.

1051. Nu si știe, carî i mare ș-carî i nic.

(Nu se știe, cine este mare și cine este mic). A fi anarhie, lipsă de respect pentru cei mai mari, mai merituoși. *Nu s-l'a de-aradă, ne carî i mare, ne carî i nic*. = Nu se știe, nu se respectă, nu se ia sama nici cine-i mare, nici cine-i mic.

1052. Mare-gros!

(Mare-gros). *Si ține mare-gros*. = Se ține a mare. *S-feațe mare-gros*

= Se ține grozav, se face grozav. *Li trađe mări-groase*. = Se poartă grozav, a se țineă mare. *Mări-groși* = oameni grozavi, cari se țin fuduli, cari fac pe marii. *Eră aclofe ș-alfi mări-groși*. = Erau acolo și alte fețe cinstite. «Și cu alte fețe cinstite» — Creangă, *Nichifor* 131, Ed. Minervei 1902.

1053. Mărđinea [locluī] va-l' afli?

(Marginea [pământului] o s'o afli?) *O, laī frate, va stām tora s-l'-aflām mărđinea locluī?* = Ei, măi frate, o să stām acuma să aflām capătul pământului?

Adică: lucru greu de găsit. — Cfr. *Caput Nili querere*.

1054. Țe Marg'olă ș-easte!

(Ce mai Marghioală este!) Adică: lingușitoare, care știe momeli multe.

1055. Marțul no-are besă.

(Martie nu are credință). Adică: este schimbător, nu i te poți încrede, este lună schimbăcioasă.

1056. Ni Marțul, ni Apri(r)lu no-aū besă (piste).

(Nici Martie, nici Aprilie n'au credință). Adică: sunt luni schimbăcioase.

1057. La mas di cîne, cațfi sîrmă di pîne?

(La staul de câne, cauți fărâma de pâne?); sau: *La cumàs di cîne, cațfi sîrmă di pîne*. (Zuga G., Cavaia, Albania).

1058. Ș-află māsurlu.

(Își află meșterul). A-și găsi stăpânul; a-și găsi nașul.

1059. Māsuru χαλάσι.

(Meșter-strică). Se zice ironic cuiva, care nu se pricepe la ceva și care în loc să dreagă, mai mult strică.

1060. Māsuru-căcāsuru.

(Meșter-strică). — Cfr. ngr. μάστουρα-κακάστουρα. Se zice așa de meșterii cei proști și despre toți cei neîndemânateci.

1061. Țe mătina?

(Ce macină?) Ce tot îndrugă, ce tot flecărește?

1062. L'-virsă mătile.

(Îi vârsă mațele). Adică: l-a spintecat.

Măcare (vezi micare).

1063. Va-l' soarbă mādūa!

(O să-i soarbă măduva!) Se zice când ni se ia un lucru, dela care cineva nu poate trage un folos.

1064 No-are măduă. (N'are creier.). — Cfr. A nu aveà glagorie în cap. (Creangă I, p. 12).

1065. Va-nî se-espargă mărcatlu?

(O să mi se strice iaurtul?) Adică: are să fie pagubă în ciuperci? Ce are să fie?

1066. Arucă tu mărdeăuă.

(Aruncă în margea). Adică: dă cu ghiocul. *Canda arcăm tu mărdeăuă di n-adunăm* = Par'că am dat cu ghiocul și ne-am întâlnit; par'că știam de mai nainte că ne vom întâlni. — *D-îu știî tine, că va s-facă așî?* — *Arcăi tu mărdeăuă îo!* = De unde știi tu, că se va face așa? — Am dat cu ghiocul eu.

1067. Mărdeălile s-l'i creapă. — Mih., op. cit.

(Mărgelele să-i crape). Adică: plesni-i-ar ochii!

1068. Mărgăritare tu narea pòrcului.

(Mărgăritar în nasul porcului). Când cineva poartă un lucru pe care nu-l merită, a cărui valoare nu știe să o prețuească.

1069. Li mărtă [saū: li mărită).

(Le mărită). A pierde, a vinde ceva; a se scăpa de ceva; *Măritășî verle de-asime?* = Ai pierdut cerceii de argint? (Mihail., op. cit.) — Cfr. Creangă, 175: «mărită capra», cu acelaș sens.

1070. Mă-sa l'-easte.

(Mă-sa îi este). A fi cu totul doveditor. *Mă-sa l'-easte cînile a călû-șil'eî* = Cânele este mama pisicii. Adică: față de câne pisica e o nimica toată.

1071. L'-arucă tu măseăuă.

(Îi aruncă în măseă). Adică: trage la măseă; îi place să bea; a fi cam bețivan.

1072. Carî bea și nu si mbeată?

(Cine bea și nu se îmbată?)

1073. Si mbită cu apă.

(Se îmbată cu apă). Când cineva face nebunii și provoacă lumea așa din senin. A fi cam țâcnit, cam sărit.

1074. Îî dîsiră doî inși că h'ii mbitat, du-te di ti culcă.

(Îî ziseră doi inși, că ești beat, du-te și te culcă).

1075. Mbrustișor.

(Prostuț). *Dua duse mirinde și mbrustișorlu cu ocl'il' incl'ișî* = Ziua a înaintat până la chindie, și prostuțul (este) tot cu ochii închiși.

1076. Lo-aguniră cu meare pùtride.

(Îl goniră cu mere putrede). — Moloviște, Macedonia.

A luă la goană pe cineva. (vezi limoñe).

1077. Measă plină.

(Masa plină). Adică: bogată. *Suntu measă plină* = Sunt bogați, au din belșug de toate. — Cfr. Virg. *Plena mensa*.

1078. Iu measă teasă, na-ŭ ș-nîsă: nă singură lingură.

(Unde [este] masă întinsă, iată-o și pe dânsa: o singură lingură). Adică: unde găsește masă întinsă, se duce și pofteste să-i permită a gustă cel puțin o singură lingură.

Sau: *Iu meăsă, ș-ea cu lingura* = Unde (aude) masă, iată-o și ea cu lingura.

Se aplică lingăilor, celor cari umblă după mese, cari trăesc pe spinarea altora, ca niște cerșetori.

1079. Creștiți measa.

(Creșteți masa). Adică: ridicați masa.

Observare. Este formula cu care se invită fetele sau nevestele să ridice masa, când sfârșesc cu toții de mâncare.

1080. Na-l și nîs ca mer aròș.

(Iată-l și dânsul ca mărul roșu). Adică: a sosit și el, a apărut dintr'o dată tânăr și frumos.

— Cfr. ngr.: *σαν κόκκινο κρόμπλο* = ca corcoduș roșu.

1081. Il' criscù mètura.

(Îi crescú mătura, fig. pentru barbă). Adică: a înainiat în demnitate.

1082. Mihâl ș-easte.

.(Mihail este): A fi un nea Vlăduțu!

1083. Țe-ți k'erđî milanea.

(Ce-ți pierzi cerneala). Adică: de ce vorbești și-ți pierzi vremea, când nu te ascultă; ce-ți pasă, dacă nu vrea să asculte sfaturile tale cele bune. *Nu-ți k'arde milăntle!* = Nu vorbi în deșert la oameni cari nu înțeleg; nu-ți pierde vorbele în deșert.

1084. Minčunășî nă oară, țînî-u minte tr-altă oară.

(Mințiși odată, ține minte pentru altădată), fiind-că mincinosul nu mai este crezut altădată.

1085. Lo-arupse di minčunŭ.  
(Î umflă de minciuni). A-l ameți cu minciunile; a-i spune numai minciuni.
1086. L-umflă di minčunŭ.  
(Î umflă de minciuni). A-l rupe de minciuni. A-i spune numai minciuni.
1087. Bițiră [sau: no-are] minčunŭle.  
(Isprăviră [sau: nu mai sunt] minciunile.) S'a isprăvit cu minciunile; nu mai au trecere minciunile.
1088. Mîtea nu z-vinde m-păzare.  
(Mîtea nu se vinde în târg), ca să o cumpere cine n'are. Adică: mîtea este dar ceresc, care nu se cumpără pe bani.
1089. Mîtea estă s-u țînŭ tine.  
(Mîtea aceasta s'o ții tu). Adică: să o păstrezi pentru tine. Așa se răspunde, când ne dă cineva un sfat intenționat rău.
1090. Easte loat di mîte.  
(Este luat de mîte). Adică: n'are mîte, este nebun!
1091. Țî-l'a [țî-mută, ți scoală] mîtea din cap.  
(Îți ia mîtea din cap [sau, îți ridică, îți scoală mîtea din cap]). Se zice de aceia cari vorbesc prostii, sau cari vorbesc tare de tot, de te asurzesc.
1092. Bagă mîte.  
(Bagă mîtea). Ia samă!
1093. Bagă-l pri mîte.  
(Bagă-l pe mîte). Adică: convinge-l, înduplecă-l!
1094. Nu easte-l pri mîte.  
(Nu-i pe mîte). A nu fi în fire, a nu fi în toate mințile sale.
1095. L'-acață mîtea.  
(Îi prinde mîtea). Pricepe, prinde bine. *L'-acață mîtea caplu* = (Îi prinde mîtea capul). Se zice ironic, când cineva nu prinde lesne, nu pricepe cu ușurință, când este cam netot!
1096. Mîtea nu sta tu ańŭ.  
(Mîtea nu stă în ani). Adică: nu reiese că, cu cât va fi cineva mai în vîrstă, va fi și mai cuminte.
1097. Mîtea cu prađŭ nu se-acumpără.  
(Mîtea cu bani nu se cumpără).
1098. L'a-l' mîtea și du-ti m-Pole!  
(Ia-i mîtea și dute la Constantinople!) Așa se zice ironic, pentru

cine n'are minte. Pentru că a te duce la Constantinopole pentru o afacere oarecare la autorități, se cere să fii înțelept, deștept, ca să poți reuși. *Cu mintea lui și m-Pole poți s-nerdi.* = Cu mintea lui poți merge și la Constantinopole, (fiindcă este om deștept, care se pricepe la ce vorbește). *Mintea-ți tră m-Pole fațe.* = ironic: ce mai minte! ce minte proastă!

1099. L'-cură mintea prit urecl'i.

(Îi curge mintea prin urechi). Așa se zice în bătaie de joc de unul care se laudă că-i deștept, că numai el este înțelept și cuminte.

1100. Va-ți vînă mintea, fičôr, ma atumțea va s-aibă azbuirată puil'lu.

(O să-ți vie mintea, băiete, dar atunci o să-ți fi sburat paserea).

Adică: are să fie târziu, când îți va veni mintea; are să-ți pară rău, de ce nu ascuți acum.

1101. L'-azboară (sau : azboairă) mintea.

(Îi sboară mintea). Adică: este copil, este cu mintea necoaptă; nu-i așezat la minte.

1102. Acață-te di minte

(Apucă-te de minte). Adică: Vino-ți în fire și apucă-te de treabă. Nu mai fii o haimană; nu mai fii un pierde-vara; cumițește-te!

1103. Minte suțită arusuțită.

(Minte sucită, răsucită). Se zice de aceia cari sunt încăpățânați, cu cari greu te poți înțelege.

1104. Easte șurtu di minte.

(Este scurt de minte). A fi îngust la judecată; a fi cu vederi scurte; a nu vede departe.

1105. N'-deade minte.

(Îmi dede minte). Mă sfătuî.

— Blg. Mi dadi umo; ngr. μοι ἐδωκε γνώμη; alb. më dāshe mǎnt.

1106. L'a-ți-u dipri minte

(Ia-ți-o de pe minte). Adică: Nu mai gândi; nu mai crede că-i cu puțință; nu mai speră.

1107. Are minte ș-minteză.

(Are — există — minte și minte mai subțire). Adică: Există minte, dar e și alta — *minteză* = minte (diminutiv). — mai bună, mai sănătoasă.

1108. Alți cu sapa ș-alți cu mintea.

(Alții cu sapa și alții cu mintea).

Adică: Unul trăește cu brațele și altul cu capul.

1109. Ți trađe, di minte ș-li trađe.

(Ce trage, de minte și le trage). Adică: la ori ce, mintea este vinovată. — N. Bațaria.

1110. Me-alavdă mintioslu,

S-me-alatră arănoslu.

(Dacă mă laudă cel cu minte, las' să mă latre cel râios). Adică: să nu te îngrijești decât de părerea celor buni și cuminți, nu și de părerea celor proști.

1111. Cu nîs va ti misuri.

(Cu dânsul o să te măsoari). Fr. Tu vas te mėsurer à lui? Ai să-ți măsoari puterile cu el?

1112. Micăi di mi cusui.

(Mâncăi de mă cusui). A mânca bine; a nu mai putea de mâncare.

1113. Micarea nu ține țineli.

(Mâncarea nu ține temeiul). Adică: ori cât de mult ai mânca odată, tot nu durează cine știe cât, tot trebuie să mai mănânci.

1114. Lo-am tru micare.

(Îl am în mâncare). Adică: îmi place; îl fac haz. *Multu lo-am tu micare omlu aestu* = Mult îmi place acest om; mult îl fac haz pe acest om. *Nu l'-am tu micare prefi*. = Nu pot suferi pe preoți.

1115. Nu s-mică aestă.

(Nu se mănâncă aceasta). Adică: aceasta nu se poate suferi, nu se poate mistui.

1116. Nu micăși h'icăt di mastur [sau măistur].

(Nu mâncași ficat de zidar). Adică: nu cunoști ce sunt zidarii, dacă n'ai avut a face cu ei! Mai potrivit: nu cunoști câte se cer la clăditul unei case, câte greutăți, câte cheltueli și câte alte bătăi de cap; numai clădind, numai având a face cu zidari, îți poți face idee de necazurile ce-ți procură o clădire.

1117. L'a-ti di mînă.

(Ia-te de mână). A-și da mâna, fiind la fel amândoi. *Loați-vă di mînă, că v-aunđi*. = Apucați-vă de mână, căci vă asemenați. — Cfr. Papahagi 1294.

1118. Il' da di mînă.

(Îi dă de mână). 1) A fi îndemânatec; 2) a-i veni la îndemână; 3) a se pricepe la șterpelit; 4) a-i da mâna.

1119. Di tută mîna. (De toată mîna). Adică: de tot felul; de toate clasele. — Cfr. aceeaș expresie la fel în Creangă, III, 60.

1120. Mîna cîntare no-are.

(Mîna cântar nu are). Adică: ferește-te de a bate pe cineva, căci se poate să-l nimerești cine știe cum și să-l lași mort, fiindcă mîna nu-și cântărește forța.

1121. Trapse mînă.

(Trase mână). A se retrage, a sta la o parte. *Aestu om trapse mînă di prăməteflu* = Acest om nu mai face pe negustorul. *Trapse mînă di dascal* = Nu se mai ocupă cu dascălia.

1122. Nă mînă di om easte.

(O mână de om este). A fi slab, pipernicit.

1123. Nu-și da mînă.

(Nu-și dau mână). A nu vorbi între ei, a fi certați. (Mihăil., op. cit.).

1124. Nu-l' si bagă mînă.

(Nu i se bagă mîna). A fi cu neputință de biruit, a nu suferi insultă. — N. Bațaria. — Cfr. Papah. 1287, 2646.

1125. Iși băgă mîndîle.

(Își băgă *mîndîle*). A se iscăli (lit. a-și pune vîrfurile degetelor). A mânji, a mîzgăli.

Observare. În trecut, când lumea nu știă să scrie, se iscăliau oamenii apăsând cu degetul îmmuiat în cerneală, pe hîrtie. Făceau prin modul acesta o mînjitură pe hîrtie, încât a subscire însemnă chiar a mânji, după cum rezultă și din originea cuvîntului iscălire, derivat din paleoslavicul *iskaliti* = inquinare (1).

1126. Ca mîndul după eapă.

(Ca mînzul după iapă). A se țineă lipit de cineva, a nu se deslipi de pulpana cuiva.

1127. Va-l mutrescu tră mîne?

(O să-l privesc pentru mîne?) Adică: da ce, am să mă uit la el? Da ce, am să mă țin bine pe lângă el?

1128. L'-acăță mî'nica.

(Îi apucă mîneca). A apucă pe cineva de pulpană, a se rugă de cineva. *Nu va-ți arûp mî'nica* = N'o să-ți rup mîneca. N'am să mă rog de tine.

1129. Nî băgă mînușă.

(Îmi băgă mînușă). A păcăli; a răspunde potrivit cu întrebarea la

---

(1) Cfr. Șăineanu L., Incerc. semas., p. 223.



ori ce. *Bagă mînușe la tute cîte dîc* = Află răspuns potrivit la toate, răspunde la toate cu argumente.

1130. L'-alăk'î mînușă.

(Îi lipi mînușă). A-i pune nume rău, a ponegrî pe cineva cu o poreclă.

1131. S-nu-l veadă tu mîî xean.

(Să nu-l vadă în mîni străine). Se zice de cei cari poftesc ori ce.

1132. S-priimnă cu mîîle dinăpîi.

(Se plimbă cu mîîle îndărăt). Adică: se poartă ca boierii.

1133. Cu doăule mîî il' da Dumniđău.

(Cu ambele mîî îi dă Dumnezeu). A da din belșug. — Cfr. lat. *Utraque manu*.

1134. Multi mîî custă lûcrulu.

(Multe mîî grăbesc treaba). Când sunt mulți oameni, treaba merge mai repede, se sfârșește mai de grabă. — Cfr. lat. *multae manus onus levant* (*levius reddunt*).

1135. Mîî cusute.

(Mîî cusute). Adică: cu mîî legate; mîî leneșe, lat. *consertis manibus*.

Se aplică femeilor cari nu lucrează nimic, par'că ar aveă mîîle cusute:

Cît te-arăđi, nicuk'irată

Niți s-șuță, niți z-bate,

Măîî cusute, cumu z-dîțe,

Lini voasă ș-gumitate. — N. Bațaria, Părăvulii, 17,

1136. Dai cu mîîle ș-alăđi cu ăoarle.

(Dai cu mîîle și alergi cu picioarele). Când împrumuți, când dai bani cu împrumut. Adică: de dat este ușor, dar de strâns apoi este greu.

1137. Carî nu mărită feată, nu cunoaște țe-î greată.

(Cine nu mărită fată, nu cunoaște ce-i greutatea). — Cfr. Papah. 2.563.

1138. Muma tră h'il'ŭ mișcătura din gură u ține.

(Mama pentru fiu bucățica din gură o ține). Adică: face totul mama pentru fiu. *Muma tră h'il'ŭ din gură scoate*.

1139. Nă mișcătura ti fac.

(O bucățică te fac). Adică: te înghit ca pe o bucățică de pâne! Te fărâm. *Tră mine ține h'iî nă mișcătura* = Pentru mine tu ești o nimica. *Te-am nă mișcătura* = Te fărâm, te înghit ca pe o bucățică.

1140. S-feațe mășe.

(Se făcù clește). Adică : instrument de care se servesc alții, ca de un clește. *Cara s-aſli mășe, că-ſe s-acățî foclu cu mîna?* = Dacă vei găsi clește, de ce să apuci focul cu mîna? Adică : de ce să te pui în foc, când te poți servi de altul.

1141. Mlarea alavdă, calu ncălică.

(Catâr laudă, cal încalecă).

Vezi: *mulă, mulare*.

1142. Macă te-alășî moale, ti calcă [sau : ti ncălică pri urecl'i].

(Dacă te lași moale, te calcă [sau : te încalecă pe urechi]). — Cfr. 1340.

1143. Moara va apă, nu va groase.

(Moara vrea apă, nu vrea *groase* = vorbe late).

1144. Va vîină grînlă la moară!

(Va veni grâul la moară!) *Grînlă di moară no-ascapă* = Grâul nu scapă de moară.

Amenințare ce o facem cuiva, că are să treacă prin mîna noastră, ca să-l frecăm: N'o să-mi scapi, cu neputință să-mi scapi.

1145. Aduțe apă la moară xeană.

(Aduce apă la moară străină). Pentru cine nesocotește afacerile sale și cultivă pe cele străine.

1146. Di la moară și n-gură.

(Dela moară și în gură). Se zice de cei cari sunt foarte lacomi, neekonomi.

1147. Moartea tră oamiñî i dată.

(Moartea pentru oameni este dată).

1148. Moartea va-l' aleagă.

(Moartea o să-i aleagă). Se zice de cei cari se dușmănesc de moarte.

1149. Mori, s-ti voî.

(Mori, să te voiu). Mori, ca să te iubesc.

Se aplică aceloră cari nu arată nici o iubire pentru rudele lor, cât timp sunt în viață, dar cari, murind și lăsându-le o moștenire oarecare, se apucă și le fac datinele de moarte, ca și cum i-ar fi iubit în totdeauna; sau aceloră cari numai după moartea cuiva își recunosc greșala, că rău au făcut și se căesc.

1150. Ca mortu s-feațe di frică tu față.

(Ca mort se făcù de frică în față).

— Petron. 62. Stabam tam quam mortuus.

1151. Niți viü, niți mortu escu.

(Nici viu nici mort sunt). A fi într'o situațiune foarte critică.

1152. Zburîm di morți.

(Vorbim de morți). Așa se răspunde, când vine o a treia persoană și ne găsește vorbind un secret, pe care nu dorim să-l știe și altul.

1153. Cîndu si s-toarnă morți' di la groapă.

(Când s'or întoarce morții dela morminte). Adică: nici odată. — Cfr. 1.365.

1154. Inșîi [sau : işîi], morți, s-intră viil'i!

(Ești morților, să între cei vii). Se zice când este vorba de ceva păcătoș peste măsură, de o minciună nerușinată, de ceva îngrozitor, pentru care vinovatul ar merita să ia locul celor morți.

1155. Tră mostră!

(Pentru mostră!) *Te ti voi, tră mostră?* = La ce te vreau, când nu ești de nici un folos! *Te mostră di om!* = Ce mai om urît!

1156. Imnă mpiticăt.

(Umblă cârpit). Are cine să îngrijească de el. Tot așa: *imnă dis-piticăt* = n'are cine să îngrijească de el.

1157. S-nă mpiticăm.

(Să ne cârpin). *S-nă mpiticăm azi, de-apoea mîne are Dumniğău* = Să o ducem azi, căci apoi mîne are Dumnezeu. *Treașim ș-noi cu mpicarea* = O ducem și noi de azi pe mîne.

1158. Mpiticătură.

(Cârpeală). Lucru de puțină durată.

1159. Ițe fași, cu mprumut u fași.

(Ori ce faci, cu împrumut o faci). Adică: dacă faci bine, bine vei găsi, cu bine ți se va răsplăti, mai curînd sau mai târziu; dacă faci rău, rău ți se va face.

1160. Ca mulă!

(Ca un catâr). Urît, urîtă! *Eră urîtă că nă pāl u-mulă.* = Era urîtă ca un catâr prost.

1161. Mulă țe toarnă.

(Catâr care toarnă povara). Catâr cu nărav.

1162. Pri mulă șade, ș-mulă caftă.

(Pe catâr șade, și catâr caftă). Pentru a arătă zăpăceala cuiva. — G. Zuca, Muzachia (Berat).

— Cfr. Isp., 813: Cătă Nan iapa și el călare pe ea.

1163. Mulărlle ş-aŭ ş-cripărlle.

(Catării își au și necazurile). Adică: e bine să ai catări cât de mulți, dar cu toate foloasele ce-ți aduc, îngrijirea lor e legată de multe necazuri.

1164. Dă-li oile s-le muldēm pali.

(Dă-le oile să le mulgem iară). Se aplică naivilor, cari nu se pricep într'o afacere; celor cari stăruie să se facă ceva, care-i cu neputință.

— Ngr. Báp' τα πάλι νά τ' ἀρμέξουμε.

1165. Multe ȕiȕi, multe va s-traȕi.

(Multe zici, multe o să suferi).

1166 Ț-moare cătuşa ş-ti doare, am mul'area?

(Îți moare pisica și te doare, dar mi-te nevasta?) Adică: cu atât mai mult.

1167. Mul'area nu-i straŋu s-lu mpeatiȕi i s-lo-alăxești iȕe oară z-vrei.

(Femeia, nevasta nu-i haină s'o cărpești sau s'o schimbi ori când).

— Cfr. Papah. 1394.

1168. Z-dispartă [si mpartă] fraȕi' di hatra mul'erlor.

(Se despart [se împărțesc] fraȕii de placul, din pricina nevestelor).

1169. Mul'area mași aŋl'i l'-are ascumȕi [saŭ misticò].

(Femeia numai anii își ascunde). Adică: ea nu poate țineă nimic secret, spune totul, afară de anii săi.

1170. Mul'area-ȕ timonea căsil'eȕi.

(Femeia este oiștea casei). Adică: reazemul casei. *Ține timone!* = fii reazem!

1171. Nu h'iŭ mul'are si staŭ acasă; casa-ȕ tră mul'eri nu ş-tră bărbăȕi.

(Nu sunt femeie să stau acasă; casa-i pentru femei, nu și pentru bărbaȕi).

1172. Mul'area care nu va s-facă pita, ma nȕeară. (Mihail, op. cit).

(Femeie care nu vrea să facă plăcintă, tot cerne). — Cfr. Papah., 775.

1173. Mul'are cu furcă m-brîn.

(Femeie cu furcă în brâu). Adică: harnică. — Mihail, op. cit. *furcă*.

1174. Mul'area ş-a dracluȕi il' vine di hak'e.

(Femeia și dracului îi vine de hac). — Cfr. Papah. 1380, 1381.

1175. Mul'area prinde s-tacă ningă bărbăt.

(Femeia trebuie să tacă în faȕa bărbatului). Adică: să asculte pe bărbat.

1176. Mul'area mușată s-caftă tu minte, nu tu față).  
(Femeia frumoasă se caută în minte, nu în față).
1177. Ntreabă ș-mul'area viră oară.  
(Întreabă și pe nevastă câte odată).— Cfr. Papah. 1384.
1178. Mul'area nicuk'iră nu s-acùmpără.  
(Nevasta gospodină este neprețuită).
1179. Mul'area cu fumeal'e nu cunoaște sărbătoare.  
(Femeia cu copii nu cunoaște sărbătoare). Nu simte de sărbătoare.
1180. Mul'area țe gùdică, nu-i bună.  
(Femeia care cicălește, nu-i bună).
1181. Plînde ca viră mul'are vèduă.  
(Plînge, se vaită ca o muiere văduvă).
1182. Fricòs cu nă mul'are.  
(Fricos ca o muiere).
1183. Ca mul'erle tu mul'ireasca acățară.  
(Începură să vorbească ca muierele în biserică).  
Observare. *Mul'ireasca* se numește partea bisericii unde stau femeile, iar *bărbăteasca*, partea unde stau bărbații.
1184. Di ună mumă sun [fapți].  
(De o mamă sunt [născuți]). A fi la fel; buni sau răi.
1185. Va di la mumă s-h'ibă bună.  
(Se cere dela sorginte să fie bun ceva). *Apa nu-î bună di la mumă* = *Apa nu este bună dela sorginte. Muma izvorluî, muma râuluî* = *sorgintea izvorului, sorgintea râului*.
1186. Fiçor'i di mumă armîn oarfăni.  
(Copiii de mamă rămân orfani).— N. Bațaria.— Cfr. Papah. 788.
1187. Caòe munte ș-are j-greața.  
(Fiecare munte își are și greutatea).
1188. L'-da munți.  
(Îi dă munți, îi arată munți). Adică: îi arată greutatea.— Cfr. Papah. 1416.
1189. Lo munți' nîpòî în sus.  
(Apucă munții în sus!) A-și luă lumea în cap.— Cfr. Creangă. *Nich.*, p. 137: Îmi vine să turbez, să iau câmpii, nu altceva.
1190. Easte mură n-gură.  
(Este mură în gură). Se zice de cine așteaptă totul deagata.

1191. **Murî ațea țe șteaî.**  
(A murit aceea ce știai). Adică: nu mai este pomana de altădată. nu mai merge ca până acuma.
1192. **Muscă no-aravdă.**  
(Muscă nu rabdă). A fi semeț din cale afară. A nu suferi nici cea mai mică vorbă atingătoare.
1193. **«Lele-mî muscă, nărea ți înși puscă!**  
(Lelițo muscă, mierea ți-a ieșit oțet). — Veles, dela bătrâna țal Saru. Când laudele cuiva se adevăresc pe dos.
1194. **Mușăt cu curlu al Șat.**  
(Frumos ca c... lui Șat). Se zice de unul urît foc.
1195. **Țe mușmoală easte.**  
A fi șiret, viclean, bun pe față, dar care în dos caută să-ți facă rău; a fi cărbune învelit.
1196. **Sîrgl'aște muște.**  
(Dă drum la muște). A pune intrigi; a atâța la ceartă.
1197. **Muști nu se-acată di el.**  
(Muște nu se prind de el). Adică: nu suferă a fi pătat; nu se pătează; a nu suferi necinste.
1198. **Mi mutrești, canda va me-acumpări.**  
(Mă privești, par'că o să mă cumperi). Când cineva se uită lung la noi, ceea ce ne displace.
1199. **Caî ș-arucă muțl'i pri nîs.**  
(Cine își aruncă mucii pe dânsul). Cine-l bagă în seamă? — Mihăil, op. cit.
1200. **Ninca [saū: ninga] h'îi cu muțl'i sun nare.**  
(Încă ești cu mucii la nas). A fi copil cu mintea necoaptă.
1201. **Ca nă muă.**  
(Ca o maimuță). — Avela, Epir. Adică: urîtă.
1202. **Mverlu are și dizvèr.**  
(Supărarea are și nesupărare). — Mih., op. cit.
1203. **Mică nare și voame h'are.**  
(Mănâncă miere și varsă fiere). Se aplică nerecunoscătorilor. — Cfr. Papah. 1554.
1204. **Ŋare cură din gură-l'.**

(Miere curge din gura lui). A vorbi dulce, a fi dulce de gură, a fi om blând.

1205. Ma mulți nel' di birbèți z-duc la hăsaplu.

(Mai mulți miei ca berbeci se duc la măcelarul). Adică: mai mulți tineri ca bătrâni mor.

1206. Nic, ma cu hare.

(Mic, dar cu grație, cu șic).

1207. Ti curmă nila; ti curmă nilă greăuă.

(Te curmă mila; te curmă milă grea). Mai mare ți-e mila! *Si-l' veđi pri țe hală s-află, ti curmă nilă greauă* = Să-i vezi în ce hal se află, mai mare ți-e mila.

1208. S-nu-l' veđi nila.

(Să nu-i vezi mila). Adică: să nu-i vezi nenorocirea, suferința lui prea mare.

1209. Si-l' plîndi nila.

(Să-i plângi de milă). *S-u veđi mă-sa, după moartea h'il-suŭ, s-feațe si-l' plîndi nila.* = S'o vezi pe mă-sa, după moartea fiului său, se făcù să-i plângi de milă.

1210. Nira ți într-ocl'i!

(Mirarea-ți în ochi!) Ce să te miri tu! — Creangă, I, 20.

1211. Țe s-ti niri!

(Ce să te miri tu! — Creangă I, 20. De asemenea: *Țe s-ti niri, s-ti pă-tărești.* Tot cu acelaș sens, când bruscăm pe cineva.

## N

1212. Bați nal'urea.

(Bați aiurea). Aiurezi! Nu știi ce vorbești.

1213. Aclò l-băgă naŭimatlu [nah'imatlu].

(Acolo îl băgă Dracul). Când cineva comite o faptă rușinoasă, o nelegiuire, etc.

1214. U scoase nàparte.

(A scos-o dincolo). Adică: a dus'o la capăt; a reușit!

1215. S-ți-acățî narea.

(Să-ți apuci nasul). Se zice despre un lucru scârbos, puturos, care miroase prost; de asemenea se zice despre o afacere murdară.

1216. Strîmbă narea.

(Strâmbă nasul). Adică: nu-i place! nu-i mulțumit.

1217. Nărețile a tale!

(Nările tale!) Adică: ce mai om, ce mai nas de om! *Tuți oamini ș-nărețile a tale.* = Toți oameni și tu om! *Nărecea dracului!* omulețul dracului!

Observare. nărețe, se întrebuințează fig. pentru: om cu nasul mic sau cu nasul cam pocit.

1218. Țați l'-da năinte.

(Zece îi dă înainte).

Se întrebuințează ca să arătăm superioritatea unei persoane, unei vite, chiar și unui lucru, comparativ cu o altă persoană, vîță sau lucru. Cifra se schimbă după calitate.

1219. Lu ncălță și-l discălță.

(Îl încălță și-l descălță). Adică: face ce dorește dintr'însul. Îl înșală cum pofteste, ca pe o jucărie; a potcovi și despotevov după plac pe cineva, fără ca acesta să priceapă.

1220. Zburaste ncălțate.

(Vorbeste încălțate). Adică: lucruri ascunse, secrete.

1221. Lu ncălță.

(Îl încălță, îl potcovi). Adică: îl înșală. *Lu ncălță cu guvojdi g'iftești.* = Îl potcovi cu cuie țigănești. Adică: l-a înșelat rău de tot, l-a potcovit bine.

1222. Țe neoa și nclo.

(Ce încoace și încolo). Adică: ce o tot scalzi, ce umbli în doi peri, ce mai încoace și încolo.

1223. Nu mi nerunăi cu nîs.

(Nu mă cununai cu dînsul). Adică: nu mi-am legat viața cu dînsul.

1224. Easte ncucutăt.

(Este — dîrz — ca un cocoș).

A fi țațoș ca un cocoș! *Si ncucutăt.* = Deveni țațoș, se îndârji ca un cocoș.

*L'înditlu acăță di si ncucutăt.* = Bolnavul începù să prinză viață.

1225. Neuscrară.

(Se încusciră). Adică: s'au împrietinit.

1226. L'i ndeasă multă.

(Îi îndoapă mult). A mîncă mult.



1227. Ndezma greaă.

Se întrebuintează când cineva își prinde beleaua. *Ndezma di mul'are easte greauă.* = Greu este când dai peste o nevestă cu care nu te poți înțelege

1228. Ndreptu ai, ma no-ai tră loare.

(Drept ai, dar n'ai de luat). Adică : n'ai nici un drept, n'ai dreptate.

1229. Ndriptatea eaze prisupră ca untulemnul pri apă.

(Dreptatea iese pe deasupra ca untdelemnul pe apă).

1230. Mutrire di nearcă [sau la Vlacho-Clisura : *nueărcă*].

(Îngrijire de vitregă). Adică : îngrijire proastă, fără dragoste. *S-poartă ca nearcă* = se poartă ca o mamă vitregă. — Cfr. Plaut. Apud novercam queri.

1231. Neavearea sărbătoare no-are.

(Neaverea, sărăcia sărbătoare n'are). — Cfr. *Necessitas feriis caret.* Germ. Not kennt kein Gebot. Wölfflin, III, 217.

1232. Ng'l'ite ș-tați.

(Înghite și taci). Când cineva o pățește cât de bună.

1233. Lă intră ngîna. (Le intră vrajba, mârâiala, gâlceava). Se zice despre cei cari se ceartă mereu între ei, cari nu duc viață liniștită. A da nefericirea peste cineva.

1234. Pîne cu ngrîne. (Pîne cu vrajbă). Adică : viață cu amărăciune, cu supărare mare. — *Ngrîne greaă țe-l' apitrusi* = vrajbă grea ce a dat peste ei. Se zice când se mănâncă ca câinii. *Casă cu ngrîne nu s-ține* = Casa, în care membrii familiei se mănâncă ca câinii, nu se ține, nu durează. «*Tați, ngrîne!*» = Taci, vrajbă! Așa se zice unuia care se ceartă mereu, care se învrăjbește cu toată lumea.

1235. Ngrîna o-asparde casa.

(Mârâiala, vrajba strică casa).

1236. Ngustarea di tah'ină (dimneața) și nsurarea di cu tinir acață loc.

(Gustarea de dimineață și însurătoarea de tânăr prinde loc).

1237. Nu h'iū ni năinte, ni năpòl.

(Nu sunt nici pentru înainte, nici pentru înapoi). Adică : sunt într'o situația foarte dificilă, foarte grea, încurcată, în care nu știu ce să fac.

1238. L'-aunrdeaște duhlu di nimîncăt.

(Îi miroase duhul de nemâncat). 1° A trăi în lipsă; a trăi din greu; 2° A trăi în sgârcenie mare.

1239. Easte nipătiḡăt.

(Este nebotezat). Adică: Turc sau Evreu; păgân; *vin nipătiḡăt* = vin fără apă, neamestecat.

1240. Ş-aspune nipîrtica čoarle, si-şî aspună ş-nîs...

(Îşi arată năpârca picioarele, ca să-şi arate şi dânsul...). Se întrebuintează despre oamenii cari sunt discreţi, cu chibzuială, cari nu-şi arată gândurile la ori cine.

(Vezi *şarpe, nîpîrtică*).

1241. Trapse nitrăptile.

(Trase netrasele). Adică: a suferit, ce n'a suferit nimeni.

1242. Ş-o-are, că: țe-î nîs, altu nu-î.

(Crede că: ce-i dânsul altul nu-i). A se considera sus de tot. — Cfr. ipse amat sine rivalis, er hält sich selbst für unvergleichlich.

1243. Li noadă g'ine.

(Le înnoadă bine). 1° A povesti bine, a ticlui bine, frumos; 2° a avea în mână: *mi nudă g'ine* = (mă înnoadă bine) Adică: mă are în mână, m'a legat bine. — Mihăileanu, op. cit.

1244. Noade-noade l'i si duțe.

(Noade-noade i se duce). — Cfr. a înghiți la noduri, a înghiți la amar. *Angl'ită nodlu* = (Inghite nodul). Adică: își înăbușe durerea, amărăciunea.

1245. Ninga s-tunde cu noătînl'i.

(Încă se tunde cu noatenii, (cu cărlanii). Așa se zice pentru cei cari pretind că sunt mici, sau cari umblă în societatea celor tineri, sau cari au pretențiile tineretului.

1246. Pîná z-ḡîṭi noauă.

(Până să zici nouă). Adică: îndată, numai decăt. — Cfr. 2248.

1247. Lo-ascăpită nodlu.

(A înghițit nodul, a înghițit în sec). Adică: a înghițit gălușca. — Creangă, 116.

1248. Canda mi nsurăi cu el?

(Par'că mă însuram cu el?) Adică: nu mi-am legat viața cu el.

1249. Ntribarea no-asparḡe; Ntribarea arșine no-are.

(Întrebarea nu strică; Întrebarea rușine nu are). Adică: nu-i nici o rușine, că vei întreba despre un lucru, dar este rușine, când nu știi ceva. Tot așa: *Ntribarea cărtire no-are* = Întrebarea n'are supărare.

1250. Cu ntribarea străbăṭi ş-amarea.

(Cu întrebarea străbați și marea). Adică : întrebând poți nimeri unde-ți place.

1251. Mi ntribăși, ți-aspûșu.

(Mă întrebași, îți spusei). Așa se spune, când dăm un răspuns nu tocmai după placul interlocutorului nostru, dar drept, așa cum cere dreptatea.

1252. Nturinarea nu-i bună. (Vremuirea nu-i bună).

Observare. Se zice că *nturină*, când ninge un fel de chiciură cu vânt strașnic.

1253. U feaște nturteaste.

(O făcù turcește). Adică : arbitrar. — Mihăil., op. cit.

1254. Sta ca niște nel'i ntărcăți.

(Sta ca niște miei întărcăți). Adică : a fi triști, măhniți.

1255. Easte ntîrnăt cum s-lu vreî?

(Este cernut, cum poștești). A fi trecut prin ciur și dârmon.

1256. Țe-l' cîntă tu nucă?

(Ce-i cântă în ceafă?) Adică : ce-i trăsni prin cap?

1257. Lo-agudî tu nucă.

(Îl lovî în ceafă). Adică : l-a lovit de moarte.

1258. Arupe-ți nuca.

(Rupe-ți ceafa). Ci du-te odată! *Arupe-ți nuca neoa!* = Ci vin odată încoace!

1259. L'i scoase numă.

(Îi scoase nume). Îl porecli. *Li scoase numă arauă* = I-a pus nume rău, l-a poreclit cu nume rău. *L'i scoase numă, că-î fur* = I-a pus nume de hoț, spune la toți, că-i hoț.

1260. Bagă nume.

(Bagă nume (pl.). Adică : este om batjocoritor. *Alare nu-î om bun, că bagă nume* = Cutare nu-i om bun, căci defaimă, batjocorește lumea. *Nu-î bună, z-bađi nume* = Nu-i bine să defaimi, să vorbești de rău pe cineva, să pui nume rău cuiva.

1261. Are numă.

(Are nume). Adică : se bucură de nume bun. *Om cu numă* = Om cu renume bun, om distins, cu vază, cu trecere. *Lo numă* = Se distinsese. *Lo numă bună* = Are nume bun, s'a distins. *Lo numă urită* = S'a făcut de răs, s'a compromis.

1262. Numa bună nu s-acùmpără cu parăți.

(Numele bun nu se cumpără cu bani). Bunul nume este neprețuit. *Numa bună, cîtu z-dîfî, ahîntu fafe* = Numele bun face cât de mult, prețuește cât de mult.

1263. Numal'lu di cărcînăr se aspîndură.

(Vița de picior se atîrnă). Adică: prin puterile tale proprii te susții.—I. Ghica, Avela, Epir.

Observare. *Cărcînăr* se numește partea piciorului numită: tars și carp.

1264. Carî duțe la numtă și nu bea?

(Cine se duce la nuntă și nu bea?) Sau: *La numtă omlu și va si mbeată!* = La nuntă omul poate și să se îmbete, fiindcă împrejurarea o cere.

1265. L-k'icară nuntru [sau: nauntru].

(Îl picară înăuntru). Adică: în închisoare. A înfundă grosul, a înfundă pușcăria.

1266. Ca nveastă nao [sau: ca nivastă di sum curûnî] șade.

(Ca nevasta nouă [ca nevasta de sub cununi] șade). A sta ca o mireasă, adică foarte modestă, rușinoasă, a sta smirna.

1267. Mică ca nveastă noauă [sau: nao]. — Mih. op. cit.; cfr. Papah. 1537.

(Mănâncă ca o mireasă). A mânca cu sfială, a mânca puțin.

1268. Nveastă adrată ș-nincrunată.

(Mireasă gătită și necununată). A rămâne cu rușinea. A te pregăti de ceva și a rămâne apoi baltă în toate cu pregătirea.

1269. Nveasta strănū nu-î, s-lo alăxești, cîndu z-vreî. — Cfr. Papah. 2668.

(Muierea nu-i haină, s'o schimbi când poftești) — Cfr. Papah. 1394.

1270. Nveață ura, omlu s-nu nveață?

(Învață ura, dar omul să nu învețe?)

1271. Nvețlu no-are mărđine.

(Învățarea, studiul n'are margini, n'are sfârșit). — Cfr. Papah. 1550.

1272. Nvețlu a tăū, ține-l tră tine.

(Sfatul tău, ține-l pentru tine). Adică: așa sfat poți să-l păstrezi pentru tine însu-ți. Se zice când ne sfătuește rău cineva.

1273. Iu-î multu nveț, easte și glărime mare.

(Unde-i învățătură multă, e și prostie mare). — Cfr. Papah. 1371.

1274. Si nvic'ară [Veles: si nvlik'ară] nălile.

(Se învechiră noutățile). Adică: ce a fost verde s'a uscat; ce a înflorit s'a scuturat.

## O

1275. S-feațe ca oaea.

(Se făcù ca oaia). 1° A deveni blând ca oaia, a fi fără vicleșug ;  
2° a înălbi de tot. — Mih., op. cit.

1276. Mași di oaea țe poartă furlu nu se-aspare.

(Numai de oaia ce poartă hoțul nu se teme). Adică : n'are nici o teamă de hoți, când n'are oi, n'are avere afară, ca să aibă ce să-i ia.

1277. Oală acupirită.

(Oală acoperită). Adică : 1. femeie discretă, femeie înțeleaptă, care nu flecărește, nu destăinuște tot ce știe. 2. femeie gospodină.

1278. Duse se-adară oale.

(Merse să facă oale). Adică : a murit.

(Vezi: k'irămiqî).

1279. Oamiñ buñi ncape [mulți].

(Oameni buni încap [mulți]). Așa se zice, când se grămădesc mulți într'o cameră, la nuntă, petrecere, etc.

1280. Ca vai di omu fără oamiñ!

(Vai de omul fără oameni!). Adică : vai de omul fără rude, fără susținători, fără protectori. — Cfr. Papah. 1585.

1281. Calea oară no-are.

(Calea oară n'are). Adică : n'are soroc! Nu poți zice că, pornind dintr'o localitate, vei ajunge hotărit la cutare ceas în anumită localitate, fiindcă nu știi ce ți se poate întâmpla în drum.

1282. Oara-oara, băginak'e!

(La ori ce oră, cumnate!) Adică : mai slăbește-o nițel! Află momentul potrivit, când să zici, să ceri sau să faci ceva.

1283. Bagă-l' oara.

(Bagă-i ora). Adică: observă bine, fii atent. *Nu-l' băgăm oara cîndu vine furlu.* = N'am simțit, când a venit hoțul. *Cîte spune omul, nu va lă badî oara.* = N'o să iei samă la toate câte spune omul.

1284. Di oară [h'iũ g'ine].

(De oară [sunt bine]). Adică: pentru moment sunt bine; în momentul de față sunt bine. — Cfr. ngr. Πρὸς ὥρας.

1285. L'-bătù oara.

(Îi bătù ora). I-a venit ceasul! I-a sunat ceasul de pe urmă!

1286. Cu oara easte.

(Cu ora este). Adică: foarte schimbător. *Omlu aestu cu oara easte.* = Omul acesta își schimbă părerea, se schimbă cu ceasul. *Cu oara easte, nu știi țe s-l'ăi și țe s-alăși di țe greaște.* = Se schimbă cu momentul, încât nu știi ce să alegi din ce spune, nu știi la ce să te oprești.

1287. Oarbe-șcl'oape.

(Oarbe-schioape). Câte ceva; ceva prost. *Știe ș-nîs oarbe-șcl'oape* = Știe și el câte ceva. *Le-adară oarbe-șcl'oape* = Face și el cum o fi, fără regulă. *Nviță ș-elu ndoăuă oarbe-șcl'oape* = A învățat și el ceva carte. *Țe oarbe-șcl'oape nvițăși* = Ce brumă de carte ai învățat?

1288. Ș-oarfinl'i bineadă.

(Și săracii trăesc).

1289. N'-avisiră oàsile.

(Îmi sfințiră oasele). Se zice când se odihnește bine cineva, când doarme bine și în destul.

1290. S-l'-avisească oàsile!

(Să i se sfințească oasele!) Este urare ce o facem cuiva, care ne-a făcut un bine.

1291. Aclò va-l' putriđască oàsile [sau: oslu].

(Acolo o să-i putrezească oasele). Adică: acolo are să-și petreacă viața, acolo își va sfârși ultimele zile ale sale. *Ș-lăsă oàsile tu xean* = Își lăsă oasele în străinătate: a murit în străinătate, cam în mizerie, regretat, compătimit.

1292. Oàspile s-caftă ma multu [sau: maltu, la Gopeși] di foc și de-apă.

(Oaspetele, amicul se caută mai mult decât focul și apa). Adică: este mai trebuincios ca focul și ca apa. — Cfr. itaque non aqua, non igni ut aiunt, pluribus locis utimur, quam amicitia. (Cic., de Amicitia, 6, 22). Πάντων ἤδιστον ἡ φιλία: Καθ' ἃ καὶ λέλεσται πρὸς καὶ ὕδατος ὁ φίλος ἀναγκαί-ότερος. (Mant., prov., 2,49).

1293. Ca oaspe ti mutrîm ș-tut mutre n-aspûnl.

(Ca pe un oaspete te îngrijim și tot busumflat ni te arăți). Adică: ne purtăm cu tine cât se poate de bine și tot nemulțumit te arăți.

1294. Oaspe ca oaspe, ma darea-loarea curată s-o-avem.

(Amic ca amic, dar daraverile să fie curate, în regulă).

1295. Bunl'i oaspiți z-vor dipri frați.

(Amicii buni se iubesc mai presus de frați).

1296. Oàspile, țe ti va tră micare ș-tră beare, nu-î oaspe.

(Amicul, care te iubește pentru mâncare și băutură, nu-i amic).

1297. To-anang'e s-cunoaște oàspile.

(La nevoie se cunoaște amicul).

1298. Niviđùt, nicunuscùt d-îu oaspe?

(Nevăzut, necunoscut, de unde amic?)

1299. Oàspile nu se-așteaptă cu mîcarea, ma cu gura.

(Amicul nu se așteaptă cu mîncarea, ci cu gura). Adică: amicul se mulțumește mai mult de primirea călduroasă ce i se face, decât de mîncările ce i se vor servi.

1300. Canda h'îi oaspe.

(Par'că ești oaspete). Se zice unuia din ai casei, care nu pune mîna să ajute și el la trebile casei, par'că ar fi un străin, și așteaptă să i se facă totul deagata.

1301. Oàspile tră nă oară [greauă] z-va.

(Oaspetele, amicul pentru un ceas [critic, greu] se cere). Adică: Amicul se dorește, se cere, ca să ne fie de ajutor în momente grele, într'un critic moment, și dacă în acel moment nu-și arată prietenia, atunci acela nu-i amic de treabă. — Cfr. Papah. 1616.

1302. Tră un oaspe z-duțe omul ș-pîină m-Pole.

(Pentru un amic se duce omul și pîină la Constantinopole).

1303. Hatra oàspilui easte mare [saù: nu se-asparde].

(Placul, hatârul amicului este mare [saù: hatârul amicului nu se strică]). Adică: pentru un amic totul se face.

1304. Șade ca di pri oàùă.

(Șede ca pe ouă). A sta ca pe ghimpi, a nu sta bine, a sta cu mare băgare de samă.

1305. Canda fațe oàùă aroșe!

(Par'că face ouă roșii!) Adică: nici el nu este cine știe ce. — Cfr. 1735.

(N. Bațaria, Crușova, Macedonia).

1306. Cu oàùă eluците lo-aguniră.

(Cu ouă clocite îl goniră). A luă la goană pe cineva.

1307. Dă-l' ocl'i.

(Dă-i ochi). Adică: fă-i semn: *Dă-l' ocl'i s-fugă* = Fă-i semn să se ducă; dă-i lumină. *Dă-l' ocl'i, fă-l om ș-apoea s-te-anğură* = Luminează-l, fă-l om, ca apoi să te înjure. *Il' dai ocl'i ș-nu va.* = Îi dai lumină, îi faci bine, și nu vrea. (Vezi Papah. 1660).

1308. Tră ocl'il' a lûmil'eî.

(De ochii lumii). Adică: ca să arate la lume, ca să vază lumea.

1309. Scot ocl'il' a mûştilor.

(Scot ochii muştelor). Adică: petrec în trândăvie; îşi pierde timpul cu nimicuri.

1310. Lo-avegl'u ca ocl'il' din cap.

(Îl păzesc ca pe ochii din cap). A păzi, a ţine mult la ceva.

1311. Nî-alg'iră ocl'il' de-aşteptare.

(Îmi înălbiră ochii de aşteptare). A aşteptă mult, a fi foarte nerăbdător aşteptând; a aşteptă mult şi fără succes.

1312. Nî si umplû ocl'ul.

(Mi se umplû ochiul). Adică: m'am convins. *Nu-nî si umple ocl'ul, că aestu va s-poată s-lu facă aestu lucru* = Nu-mi vine a crede, că acesta o să poată să facă acest lucru. *Nî si umplû ocl'ul di ġuneaŭa lui* = M'am convins de voinicia lui. *Nu-nî si umple ocl'ul di tine.* = N'am încredere în tine.

1313. Il' ġoacă ocl'il'.

(Îi joacă ochii). Adică: e cochetă.

Se zice de femeile cari fac ochi dulci, cărora le place să facă curte şi la alţii.

1314. Il' ġoacă ocl'il' în cap ca vîră vîrculăc.

(Îi joacă ochii în cap ca un vârcolac). Se zice de oamenii răi; *il' ġoacă ocl'il' — în cap — ca di fur* = A fi viclean, a fi dracul gol.

1315. Acasă l'-ai ocl'il'? saŭ: nu-l' ai ocl'il' cu tine?

(Acasă îi ai ochii? nu-i ai ochii cu tine?) Adică: de ce nu bagi de samă? de ce nu observi? de ce nu vezi?

1316. Deade ocl'i.

(Dede ochi). Se zice când femeia a isprăvit ciorapul, cămaşa, ţesătura din răsboiu, etc.

1317. Înî şade ntr-ocl'i.

(Îmi şade în ochi). Adică: mi-e piedică. — C. Samargi, Răzloc.

1318. Ocl'i ŭe nu z-ved, agoŭa se-agîrşescu.

(Ochii ce nu se văd, curând se uită).

1319. Nu-l' se-aspere ocl'ul.

(Nu i se sperie ochiul). Adică: nu se teme, nu se sperie.

1320. Nu l'-o-acaŭă ocl'ul sau: nu l'-u va ocl'ul.



(Nu i-o prinde ochiul; sau: nu i-o crede ochiul). Adică: nu i se pare tocmai potrivit; nu crede că e bună; nu se înduplecă a crede că e bună; stă la îndoială, dacă un lucru este tocmai așa cum se prezintă.

1321. Creaște oi ș-hărneă luk'î!

(Creaște oi și nutrește lupi!) Arată nesiguranța de care suferă crescătorii de vite, cari sunt la bunul plac al tâlharilor.

1322. Oile au nare, ma aŭ și h'are.

(Oile au miere, dar au și fiere). Adică: creșterea oilor procură plăceri multe, dar și multe necazuri.

1323. «Oile a suț-nuî sun ma grase», acși faî tine.

(Oile soțului meu sunt mai grase, așa faci tu). Se zice de cine râvnește totdeauna lucrul altuia, lucrul ce nu-i aparține.

1324. Nă mulg ca oi.

(Ne mulg ca pe oi). Adică: ne storc, ne jupoe ca pe oi. — Cfr. fr. Être vâche à lait.

1325. Ca oile tu săriîe.

(Ca oile în *săriîe*). A alergă după ceva, după cum oile la locul unde li se dă sare.

Observare. *Săriîe* este locul unde se așează sarea pe niște pietre, spre a fi dată la oi.

1326. Să se-aleagă oile di căpri.

(Să se aleagă oile de capre). Adică: aleagă-se odată cei buni de cei răi; hotărăscă-se odată într'un fel!

1327. Omlu z-va: tră bun ș-tr-arăŭ.

(Omul se iubește: pentru bun și pentru rău!) Adică: ai nevoi de rude, de prieteni atât la bucurii cât și la necazuri.

1328. Omlu cu minte acûmpără, nu vinde.

(Omul cu minte cumpără, nu vinde). Adică: înțeleptul caută să învețe, să afle dela alții, nu să arate el la alții ce știe.

1329. Om di nafoară; om dit pădure.

(Om din afară; om din pădure). Adică: necioplit, neumblat prin lume.

1330. Nu-î om.

(Nu e om). Adică: nu este om de ispravă; *s-feațe om* = s'a făcut om de ispravă, om cum se cade. *Om nu s-feațe, țe-că alăgă tu lume.* = Om de omenie, de ispravă nu s'a făcut, cu toate că a umblat prin lume. — Cfr. prov. turcesc: *adam olmaîağaksîn!* — Cfr. Papahagi 1715.

1331. Mași cîndu l'i nel'ide omlu ocl'il', arupasă!  
(Numai cînd închide omul ochii, repauzează!) Odihnă omul nu găsește decît în mormînt.

1332. Omlu l-mușățaște loclu.  
(Omul îl înfrumusețează locul). Adică: poate să fie un loc cît de urît sau cît de frumos, dacă nu este locuit, nu prețuește nimic.

1333. Om dîfnòs.  
(Om țăfnos). A fi cu toane; a fi țăntoș!  
1334. a) Om anăpud; b) om cu căpričù.  
a) (Om pe dos; b) om cu toane, om sucit). Se zice de unul cu min-tea sucită, care nu se împacă cu nimica.

1335. Cavaî! di omlu țe-așteaptă di pri altu?  
(Vai de omul care așteaptă dela altul!)  
1336. Omlu a tău z-doare.  
(Omul tău — ruda — se dorește). Adică: nu poți să nu iubești pe omul tău, pe rudele tale.

1337. Omlu arău, cornu no-are!  
(Omul rău, corn n'are), ca să se cunoască. El se cunoaște că-i rău după faptele sale.

1338. Omlu laïu [slab, arău], laïu moare.  
(Omul negru [ticălos, rău] ticălos moare).  
1339. A omlui strîmbu «Bună ɓua» s-l'i dai, draclu va-ți acățî.  
(Omului strîmb — cărcotaș, greu de înțeles — «bună ziua», de i-ai da, pe dracul o să-ți prinzi).

1340. Se-adră orbu.  
(Se făcù orb). A se îmbătă tun!  
1341. Te-adrășî ca țel a òrg'ilor.  
(Te făcuși ca cel al orbilor — cerșetorilor —, adică: ca măgarul). A te îngrășă bine.

Observare. Măgarii cerșetorilor, fiind hrăniți numai cu pâne, devin foarte grași.

(I. Papagoga, Gopeși, Macedonia).

1342. Armăsiră cu òrixea.  
(Rămaseră cu pofa). Adică: au rămas cu pofa neîmplinită.  
1343. Se-aurîi ca orîul.  
(Se năpustî ca vulturul). Adică: se năpustî cu furie mare.

1344. *a)* Un orńu mícăş; *b)* Mícă ca orńul.

*a)* (Un vultur mńcaş). Ai mńcat cńt un vultur, adică : o grńmadă.  
*b).* (Mńnńcń ca vulturul). A mńcń mult, a mńcń lupeşte.

1345. Cari no-are oń di gńl'ńń, şi di gae!

(Dacń nu e ou de gńńń, fie şi de cioarń). (Gopeş).—Cfr. Papahagi, 817.

1346. Ca işit dit oń. Ca scos dit oń.

(Ca ieşit din ou, sau : ca scos din ou). — G. Pişotń, Hrupişte. Adică : nou-nouţ.

## P

1347. Va s-easń tu pade.

(O sń iasń la ivealń).

1348. L-deade di pade.

(ńl dete jos, ńl dete la ivealń). Adică : 1º l-a lńsat ńn baltń; se zice cńnd unul din tovarńş, amici, etc. trńdeazń pe celńlńlt, nu-l mai susţine. A lńsń nesprijinit, a lńsń ńn ńncurcńturń. Tot aşń : *lo-alńsń tu pade* = L-a lńsat ńn baltń, ńn ńncurcńturń, sń se descurce singur; 2º A trńdń pe cineva, a da la ivealń fapta ruşinoasń a cuiva.

1349. Oń ampuţń't.

(Ou ńmpuţit). Adică : murdar. Epitet de batjocurń aplicat ţńranilor bulgari la Vlaho-Clisura.

1350. Lu scoase tu pade.

(ńl scoase la ivealń!) A-l descoperi, a-l scoate la ivealń. Se zice cńnd cineva fńptueşte un lucru nepermis, dupń care i se dń pe faţń de altul. *Va li scot tute di pade* = Voiu declarń totul, voiu mńrturisń tot adevńrul. *Va li dań tute di pade* = am sń spuń totul, am sń dau cńrţile pe faţń.

1351. Pade s-feaţe.

(Şes se fńcń). Adică : se lasń a fi cńlcat de toţi, a se face mai mic decńt alńii. *Pade s-feaţe, maşń lucru sń s-facń* = Se face punte şi luntre, numai treabń sń se facń. *Macń ti faţń pade, tuńń ti calcń* = Dacń te laşń, toţi te calcń. *Pade l-feaţe* = 1º L-a ńńjosit de tot; 2º l-a prńpńdit; 3º a face de douń parale pe cineva.

1352. L-bńgń m-pade.

(ńl bńgń jos). A-l trńńti, a birui pe cineva, a ńńjosi pe cineva.

1353. Aflń pade, me-adarń livade,

(Găsește pajiște — nestăpânită — și face livade). — G. Papagoga, Gopeși.  
Adică: află, de face.

1354. Cu palma l-cunosc. . .

(Cu palma îl cunosc.). A cunoaște ceva cu palma, înseamnă a cunoaște foarte bine. Sau: *ca pri palmă l-cunosc* = cunosc ca pe palmă, adică: bine de tot.

Se obișnuiește a se zice numai despre localități.

1355. Pal'u ntr-ocl'u easte.

(Paiu în ochiu este). Adică: de nesuferit, lucru supărător.

1356. U sculă pandera [bandera, Epir].

(Îl ridică steagul). Adică: a ridică tonul, a-și lua ifos de nesupunere, a se răsculă; a-și lua nasul la purtare.

Fiind vorba de femeie, are sensul de: a se abate din calea onestității.

1357. Pantalunâr.

(Om îmbrăcat în haine europenești). Adică: om nevoinic.

1358. Papa-pa!

(Ba!) Niciodată.

Negațiune foarte energică.

1359. Tu k'ïrolu al Papa-Cuta.

(În timpul lui Papa-Cuta). Adică: în vremurile vechi. — Cfr. expresiunea: în vremea lui Caragea. — Mih., op cit.

1360. Sta ca vîră par!

(Sta ca un par!) Se zice de unul care ne stă în față și a cărui prezență ne supără. *Te ni stai ca paru n-față?* = Ce-mi stai ca un stâlp în față, ca un prost?

1361. Di par-par, par va-l' intră. (Gopeși, Macedonia).

(De par par, par o să-i intre). — Cfr. Ispirescu 1192: Cine sare garduri multe, îi dă câte un par în c... *Di par-par, pînă l'-intră parlu* = A sărit din par în par, până a pațit-o, până i-a intrat parul.

1362. S-no-ai parățî, crek'î că no-ai,

s-ai, crek'î, că cum si-l' țînî!

(Dacă n'ai parale, te vaiți că n'ai, dacă ai, te vaiți cum să le ții, cum să le poți păstră).

Cu privire la nesiguranța de care se bucură cei bogați în Turcia, cari, nu rareori, ajung să plătească puțină avuție cu capul. Tot așa: *ș-cu parățî greu, ș-fără parățî cama greu* = Și cu bani greu [e să trăești], și fără bani încă și mai greu.

1363. Nu se acumpără cu parăți.

(Nu se cumpără cu bani). A fi de neprețuit. — Blg. su parî ne se cupî;  
ngr. *δέν ἀγοράζεται με παράδες*.

1364. Il plintă parlu, ca pri punte gumarlu.

(Împlântă parul, ca pe punte măgarul). A se încăpățână rău de tot.

Observare. Se zice că măgarii se încăpățânează uneori pe pod și nu voesc să treacă dincolo, decât cu mare greutate și cu bătaie strașnică.

1365. Ciți parăți fațe?

(Câte parale face?) Turcește: cãċî parâ ider.

1366. Un pară nu dau tră nîs.

(O para nu dau pentru el). Adică: nu prețuește nici un ban.

1367. S-nu-l dai parălu, cîndu nu lo-ai.

(Să n'o dai paraua, cînd n'o ai). Adică: strînge paraua bine, fii econom, căci va veni momentul ca să-ți trebuească.

1368. Parălu tră oară lae z-va.

(Paraua pentru oră — moment — grea se cere). Adică: pentru împrejurări grele, ca boală și altă pacoste, ce cade pe capul omului. *Țe dîŋe omŋu: s-lucreadă, tra s-poată s-aibă un pară tră oară greauă* = Ce gîndește omul: să lucreze, ca să poată să aibă parale în împrejurări grele.

1369. Și dit k'atră scoate parăți.

(Și din piatră scoate parale). Arată hărnicia cuiva.

1370. Partâl!

(Sdreanță). Om de nimic! A fi o sdreanță!

1371. Paru!

(Parule!) Adică: nătărăule! *Mină te, paru, ma nelo!* = (Mișcă-te, parule, mai încolo). Adică: mai muncește și tu nătărăule, trîndavule!

1372. Băgă paru.

(Băgă par). Adică: a pus temeiu. *Ĉelniclu Zică băgă par Țicura* = (Celnicul Zică a pus temeiu în Țicura). Adică: s'a stabilit, s'a așezat în munții Țicura. A se stabili pentru totdeauna undeva.

1363. Azi Paști ș-mîne haști.

(Azi Paști și mâne caști). Pentru aceia cari cheltuesc totul azi, fără să se îngrijească de ziua de mâne.

1374. Ca mul'area n-Paște.

(Ca muierea în Paște). Adică: în plină sărbătoare, în pace, în răpaus deplin. — Gopeși, Macedonia.

1375. Loai Paște.

(Luai Paște). Adică : m'am împărtășit, m'am comunicat.

1376. a) Tră Paște! b) Di Crăcùn la Paști; sau : din Paște-n Crăcùn.

a) (La Paști! b) Din Crăciun în Paști; sau : din Paști în Crăciun).

a) Adică : a purtă cu vorba, a înșelă pe cineva cum se înșeală copiii cu Paștile. *Nu me-arî'dî ca fičorl'i cu: tră Paște* = Nu mă înșeli ca pe copii cu : la Paști.

Observare. Copiii, când pretind ba haine noi, ba ghetete, etc., sunt purtați cu vorba de părinți, că la Paști le vor cumpără de toate.

b) Adică : foarte rar. — Cfr. Creangă, I, 15 : «La biserică mergi din Paști în Paști.»

1377. Paște fără păreasinî nu vin.

(Paști fără post nu vin). Adică : bucuria este precedată de oarecare amărăciune, suferință. Ca să te bucuri la nunta unei fete, a trebuit să suferi până să reușești a o căsători.

1378. Fă-ți Păștile !

(Fă-ți Paștile!). Adică : bucură-te! *Fă-ți Păștile, că-î qua ta tora!* = Bucură-te, căci ți-e rândul. *Ș-fac Păștile singurî* = Se bucură singuri, fără a socoti ce are să vie după aceea. A face socoteala fără stăpân.

1379. Ș-fațe Paști mârșine.

(Își face Paști de post). Adică : se bucură de formă, arată că-i bucurios, pe când în adevăr este trist.

1380. Are Paște.

(Are Paști). Adică : face chef ! îi merge bine. — Cfr. *esse in Pascha* = epulări (Du-Cange).

1381. Il știe ca pater-imôn.

(Îl știe ca pe tatăl nostru). A ști ceva foarte bine.

1382. Ți-l pate?

(Ce îl pătește). Unde o fi? *Ți-l pate fičorlu aestu?* = Unde o fi băiatul? Ce deveni băiatul? -- N. Bațaria.

1383. Pate di nafoară.

(Pătește de afară). A suferi de epilepsie.

1384. Va s-easă cu pătîle.

(O să iasă cu rațele). Adică : are să-i reușească prost, are să-i iasă

prost. (N. Bațaria). *Ișiră cu pătîle* = Ieșiră cu pagubă, adică : fără nici o ispravă. (Mih., op. cit.).

1385. Paște tu păhnie.

(Paște în iesle). A fi un dobitoc. *Lu ligăi tu păhnie* = A-l lega la gard. (Mih., op. cit.).

1386. S-păli.

(Se păli). A presimți ceva neplăcut, ceva nenorocit, a îngălbeni de frică, a o sfecli, a se speria. *S-păli, că nu cură lucru curat* = Presimți, că nu-i lucru curat. *Viđi'ndaluî omlu tu lăi, s-păli, cu fur'l'i, sun aproape* = Văzând pe omul îmbrăcat în negru (1), o băgă pe mâneacă, căci presimți că hoții sunt prin apropiere. *Il păli peana* = I-a părut rău, o sfecli rău de frică.

1387. Easte pălită.

(Este pălită). Adică : drăguță, cu vino'ncoace. *Mul'area estă-î pălită* = Femeia aceasta este atrăgătoare, drăguță. Se zice și de cele cochete.

1388. L-bate pri [pi] pältări.

(Îl bate pe spate). A-l linguși, a se lua cu binele pe lângă cineva.

1389. Păl'ur s-trađi, nu se-acață di țivă.

(Păliur să tragi, nu se prinde de nimic). Adică : este sărăcie cumplită, fără mobile în casă, fără cuverturi, fără nimic. *Păl'urlu trapse* = A tras cu «păliurul», adică : nu i-a rămas nimic în casă, este sărac lipit pământului. — Cfr. Terent., *Mi illaec ad rastros res redit*.

Observare. Păliur se numește arbustul *rhamnus paliurus*.

1390. Ca nă păpușe nviscūt.

(Îmbrăcat ca o păpușe). Adică : foarte bine. *Ca păpușe u ține* = O ține gătită ca pe o păpușe. *Se-adră ca viră păpușe* = Se făcū ca o păpușe. (Când cineva se îmbracă prea din cale afară neobișnuit).

1391. Ca nă păpușe lo-aū!

(Îl consideră ca pe o păpușe). Adică : ca pe o jucărie. — Cfr. A fi păpușa cuiva.

1392. Canda ne-ağucăm cu păpușile.

(Par'că ne jucăm cu păpușile). Adică : par'că nu vorbim serios, ci par'că e o jucărie. — Cfr. Par'că ne jucăm de a baba oarbă.

1393. Lu scoase cu păpuță aroșe.

---

(1) Costumul de preferință al haiducilor.

(Îl scoase cu ghetete roșii). Adică: l-a scos cu pagubă, l-a ruinat cu desăvârșire.

1394. Va ți le-adun doàuli čiçoare t-una păpuță.

(O să ți le bag — adun — ambele picioare într'o gheată). Adică: am să te strâng cu ușa; am să te fac să dai de dracul.

1395. Multe păpuță arupșu.

(Multe ghetete rupsei). Adică: mult am alergat, mult am umblat.

1396. Il' deade păpuțile [tu mînă].

(Îi dete ghetetele în [în mînă]). Adică: l-a dat afară din slujbă, l-a dat afară din serviciu.

1397. Va s-aflî păpuță turnate, cara s-l'ăi nearmînă.

(O să aflî ghetete întoarse, dacă o să-ți iei — de nevastă — fată nero-mîncă). Adică: are să-ți puie coarne, are să-ți fie necredincioasă.

1398. Ağumse părămît în hoară.

(Ajunse poveste în sat). A ajunge poveste în sat, înseamnă a ajunge să vorbească toată lumea de tine, a ajunge proverbial din pricina unui vițiu, etc. *Mul'area estă ağumse părămît în hoară, că nu lucrează* = Femeia aceasta [ajunse poveste în sat] se dă ca pildă în sat, a devenit proverbială, că nu lucrează.

1399. Părintile tră fumeal'e ș-mîșcătura din gură u scoate.

(Părintele pentru copii și bucățica dela gură o scoate). Adică: se lipsește dînsul pentru copii.

1400. Calotih'î părințîl' cu fumeal'e prucupsită.

(Ferice de părinții cu copii pricopsiți).

1401. Carî h'il'û bun [cu măduă] ș-arniseaște părințîl'?

(Care fiu bun [cu creier, cu minte] își reneagă părinții?)

1402. Ș-fac părțile singurî.

(Își fac părțile singuri). A face socoteala fără stăpîn.

1403. Păstrămălu neamputî't carî lo-arucă?

(Pastrama neimputită cine o aruncă?)

1404. Păzarea cărtire no-are.

(Tîrguirea supărare nu are), Adică: a te tîrgui nu-i cu supărare.

1405. Păzarea năinte, ie nai cama buna.

(A te tîrgui înainte, este tot ce-i mai bine). Decît ceartă în urmă, mai bine este a te tîrgui înainte.



1406. Di cît căvgăți năpòî, ma g'ine păzare năinte.

(De cât ceartă în urmă, mai bine este a te târgui înainte). — Cfr. Papahagi 1870.

1407. Il pālî peana.

(Îl pālî sprinceana). L-a usturat, nu i-a venit bine, i-a părut rău. *Cît avdî', că se-află arușinea țe-adrd, îl pālî peana.* = Cât auzi, că se află rușinea ce comise, l-a usturat, nu i-a venit bine. — N. Bațaria.

1408. Aî-ți peana.

(Ai sprinceana). Fii cu băgare de seamă ! Observă bine ! *Ș-are peana* = are grije, este foarte atent.

1409. Ca țel cu peana.

(Ca cel cu sprinceana). Adică: ca cel cu musca pe căciulă ; ca cel cu pricina.

1410. Lo-am ca peatic.

(Îl am ca pe un petec). Adică: îl consideră ca pe un nimic. *Te-az-boăir ca peatic.* = Te sbor ca pe un petec.

1411. Per nu mică alintuî.

(Păr nu mănâncă dela altul). Adică: nu se atinge de dreptul altuia; este om foarte onest.

1412. Perl'i ș-lo ; perlu ș-lo!

(Perii își luă ; își luă părul!) A-și luă lumea în cap. — N. Bațaria. (Cfr. Papahagi 1791).

1413. Di per fune u fațe.

(De păr funie o face). Adică: a face din țânțar armăsar.

1414. Ș-perl'i din cap l'-are tră dare.

(Și perii din cap îi are de dat). A fi dator vândut.

1415. Ună pètală o-aflăî ; nînga treî, calu, șaua ș-fîrnul ș-cît tr-alante, lișdr se-află.

(O potcoavă am găsit-o ; încă trei (potcoave), calul, șaua și frîul — să mai găsesc — și ce privește celelalte, ușor se află).

Se aplică aceloră cari n'au nimic sigur și trăesc mai mult cu iluziunile.

1416. Vîră cărvănâr nu duse la hăgîlik'e, ma picurări mulți.

(Nici un cărvănar nu merse la hăgîlâc, dar păstori mulți). Adică: se crede că mai mult noroc aduc oile decât caii, că mai norocoși sunt păstori decât cărvănarii, deci ar fi de preferit păstoritul față de cărvănărit.

1417. **Pihtie** n-u feațișî inima.

(Piftie mi-o făcuși inima). Adică: m'ai necăjit rău; m'ai amărit mult.

1418. **Va piperu-n gură.**

(Vrea, merită piper în gură). Când cineva vorbește vorbe necuviincioase.

**Observare.** Copiii de Aromâni, când își permit a vorbi o grosolanie în fața părinților sau în fața bărbaților și în genere a oamenilor mai în vârstă, sunt pedepsiți de mamele lor, punându-li-se piper roșu în gură, ca să învețe minte și să nu-și mai permită altă dată obraznicii în fața superiorilor.

1419. **Il' pipiliră.**

**Fig.** îi omorîră. (C. Samargi, Razloc).

1420. **O-adră pipiriță.**

(O făcù solniță). A o bate măr. — «Frățilă», III, 40.

1421. **Piriðrum nu-l' ține.**

A fi foarte fricos. (Sărună, Macedonia).

1522. **O-adră ca «pistea mă-sai».**

(O făcù ca pe «credința mă-sii»). A face ceva prost de tot.

**Observare.** Prin «*pistea mă-sai*» se înțelege dracul.

1423. **Lo-adră pistile.**

**Fig.** A bate rău pe cineva. *L-bătură, di-l feațiră pistile* = Îl bătură măr.

**Observare.** *Pistile!*?

1424. **Va tăl'are pita.**

(Trebue plăcinta a fi tăiată). Adică: trebue hotărît într'un fel.

1425. **Il feațe pîndă vînită.**

(Îl făcù pînză vînată). A omorî în bătai pe cineva. *Pîndă l-feațe* = Îl snopî în bătai. *Pîndă l-lu feațe truplu.* = Pînză i-l făcù trupul: îl bătù de-l topî.

1426. **U călcă pînea.**

(O călcă pânea). Adică: s'a arătat nerecunoscător. *Nu u calcu pînea, țe u mîcâi.* = Nu pot fi nerecunoscător față de un om care mi-a făcut bine.

**Observare.** Se consideră ca mare păcat, ca cineva să se arate ingrat față de o persoană, la care a servit sau dela care a văzut un bine cât de mic.

1927. **Ca pînea țeă caldă.**

(Ca pânea cea caldă). Adică: foarte bună; a aveà căutare un lucru ceva.

1428. Earbă nu piștēm, pîne micăm ș-noi.

(Iarbă nu paștem, pîne mîncăm și noi). Adică: și noi suntem oameni, nu suntem vite, ca să ne înșelați.

1429. S-cîrtî, di nu va micăm pîne.

(Și dacă se supără, n'o să mîncăm pîne). Adică: și ce ne pasă de supărarea sa!

1430. Nu mică pîne xeană.

(N'a mîncat pîne străină). Adică: nu știe ce este nevoia banului, fiindcă n'a fost în serviciu străin. — Cfr. Papah. 1845, 1553.

1431. Z-vinde tră nă pîne.

(Se vinde pentru o pîne). Adică: pentru un post, pentru un serviciu își vinde conștiința, devine un trădător.

1432. Cîndu doarme, nu mică pîne.

(Cînd doarme, nu mîncă). Se zice în bătaie de joc, pentru cine nu e tocmai deștept și harnic.

1433. Pîne ș-sare s-mic, maș cu ngrîine s-nu h'ibă.

(Pîne și sare să mîncă, numai cu mîrîială, cu vrajbă să nu fie). Adică: Să am liniște sufletească și nu-mi trebuie, afară de strictul necesar, nimic.

1434. Ca la pînig'ir h'im.

(Suntem ca la bîlciu). Adică: mereu în petreceri și veselii.

1435. Cu z-boare pîntica nu s-umple.

(Cu vorbe pînticele, burta nu se umple). — Cfr. Senec., *Ep.* 21, 11: *Venter praecepta non audit; poscit, adpellat.* — Cfr. Papah 656.

1436. Mică nă păpară.

(Mîncă o păpară). Adică: a pățit-o cît de bună! *Mică nă păpară, di va o-aspună ș-tu lumea lantă* = A mîncat o păpară, o bătaie, că o va spune și pe lumea cealaltă; a pățit-o cît de bună. — *Nu-l' micășî păpara?* = N-ai pățit-o? — Cfr. Creangă, *Soacra*, 153: N'ai mîncat nici odată moarea ei.

1437. S-așoacă nica cu păpușile.

(Se joacă încă cu păpușile). Adică: a fi cu mintea necoaptă.

1438. Il' deădiră pîrtăl'le.

(Îi deteră sdrențele). Adică: l-au gonit din slujbă cu rușine, l-au dat afară cu sila, fără voia lui.

1439. Ș-lo pîrtăl'le.

(Își luă sdrențele). A-și luă catrafusele.

## 1440. Pîrț-Marțu.

Nu-mi pasă de Martie!

Observare. Sunt cuvintele nesocotite rostite de *moașa cu iezi*, spre desfiderea lui Martie, că nu-i mai pasă de frigul lui, deoarece a intrat luna lui Aprilie. Din care pricină Martie a înghețat-o cu iezi cu tot.

Se întrebuințează despre acei cari își bat joc de noi, după se și-au făcut afacerile.

## 1441 L'-u deade tu plăstură (saū: prăstură)

(I-o dădū în pânțece). S'a dus, l-a nimerit răul. *Plăstură* = om de nimic!

## 1442. Nu nă dăm plătarea cu nîs.

(Nu ne atingem spatele cu dânsul). Adică: nu vrem să ne potrivim cu dânsul, nu ne place a ne sâmuī dânsului. (Țal Samargi, Razloc.)

## 1443. L'-băgă plătărlē.

(Îi băgă spatele). A uitat-o, a părăsit-o! (Șt. Mih., op. cit.)

## 1444. Va-ți misūr plătărlē.

(O să-ți măsor spatele). Adică: am să te croesc, am să te bat.

## 1445. Alagă după pleacă.

(Aleargă după chilipir). — Cfr. Creangă, *Nich*, 140: «Numai după pleșcuit umblă».

## 1446. Z-duk'î dupu ploae.

(Se simți după ploaie). Adică: nu la timp potrivit, ci când n'a mai trebuit.

## 1447. Du-te tora cu plosca.

(Du-te acuși cu plosca). Adică: du-te și spune la lumea toată. (Mih., op. cit.)

Observare. Invitațiile la nuntă se fac de copii, cari umblă cu ploștile pline de vin și invită pe toată lumea din sat. Cei cari sunt invitați, urează fericire și apoi trag odată din ploscă.

## 1448. K'irū Polea tră un .ac.

(Pierī Constantinopole pentru un ac!) Adică: ce mai pagubă. Pentru nimic, prăpăd mare nu se face.

## 1449. L'a-l' mintea și du-te m-Pole.

(Ia-i mintea și du-te la Constantinopole). Se zice ironic de unul care n'are minte sănătoasă. Cu așa minte proastă la Constantinopole nu se duce, ca să facă ispravă.

## 1450. Ți-aspūn io Polea.

(Ți-arăt eu Constantinopole!) — Cfr. Ți-arăt eu Brăila!

1451. Pînă m-Pole se-avdî'.

(Pînă la Constantinopole se auzi). Adică: foarte departe.

1452. Ğură ş-poreul.

(Jură şi porcul). Adică: jurământ care nu se ţine, care nu se observă. (Cfr. Papah. 1907).

— Cfr. lat. Vetum adagium: nihil cum fidibus graculo, nihil cum amaracino sui. Gell., praef. 19, apud Wölfflin III, 62.

1453. Canda-l' micară porţil' fărina!

(Par'că îi mâncară porcii făina). A sta posomorît.

1454. Tute porţile a lûmil'eî a l'eî sunt.

(Toate porţile lumii ale ei sunt). Se zice de femeia care nu stă ca să-şi vază de casă, ci umblă pe la vecini.

1455. Porţil' va ti mică, [carî s-no-ascuţi].

(Porcii o să te mănânce, [dacă nu ascuţi]. Adică: ai să ajungi în tristă stare; ai să ajungi într-o stare de plâns.

1456. Hoară di porţi.

(Sat de porci). Sat murdar, oameni murdari.

Observare. Cu privire la satele clăcaşe de Greci şi Bulgari.

1457. Ş-easte pravdă-al Dumniđăŭ.

(Este vita lui Dumnezeu). Adică: e prost de tot; e vită încălţată.

4458. Ca preftul cu brăgăcica (1) [căldăruşa]; ca preftul cu crucea.

(Ca popa cu căldăruşa; ca popa cu crucea). A alergă din casă în casă, a colindă pe la toată lumea. — A căută să strângă ban cu bani.

1459. Aflăşî preftu s-ti cumăniţi!

(Aflaşi preot la care să te împărtăşeşti!) Adică: ai găsit la cine să te adresezi! (Ironie întrebuinţat).

1460. Lu ngrupă fără preftu.

(Îl îngropă fără preot). Adică: a făcut-o pe ascuns; fără să simtă nimeni.

1461. Preftul l'a di la vîi şi di la morţi.

(Preotul ia şi de la vii şi de la morţi).

1462. Preftul tu biseàrică ş-mintea-l' tu feàrică.

(Preotul în biserică şi mintea-i în ferigă). Adică: face pe sfântul, pe când în realitate îi umblă gândul numai la drăcii.

---

(1). Se mai zice: brugăcica.

1463. Mpartă ca preftul cumnicătura.  
(Împărtește ca popa împărtășania, cuminicătura). Adică: foarte puțin.
1464. Ca preftul cu ținătolu.  
(Ca popa cu cădelnița). Pe rând; a trece pe rând, pe la toți.
1465. Mîc di pristanëă.  
(Mănânc cu sila, fiind deja săturat).
1466. Easte om prămăteftu.  
(Este om negustor). Adică: om onest, așezat, cu reputație.
1467. Ică preftu, ică prămăteftu.  
(Ori preot, ori negustor). Adică: ori una, ori alta! ori faci pe preotul, ori pe negustorul, căci nu stă bine să faci pe amândouă dintr'odată.  
Se zice despre preoți.
1468. Țe k'irută prămătie ș-easte.  
(Ce proastă marfă își este). A fi un dobitoc! A fi o vită încălțată.
1469. Nu treațe prămătia estă la noi.  
(Nu trece marfa asta la noi). Adică: în altă parte, nu aci cu minciunile; încearcă să înșeli pe alții cu de al de astea.
1470. Lo-adûn ca gârnuțlu proaňa [sau proțlu].  
(Îl strâng ca buba puroiul). A strânge cu greutate, cu durere, încetul cu încetul; a strânge ban cu ban.
1471. Ca di proțl'i easte.  
(A fi ca printre cei dintâi). Adică: a se arăta ca foarte cinstit, ca foarte curat, ca om de treabă. *Vîne măscărălu ca di proțl'i* = A venit nerușinatul, ca și cum nu ar fi de loc vinovat. Adică: a face pe cinstitul.
1472. Țe puil' va se-acățăm.  
(Ce paseri o să prindem). Adică: ce noroc vom avea? Se întrebuințează când întreprindem ceva. *Nu si ști țe puil' va scoți*. = Nu se știe ce pui o să scoți. Adică: nu se știe cum va fi norocul; nu se știe rezultatul; nu se poate cunoaște câștigul unei întreprinderi oarecare.
1473. Puil' tu vimtu.  
(Pui în vînt, în aer). Adică: lucruri nemateriale, iluziuni, ceva nesigur. *Puil' tu vimtu suntu mintuirle a tale*. = Paseri în vînt sunt gândurile, judecățile tale. *Puil' neacățățî suntu cîte qîțî* = (Paseri neprinse sunt câte spui). Adică: lucruri nesigure vorbești, ceva pe care nu te poți întemeia.
- Se întrebuințează când cineva își face fel de fel de iluziuni, neîntemeiate pe nimic sigur.

1474. Ca puil'lu la mel'ŭ trađe.

(Ca pasărea la meu trage). Adică: la ce-i place.

A se gândi mereu la ce-i place.

1475. Micare di puil'ŭ fațe.

(Măncare de pasăre face). Adică: mănâncă cât o pasăre, mănâncă foarte puțin.

1476. Acșițe-nŭ dŭse un puil'ŭ; Un puil'u înŭ dŭse.

(Așa îmi zise o pasăre; o pasăre îmi zise). Așa se răspunde, când nu vrem să arătăm sorgintea de unde cunoaștem ceva.

1477. Ș-lapte di puil'ŭ aflu.

(Și lapte de pasăre aflu). Adică: și ce-i cu neputință pot să aflu.

1478. L'-bate puil'ŭ tu inimă.

(Îi bate pasăre în inimă). A aveà palpații.

1479. L'-arucă pùlbire ntr-ocl'i.

(Îi aruncă praf în ochi). — Cfr. Pulverem ob oculos aspergere.

1480. «S-adări nă pungă noaŭă».

(Să faci o pungă nouă). Adică: pune-ți pofta în cuiu. Se întrebuințează când cineva pretinde că are să ia ceva bani dela noi cu de a sila chiar, pe când noi susținem contrariul, că nu-i dăm cu nici un chip.

1481. Ca țel di sum puncte.

(Ca cel de sub puncte). Adică: ca dracul.

1482. Inima cît un puric il' si feațe.

(Inima cât un purece i se făcù). De frică, de spaimă. — N. Bațaria.

1483. Noi h'im de-aclò, ȳu ncalță pùriclu.

(Noi suntem de acolo, de unde încalță purecele). Adică: suntem dați dracului, șireți, deștepți, cari nu ne lăsăm a fi înșelați așa cu ușurință.

1484. Niți nu mi purintară.

(Nici nu mă înfruptară). Adică: nu mi s'a dat nici cât să gust măcar, nu mi s'a dat de loc. *Cît mi purintăi* = Numai cât am gustat.

1485. S-mi purintu, s-mic nel friptu, am tră g'iză.

(De m'aș înfruptă să mănânc miel fript, dar urdă proastă?). — Cfr. Papah. 1952.

1486. Bea puscă, s-ță treacă.

(Bea oțet, ca să-ți treacă). Așa se zice când se supără cineva, când devine iute. — Cfr. Cine se oțetește, să bea oțet să-i treacă. — Cfr. Papahagi, 1955.

## R

1487. De-altă răzgă easte vurgăramea.

(De altă rădăcină este bulgărima). Adică: de alt neam, de neam nu tocmai de soiu ca Românul. — C. Samargi.

1488. Haï ru di aoà.

(Hai! du-te dracului de aci! Fugi de aci!)

1489. Il' tricù ruglu prît nare, nu va să ştibă.

(Rugul i-a trecut pe la nas, nu vrea să ştie). Adică: nu-i pasă de mizerii, este obișnuit cu nenorocirile, ca unul ce a suferit mult, ce a pățit multe.

1490. Rufu,-m-bufu (târîş-grăpiş).

Se întrebuinţează când se face ceva în pripă. *Si sculă rufu-m-bufu narse la stîină, să si ncaçe cu lumea şi z-vearsă tălarl'i cu lapte* = Se sculă târîş-grăpiş şi merse la stîină, ca să se certe cu lumea de acolo, şi să verse puținile cu lapte. *Na-l ş-nîs rufu-m-bufu la numtă* = Iată-l şi pe dânsul târîş-grăpiş la nuntă! *Şcl'op, şcl'op, ma rufu-m-bufu, aġumse ş-nîs în hoară* = Şchiop, şchiop, dar, târîş-grăpiş, ajunsese şi el în sat.

## S

1491. Niţi sac, niţi săcùl'ŭ.

(Nici sac, nici săculeţ). Se zice de aceia cari nu se împacă în nici un fel, de cei cu cari greu poţi să te înţelegi.

1492. Sac aruptu easte.

(Este sac rupt). A fi risipitor, a fi fără socoteală, a fi lipsit de toate în casă, şi mai presus dator la toată lumea, aşă încât, ori cât de mult ai câştigă, tot nu se poate vedea câştigul, trebuind să dai în toate părţile. *Lucreaġă măratlu, ċilistiseaşte şi scoate, ma no-acafă loc, că va s-astupă guve multe, că-î sac aruptu!* = Lucrează bietul om, agoniseşte şi câştigă, dar nu prinde loc, căci trebuie să astupe găuri multe [căci are multe de îndestulat], căci este sac rupt.

1493. L-sapă.

(Îl sapă). A săpa pe cineva, a căuta să facă rău cuiva.

1494. Sapa ş-lupata va-l' aleagă.

(Sapa şi lopata o să-i aleagă). Adică: moartea o să-i descurce. Se



zice de cei cari se dușmănesc rău, încât ori ce împăcare este cu neputință între ei. — Cfr. Papah. 1969.

1495. Va țu tornu sarea de-alantă parte.

(O să ți-o întorc *sarica* de cealaltă parte). Adică: ai să-ți găsești pe dracul cu mine, te fac să-ți găsești beleaua cu mine, te frec rău.

1496. Nu h'iū sare, s-mi tuk'escu).

(Nu sunt sare, ca să mă topesc). Adică: nu-mi duceți grija, că nu pățesc nimic.

1497. L'i scoasiși sarea.

(Îi scoseși sarea). Adică: ai trecut măsura, te-ai întrecut în glumă, ai făcut-o de oaie! *L'i scoasiși sarea ș-tine a luguřiil'eî* = I-ai scos sarea și tu chestiunii.

1498. Il' k'iseađă sare n-cap.

(Îi pisează sare în cap). A turmentă rău pe cineva; a săcăi grozav pe cineva.

1499. Așî lă-î sarea lor.

(Așă le e sarea lor). Așă le e firea, așă le este caracterul.

1500. S-trađe di sàrică; easte di sàrică.

(Se trage de sarică). Adică: e Român neaoș, este Român verde, om credincios și leal. *Nu te-acafă cu nîs, că nu u scofi în cap: el easte di sàrică* = Nu te apucă cu dânsul, căci nu o scoți la capăt, el este viță de Român neaoș.

1501. No-are sat.

(N'are săturare). Adică: nu se satură. *Nu-î bun lucru, đîfe Greaca, ved, c-Armînlū no-are sat* = Nu e bun lucru, zice Grecoica, văd că Românul nu se mai satură. — N. Bațaria. Părvulii. p. 5.

1502. Se-arsă scafa! s-umplū scafa.

(Se umplū paharul!) Adică: numai e de suferit! nu mai merge! destul!

Observare. *Arsare* se zice, când se umple un pahar peste tot și începe a se vărsă peste marginile paharului.

1503. Čičòr di scamnu easte.

(Picioar de scaun este). Adică: om de viță mare, om de viță împărătească. — Cosmescu, Sbuta, p. 31.

1504. Tută ɖua: scàndala-màndala.

(Toată ziua — mereu — scandal). Adică: relațiuni compromițătoare.

1505. Lu scoase scartu.

(Îl scoase lipsă la cântar). A prinde pe cineva cu ocaua mică, a

prinde pe cineva înșelând, dând lipsă la cântar. — Vlacho-Livade, Macedonia.

1506. Scădù multu.

(Scăzù mult). A sărăcit mult. *Scădura multu aul'i aești cîlnicafl'i* = Sărăciră mult anii aceștia celnicații.

1507. Di sk'inare-nî vaî easă.

(De spinarea mea o să iasă). Adică: dela mine, din punga mea. *Lo-am pri sk'inare* = Îl duc pe spinare, îl întrețin pe cheltuiala mea.

1508. L'-intră sk'in în coaste.

(Îi intră spin în coaste). A ne fi în continuu o piedică, obiect de neliniște, de supărare. (Cfr. Papah. 1986). *Easte sk'in în casă* = Este spin în casă: a fi cuiu străin în casă.

1509. Adună ca sk'inlu proñi.

(Strânge ca spinul puroiu). A strânge ban cu ban, a strânge cu trudă mare. (Vezi No. 1459).

1510. Sk'inu-ntr-ocl'i.

(Spin în ochi). Adică: ceva de nesuferit. *Omlu aestu ca sk'inu-ntr-ocl'i lo-am* = Mi-e de nesuferit acest om! *Me-are sk'inu-ntr-ocl'i* = Mă urăște, nu mă poate suferi.

1511. Caŭe casă are cîte un sk'in.

(Fiecare casă are câte un spin). Adică: câte o nemulțumire.

1512. Si sk'irdù di harao.

(Se pierdù de bucurie). Adică: nu mai putea de bucurie!

1513. Sk'izare ș-easte.

(Lemn despicat este). Adică: a fi din topor! A fi bădăran.

1514. Scîndură ș easte.

(Scândură își este). Adică: gol, sec; prost, nepriceput. — Cfr. Ispirescu: A fi toacă.

1515. Duse se-adară scînduri.

(Merse să facă scânduri). Adică: a murit.

1516. Serie pri scînduri.

(Serie pe scândură), ca să nu se uite. Adică: la Sfântu-Așteaptă ai să primești bani. *Te-l' deadiși a Tûrculuî, serie-l' pri scîndură* = Ce ai dat Turcului, ai să primești la Sfântu-Așteaptă.

1517. Li scărmină!

(Le scărmană!) Adică: a fugit, a tulit-o la fugă!

1518. Lu scărmină puțin.  
(Îl scărmină nițel). Adică: l-a frecat nițel.
1519. Cu scîrpa z-disică lemnul ma lișòr.  
(Cu pana se despică lemnul mai ușor).
1520. L'-arsări scîrpa.  
(Îi sări pana). A sări țandăra cuiva!
1521. Acși (ași)-l' fu seriată.  
(Așă-i fu scris). Așă i-a fost să fie!—Cfr. Papah. 1883, 1994.
1522. Ași-l' fu scriitura.  
(Așă-i fu scriptura). Așă i-a fost ursita! Așă i-a fost scris să fie!  
(Veles [Veliscu], dela bătrâna Țal Saru).
1523. L'i si feațe gura scrum sau: L'i si scrumă gura.  
(I se făcù gura scrum). De sete mare.
1524. Scumpa lugurie, acață cama ieftin.  
(Lucrul scump, prinde mai ieftin).
1525. Scumpul (lucru), te-aduțe ma multu.  
(Lucrul scump te duce mai mult).
1526. Slabe seamne.  
(Slabe semne). Adică: nu arată bine; nu miroase a bine.
1527. L'-are seate.  
(Îi are sete). Adică: îi poartă necaz, are ură în contra lui. *Il' portu seate mare* = îi port necaz mare. *L'-am seate* = îi port ură.
1528. Da cu seate.  
(Dă cu sete). Adică: dă cu ură, dă turbat.
1529. S-feațe semnu ș-sindilie.  
(Se făcù semn și minune mare).—Cfr. Ngr. γίνε τέρατα καὶ σημεῖα.
1530. L'-acățară coâl'ile seū.  
(Îi prinseră c... seu). A se înavuți. (Mihail., op. cit).
1531. Băgă seū.  
(Băgă seu). Se înavuți.—Cfr. Papah. 2006). *Lucreață cu seūlu altuī* = Lucrează cu averea altuia. —Cfr. Convorbiri Lit. XI, 177: Cum te văd, semeni a aveā seu la rărunchi, de ce te scumpești pentru nimica toată și nu-ți iei o slugă vrednică?
1532. Ascăpăm di nă sfină.

(Scăpară de o pană). Am scăpat de o grije, de o frică, de o supărare.

Observare. *Sfina* este pana care servește la despicalul lemnului. Se mai întrebuințează ca cuiu la samare, etc. Pe alocurea se numește: *scîrpă*.

1533. L'-intră sfina.

(I-a intrat pana). A început s'o vază greu; a început să-i ducă grija. Se întrebuințează când dă un rău peste cineva. — Cfr. Pap. 2007, unde nu este tradusă și explicată zicătoarea.

1534. Va s-alădî cu sfirliclu din anumirea!

(O să alergi cu *sfîrlîciul* pe umăr! Adică: o să rămâi fără slujbă, fără rost.

Observare. *Sfirliciu* se numește bătătorul cu care bate laptele în putineiu, numit și *brighidan* (Fr. Damé, *Încerc. de Termin.*, p. 69).

1535. Ti laû cu apă di Si'mbăta.

(Te lau, te spăl cu apă de Sămbăta). Te frec așa cum nu ți-o plăcea, te regulez numărul unu!

1536. Sînătate bună!

(Sănătate bună!) Să fim sănătoși!

Se întrebuințează ca urare, ca mângâiere.

1537. Mărata, lăcriî cu sînde virsă.

(Sărmana, lacrimi cu sânge vărsă) Adică: plîngea grozav, suferiă strașnic. — Cfr. Luc. Phars., IX, 811: Sanguis lacrimae.

1538. Ș-lo sîndile.

(Își luă sângele). Adică: și-a răsbunat. A-și răsbunat moartea unei rude prin moartea ucigașului sau a unei rude de aproape a ucigașului. — Cfr. Papah. 3015. 2016.

1539. Intră tu sînde.

(Intră în sânge). Adică: în păcat de moarte de om; a vărsă sânge de om.

Observare. Se zice de hoții, cari pentru prima dată omoară suflet de om, că «intră în sânge». Atunci se crede că ei nu mai sunt oameni, ci niște fiare sălbatece, cari ar fi în stare să sfâșie cât mai mulți oameni. Din acel moment ei sunt adevărați tâlhari.

1540. L-băgă tu sînde, ș-lo-alăsă.

(Îl băgă în sânge și-l lăsă). A pune în foc pe cineva și a-l părăsi; a lăsă în baltă pe cineva.

1541. Il' h'arbe si'ndile.

(Îi fierbe sângele). Adică: e plin de viață. *A tînirlor lă h'arbe*

*s'ndile* = (Celor tineri le fierbe sângele). Adică: nu pot sta locului, trebuie să se miște, să se agite. — Cfr. fr. le sang lui bout dans les veines.

1542. L'i se-aprease s'ndile.

(I se aprinse sângele). Adică: s'a necăjit, s'a înfuriat.

1543. Sînde ș-proî!

(Sânge și puroiu). Adică: din greu, cu mari necazuri. *Ș-pînea țe u mîcă, sînde ș-proî l'i si fațe* = Și dacă mănâncă o pâine, e fără folos, căci e cu necazuri mari. *Sînde ș-proî nî li scoase bîunile țe-nî feațe* = Sânge și puroiu mi le scoase binefacerile ce-mi făcû. Adică: prin nas mi-a scos binefacerile făcute. *Cu sînde ș-cu proî u scot pînea* = Cu mari necazuri îmi câștig pânea.

1544. Sunt sînde.

(Sunt sânge). Adică: sunt rude de sânge, nu rude de alianță. *Easte s'ndile a tău* = Este din neamul tău. *Cîtu s-h'ibă, s'ndile z-doare* = Ori cum o fi, neamul se dorește, omul ține la neamul său. *S'ndile la sînde va s-tragă* = Sângele la sânge o să tragă. Adică: neamul la neam va trage; se va asemăna cu neamul. Adică: cei de un neam se vor asemăna.

1545. Sînde bađi tine!

(Sânge bađi tu!) Se zice ironic de unul care numai mulțumit nu poate fi de ceva. Adică: te îngrași, îți pare bine pe dracu! *Cîndu veđi fîcorlu țe cale lae apucă, sînde bađi tine ca pîrinte* = Când vezi băiatul apucând drumuri rele, numai bine nu-ți pare ca părinte [îți reduci din sânge].

1346. Din a-lișoara sîrbătoare easte.

(Din sărbătoarea ușoară este). A fi cam ușurel, a fi de puțină importanță.

Observare. Sărbătorile sunt de două feluri: *greale* și *lișoare*. Cele grele se țin și este păcat să lucrezi, iar cele ușoare se trec cu vederea.

1547. Aclò l-pimse Sătănălu.

(Acolo îl împinse Satana). Adică: la păcat.

1548. Soacra, ca soacră: vaî đică ș-un zbor di pri mansus.

(Soacra, ca soacră: va zice și o vorbă mai mult). Adică: soacrele își vor permite o vorbă mai mult, dar nororile se cade să treacă cu vederea vorbele, de multe ori nepotrivite, ale soacrei.

1549. S-timse (s-tease) cîtră soare.

(Se întinse la soare). Adică: s'a dat lenei, s'a dat trîndăviei. Se

zice de unul care își pierde încrederea în puterile sale, încât se lasă a muri de foame. — (Pap. 2.050).

1550. N-aflară cîtră soare.

(Ne aflară — întinși — în spre soare). Adică : slabi, foarte neputincioși.

Observare. Când e să moară cineva, e întors cu capul în spre soare. «A trage de moarte», se zice : «*Trađe cîtră soare*», «*mutreaște cîtră soare*».

1551. Soarle țe-arde, ploae aduțe.

(Soarele care arde, aduce ploaie).

1552. Ș-fără nîs da soarle.

(Și fără dânsul răsare soarele). Adică : și fără dânsul se face treaba. Se zice de unul care nu este tocmai indispensabil. — Vezi: No. 118.

1553. Ditu soarte pîn tu moarte.

(Din soarte până la moarte). De când se naște până moare cineva.

Observare. Soarte se numește cămașa în care se naște pruncul.

1554. Tine, mare-gros ca socru.

(Tu tare-mare ca un socru). Așa se zice unuia care face pe grozavul și așteaptă să fie servit de cumnate și de fetele din casă, par'că ar fi socru în casă.

1555. Doarme ca-n somnul d-intî'nî.

(Doarme ca în somnul dintâiu). A dormi adânc, a dormi fără să dea măcar semne de viață. *Tu somul di ntî'nî s-te află arăulu* = Găsi-te-ar răul în somnul dintâiu, adică : în cel mai dulce somn ! *Somnul di ntî'nî* = Moartea. — Mih., op. cit.

1556. No-are soț.

(N'are soț). N'are asemenea lui altul ! A fi fără pereche. Se zice de unul care se distinge în bine sau în rău față de alții. *Arău easte, că no-are soț* = Este rău, cum nu se mai pomeneste.

1557. Aoă fac soțl'i !

(P'aci fac soții !) P'aci ți-e drumul ! — N. Bațaria, Crușova. — Cfr. Papahagi, 65, 2.428, unde s'a strecurat greșala : *feățiră*.

1558. S-li spilăm (aspilăm).

(Să le spălăm !). Adică : să o ștergem. *Li spilă de-aoă* = A șters-o, de aci. *Aspeală-le de-aoațe* ! = Cară-te de aci !

1559. O-alăsă spinđurată.

(O lăsă spinăzurată, atârnată). Adică : fără să-i dea o deslegare. A lăsă o afacere în încurcătură. *Spinđurată sta lugurie* = Treaba nu-i deslegată, este cam în doi peri.

1560. Iu o-am spîndurată [sau: ligată], nu u dispîndură vîră.

(Unde am spînzurat-o — atârnat-o —, nimeni nu o poate desatârna). Adică: cum m'am hotărît, nimeni nu mă poate înduplecă a reveni. Se zice de unul care ia o hotărîre nestrămutată, care împinge hotărîrea până la extremitate.

1561. Si spreămită, si spreămită tră un caca-fingu.

(Se screme, se screme pentru a face un muc de c.). — Cfr. Parturiunt montes et nascitur ridiculus mus.

Observare. La Selia, Macedonia, se zce: *Sprîminare*.

1562. Stane (Stîină) de cîni nu s-fațe.

(Stîină de câni nu se face). Tîrlă de câni nu se face.

1563. Du-te n Statu-Bîrda!

(Du-te în *Statu-Bîrda*!). — Cfr. Du-te în satul lui Cremene! Du-te la dracu! Piei de acî! (N. Bațaria, Crușova).

1564. Nu-l' dîți «stăi ma nelò!», ahîntu bună este nora.

(Nu-i zici nici: «stăi mai încolo!» atât de bună este nora). Adică: foarte bună, încât nu-ți dă prilejul să te superi câtus de puțin.

1565. Se-acăță di steale.

(Se apucă de stele). Adică: sare sus de necaz, protestează în gura mare. *Il' dîșu, s-nî plătească avearea tată-nuî și el se acăță di steale* = I-am zis să-mi plătească averea tatălui meu și el a protestat, tăgăduind.

1566. Arcă tu steale.

(Aruncă în stele). Adică: a ghicit, a ghicit după stele. *D-îu știî tine, că va s-înă eamnă greauă? Nac-arcăși tu steale?* = De unde știi tu că va fi iarnă grea? Nu cumva ai dat în stele? *Vînu s-ț-aruc tu steaîă* = Vino să-ți arăt norocul (a arăta norocul cuiva dînd în stele).

1567. Nă loară steaîa.

(Ne luară steaua). Adică: puterea. *Nă loară steaîa și se-ağocă cu noi, cum vor* = Ne cunoscără puterile și se joacă cu noi cum le place. *Pîină nu-l' si lo steauă, făfeă multu* = Pîină nu i se luă vaza, pîină când eră tare și mare, prețuia mult.

Observare. Se crede că la nașterea unui individ apare și o stea pe cer, care, dispărînd, dispare și individul de pe lume. După cum e steaua, este și vaza omului pe pămînt. Dacă steaua este bună, omul este norocos.

1568. Are steaîa bună.

(Are stea bună). Are noroc.

1569. Îl' cădû steaăa.

(Îi căzû steaua). A-i apune norocul cuiva; a nu mai fi norocos.

1570. Mușât: steaăa.

(Frumos ca o stea).

1571; Stifa s-feațe.

A se face nevăzut. «Și stifa s-feațe draclu» = Dracul se făcû nevăzut. — «Frațilia», XIII, 196.

1572. Ca vîră stih'ò.

(Ca o stafie). Nesățios, năprasnic, rău, mâncăcios ca o stafie.

1573. Lo-adră stîngăle.

(Îl făcû țurcă). A bate tun. *L'-adră caplu stîngăle.* = L-a îmbătat tun. *L'-feațe caplu stîngăle* = I-a sdrobot capul. — Mih., *Dicț. Mac.-Român.*

1574. Ahtare stîină, ahtare caș.

(Atare stîină, atare brînză). — Avela, Epir.

1575. Va-l' cruescu un straău nou.

(O să-i croesc o haină nouă). Adică: am să-i trag o bătaie.

1576. Tu straăe nu stă mintea!

(În haine nu stă mintea!) — Cfr. *In vestimentis non est sapientia mentis.*

1577. L'-u deade tu străbășina cu cuțutlu și-l' virsă mățile.

(I-o dede în pîntece cu cuțitul și-i vărsă mațele). — Liveqi. Macedonia.

1578. Va ca boălu cu strimbura (sau: strimurarea sau acșale).

(Îi trebuie ca boului să fie îmboldit!)

Adică: așteaptă să fie îndemnat de alții, să fie împins cu deasila ca să facă ceva.

1579. Nu-l' țîne stricătoarea.

(Nu-i țîne strecurătoarea). Adică: E fricos.

Observare. *Stricătoarea* din *stricurătoarea* înseamnă un fel de traistă de lână, prin care se strecoară brînză de zer. În unele localități se zice și în țară *strecătoare*. (Vezi: Damé, *Încerc. de Termin.*, p. 69).

1580. O-are stricătoarea aspartă [aruptă].

(Are strecătoarea stricată [sau: ruptă]. Adică: e fricos, nu îndrăznește de loc.

1581. Bag-u strîmbă.

(Bag'o strîmbă, se subînțelege: căciula). Adică: să nu-ți pese de loc.

Observare. Printre ceea ce deosebește pe muntenii români de pașnicii și umilii clăcași greci și bulgari în Peninsula-Balcanică, este și aerul lor de independență, precum și îmbrăcămintea mai impunătoare. Păstorii adaug la această trăsură de independență și modul cum poartă *căciula*. A o purtă pe frunte, și îndoită — «strîmbă» — arată la ei ceva voinicesc.



1582. Cu strimbătatea nu u scoți în cap [saū: năparte].

(Cu nedreptatea — strâmbătatea — nu o scoți la capăt [sau : în parte = dincolo.]).

1383. Nu-ți agută ndriptatea, va-ți agută strimbătatea?

(Nu-ți ajută dreptatea, o să-ți ajute nedreptatea?)

1584. No-adări strungă cu nîs.

(Nu faci strungă, târlă cu dânsul). Adică : n'ai să faci ispravă cu dânsul, n'ai să faci brînză cu dânsul.

1585. Easte sturlu a cāsil'eî.

(Este stâlpu casei). *Aușlu-î sturlu a cāsil'eî.* = Bătrînul este stâlpu, susțitorul casei.

1586. Ca vîră sufari lo-avem.

(Ca vreun jandarm îl avem). Adică : rău, pretențios.

1587. Nu-l' suflă.

(Nu-i suflă). Adică : nu dispune de bani.

1588. Va ți scot sùflitlu pri dinăpdi.

(O să-ți scot sufletul pe dinapoi). Adică : am să te frec rău ; am să te muștrulesc.

1589. Ń-aduse sùflitlu la nare.

(Îmi aduse sufletul la nas). A se necăji rău, a se supără foc.

1590. Tră suflit.

(Pentru suflet). Adică : de pomană. *Il ded tră suflit* = L-am dat de pomană. *Tră sùflitlu a tată-nuî il ded.* = Îl dădui de pomană pentru iertarea păcatelor tatălui meu.

1591. Il loaî di suflit.

(Îl luai de suflet). Adică : îl adoptai. *Țal-Mărușu lo-are loatā fîcorlu di suflit, nu-î a l'eî.* = Femeia lui Măruș îl are băiatul adoptat, nu-i al ei.

1592. T-un suflit viie.

(Într'un suflet veni). Adică : foarte repede, foarte de grabă.

1593. Iși l'a sùflitlu cu bunlu.

(Se ia bine pe lângă sufletul său). Se zice când cineva, dimineața, înainte de a porni la lucru, gustă ceva, ca să nu fie cu stomacul gol.

1594 Nu poate să-și l'a sùflitlu.

(Nu poate să-și ia, să-și reție sufletul). Adică : nu poate să-și reție

respirația, de oboseală mare, de frică, când începe să-i bată inima, de bucurie, etc.

1595. L'-suff'i [sau: il' suffi]?

(Îi suffi?) Adică: dispui de bani? (Vezi: *caldu*, *asùñî*, *ampîrînești*).

1596. Să-l suffi, cade.

(Să-l suffi, cade). Adică: este foarte slab, așa de slab și neputincios, că suflându-l cu gura, cade.

1597. Vru si-l' bagă sufrîmțeale și-l' scoase ș-ocl'il'.

(Vroi să-i bage sprincene și îi scoase ochii). Se zice de unul care, nemulțumit cu ce are și dorind a avea și mai mult, o nimerește prost.

1598. Carne ca di sugăr.

(Carne ca de sugar). Adică: fragedă, foarte bună.

1599. L'-băgă sula n-coaste.

(Îi băgă sula în coaste).

1600. Tine sula ș-îo nelu; sau: Tine sula ș-îo friptal'lu.

(Tu frigarea și eu mielul; sau: Tu frigarea și eu friptura). Adică: tu nimic și eu totul. Tu nimic și eu folosul.

Observare. *Friptâl'ă* se numește o vită întreagă friptă, în frigare, de pildă: un miel, berbec, vițel, etc., fript.

1601. Nu poate z-bată calu, bate sumarlu.

(Nu poată să bată calul, bate samarul).

1602. Surdu-nî dîc!

(Surd mă chiamă!) — Cfr. «Tac» mă chiamă.

1603. Ș-easte șapte-gălîni.

(Este șapte-găini). Adică: prost de rupe pământul. *Cu ațel șapte-gălîni te-adîni?* = Cu nărodul acela te întovărășești? (Mih., op. cit.).

1604. Ș-erste șapșâl.

(Este svăpăiat). A fi neresios, a fi cam tăcnit la cap și flecar la gură.

1605. Ș-easte șarafura.

(A fi un netot, a fi un zăpăcit). (Călive-Badralexi, Macedonia).

1606. Șarpe easte, saŭ: șarpe viu easte.

(Șarpe este. Șarpe viu este). A fi deștept foc.

1607. Hrăneă puil' di șarpe!

(Hrănește pui de șarpe!) Adică: fă bine la nerecunoscători. — Cfr. Papah. 2.121.

1608. Limbă di șarpe easte.

(Limbă di şarpe este). Adică: 1° muşcător, veninos; 2° a vorbi frumos şi cu pricepere; 3° a pricepe totul.

1609. Ah! şarpe ți mi mică! țe-am faptă!

(Ah! şarpe ce mă mănă! ce am făcut!) Se zice când cineva greşeşte, când se face vinovat de un lucru, pentru care simte remuşcare şi căinţă.

1610. Ş-aspune şarpile ciçoarele, se-aspună ş-nis...?

(Îşi arată şarpele picioare, să arate şi el...?) Se zice de cei discreţi, dela cari cu greu poţi afla ceva. (vezi: nipîrtică).

1611. Va te-avîn, ți tu gură di şarpe va te-ascunđi!

(O să te prigonesc, încât în gaură de şarpe o să te ascunzi!)

1612. L'-băgă şauă.

(Îi băgă şaua). Adică: l-a înşelat.

1613. Di pi şauă pi sumăr.

(De pe şea pe samar). Adică: a ajunge dintr'o poziţiune mare la una mai mică; de pe cal pe măgar. — Cfr. gr. ἀπ' ἵππου ἐπ' ὄνου.

1614. Canda n-ağucăm cu şcl'enğa [čulica, čulenga, etc).

(Par'că ne jucăm cu ţurca). Adică: par'că nu vorbim serios, par'că ne jucăm cu lucruri neserioase ca copiii.

Observare. *Şcl'enge* se mai numeşte *şcl'enđă*, *čulengă*, *čulică*, etc.

1615. Acăţă si şcl'imureađă [si-nşcl'imureađă].

(Începû să murmure, să chelălăească). Adică: a început să se vaite; să se arate nemulţumit.

1616. Şcoplu are doauă căpite.

(Băţul are două capete). Adică: să nu te lauzi, că dacă ai băţ în mână, mă poţi bate, fiindcă se poate întâmpla cu totul contrariul, să capeţi bătaie, chiar cu băţul tău.

1617. Lu şcurticară.

(Îl scurtară). Adică: l-au scurtat, l-au decapitat.

1618. Si duc şeri.

(Trăesc în duşmănie).

1619. U trađe şerea.

A fi om care nu uită duşmănia.

1620. O-arcă [u băgă] tu şideare.

(O aruncă [o băgă] în şedere). Adică: s'a dat lenei.

1621. Şidearea casă asparde, casă no-adară.

(Şederea casă strică, casă nu face). Adică: neocupaţia nu aduce folos.

1622. Carî viqû hăire di şideare, z-veđi ş-tine?

(Cine văzû noroc de şedere, să vezi şi tu?) Adică: cine s'a fericit şezând neocupat, ca şi tu să te fereşti cu lenea, cu neocupaţiunea?

1623. Di şil'e di pal'e, ţine casă!

(De pleavă, de paie, ţine casă!) Adică: lucrând, din nimic, reuşeşte să susţie casa. *Oarfăn easte cărvănarlu, ma cu lûcurlu, di şil'e, di pal'e, di k'atră di bărfire, ş-u ţine casa.* = Sărac este cărăuşul, dar lucrând, de pleavă, de paie, de piatră, de bolovani, îşi susţine casa. Sărac este cărăuşul, dar cum face cum drege, cu una cu alta, îşi susţine casa. *Di şil'e, di pal'e, adră căşare.* = Cu una, cu alta a făcut brânză.

Observare. *Şil'e* se numeşte un gunoui ceva, un paiu cât de mic.

1624. Şil'e ş-pal'e ntr-ocl'i-ţi!

(Pleava şi paie în ochi-ţi!) Răspuns pe care-l dăm unuia care, prin nesocotinţa sa, ne cam supără cu întrebările sale prosteşti; unuia care nu pricepe rostul sfatului ce-i dăm, ci tot ne plictiseşte. — Cfr. Papah. 2706.

1625. Aeste sun şil'e ş-pal'e ntr-ocl'i.

(Astea sunt pleavă şi paie în ochi). Adică: acestea sunt praf în ochi. Adică: umbli ca să ne înşeli.

1626. Lo-avđîră pîină şil'ile di mpade.

(Îl auziră până şi paiele de pe jos). Adică: se auzi în toată lumea. (În sens rău).

1627. Il' şade şindân.

(Îl şade sfeşnic). 1<sup>o</sup> Adică: îl plictiseşte. 2<sup>o</sup> *L'-şidû şindân cît fu lîn-đitâ* = Îl şezû (ca) un sfeşnic cât a fost bolnavă. Adică: nu s'a depărtat dela căpătâiul bolnavei, i-a stat la căpătâiu ca să o îngrijească, să o servească. — Şt. Mih., op. cit.

1628. Şonŭ!

Epitet ce se dă măgarului, echivalând cu: măgarule! *Ca şonlu easte* = este sănătos ca un măgar.

1629. De-aoà Şorleanţi alsare.

(De aci sare la Şorleanţe.) Adică: sare dela o vorbă la alta; a vorbi fără şir. (I. Papagoga, Gopeşi, Macedonia).

1630. Slaba [urîta, araûa] ştire se-avde troară.

(Vestea rea se aude îndată).

1631. K'ere ştirea pit niştirea.

(Pierea ştirea prin neştirea). — Veles, bătrâna Țal.-Saru.

1632. Ascultă ştiutlu viră-oară.

(Ascultă pe înțeleptul vreodată). Adică: ascultă ce zice înțeleptul, cel cuminte. *Aproak'e-ți ureacl'a la grăile a ştiutl'ui* = Apropie-ți urechea la vorbele înțeleptului. — Papah., 2.134.

1633. S-niură Şubreţlu.

(Se înnoră Şubreţul). Se zice când se supără, când se încruntă cineva și este gata să izbucnească în ceartă. (Vlacho-Clisura).

Observare. *Şubreţlu* este un munte la Vlacho-Clisura, care, când se înnorează, trebuie să aducă ploaie, ninsoare, etc.

1634. Şuperlu ali etă.

(Batjocura lumii!) A fi de răs; a fi de răsul lumii.

1635. Cum îl şuiră, fațe.

(Cum îi flueră, face). Adică: cum îi trăsnește prin cap. *Te-ți şuiră n-cap!* = Ce-ți trăsnește prin cap; «ce-ți urlă prin cap». — Creangă, *Nich.*, 140.

1636. Şutlu ş-arîde di stamnă.

(Hârbul își râde de ulcior). — Cfr. A râde unul mai prost de altul mai bun.

Observare. Şut (=ciut) se numește un hârb fără mânuși.

1637. To-a şutlui!

(În a şutului! la naiba!)

Observare. Printre alte multe numiri ce are dracul, mai e numit și şut. *Valea Şutlui* = se numește în Perivole o vale, unde se crede că se strâng dracii.

1638. Om şuțit-aruşuțit.

(Om sucit-răsucit). Om nedecis, cu care greu poți să te înțelegi, care stă mereu în doi peri și nu se hotărăște într'un fel; om, care azi spune una și mâne revine din nou; nestabil.

## T

1639. Easte un tabol'a.

(Este un nătăfleată). A fi un nătărău, un om de nimic.

1640. U ligă tara.

Și-a asigurat lucrul. A fi asigurat, a nu-i păsa de nimic. *U ligă tara*

*di cālămnăuă*. — (O legă măgărița de trestie). Adică: și-a asigurat prost treaba. A nu fi de loc sigur. — (Vezi: *cățaă*).

1641. O-adrăși taratore.

(O făcuși taratore). Adică: ai nimerit-o prost; ai încurcat-o rău.

Obsesvare. Taratore este salata ce se prepară vara din iaurt, castravete, usturoiu și untdelemn.

1642. Tartabès. Se zice tartabès unuia care se laudă, că face pe dracu în patru, și nu face nimic. Un lăudăros. *Tartabès, s-el'amă, om ți si spințură du gură* = Tartabes, adică om care se ține cu gura, cu lauda.

1643. Tartacută l'i si duțe.

(Ieșire afară — diaree — i se duce). Adică: a tremură de frică. *Lo-acăță tartacuta* = L-au apucat răcorile, l-a apucat frica.

1644. L-băgă tu tastru.

(Îl băgă în traistă). — Cfr. a pune pe cineva în cofă, a-l aveà la mână. *U băgă tu tastru* = A furat-o! A șters-o.

1645. Imnă [alagă] cu tàstrulu di gușe.

(Umblă [aleargă] cu traista de gât). Adică: aleargă ca un cerșetor.

1646. Alagă cu tàstrulu din a-nùmirea.

(Aleargă cu traista pe umăr). Adică: umblă fără nici un căpătâiu.

1647. L'-deade tàstrulu.

(Îi dede traista). Adică: i-a câștigat totul și l-a gonit.

Observare. Zicătoarea este împrumutată din jocurile copilărești. Când un copil câștigă toate arșicile, celălalt îi zice: *îți ded tàstrulu* = adică: ți-am dat traista goală îndărăt. — (Cfr. și Papah. 2.709 cu sensul ce-l mai are).

1648. L'i spințură tàstrulu.

(Îi spânzură, îi atârnă traista).

1° L-a înduplecat; 2° l-a domolit; 3° l-a dat pe brazdă.

1649. Se-aștirnù ca la hoara tată-suî.

(Se tolănì ca la moșia tatălui său). Se zice de unul care face pe grozavul. *Acà nu h'im la hoara tată-tuî* = Acì nu ești la moșia lui tată-tu.

1650. Cap di tăgare [tăyare].

(Cap de baniță). Adică: mare, nepriceput, gros la minte.

1651. Mi ġudiți, canda nî-ești tată.

(Mă — judeci — mă cerți, par'că îmi ești tată).

1652. Ș-umplù g'ine tăgărăcica [tărgăcica].

(Își umplù bine *tăgărċica*). Adică: a mâncat bine, s'a îndopat bine.—  
Şt. Mihăil, op. cit.

Observare. *Tăgărċică* sau *trăgăċică* şi *tărgăċică* se numeşte săculeţul de piele în care păstorii îşi pun merinde.

1653. Alagă [sau: imnă] cu *tăgărċica* din-a-nùmirea.

(Aleargă [umblă] cu *tărgăċica* pe umăr). Adică: umblă fără căpătâiu.

1654. L'-u ġucă tehnea.

(Îi jucă meşteşugul). A-i jucă renghiul.

1655. Analtu ca nă temblă.

(Înalt ca o grindă dela iconostas). Adică: înalt ca o haplea! *Ca vîră temblă easte* = A fi ca o haplea.

1656. Lo-acăţară tètile.

(Îl apucară mătuşile). Adică: îl apucară frigurile. *Lo-acăţă teta* = Îl apucă mătuşa, îl apucară frigurile. — Şt. Mih., op. cit.

Obseevare. Aromâneşte se poate zice sing. *h'avră* sau pl. *h'èrvile*.

1657. Alagă dipu tiftèrċi vecl'i.

(Aleargă, umblă după registre vechi). A umblă după socoteli vechi, a-şi fi pierdut rostul. *Carċi u k'irû pusula, scoate tiftèrċi vecl'i* = Dacă-şi pierdù rostul (busola), umblă după socoteli vechi.

1658. Adară nă tiftere noauă, s-mi scrċi.

(Fă un registru nou, ca să mă însemnezi). Adică: poţi să aştepţi mult şi frumos, că nu vezi bani. *Treafe-l tu tifterea fea noauă, că nu veċċi pară di la nċs!* = Trece-l în registrul cel nou, căci nu vezi ban dela dânsul.

1659. Arucă tiftèrile.

(Aruncă registrele). Adică: repartizează dările, repartizează fonciera. *Arcară tifterle n-hoară* = S'au repartizat dările peste săteni.

1660. Li dişcl'ise tifterle.

(Le deschise registrele). Adică: s'au răfuit, s'au luat la răfuială. *Ia s-li băġăm tifterle m-pade* = Ian să le băġăm registrele jos. Ian să ne răfuim niţel; ian să ne socotim niţel.

1661. Cu tifterle dişcl'ise.

(Cu registrele deschise). Adică: cu cărţile pe faţă.

1662. Lo-aşterşu dit tiftere.

(Îl ştersei din registru). A trage cu buretele, a da uitării

1663. Pleacă cu tiċċia-ċċi.

(Pleacă în cinste). Adică: du-te cu binele, du-te cu cinste și nu așteptă să fii dat afară cu rușine. *Ișî vine cu tînia* = A venit cu binele.

1664. Di tine, di mine.

(De tine, de mine). *Di tine, di mine, nviță, că murî tată-su* = De tine, de mine află că murî tată-său. Adică: dela unul, dela altul a aflat despre moartea tatălui său. *Di tine, di mine adună ndoi groși și-și feățiră lûcurlu* = Dela unul, dela altul strânse câțiva lei și-și făcû treaba.

1665. Tinde-le!

(Întinde-le!) Adică: fugi! Șterge-o mai repede!

1666. Tindu-gòmar.

(Măgar care se întinde). Se zice copiilor cari se întind în fața oamenilor mai în vîrstă, pe când ar trebui să stea respectuoși.

1667. Ți-l' ticini (tăcâni!)

(Ce-i trăsni; ce-i trăsni prin cap!

1668. Aoă va spinđurăm tîmbarea.

(Acî vom atârna zeghea, șuba). Adică: acî vom mînea. (Mih., op. cit.)—Cfr. Papah. 2.166.

1669. L'i scutură tîmbarea.

(Îi scutura mantaua, zeghea). Adică: l-a scuturat nițel, i-a dat nițel de furcă. (Vezi: *gună, vîcă*).

1670. O-arde tîmbarea.

(O arde mantaua). Adică: sacrifică totul! A nu se da îndărăt dela nici un sacrificiu. *Tră oaspiți o-arde tîmbarea* = Pentru amici sacrifică totul. *Nî-ârsiră tîmbarea* = M'au dat de cheltuială, m'au făcut să cheltuesc pentru ei.—Cfr. Papah. 1.617.

1671. Bate tîmbărălu.

(Bate tambura: cântă din tambură). Adică: a trage pe dracul de coadă, a suferi de foame, de mizerie. *Țe-avû, țe no-avû di la tată-su, li mîcă ș-tora bate tîmbărălu* = Ce avû, ce n'avû dela tatăl său, a cheltuit și acum trage pe dracul de coadă.

1672. S-feațe ti'mpînă.

(Se făcû tobă). Adică: a murit.—Șt. Mihăil., *Dicț. Mac. Rom.*

1673. Ca pri ti'mpînă da.

(Da ca pe tobă). Adică: mult! *Adună cîte ti'mpîna tră Paște* = A fost bătut ca toba în ziua de Paști.



1674. Canda bătù tî'mpîna, di-l' adună.

(Par'că bătù toba și-i strânse). — Cfr. Par'că a tunat și i-a adunat. — Cfr. Creangă, II, 41. Vezi Papah. 2169.

1675. Tîngăr-Mîngăr.

(Tângală cu Mângală). *Tîngăr-Mîngăr ău ăis-easă!* = Iese unde o ieși! — Cfr. Jacta alea est! La St. Mih., op. cit. are sensul de: înzadar: *hărgăi tăngăr-măngăr* = Am cheltuit în zadar; *fuđi tăngăr-măngăr*. = A fugit cu a brânzei.

Observare. Cuvintele aceste se întrebuintează unite ca și «Tanda-Manda» în Româna.

1676. L-ğoacă pi tăpsie.

(Îl joacă pe tîpsie). Adică: a-l jucă după voie; a-l duce de nas după voie. *Va ti ğoc ăo pi tăpsie*. = Am să-ți arăt eu, am să te joc, cum nu ți-o plăceă.

1677. L'-u toarse.

(I-o toarse): 1° L-a lucrat! *Nu știă, ăe-nă ăi si toarfe*. = Nu știi, ce ți se toarce. Adică: nu știi ce ți se lucrează, ce se plănuiește în contra ta. *Va l'-u toarfim*. = (I-o vom toarce). Il vom lucra. 2° A petrece: *L'-u toarfe g'ine*. = Petrece bine; *Va l'-u toarfim g'ine*. = O să petrecem bine, o să ducem bun traiu. (N. Bațaria, Crușova, Macedonia).

1678. Va-l l'au ș-ăo tòmbulu tu mîină.

(O să iau și eu tombul în mîină). Adică: o să vie și mie rîndul; o să viu și eu la putere.

Observare. În jocurile copilărești, cine are rîndul la tombul, lovește pe adversar după plac.

1679. Ne tramă, ne ustură nu se-aleađe.

(Nici bătătură, nici urzeală nu se alege). Așa se zice, când se încurcă rău un lucru, o chestiune, când se încurcă rău ițele.

— Cfr. «Vom Hundersten ins Tausendste kommen. Borchard, 601, 241. Propter suas res ita contractas, ut quem ad modum scribis, nec caput, nec pedes. Cic., *ad Famil.*, VII, 31, 2.

1680. L-arsări traplu.

(A sărit șanțul, părăul). Adică: a sărit peste piedecă.

1681. Trapșu nitrăptile.

(Trăsei netrasele; suferii nesuferitele): A suferi ce n'a mai suferit nimeni.

1682. Trupu ș-suflit sun.

(Trup și suflet sunt). Adică: amici nedespărțiți. Arată o legătură intimă.

1683. S-tuk'aște di mprostu.

(Se topește dea'npicioarele): 1° de mare iubire; 2° de boală neiertătoare.

1684. S-o adrari draclu tufek'e!

(De ar face-o dracul pușcă!) Adică: de-aș nimeri-o, de s'o nimeri.  
— Cfr. Papah. 610.

1685. U sîndînă tufek'a.

(O sângeră pușca). Adică: a făcut saftea; a făcut început bun; a rupt cu răul augur.

1686. L-tuli di fuște.

(În tuli în băta). A-l topi, a-l snopi în băta.

1687. Tuleaște vimtul.

(Tulește vântul). Adică: e frig strașnic.

1688. S-tunisi, că-l feaște mă-sa.

(Se căi că-l născu mă-sa). Se zice de unul oare este leneș grozav.  
— Cfr. 493.

1689. Tumte!

(Tunsule!)

Cu sensul ce are zicătoarea și în Româna.

1690. Tundi-te!

Se întrebuițează mai mult spre desmierdare, în mod cam ironic despre copii.

(Tunde-te!) Piei! Fie-ți rușine! *Tundi-te și moal'i-te!* = Fi-ți-ar rușine!

1691. «Tura-vura» (Tura-vura).

1692. Turcul ti ġudică, turcul ti spîndură.

(Turcul te judecă, Turcul te spânzură).

1693. Turcul, țe tora dîțe, apoea-agîrșaste.

(Turcul, ce acuma zice, apoi [mai apoi] uită).

1694. Dă ș-fuđi di dăvie tu Turk'ie.

(Dă și fugi de judecată în Turcia).

1695. Nom turțescu, si-l cufurescu.

(Lege turcească, să o cuf. . .)

1696. Turțil' nă k'iseađă al'u -n cap.

(Turcii ne pisează usturoiu în cap). Adică: ne tiranizează. (Dela bătrâna Țal Samargi, Razloc).

1697. Nă mică Turțil'.

(Ne mănâncă Turcii). Adică : ne jupoaie Turcii.

1698. Ca turtură ti duțl.

(Ca turturica ți se duce gura). Se zice de unul care se jeluește într'una, sau care ne amețește cu gura.

1699. Îmî cunosc tuțiputa!

(Îmi cunosc marfa). Adică : știu cu cine am a face, știu cât prețuește cineva.

## T

1700. Țae s-feațe.

(Țeavă se făcù). Adică : a se sătură bine de tot. *O-adră fae pîn-tica*. = A mâncat de n'a mai putut. *O-adră fae, că frîndi pùriclu pri pîn-tica a luž*. = S'a săturat, că poți frânge (cu unghia apăsând) purecele pe burta lui. Adică : s'a săturat bine de tot.

1701. Țapațuc.

(Terchea-berchea) : A fi un terchea-berchea, un cioflingar. *Easte un ța-pațuc* = este un cioflingar. — Creangă, 132 : un cioflingar de al de tine.

1702. Doarme, canda-l' băgară țară-di-mortu.

(Doarme, par'că îi băgară pământ de mort). A dormi adânc.

1703. L'a-l' țărüh'le.

(Ia-i opincile). Adică : ia-l, de unde nu-i! *S-nu-l' l'aț țărüh'le!?* = (să nu-i iei opincile!?) Adică : ai să-l iei, de unde nu-i! *Va-nî l'aț țărüh'le*. = (Ai să-mi iei opincile). Adică : n'o să-mi poți face nimic ; nu-mi pasă de tine. *Va-tț l'a țărüh'le* = îți va lua coltucul! (Șt. Mih., op. cit.) *Va s-ță mică țărüh'le*. = Îți va mânca coltucul. (Șt. Mih., op. cit.). *Noț s-ță măcăm lumta (numta) ș-tine a nao țărüh'le*. = Noi să mâncăm la nunta ta și tu să mănânci coltucul. (Mih., op. cit.).

1704. Va si-l cațfi cu țărüh' di h'er.

(O să-l cauți cu opinci de fier). Adică : ai să-l cauți mult și peste tot locul!

1705. Strințe-ți țărüh'le.

(Strânge-ți opincile). Adică : grăbește. (I. Cojan, Turia, Epir).

1706. Bagă țărüh'le amòl'ũ.

(Bagă opincile la îmmuiat). Adică : pregătește-te de plecare, pregătește-te de drum.

1707. Țe-nî intră, țe-nî ease ?

(Ce-mi intră, ce-mi iese?) Adică : ce-mi pasă ? Mi-e îndeferent.

Observare. Lucrurile cari nu ne aduc nici folos, nici pagubă, ne lasă reci.

1708. L'-arșu țeara.

(Îi arsei lumânarea). Adică : i-am iertat păcatele.

1709. Aruptu din țer.

(Rupt din cer). Adică : foarte frumos. — Cfr. Cic., *de Finib.*, I, 19, 63. Tum illa, quae quassi delapsa de coelo est ad cognitionem omnium regula.

1710. Aștiptâm lèpure (saŭ l'èpure) ș-nă își țerbu.

(Așteptam iepure și ne ieși cerb). Adică : ne așteptam la puțin, și când colo, norocul a dat peste noi.

1711. Țercl'u di surțel s-fațe ?

(Cerc de butoiu de lemn uscat se face?) A cere un lucru cu neputință de făcut; din nemernic nu se face om de treabă.

1712. Toți Țili-Păeanl'i ?

(Toți Țili-Paianii!) Adică : toți ticăloșii, toți oamenii de nimic, fără distincție, fără alegere. — Cfr. ngr. Κουτσοί, στραβολ 'ς τὸν ἅγιον Παντελέϊμον ! = Orbi, șchiopi la sf. Pantelimon.

1713. Ș-easte țințirli-lipida.

(Este «țințirli» — tăiș). A fi sărac lipit; a nu aveà nimic.

1714. Știe țirimoñe multe.

(Știe ceremonii, complimente multe). A se pricepe la complimente; a fi om delicat. *Il' feățiră multe țirimoñe* = Îi făcură multe complimente, îl așteptară bine.

1715. Cu ȝopa di pîne si sătură un cîne.

(Cu bucată mare de pâne se satură un câne). Adică : cu un bacșis mare se mulțumește un funcționar turc, ca să-ți îplinească trebile.

1716. Cu ȝupata !

(Cu securea !) Adică : cu puterea, cu răul !

## U

1717. Canda-l uă mă-sa.

(Par'că îl ouă mă-sa). Se zice de unul pipernicit, de par'că-i ouat, și nu născut coala de mamă voinică. — Cfr. Creangă, *Nich*, 137: fătat, nu ouat.

1718. Ne uda, ne uscata.

(Nici uda, nici uscata). Adică: nici într'un fel; a sta la îndoială, a nu ști ce să aleagă; a nu se decide. *Aleade, i uda, i uscata* = Alege într'un fel!

Observare. Copiii obișnuiesc la jocurile lor, când se fac, cine să joace întâiul, a lua o piatră mică și netedă și a scuipă pe o parte a ei, care se numește (partea) *udă*; cealaltă parte a petrei se numește *uscată*. Apoi aleg, unul *uda*, altul *uscata* și aruncă în aer piatra și o lasă să cază jos. Dacă cade cu partea *udă*, dă întâiu cel care a ales *uda*; dacă cade cu partea *uscată*, dă celălalt. De aci s'a născut zicătoarea. — Cfr. Creangă, *Soacră*, 156: «Să nu spuneți nici laie, nici bălaie».

1719. Va udare.

(Trebuie udare). Adică: trebuie să faci cinste.

Observare. Flăcăul care se logodește sau care îmbracă o haină nouă, trebuie să facă cinste la tovarăși. Dacă nu face cu binele, îl apucă tovarășii și-l pune cu capul în apă. La Avela se pune cu capul în *Grosul* (șipot în mijlocul satului,) și nu-l slăbesc de loc până ce nu promite că face cinste.

1720. Uğac vec'l'u.

(Ugeac vechiu). Familie veche. *Feată di uğac* = Fată de mare familie. *L'i se-astimse uğaclu* = I se stinse familia.

1721. Las h'ibă uğaclu strîmbu, mași fumlu s-nargă ndreptu.

(Las să fie coșul strâmb, numai fumul să meargă drept).

1722. Nî-ișî uigure n-cale).

(Îmi ieși cu noroc în cale). — Mihăil., op. cit.

1723. Uearl'i sun casă pri par [saū: casă pri gumăr; casă su tendă].

(Oierii sunt casă pe par [sau: casă pe măgar; casă subt cort]). Fiindcă sunt nevoiți a umblă cu turmele, mutându-se din loc în loc. — (Țal Samargi, Răzloc).

1724. S-ține c-aumbra.

(Se ține ca umbra). Adică: a se ține nededspărțit de cineva. — N. Bațaria.

1725. Si umflă.

(Se umflă). A se umflă în pene; a se fuduli. — Cfr. Cristae surgunt alicui. Juv., 4,70. Es schwillt ihm den Kamm, er ist selbstgefällig, bläht sich auf! — Wölfflin, III, 65.

1726. L-umflă.

(Îl umflă). Adică: îl bătù. *L'i umflă sumarlu.* = Îl bătù rău.

Observare. Când se taie o vită, spre a se putea jupui bine și lesnicios, i se face o tăietură la picior și apoi se introduce acolo o vergea de lemn = «nă viță» și prin această tăietură se suflă. În timp ce unul suflă pe la tăietura piciorului, un altul lovește burta vitei, ca să se umfle mai lesne. De aci pare că și-a luat naștere zicătoarea de mai sus.

1727. L-umse; l-aumse.

(Îl unse). Adică: l-a mituit, i-a dat bani pe subt mână. *Mi umse ș-mine cu fivă* = (Mă unse și pe mine cu ceva). Am profitat și eu puțin. *Va unșire [sau: unșeare] k'era, s-nargă.* = (Trebuie uns carul, ca să meargă). Adică: trebuie să dai ceva pe subt mână, ca să meargă aface-rea. — (Mihăil., *Dicț. Mac.-Rom.*).

1728. Cîndu ata (la Perivole: *eata*) are umtu, știe s-o-adară pita.

(Când mămița are unt, știe să gătească plăcintă).

1729. Va z-vă dau umtu.

(O să vă dau unt). Adică: masă delicioasă. *Cara s-ni si scoală feata, va z-vă dau umtu.* = Dacă se scoală, se însănătoșează fata, vă voi da o masă delicioasă. — (Mihăil. *Dicț. Mac.-Rom.*).

1730. Ca untulemnul pri apă s-ține.

(Ca untulemnul pe apă se ține). Adică: a se ținea pe deasupra, ori cum ar veni împrejurările.

1731. Un! ș-altu nu-î.

(Unu, și altul nu e!) A fi unicul! a fi cum altul nu-i pe lume. *Un fu căpitân Garel'a!* = (Unul a fost căpitan Garelia). Adică: n'a mai fost altul viteaz ca căpitan Garelia.

1732. Ună ș-ună fac două!

(Una și una fac două). Adică: lucru hotărît! vorbă nu mai încap!

1733. Ună-ună z-duțe.

(Într'una se duce). *Ună-ună ni si duțe omlu aestu.* = Într'una îmi bate capul omul acesta. *Ună-ună l'-dau mînte și tut anăpuda fațe* = Într'una îl sfătuiesc, și tot anapoda, pe dos face. *Ună-l' si duțe gura* = Într'una îi merge gura, vorbește într'una.

1734. Ună mîcare ș-morî!

(O mîncare și mori!) Adică: îndată ce vei mîncă, și mori! *Ună țe va vîinî tine, va fug mine.* = Cum vei veni tu, îndată ce vei veni tu, voi pleca eu. *Nă (ună) măcare ș-nă cripare* = Îndată ce a mîncat, a și crăpat.

1735. Ună-nî fațe.

(Una îmi face). Adică: tot una mi-e! La fel mi-e! — Cfr. ce-mi e Badea Rada, ce mi-e Rada Badea!

1736. 1° Ună ș-bună, știu io! 2° Ună ș-bună și ea-ți-lu!

(1° Eu știu una și bună!) A ști una și bună! (2° Una și bună și

iată-l!) Adică: a apărut pe neașteptate! Iată-l dintr'odată, tocmai când te așteptai foarte puțin ca să-l vezi!

1737. Tineună, el doaună!

(Tu una, el doua!) Se zice de cei inferiori, cari răspund celor superiori. *Còpanlu ația de-ația s-le-ağungă zboările: tine,ună, el doaună!* = Scârba de băietan, din ce în ce să răspundă mai obraznic, tu una zici, el doua! — Cfr. Papah., 2251.

Observare. *Copan* se numește la Vlaho-Clisura băiatul mic, pe care încă îl ține în scutece mă-sa, și prin extensiune se dă ca epitet la mucoșii cari se obraznicesc față de cei mai în vârstă.

1738. S-l'i facună, s-o-aducă aminte.

(Să-i fac una, s'o ție minte). *Il' fecă ună, s-u țină minte pîn tu no-ăule brîne.* = I-am făcut una, ca s'o ție minte până într'a noua spiță, până într'al nouălea neam.

1739. Are acui s-undească.

(Are cui să semene). Se zice de cineva, când seamănă, în bine sau rău, cu părinții sau vreunul din rudele sale.

1740. Ungl'e ș-carne sunt.

(Unghie și carne sunt). A fi amici nedespărțiți. *S-țin ca ungl'a di carne.* = (Se țin ca unghia de carne). Adică: se iubesc, trăesc în așa intimitate ca unghia de carne. *S-dispartă ungl'a di carne, s-mi mpartu ș-ă di tine?* = Se despărțește unghia de carne, ca să mă separ și eu de tine?

1741. Va s-ti fac, ungl'ile s-ță miști.

(O să te fac unghiile să-ți muști). Adică: am să te fac să plesnești de necaz. *S-ță fac ună, țe ungl'ile s-ță miști.* — O să-ți fac una, ca să plesnești de necaz.

1742. Easte di sum ungl'e. Easte dit ungl'e.

(Este de sub unghie. Este din unghie). A fi de fire. *Armînlu easte di sum ungl'e gone.* = Românul e voinic din fire.

1743. Pri ungl'e calcă.

(Pe unghie calcă). A umblă mândru; a merge semeț. Se zice de tinerii voinici și frumos îmbrăcați.

1744. Ca upărită vine.

(Ca opărită veni). A veni cu spaimă, în neliniște sufletească. — Cfr. Ispirescu: *Basme*, I, 52: Măzărel împărat eră ofelit și fără curaj, de par'că l-ar fi opărit cineva cu apă fiartă.

1745. Macă cade omlu, tuți „urbarea“ l'-dîc.

(Dacă cade omul, toți «orbire» îi zic). Adică: dacă cineva nu reușește într'o afacere până la capăt, toată lumea îl critică și zice că din nepricepere n'a reușit. Adică: lumea te critică și-ți găsește defecte, când te vede slab și neputincios. — (Șanga Țal Zarosi din Călive-Badralexii, Macedonia.)

1746. Il' viîne urbarea.

(Îi veni orbirea). Adică: a dat norocul peste el! *Deade urbarea pristi el* = A dat noroc neașteptat peste dânsul. — Cfr. «Unde dă D-zeu să cază o asemenea tîflă peste mine. Isp., *Basme*, 87. Adică: unde dă Dumnezeu să dea un astfel de noroc peste mine.

1747. Urđică easte.

(Urzică este). Se zice de fetele sau muierile iuți.

1748. L'a di ureacl'e.

(Ia de ureche). Adică: pricepe, înțelege. *Bag di ureacl'e* = Țiu minte. (Mih., *Dicț. mac-rom*). — Cfr. alb. *măr vij* = (iau de ureche) aud. *Loașî di ureacl'e* (alb. tă măr vij?) = ai priceput?

1749. Li dipuse urêcl'ile.

(Le coborî în jos urechile). A se potoli, a deveni umil, blând, supus. — Cfr. *Demitto auriculas ut inique mentis asellus*. Horat., *Sat.* I, 9, 20. Tot așa: *Le-aplică urêcl'ile*. = Le aplecă urechile, se potoli, deveni blând, supus.

1750. Iți l'a urêcl'ile di strigare.

(Îți ia urechile de strigare). Adică: te asurzește strigând. — Cfr. Creangă, 125: pocnea, de-ți luă auzul».

1751. Il' loaî urma.

(Îi luai urma). Am dat de urma lui! Am aflat, unde stă ascuns. *Il' kirûî urma* = Îi pierduri urma; l-am pierdut din vedere, nu știu unde se află. — St. Mih., op. cit.

1752. Nu s-urseaște.

(Nu se stăpânește). *Fiçorlu aestu nu s-urseaște tră țivă*. = Băiatul acesta nu este de loc ascultător, nu te poți servi de loc de dânsul. *Ursea-te nih'âm, fiçorlu a mel*. = Ascultă nițel, băiatul meu, fii puținel serviabil.

1753. Ușpețlu nu ține.

(Ospătarea nu ține). Adică: să nu aștepți ca să trăești pe sama altora, să nu te lași pe sama ospătării, căci aceasta nu poate dura până la infinit.



1754. O-asparsim uspițil'a.

(O stricarăm ospeția, prietenia). Adică: nu mai suntem prieteni, nu mai trăim în prietenie.

1755. Nu-î uşe di biseàrică.

(Nu-i uşe de biserică). Adică: nu-i sfânt, nu-i curat, nu-i onest.

1756. Va s-ti l'a uta.

(O să te ia vulturul). Adică: ai să mori. — Mih., *Dicț. mac.-rom.*

1757. Uvrească ncăčare.

(Evreească ceartă, gălăgie). Adică: sgomot mare, gălăgie mare, însă fără bătaie. — Cfr. grand bruit pour rien.

1758. Canda avëm tră dare Uvreștil'.

(Par'că datorăm bani evreești). Adică: par'că datorăm la Evrei!

Observare. Fiindcă Evreii sunt cămătari, cari te strâng cu ușa, tocmai când simți nevoie mai mare, ca să te smulgă și mai mult. Deci se cere a fi cu grijă, ca să poți plăti la timp și astfel să nu ajungi a fi exploatat de ei.

1759. Țe Uvreu easte!

(Ce mai Evreu este!) Adică: ce mai șiret, ce mai necinstit, ce mai cămătar este!

1760. Uvrèu arău.

(Evreu rău). Adică: om rău, ticălos.

Se zice de copii, când plâng și strigă și nu se împacă cu ce le spun, cu ce-i sfătuiesc mamele ca să facă.

1761. Minčuneaqă ca Uvrèu.

(Minte ca un Evreu).

## V

1762. Vah'!

(O fi!) *Vah', va vînă!* = O fi, că va veni! *Vah' mintuești altă!* = Poate că gîndești alta!

Observare. *Vah'* din *va-h'i* = va fi, o fi.

1763. Lo valea.

(Apucă valea). Adică: merge spre scădere, spre sărăcie, spre ruină.

1764. Ți-căqđu tu vatră.

(Îți căzû în vatră). Adică: te-a lovit năpastea! — Mihăil., op. cit.

1765. Si-nî trepî veare di ureacl'e!

(Să-mi treci cercel de ureche!) *S-nu-nî scutearim ahtea, veare si-nî*

*treŭi di ureacl'e* = De nu mi-oiu răsbună, cercel să-mi treci de ureche.— Cfr. Alb. *bane vaθ e verre ne veš* — Meyer., *Alb. Stud.*, VI, p. 12, No. 100

1766. Fuđi: «veđi-me, nu mi veđi».

(Fugi «vezi-mă, nu mă vedeă».) A fugit pe furiș, de rușine. — Mih., *Dicț. mac.-rom*, art. *aplec*.

1667. Paște vimtu.

(Paște vânt). Adică: face un lucru zadarnic. — Cfr. lat. *ventos pascere*. — Aug.

1768. Cum il' bate vimtul.

(Cum îi bate vântul). A fi după bătaia vântului, înseamnă: a nu fi statornic, ci a-și schimbă părerea după cum suflă vântul.

1769. Avină vimtu.

(Vânează vânt). — Germ. Wind pflügen; lat.: coelum findetur aratro; ngr. 'Αέρα κοπανίζει.

1770. Il' lo caplu vimtu.

(Îi luă capul vânt). A judecă ușurel, a-i trăsni ceva prostesc în cap. *Il' lo caplu vimtu și iși cu furl'i* = Îi trăsni prostului să devie tâlhar.

1771. Vimtu s-feațe.

(Vânt, aer se făcù). Adică: a dispărut dintr'odată.

1772. Tu vimtu li đîŭi.

(În vânt le zici). A vorbi în deșert. — Suidas: ἀνέμῳ διαλέγεις.

1773. L'-aflăi vina.

(Îi aflai vâna). 1° A află sorgintea a ceva; 2° a află modul, chipul, rostul cum să faci ceva. *L'-aflăi vina lugur'il'eî* = Aflai sorgintea chestiunii, știu de unde a pornit. 3° A află slăbiciunea cuiva. *L'-aflăi vina, il' bag sîna* = I-am găsit slăbiciunea, îl frec.

1774. Ti vinde ș-te-acùmpără patruđăŭi di orî tu minută.

(Te vinde și te cumpără de 40 de ori pe minut). Adică: e din cale afară deșept; a fi dat dracului; înșelător de prima ordine.—Cfr. *Papahagi* 2.726.

1775. Viđùî ș-păŭi'î pîna s-ascâp.

(Văzui și suferii până să scap). Adică: am suferit mult până să mă scap. *Viđùî și-păŭi'î pîna să-l fac lùcurlu aestu* = Am suferit mult până să fac această treabă. *Viđùî nividùtile ș-păŭi'î nipăŭi'tile* = Am văzut nevăzutele (de nimeni până acum) și am suferit nesuferitele (de nimeni până acum). Adică: ce n'am suferit?

1776. Vîră nu-ŭi da s-mîŭi.

(Nimeni nu-ți dă să mănânci). Adică: trebuie să te bizui pe propriile tale puteri.

1777. Nu ne-ağucăm cu vișcl'adl'i.

(Nu ne jucăm cu arșicele). Adică: nu glumim. *Tine ți-o-ai, că ne-ağucăm cu vișcl'adl'i* = Tu crezi că ne jucăm cu arșicile, că nu e vorba de lucru serios. *Ninga te-ağôfi cu vișcl'adl'i* = Încă te joci cu arșicele. Adică: ești necopt la minte, ești copil încă, ești om neserios.

1778. Iu-î vrearea, easte și Dumniță tu mese.

(Unde-i dragoste, este și Dumnezeu la mijloc).

1779. Ș-arcă vrearea pri nîsă.

(Își aruncă iubirea pe dânsa). Adică: s'a îndrăgostit de dânsa. —

1780. Vrute. ș-nivrute.

(Vrute și nevrute). Cum o fi! *Greaște vrute ș-nivrute* = Vorbește cum îi vine, vorbește «vrute și nevrute». — Cfr. Creangă, *Nich.*, 186.

1781. Il' băgă vula.

(Îi băgă pecetea). Adică: a sfârșit cu el, nu se mai interesează de el!

1782. Ca vulpea-î nîs: cu čorlu lo-adară torlu ș-cu coada lo-asparde.

(Ca vulpea este dânsul: cu piciorul face urma și cu coada o strică).

Adică: a fi șiret, a proceda cu șiretenie ca o vulpe.

1783. Vumuturi.

(Vărsături). Lucruri scârboase, porcării, scârnavii.

1784. Ama cap di Vurgar. Ama cap vurgărescu.

(Ce mai cap de Bulgar; ce mai cap bulgăresc). Adică: ce mai nepriceput.

## V

1785. Me-acăță di vacă.

(Mă apucă de guler). Adică: mi-am prins beleaua cu cineva. *Il lo di vacă* = L-a înhățat.

1786. S-mută vâglara.

(Se ridică vâglara!) Adică: nu mai este pomană. *S-mută vâglara țe știă* = S'a ridicat pomana ce știai, numai e pomana de altădată, s'a băgat brânza în puțină.

1787. De-ali Vami și de-ali Stami.

(Din ale Viamei și din ale Stamei). Adică: fleacuri, vorbe, palavre muiești.

1788. L'i scutură *vicălu*.

(Îi scutură gulerul hainei). A scutură pe cineva, a frecă pe cineva.

1789. L'-acățai *vicălu* [sau : lo-acățai di *vieă*].

(Îi apucați gulerul hainei). Adică : m'am rugat de el, m'am ținut de dânsul. *Nacă ți-arupșu vicălu?* = Nu cumva ți-am rupt gulerul hainei? Adică : ce, m'am ținut de tine? Am venit să te rog?

1790. Țe, vrei s-ni bađi *víliile* ntr-ocl'i?

(Ce, vrei să-mi bagi ochelari la ochi?). Adică : ce, vrei să mă orbești, să mă înșeli? *L'-băgă víliile* = I-a pus ochelari, l-a înșelat.

1791. Ascăpăm di *Vínăr*, h'imu n-călăr.

(Scăpăram de Ianuarie, suntem călare). Adică : dacă e timp bun în Ianuarie, nu ne pasă de rest.

Observare. Pentru Aromânii păstori luna Ianuarie, când fată oile, este totu. Dacă în Ianuarie e ger, le mor tinerele vlăstare; dacă însă e timp bun, nu le mai pasă de nimic.

1792. Ní-viđúí *víslu* cu ocl'il'.

(Îmi văzui visul cu ochii). Adică : mi-am văzut viitorul cu ochii.

1793. Cît tră *vítrie*.

(Cât pentru leac). Adică : o leacă, foarte puțin. *Dă-nî cît tră vítrie* = Da-mi numai o lecuță.

1794. S-ține ca *vițălu* dupu vacă.

(Se ține ca vițelul după vacă). A se ține după urma cuiva, a nu se despărți de cineva; a se ține ca scaiul de om.

1795. *Víu* ti mîc!

(Te mănânc de viu!). Adică : te prăpădesc! te mănânc fript. *L-mîcă luplu di víu* = L-a mâncat de viu lupul! Adică : s'a dus pe copcă.

## X

1796. Greale suntu *xeànil*.

(Grea este străinătatea).

## Z

1797. Analtu pi aeste *zhoare*.

(Înalt pe aceste vorbe). Adică : tocmai când vorbeam acestea. -- N. Bațaria.

1798. L'a-ți zborlu [graflu] nîpòí.

(Ia-ți vorba îndărăt). Adică : retrage-ți vorba.

1799. Zborlu [graîlu] vine saŭ: vine [graîlu] zborlu.

Vorba vine.

1800. 1° Adîncòs zbor, 2° Zboare cu măduă.

(1° Profund cuvânt). Adică: cuvânt înțelepțesc, cuvânt cu judecată sănătoasă. (2° Vorbe cu măduvă). Adică: cu judecată, vorbe înțelepte.

1801. Cu alte zboare [graie, grăire].

(Cu alte vorbe; adică, adecătele).

1802. Șcurti zboare [grăire].

(Scurte vorbe). Adică: vorbă scurtă; în puține cuvinte. *S-nu dîc zboare multe, așî ș-așî s-feațe.* = Ca s'o scurtez (povestea), așa și așa s'a întîmplat. = Cfr. Creangă, IV, 96: «scurtă vorbă».

1803. Zboare tu vîmtu.

(Vorbe în vînt).—Cfr. lat. verba in ventos; profundere verba ventis. Luc., IV, 932, Etwas in den Wind schlagen., es unbeachtet lassen, sich nichts daraus machen. Borchard, 994.

1804. Zborlu pi dao nu-l si fațe.

(Vorba în două nu i se face). Adică: nu i se strică cheful, i se face pe plac. Tot așa: *Zborlu năparte nu-l se-arucă.* = Vorba încolo nu i se aruncă. Adică: nu i se strică placul, este ascultat la ce zice.

1805. Șeđî pi zbor.

(Stăi pe cuvânt). Adică: fi om de cuvânt! Ține-ți cuvântul de onoare. *Nu șidû pri zbor* = Nu s'a ținut de cuvânt.

1806. Iu-ș da zborlu, caplu ș-ul da.

(Cînd își dă cuvântul, capul își dă). Adică: pentru cuvântul de onoare își dă viața. Adică: a fi om de cuvânt.

1807. Nu đî zbor-mare.

(Nu zi vorbă mare). Adică: nu te lăudă.

1808. Nu ncape zbor.

(Nu încape vorbă). Adică: nici vorbă, fără îndoială!

1809. Nu aduk'aște di zbor.

(Nu pricepe de vorbă). A fi greu de cap.

1810. Nu și ști ni di zbor, ni di cuvendă.

(Nu știe nici de vorbă, nici de discuție). Adică: nu se pricepe nici la vorbă, nici la discuție. Se zice despre unul, cu care greu te poți înțelege.

1811. Ți este ațel zbor?

(Ce-i acel cuvânt?) Adică: nici vorbă! Se poate altfel? (Cosmescu, Șbuta, 18).

1812. Zboare di mul'eri.

(Vorbe de femei). Adică: vorbe fără rost, fără judecată.

1813. Zburaște cu usie!

(Vorbește cu șic). Adică: vorbește bine, cu pricepere, că-ți place să-l ascuți.

1814. Imnă cu ziga m-brîn [m-bărn].

(Umblă cu cântarul în brâu). Adică: este om cu măsură, econom.

1815. Mîna no-are zigă.

(Mîna n'are cântar). Adică: nu lovî cu mîna, căci poți să-i trîntești cuiva una, ca să-l ametești, căci mîna măsură n'are.

1816. Zînotea si nveață cu aștirnearea m-pade.

(Meșteșugul se învață cu așternerea jos). Adică: cu asiduitate, numai dacă te așezi la lucru, dacă te ții de treabă.

1817. Zvumût ca zmelcu.

(Borît ca melcul). Se zice de un om slab, neputincios.

1818. Arsare ș-nîs ca zmelcul dipu ploae.

(Răsare și el ca melcul după ploaie).

1819. Zorea ti nveață.

(Nevoia te învață).

1820. Lă deade piste zvercă.

(Le dete peste ceafă). 1. A vinde; 2. a bate. *Lă deade a vîinilor piste zvercă.* = Le vîndu viile. *Lă deade a țak'lor piste zvercă.* = Vîndu țapii.

1821. Ș-frîmse zverca; ș-arupse zverca de-aoațe.

(Își frîmse gâtul, ceafa; își rupse ceafa de aci). Adică: s'a dus dracului de aci! — Cfr. Papah. 2413.

1822. Faptu, nu zvumût.

(Născut, nu borît). Adică: fătut, nu ouat. — Creangă, *Nich.*, 137.



